pablo neruda

yaşadığımı itiraf ediyorum

Milliyet YAYINLARI

pablo neruda yaşadığımı itiraf ediyorum

Pablo Neruda

Yaşadığımı İtiraf Ediyorum

YAŞADIĞIMI İTİRAF EDİYORUM

Orijinal adı: Confieso que he vivido
© Pablo Neruda ve Fundación Pablo Neruda, 1968
Yazan: Pablo NERUDA
Almanca'dan çeviren: Ahmet ARPAD

Türkiye için yayın hakları: © AD Kitapçılık AŞ
1. baskı / Altın Kitaplar, 1975
2. baskı / Alan Yayıncılık, 1983
3. baskı / eylül 1998 / ISBN 975-325-490-3

Kapak tasarımı: İnci BATUK
Baskı: Şefik Matbaası

AD Kitapçılık AŞ Doğan Medya Center,
34554 Bağcılar-İSTANBUL
Tel. (212) 505 61 06 - 505 64 16 **Faks** (212) 505 64 13

Pablo Neruda

Yaşadığımı İtiraf Ediyorum

Çeviren
Ahmet Arpad

İnsan, hayatında bazı şeyleri unutur. Benim de hayatımda unuttuğum anılarım vardır. Onlar toz olmuştur ya da kırılan bir bardağın artık birleştirilmeyen parçaları gibidir.

Benim anılarım, hayaletlerle dolu bir galeridir. Belki ben kendi hayatımı değil de, başkalarının hayatını yaşadım. Bu sayfalarda geriye bıraktığım anılar arasında bazıları sararmış yapraklar gibi yere düşecek, ölecektir. Oysa, bazı anılarım zamanla yeniden canlanacak, yeniden hayat bulacaktır.

Benim hayatım, bütün hayatlardan oluşmuş bir hayattır. Bir şair hayatıdır.

P. N.

İÇİNDEKİLER

Taşralı Bir Genç 7
Tek Başına Şehirde. 31
Bu Dünyanın Yolları 55
Işık Saçan Yalnızlık 75
Yüreğimde Ispanya 105
Şehitleri Aramak İçin Yola Çıktım. 127
Çiçekler Açan, Dikenli Meksika 143
Anavatan Karanlıklarda 159
Sürgün Hayatının Başlangıcı ve Sonu 185
Deniz Yolculuğunun Dönüşünde. 209
Şairlik Bir Meslektir. 237
Sevgili Acımasız Vatan 307
Bitiriş Sözü / Curt Meyer Clason 325

ŞİLİ ORMANI

...volkanların altında, karlı dağların önünde, büyük göllerin arasında, güzel kokulu, sessiz ve vahşi Şili ormanı.... İnsan ayağı, ölü yaprakları eziyor, çürümüş bir dal kırılıyor, dev ağaçlar eğri büğrü bedenlerini kımıldatıyor, balta girmemiş ormanların bir kuşu, uçarak geliyor, kanatlarını çırpıyor, dalların gölgesine konuyor. Defne ağacının kokusu burnuma çarpıyor, tâ ruhuma yayılıyor.... Selvi ağacı yolumu kesiyor... Burası dikine bir dünya; kuşlardan bir toplum, yapraklardan bir kitle... Ayağım bir taşa takılıyor, eğilip taşı kenara itiyorum. Koskoca, kırmızı tüylü bir örümceğin buz gibi bakışları ile karşılaşıyorum, bir yengeç kadar büyük... Böceğin biri zehirini fışkırtıp, çabucak gözden kayboluyor... Ayağa kalkıp yürüyorum, benim boyumu aşan eğreltiotlarının oluşturduğu bir ormanda... Yeşil donuk gözlerinden yaşlar damlıyor ve ben geçip gittikten sonra bile hâlâ titriyorlar... Çürümüş bir ağaç gövdesi; ne büyük bir hazine!... Siyah ve mavi mantarlar ona kulak takmış, kırmızı asalak bitkiler onu yakutlarla süslemiş, başkaları da ona sakal vermiş. Ve çürümüş dalları arasından fırlayarak, hayâlet gibi gözden kayboluveren bir yılanı görüyorum... Sanki ruh, ölü gövdeyi terkediyor... Ötede daha bir sürü ağaç... Balta girmemiş bu sessiz ormanın oluşturduğu hâlâdan yükseliyorlar... Hepsi de dimdik, dallarla dolu, bir mızrak gibi yükseliyor, kendine özgü bir biçimde.... Sanki bir makas onlara değişik şekiller vermiş... Bir yamaç. Aşağıda bir su, granitler arasından kendine yol açmış... Duru, tertemiz... Işık ile su arasında bir kuş, dans ederek uçuyor... Yanlarında durduğum bir sürü

san bitki başlarını sallayarak beni selâmlıyor... Arkamda kırmızı sarmaşıklar, balta girmemiş bu ormanın can damarları gibi yukarlara doğru yükseliyor... Kırmızı sarmaşık (lapageria rosea) kan bitkisi, beyaz sarmaşık ise kar bitkisi... Yapraklar hışırdadı ve bir tilki, sessizliği bozdu. Oysa sessizlik, bu bitkiler ülkesinin yasasıdır... Rahatı bozulmuş bir hayvanın uzaktan gelen haykırışı... Gizlenmiş bir kuşun ötüşü arada sırada... Bitkiler ülkesi sessizdir, bazen mırıltılar duyulur, bir fırtına gelip de herşeyi bozana kadar.

Şili ormanını tanımayan, bu dünyayı da tanımıyor demektir.

İşte bu dünyadan, bu sessizlikten çıktım yola ben... Dünya için şarkılar söylemeğe.

ÇOCUKLUK GÜNLERİ VE ŞİİR

Çocukluk günlerim boyunca unutamadığım tek şey, yağmur olmuştur. Güney kutbundan, ta Kap burnundan gelen bu yağmurların düştüğü topraklarda, anavatanımın uzak güneyinde hayata hazırlandım ben. Dünya için, şiir için ve yağmurlar için.

Çok gezip, çok yer gördüm. Anavatanımda korkunç bir güç olan yağmura başka ülkelerde rastlamadım. Aylarca, hattâ yıllarca yağmur yağardı. Uzun cam iğneler gibi yere inerdi yağmur. Bu cam iğneler damlarda kırılır ya da saydam dalgalar gibi pencerelere çarpardı. Bu ürkütücü yağmurda her ev fırtınalı denizde güç-belâ limana sığınmaya çalışan bir gemiye benzerdi.

Güney Amerika'nın yağmurları, bir kırbaç vuruşu gibi Çabucak gelip geçen ve gerisinde masmavi bir gökyüzü bırakan sıcak ülkelerin yağmuruna benzemez. Burada yağmurlar soğuktur, inatçıdır, gri gökyüzünden aralıksız inerler toprağa.

Evimin önündeki yol kısa zamanda çamur deryasına dönüyor. Penceredeki yağmur damlaları arasından bu çamurun ortasında bir öküz arabasının kaldığını görüyorum. Sırtına siyah bir keçe atmış olan köylü, yağmurda ve çamurda ilerlemekte güçlük çeken hayvanlarına kırbacı şaklatıyor.

Kaldırımlarda taştan taşa sıçrayarak, soğukta ve yağmurda okula giderdik. Sert rüzgârda şemsiye taşımağa imkân yoktu. Yağmurluk pahalıydı, eldiven giymekten de hoşlanmazdım. çizmeler su alırdı. Sobanın yanında kuruttuğumuz ıslak pantolonumu ve küçük lokomotifler gibi duman çıkan çizmelerimi basardı. Nehrin kenarında yoksulların oturduğu evler bu suların altında kalırdı hep. Bazen yer de sarsılırdı. Llaima volkanından kırmızı alevler çıktığını da görmüştüm.

Temuko, öncülerin yerleştiği bir kenttir. Geçmişi olmayan kentlerden biri. Bir sürü demir eşya satan dükkân vardır. Burada yaşayanlar genellikle okuma - yazma bilmedikleri için dükkânlardaki tabelâlarda çeşitli işaretler görülür. Örneğin, bir testere ya da koskoca bir asma kilit, ya da bir kepçe. Ayakkabı satan dükkânların da adı yoktur; bir ayakkabı, ya da çizme resmini kapıya asmak yeter.

Temuko'nun bugünkü durumunu uzun ve kanlı bir tarih içinde izlemek mümkündür. İspanyol'ların baskısı altında Araukan'lılar üçyüz yıllık mücadelelerinden sonra yine bu soğuk bölgelere

yerleşmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Şili'liler "Araukanya'nın kurtuluşu" adı altında savaşı sürdürmüşler ve buraların sahiplerini topraklarından çıkarmak için ateş ve kılıç kullanmaktan kaçınmamışlardır. Yerlilere karşı her şey kullanılmıştır. Ateş açılmış evleri yakılmış ve özel yasalar uygulanmıştır. Avukatlar topraklarını ele geçirmede uzmanlaşmışlar, yargıçlar onları haksız çıkarmıştır. En sonunda da alkol, bir zamanlar şair Don Alonso de Ercilla'nın "Araukana" adlı şiirinde cesaret ve güzelliklerini dile getirdiği bu gururlu ırkın sonu olmuştur.

Annem ve babam Parral'dan gelir. Benim doğduğum yerdir burası. Üzüm bağları vardır Parral'da; şarap akar buralarda. Annem daha onu hatırlamadan, gözlerim ile ona baktığımı bilmeden ölmüş. Adı Dona Rosa Basoalto idi. Beni 12 temmuz 1904'te dünyaya getirmiş. Bir ay sonra da kötü bir hastalık onun yaşamını noktalamış ve ben annesiz kalmışım. Şili'nin orta bölgesi sayılan Parral'da küçük bir köylü için hayat zordur. Büyük babam Don Jose Angel Rayes'in azıcık toprağı ve çok çocuğu varmış. Amcalarımın adları bana, batmış ülkelerin krallarını hatırlatırdı. Amos, Oseas, Joel, Abadias... Babamın adı da Jose del Carmen idi. Çok genç yaşta baba evini terkederek, Talcahuano limanındaki doklarda işçiliğe başlamış. Aradan geçen yıllarda da katar şefliğine yükselmeyi başarmıştı.

Çakıl taşıyan bir yük treninde şeflik yapardı. Çok az kimse, çakıl treninin ne olduğunu bilir. Şili'nin güneyinde aylarca yağan yağmurlar, çok defa tren raylarını yerlerinden söküp atar. Bunu önlemek için de rayların yanlarını çakılla beslemek gerekir. Taş ocaklarında kırılan çakıl, alçak yük vagonlarıyla taşınırdı. Kırk yıl önce böyle bir trende çalışanlar gerçekten ağır iş yaparmış. Bu işçiler tarlalardan, küçük kentlerden ve hapishanelerden toplanırmış. Ben onları gördüm. Hepsi de iri-yarı ve kolları adaleli adamlardı. Onları çalıştıran şirket acınacak bir para veriyordu, çalışmak için başvuranlardan hayat hikâyesi istenmiyordu. Benim babam çakıl taşıyan bu trenlerin birinin şefiydi. Emretmeğe ve emir almağa kendini alıştırmıştı. Yaptığı yolculuklara bazen beni de alırdı. İspanyol'lar ile Araukanya'lılar arasındaki çetin savaşlara sahne olan Boroa bölgesinden kırılmış çakıl alırdık.

Bu bölgede doğa beni adetâ sarhoş ederdi. Kuşlar, böcekler ve keklik yumurtalarını görünce şaşkına dönerdim. Maden mavisi, koyu renkli bu yumurtaları yamaçlarda ve vadilerde bulurdum. Böcekler de toplardım. Hoşuma giderdi. En çok "yılan anası" adı verilen bir böceği arardım. Siyah, parlak ve sert bir zırhı olan, Şili

böceklerinin derebeyi sayılan büyük bir böceğe bu gülünç adı takmışlardır. Ağaç dallarının ya da fundalıkların arasında birden karşıma çıkınca önce şöyle bir ürperirdim. Üzerini kaplayan zırhı öylesine serttir ki, bastırmakla kolay kolay kırılmaz. Zırhı yüzünden de zehirli bir böcek değildir.

Benim bu araştırmalarım, bazen işçilerin de ilgi ve merakını çekerdi. Babam onlara dikkat etmediği bir sırada yakındaki bir çalılıkta gözden kaybolurlar, benden daha akıllı, zeki ve güçlü oldukları için çok hoşuma giden, görmediğim böcekleri toplarlardı. İşçilerden birine nedense "keşiş" adını takmışlardı. Babama göre b u adam çok tehlikeli bıçak sallardı. Esmer yüzünde iki iz görmek mümkündü. Biri yukardan aşağı inen bir bıçak yarası izi, diğeri ise yatay bir izdi; hilekârca gülümseyen bir ağzı vardı. Bu adam en çok hoşuma giden böcekleri bulup getirirdi. Hele, bir defasında bulduğu "Copihue" böceğinin gökkuşağını andıran renkleriyle parıltısını hiç unutamam. Sırtındaki kanatlarından kırmızı, menekşe, yeşil ve sarı renkler, sanki gözlerimi kamaştırıyordu. Ben bu böceği o gün ilk ve son kez gördüm. Birden parmaklarımın arasından kurtulduğu gibi kaybolup gitti. "Keşiş" de yanımda değildi ki, onu yine yakalayıp bana getirsin. Fakat o göz kamaştıran parlaklığı hiç bir zaman unutamadım. O dost insanı da unutmuş değilim. Bir zamanlar sonra babam bana ölümünü anlattı. Bir gün trenden düşmüş ve dik yamaçtan aşağı yuvarlanmış. Tren hemen durmuş, onu yamacın altında bulduklarında, "keşiş" artık bir kemik yığınından başka bir şey değilmiş. Babam böyle anlatmıştı.

O yıllarda içinde yaşadığımız evi anlatmak, gözönüne getirmek kolay değildir. Bundan altmış yıl öncesinin tipik, sınır kentlerinde rastlanan evlerden biriydi. Bütün evler içiçe gibiydi. Hepsinin kapısı bir orta avluya açılırdı. Burada aileler toplanıp birbirleri ile konuşurdu. Reye'ler Ortega'lara kitap ya da şemsiye ödünç verir, Candia'lar Mason'lardan iskemle ya da sırta sürmek için ödünç melhem alırdı. Bu evlerde bir köy yaşamı sürüp giderdi.

Mason ailesinin reisi, Emerson'u andıran ak saçlı Don Carlos Mason, kanun kitabını ve İncil'i tanıyordu. Ona emperyalist yerine, mucit demek daha doğru olacaktır. Mason ailesi hiç bir zaman para sahibi olmadan basımevleri, oteller ve mezbahalar kurmuştur. Ailenin kimileri gazete yönetmeni, kimileri de basımevi teknisyeni olmuştur. Ama zamanla her şey sona ermiş ve eskisi gibi yoksulluk günleri yeniden başlamıştır.

Bu evlerin girişinde fıçılar, hayvan koşumları, aletler ve adını bilmediğim bir sürü şey dururdu. Her aile, evine bir oda katma

çabasındaydı. Her evde başlanmış, ama tamamlanmamış bir merdiven, bir oda görmek mümkündür. Babalar, çocuklarına bir ninni gibi bunun bugün tamamlanacağını söylerlerdi. Oğulları üniversiteye başladığı gün bile umutlarını yitirmezlerdi.

Önemli günlerde ve törenlerde, Don Carlos Mason'un evinde toplanılırdı. Doğum günlerinde mutlaka şişte kuzu yenirdi. Artık saçları ağarmış olan aile reisi ile karısı Dona Micaela Candia uzun masanın başında otururlardı. Arkalarındaki duvarda, üzerine iğne ile küçük bir Amerikan bayrağı iliştirilmiş Şili bayrağı asılıydı. Bu, ailenin kanındaki karışım oranını ortaya koyuyordu. Öncelik, Şili'nin yıldızındaydı.

Mason'ların evinde bir oda vardı ki, buraya çocukların girmesi yasaklanmıştı. Möblelerin üzeri daima beyaz örtülerle kaplı olduğundan gerçek renkleri hiç görmemişimdir. Bütün aile resimlerini koydukları bir albümleri vardı. Resimlerdeki kişileri, gerçekte olduklarından daha ince ve nazik bulurdum ben.

Bizde de duvarda annemin bir resmi asılıydı. Soluk yüzlü, ince endamlı ve siyah elbise giymiş bir kadın resmi. Şiire meraklı olduğunu söylemişlerdi, oysa annemin hiçbir şiirini görmedim. Ondan gördüğüm tek şey bu güzel resmiydi. Babam iki kez evlenmişti. Üvey annemin adı Dona Trinidad Candia Marverde idi. Benim çocukluğumun koruyucu meleği olan bu kadın, yumuşak kalpli ve iyilik severdi. Üvey annem şakacı ve iyi kalpliydi. Babam eve gelir gelmez, annem o zamanın ve o havalinin bütün kadınları gibi silik bir gölge oluverirdi.

O evde, içi ilgimi çeken eşyayla dolu büyük bir sandık vardı. Bir gün annem bu "kutsal" sandığı karıştırırken, bende yanındaydım, öyle eğilmişim ki, birden kendimi sandığın içinde buluverdim. Biraz büyüyünce sandığı kendi başıma, gizlice açmağa başladım. Benim için bu sandığın önemli bir anısı vardır. Çünkü okuduğum ve çok heyecanlandığım ilk aşk romanını bu sandığın içinde bulmuştum. Bir sürü kartpostalı da orada bulmuştum. Kartların hepsi Maria Thielman adındaki kadına postalanmıştı. Gönderenin adı Enrique ya da Alberto idi, pek hatırlamıyorum. Çok güzel kartlardı. Üzerlerinde o günlerin sinema artistlerinin fotoğrafları vardı. Aradan geçen yıllarda bu kartlarda yazılanları daha bir merakla okudum. Çok güzel bir el yazısı ile kaleme alınmış bu kartlar, bir aşkın elçiliğini yapıyorlardı. Kartları göndermiş olan sevgiliyi gözümün önünde; şapkalı, elinde bastontaşıyanve kravatındaki iğnesi pırlantadan biri olarak canlandırmıştım. Bu adam çok ülke gezen biriydi herhalde. Dünyanın bir çok ülkesinde sevdiği kadına ateşli satırlar yazmıştı.

Maria Tielman'a âşık oldum. Gözümün önünde onu, yanma pek yaklaşılmayan, inciden bir taç taşıyan bir sinema artisti olarak canlandırmıştım. Fakat bu kartların annemin sandığında ne işi vardı? Bunu hiç öğrenemedim.

Temoko'da 1910 yılında okula başladım. Okul binası çok büyüktü. Sınıfları da bana tuhaf gelmişti. Binanın altında loş koridorlar vardı. Okulun üst katlarında ilkbaharda, kıyılarında yaban elma ağaçları dolu o güzel Cautin nehrinin akışını seyrederdim. Bazen de arkadaşlarla okuldan kaçarak, nehir kıyısına gider, ayaklarımızı soğuk sulara sokardık. Saatlerce orada oynadığımız olmuştur.

Benim gibi altı yaşındaki bir çocuğa okul binasının ölçüleri çok büyük gelmişti. Sanki binanın her yanı gizli şeylerle doluydu. Benim girmem yasak olan fizik salonu baştan çıkarıcı âletlerle doluydu. Hele kapıları daima kapalı duran kütüphane. Herhalde öncülerin çocukları okumağa meraklı değildi. İlgimi çeken yerlerden biri de, okulun alt katıydı. Loş koridorlarda daima sessizlik hüküm sürerdi. Mum ışığında burada arkadaşlarla savaş oyunları oynardık. Kazananlar tutsak aldıklarını sütunlara bağlardı. Temuko'daki bu okulun alt katındaki koridorların nemini ve küf kokan havasını bugün bile hissetmekteyim.

Yavaş yava büyüyordum. Kitaplar, ilgimi çekmeğe başladı. Buffalo Bill serüvenleri ya da Salgaris'in yolculukları ile hayâllere dalıyordum. İlk aşk duygularımı, Blanca Wilson'a yazdığım mektuplarda dile getirmişimdir. Bu genç kız, nalbantın kızıydı, ona delicesine âşık bir arkadaşımı, onun adına bu aşk mektuplarını yazmamı istemişti. Bu mektuplarla neler yazdığımı şimdi hatırlamıyorum, ama ilk sanat eserlerim onlardı. Günün birinde bu kızla karşılaşınca bana tepeden inme, "bu mektupları yazan siz misiniz?" diye soruvermişti. Eserlerimi inkâr edemedim ve karmakarışık duygular içinde "evet" deyiverdim. O da bana bir ayva verdi. Bu ayvayı hiç bir zaman yemedim bir hazine gibi sakladım. Okul arkadaşım bu şekilde kızın kalbinden silinince, ben ona aşk mektupları yollamağa devam ettim. O da bana her görüşmemizde ayva getirmeğe devam etmişti.

Okuldaki arkadaşlar benim edebiyatçı yanımı farketmemişti. Farkedenler de ilgilenmiyordu. Güneyin bu sınır bölgesi bir tuhaf yerdi. Arkadaşlarımın adları Hauser, Smith, Taitos ya da Seranis idi. Albalas ve Franco'nun yanında bir İrlanda'lı adı ya da Polonyalı adına da rastlamak mümkündü.

Bazen, büyük ve kapıları kilitli ambara gizlice girerek, palamut savaşı yapardık. Bu ağacın meyvasını bedeninde hissetmemiş biri, nasıl acı verdiğini bilemez. Okul yolunda ceplerimizi palamutla doldururduk. Ben iyi bir savaşçı değildim. Kuvvetli sayılmazdım, kafam da savaşa pek çalışmazdı. Böyle zamanlarda hemen bir kenara çekilir, palamuttan bir pipo ya da başka bir şey yapmağa çalışırdım. Aradan çok zaman geçmeden elimden aldıkları gibi, sırtıma da bir sürü palamut yağardı. İkinci sınıfa başladığımda okula giderken başıma, su geçirmeyen yeşil bir şapka giymeye başladım. Şapka ve arada sırada üzerime attığım yün pelerin de babamındı. Bazen onun kırmızı ve yeşil trenci fenerlerini de okula götürmeme izin verirdi. Sağanak altında yürürken, başımdaki yeşil şapkam su geçirmediği için çok gururluydum. Her zaman oynadığımız ambara girmiştim ki, çocukların kulakları sağır eden gürültüsü ile şaşkına döndüm. Birden başımdaki şapkamın havalarda uçtuğunu gördüm. Yakalamak için peşinden koştum. Ben ona yaklaştıkça, o benden uzaklaşıyordu. Çok şaşırmıştım. Şapkamı da o günden sonra bir daha görmedim. Bu anılarımı kronoljik bir düzende anlatmıyorum. O günlerde benim için büyük anlamı olan anıları bazen karıştırmaktayım. Bugünkü şair Neruda'yı hazırlayan nitelikler bence doğa ve sevgidir.

Bizim evimizin karşısındaki evde iki kız otururdu. Sık sık pencereden bana bakarlardı. Onların bu bakışı karşısında yüzümün kızardığını hissederdim. Benim ürkekliğim ve suskunluğuma oranla onlar erken gelişmişti. Bir gün evin kapısında otururken, kızların ellerinde bir şey tuttuğunu ve bana baktıklarını farkettim. Onlara bakmamağa çalıştımsa da, başaramadım. Yavaşça yanlarına gittim. Otlardan ve tüylerden yapılmış bir kuş yuvasını gösterdiler bana. Bu yuvanın içinde küçücük mavi renkte bir kaç yumurta vardı. Yumurtalardan birini elime almak istediğimde, kızlardan biri, önce benim üstümü aramaları gerektiğini söyledi. Ürkerek titrediğimi ve hemen yanlarından kaçtığımı hatırlıyorum. O iki su perisi ise ellerindeki kuş yuvasını göstererek peşimden koşmuşlardı. Kaçarak, yakındaki ve uzun zamandır boş duran babamın fırınına saklanmağa çalıştımsa da, kızlar beni yakaladılar, pantolonumu çekiştirmeğe başladılar. Neyse bu sırada babam içeri girdi. Boş fırının tezgâhı başında soluk soluğa bizi yakaladı. Olanlar o küçücük mavi yumurtalara olmuştu. Kızlarla mücadelem sırasında kırılmışlardı.

Hatırladığım şeylerden biri de; evimizin arkasındaki arsada çocukluk dünyamda önemli rolü olan ilginç oyuncaklar bulduğumdur. Günün birinde arsayı çevreleyen tahta perdede bir delik

keşfettim. Gözümü bu deliğe uydurup, baktığımda, yabani otlarla kaplı bir başka arsa gördüm. Sanki ne olacağını önceden biliyormuşum gibi birden geriye çekildim. Tam o sırada küçük bir çocuk eli göründü delikte. Herhalde benim yaşımda olmalıydı. Şaşkınlığım geçip te, tekrar deliğe sokulduğumda; yerde oyuncak bir koyun gördüm.

Solmuş yünden yapılmış küçük bir koyundu. Bir zamanlar altında tekerlekler vardı herhalde, takılı olduğu yerler belliydi. O zamana kadar böylesine güzel oyuncak bir koyun görmemiştim. Hemen eve koştum ve tanımadığım o çocuğa bir armağan ile geri döndüm. Armağanımı aynı yere bıraktım. Yarı açılmış ve çok güzel kokan bir çam kozalağıydı bu.

Küçük çocuğun elini bir daha hiç görmedim. Böylesine güzel bir oyuncak koyuna da hiç rastlamadım. Bana verilen bu armağanı bir yangında kaybettim. Bugün bile ne zaman bir oyuncakçı dükkânının önünden geçsem, gözüm vitrinde böyle bir oyuncağı arar. Boşuna. Böylesine güzel bir koyunu bir daha yapmamışlardı.

SANAT VE YAĞMUR

Yolların çamuru, soğuk, yağmur, kısacası Amerika'nın güneyinden gelen kış nasıl kötü ve herşeyi aksatırsa, bu bölgenin yazı da kavurucu sıcağı ile her yanı sarartırdı. Oturduğumuz kentin her yanı genç dağlarla çevriliydi. Belki de bu yüzden denizi görmeği çok arzuluyordum. Şansıma, babamın dostlarından biri o yaz kullanmamız için deniz kıyısındaki evini bize vermişti. Bir gün, trenci babam, elinde düdüğü ile sabahın dördünde hepimizi uyandırmıştı. O andan itibaren büyük bir karmakarışıklık ve gürültü içinde hazırlanmağa başlamıştık. Hava daha aydınlanmadığı için bütün odalarda mumlar yanıyordu. Kapılardan ve pencerelerden içeri giren rüzgârla mumların alevlerinin uzadığını, yılan gibi kıvrıldığını hatırlıyorum. Annem, kardeşlerim Laura ve Rodolfo ve anneme yardım eden kadın, koşuşup duruyorlardı. Koskoca şilteler rulo haline getiriliyordu. Götüreceğimiz eşya tren istasyonuna taşınacaktı. Arabaya yüklenen şilteler daha sıcaktı. Gece karanlığında uykusundan kaldırılan beni bir üşüme ve mide bulantısı almıştı. Yavaş yavaş her şey hazırlandı. Yoksul bir ailenin deniz

kıyısında yapacağı bir aylık tatil için yanına almadığı şey yoktu. Rutubet yüzünden her zaman nemli şilteleri, yanan ocağın kenarında kurutmak için kullanılan söğüt dalından sehpayı bile götürüyorduk. Her şey at arabasına yüklendikten sonra tren istasyonuna doğru yola koyulduk.

Trenimiz Temuko'dan Carahue'ya doğru yola çıktı. Hiç kimsenin yaşamadığı ve hiç bir şeyin ekilmediği topraklardan, insan eli değmemiş ormanlardan geçiyor, sonsuz tünellerde ve tepelerin arasına kurulmuş köprülerde sanki, yer sarsıntısı oluyormuş gibi her yanı, titretiyorduk. Arada sırada durduğumuz istasyonlar bu bomboş topraklarda bir kaç akasya ve elma ağacı arasında kendi başlarına terkedilmiş gibiydi. Araukanya'lı yerliler istasyonlarda o ilginç kıyafetleri ve yüzyıllar boyu kaybetmedikleri saygın görünüşleri ile gelip geçen trenlerin yolcularına kuzular,tavuklar, yumurta ve kumaş satmak için bekliyordu. Babam durduğumuz her istasyonda bir şey alıyordu. Araukanya'lı bir kadından bir tavuk, ya da başka bir şey satın alırken, pazarlık edişi sırasında çenesinde küçük sarı sakalının nasıl kımıldadığını görmek hoşuma gidiyordu. Yerliler söyledikleri fiyattan yarım Cenvanto bile aşağı inmiyorlardı.

Her istasyonun güzel bir adı vardı. Bu adların bir çoğu eski Araukanya'lılardan kalmıştı. Bu topraklarda İspanyol'lar ile bu toprakların ilk çocukları Şili'ler arasında sonsuz savaşlar yapılmıştı. Temuko'dan yola çıktıktan sonra durduğumuz ilk istasyon, Labranza'ydı. Sonra Boroa, Ranquilco ve yabani bitki adlarını hatırlatan bir çok istasyonda durmuştuk. Bazıları da "gizli bal" "orman yakınındaki nehir" ya da "kuş dağı" gibi adlar taşıyordu. Küçük İmperial köyünden de geçtik. Kentin İspanyol valisince ölüme mahkûm edilen, ama sonra kurtulan şair Don Alonso de Ercilla burada yaşamıştı. 15. ve 16. yüzyılda İspanyol fatihlerin başkenti burasıydı. Ancak Araukanya'lılar anavatan için yaptıkları savaş sırasında yerle bir etmişlerdi. Ercilla'nın güzel ve gururlu diye sözünü ettiği kentte taş üstünde taş bırakmamışlardı.

Ve sonra nehir kıyısındaki kente vardık. Tren buraya yaklaşırken neşeyle düdüğünü öttürdü ve ovayı kapkara dumanlara boğdu. İstasyona girerken çanlar çalmağa başladı, ben geniş, gök mavisi ve sakin İmperial nehrinden gelen o güzel kokuyu içime çektim. Artık okyanusa yaklaşmıştık. Sayısız eşya denkleri ile küçük aileyi bir araya toplamak ve öküz arabası ile, bizi nehrin aşağısına götürecek gemiye doğru yola çıkmak, babamın zevkle yaptığı bir işti. Eşyamızı ve kendimizi küçük nehir gemisine yükledik. Kabine yoktu bu gemide. Ben en uca gidip oturdum. Makinalar homurdanarak,

inleyerek çalıştı, iki yandaki çarklar nehrin sularını karıştırmağa başladı. Yola koyulmuştuk. Güneyin az konuşan insanları, eşya denkleri gibi, güverteye yayılmış hareketsiz oturuyorlardı.

Geminin bir köşesinden bir akordeonun çıkardığı romantik ve aşk çağırısı iniltiler duyuldu. Onbeş yaşında bir kalp için, dağlar arasında akıp giden ve denize doğru yaklaşan büyük bir nehirde yolculuk yapmak kadar olağanüstü çekicilikte bir başka şey düşünemem.

Bu güzel yolculuğun sonunda vardığımız Aşağı-İmperial, renk renk damlı evlerin yan yana gelmesinden oluşan bir yerdi. Küçük nehir gemisinin yanaştığı eski iskeleden, okyanusun bana heyecan veren gürlemesini duydum. Dalgaların sahile vururken çıkardığı o ses; hemen bütün benliğimi doldurdu.

Kalacağımız ev, o aylarda ülkenin iç bölgelerinde harman makinası ile çalışan Don Horacio Pacheco'undu: Kıyı halkından kopmuş yerlilerin ve başka köylülerin buğday hasatına yardım ederdi. Bizim trenci ailesinin tanıdıkları arasına girişi birden olmuştu. Tenor sesi ile, her gelişinde evimize gürültü getirirdi. Bir zamanlar sonra yine dağlardaki işine giderdi. Benim için o zamanlarda Don Foracia, sert hayatın bir örneği idi.

İmperial'da herşey benim için giz doluydu: Kaldığımız ev, bomboş sokaklar, tanımadığım kişiler ve denizin derinden gelen sesi, Evimizin yanındaki koskoca bahçe pek bakımlı değildi. Bahçenin bir köşesindeki beyaz kamelya, rüzgâr ve yağmurdan zarar görmüştü. Benim önemsiz kişiliğimden başka hiç kimsenin, çeşitli sarmaşıkların büyüdüğü ve şiirlerimin geliştiği bu gölgelik yalnızlığa, geldiğini görmedim. Bu bakımsız bahçede ilgimi çeken bir şey daha vardı: büyük bir sandal. Bir gemi kazasından geriye kalmış bu öksüz, şimdi otların arasında dinleniyordu; onun için artık ne dalgalar vardı ne de fırtınalar...

Bahçede otların arasında haşhaş yetişiyordu. Bunları bilerek mi ekmişlerdi, yoksa kendiliğinden mi çıkmışlardı? Bunu soracak kimseyi bulamadım. Güvercinler gibi beyaz çiçekler vardı. Kan damlaları gibi kıpkırmızı olanları, kocaları ölmüş kadınlar gibi siyahları. Bu kadar çok haşhaş çiçeğini o zamana kadar bir arada hiç görmemiştim. Daha sonraki yıllarda da görmedim ya. Bu çiçekleri merakla seyretmeme rağmen, onlardan ürkerdim. Ancak arada sırada bir çiçeği koparıp, kitabımın arasına koymadan da yapamazdım. Kırılan çiçek sapından ekşimsi sütü andıran bir sıvı akar, insancıl bulmadığım bir koku yükselirdi. Sonra, benim için uçamayan, büyük bir kelebeğin kanatları niteliğindeki, bu ipek

kadar yumuşak çiçekleri okşayarak, kitabımın sayfaları arasına saklardım.

İlk defa okyanusun karşısında durduğumda kendimden geçmiştim adetâ. Koskoca dağların arasında büyük denizin öfkesi egemendi burada. Koskoca bir yürek gürlüyor, evren sarsılıyor ve başımın üzerinden kar beyazı büyük bulutlar geçiyordu. Kıyıya ailemle beraber gelmiştim. Yere örtüler yayıldı, ateşin üstüne çay ibriği kondu. Ağzıma attığım lokmalara kum karışıyordu ama, benim umurumda bile değildi. En çok korktuğum an; babamın bize günlük deniz banyosu emrini verdiği andı. Koskoca dalgalardan uzakta, kızkardeşimLaura ile beraber soğuk suların vücudumuza vurmasını beklerdik. Bir dalganın parmaklarının bizi dışarı, çekip denizin dağlarına götüreceğinden korkarak, kıyıda titrerdik. Kızkardeşim ve ben, elele dişlerimiz birbirine vurarak, morarmış dudaklarla kendimizi ölüme hazırladığımız anda babamın o trenci düdüğü bizi kurtarırdı.

Bu havalinin başka sırlarını da anlatmak istiyorum. Bunlardan biri, Percheron'lardı. Yoksulların oturduğu evlerin sonunda, tabakhane olduğunu tahmin ettiğim bir kaç büyük bina vardı. Bu binaların sahibi Fransız Bask'lardı. Şili'nin güneyinde bir çok yerde Fransız Bask'lar deri endüstrisini ellerinde tutuyorlardı. Bu binalarda ne olup bittiğini bilmiyordum. Fakat günün birinde, her akşam belirli saatte büyük kapılardan çıkan iri atların köyün sokaklarından niçin geçtiğini merak ettim. Bu koskoca atlara, Percheron deniyordu. Yeleleri suratlarını adetâ örtüyordu. Ayaklarındaki uzun tüyler de, tırısa kalktıklarında, ot demeti gibi sallanıyordu. Bu atlar kırmızıydı, beyazdı, sarıydı, hepsi de çok büyüktüler. Eğer yanardağlar yürüyebilseydi, herhalde bu dev atlar gibi yürürdü, diye düşünürdüm. Taşlı ve tozlu köy sokaklarından geçerken her taraf sarsılırdı. Boğuk boğuk kişnerler, toprağın altından geliyormuş gibi sesler çıkararak, sessizliği bozarlardı. Bunlar onurlu, heykel gibi ve eşine rastlanmayan atlardı. Hiç bir ülkede böyle atlar görmedim, Çin'de Ming sülâlesinin mezar yontularındaki atlardan başka. Ancak saygı değer taş bile, benim çocuk gözlerimle gördüğüm ve devlerin yaşadığı başka dünyadan gelmiş sandığım bu atlardaki heybeti canlandıramaz.

Çevremizde ve yakındaki ormanlarda bu atlardan çok vardı. Daha sonraki günlerde, siyah yünlü Ponço'larına, bürünmüş bir çok atlı gördüm. Zayıf ya da iri, kirli ya da parlak atlar, sahiplerinin onları bıraktıkları her yerde duruyor, yerdeki otları yiyor, geviş getiriyor, ya da burunlarından soluyarak, bekliyorlardı. Sahiplerine

ve buralara alışmış gibiydiler. Beklemenin sonunda sırtlarına yüklenen yiyecek, ya da başka şey dolu çuvallarla, saatlerce giden kötü patikalara tırmanıyor veya deniz kıyısındaki yolda tırısa kalkıyorlardı. Bazen karanlık tavernadan çıkan kendini bilmeyecek kadar sarhoş bir Araukanyalı'nın büyük zorluklar içinde dev gibi atın tırmandığını ve iki yana sallana sallana dağlardaki evine doğru yola koyulduğunu görüyordum. Nasıl yola çıktığını ve atının üzerinde nasıl oturduğunu gördüğüm bu yaratık, her sallanışında yere yuvarlanacak sanıyordum. Fakat o her defasında yeniden doğruluyor ve atının boynuna sarılarak, düşmemeğe çalışıyordu. Hiç bir avcının vuramadığı hayvan gibi, kilometreleri gerisinde bırakarak, yuvasına varmağı başarıyordu. O yıldan sonra daha bir çok yaz, aynı düzen tekrarlanarak, bu çekici yerlere geldik. Ben büyüdüm, kitaplar okudum, sevdim ve Temuko'nun acı kışları ile okyanus kıyılarının büyülü yazı arasında çok satırlar yazdım. Ata binmeği öğrendim. Beklenmeyen dönemçlerle dolu yollarda hayatım yenilikler kazandı. Birbirinin içine geçmiş bitkiler, susan ve bağıran orman kuşları, yeniden çiçek açan ve kudretli bir başpiskopos gibi kıpkırmızı cübbesi ile dağların üzerine kanat germiş ağaçları ile doğayı tanıdım. dokunulmaz ve yanma yaklaşılmaz gibi görünen, çiçeklerinden otlara hayat verici taze damlalar akıtan sarmaşıklar tanıdım. Atla yaptığım yolculuklarda sonsuz kıyılar ya da ıssız dağlarla ruhum arasında, daha doğrusu şiirim ile dünyanın yalnızlığı arasında ilk bağlantılar kuruldu. Aradan yıllar geçti, bu bağlantı, bu antlaşma bütün yaşamım boyunca sürdü.

İLK ŞİİRİM

Size bir kuş öyküsü anlatacağım. Budi gölünde çok sayıda kuğu avlanıyordu. Avcılar sandallarda sessizce kuğulara yaklaşıyor, sonra hızlı kürek çekerek iyice sokuluyorlardı. Kuğular da albatros kuşları gibi zor uçarlar. Avcılardan kaçmak isteyen kuğuların havalanması kolay olmuyordu. İyice sokulan avcılar, kalın değneklerle vura vura onları öldürüyorlardı.

Gününbirinde bana ölmek üzere olan bir kuğu getirdiler. Çok az rastlanan, siyah boyunlu bir kuğu. Bembeyaz bir kar yığınını andıran vücudunun üzerinde dalgalanan boynu, simsiyah parlak

ipektenmiş gibiydi. Gagası turuncu, gözleri kırmızıydı.

Güney İmperial'da deniz kenarında Puerto Saavedra'daydı. Bana getirdiklerinde, hemen hemen ölmüş gibiydi. Yaralarını temizledim, ağzına ekmek ve balık parçaları soktum. Ama hepsini kustu. Buna rağmen kısa bir sürede kendine geldi, yaraları iyileşti ve dostu olduğuma inandı. Bir zaman sonra, yalnızlığın onu öldüreceğini kavradım. Böylece her gün koskoca kuğuyu kucağımda köyün sokaklarında taşıyarak, nehire götürmeğe başladım. Benimle beraber yüzüyordu. Balık tutmasını istiyordum. Suyun dibindeki taşları göstererek, üzerinde kayan gümüş renkli balıkları anlatmağa çabalıyordum. O ise hüzünlü gözlerle uzaklara bakıyordu hep.

Her gün, tam yirmi gün, onu nehre, nehirden de eve taşıdım durdum. Kuğu hemen hemen benim kadar büyüktü. Bir akşamüstü, her zamankinden daha düşünceli bir hali vardı. Yapma balıklarla ona avlamasını öğretmeğe çalışmama aldırmıyordu. Çok durgundu. Bunun üzerine yine kucağıma alıp, eve doğru yola koyuldum. Birden göğsüme yasladığı boynunun düştüğünü, kollarıma değdiğini hissettim. O gün, kuğuların ölmeden önce şarkı söylemediğini öğrendim.

Cautin'de yaz kavurucudur. Gökyüzünü yakar, buğdayları da. Her yan büyük bir uyuşukluk içindedir. Buranın evleri yaz mevsimine göre yapılmamıştır; kışa da elverişli değildir. Dışarı çıkıp, tarlaların arasında yürüyorum, yürüyorum. Bazen yolumu şaşırıyorum. Tek başımayım, cebim, topladığım böceklerle dolu. Elimde salladığım teneke kutuda biraz önce tuttuğum tüylü bir örümcek var. Yukarda gökyüzü görünmüyor artık. Ormanın içlerindeyim. Her yan ıslak, arada sırada ayağı kayıyor. Birden bir kuş bağırması. Chucao kuşunun haykırması bu. Balta girmemiş ormanda, devlerin arasında bir cüce gibi görüyorum kendimi. Başımın üzerinden bir güvercin uçuyor, dallardaki bir sürü kuş gülerek, benimle alay ediyor. Hava kararıyor. Evin yolunu zor buluyorum.

Babam henüz gelmemiş. Gecenin geç saatlerinde döner. Yukarı odama çıkıyorum. Salgari'yi okuyorum. Yağmur başlıyor, bardaktan boşanırcasına. Birden her yanı gecenin karanlığı ve yağmur dolduruyor. Ben burada yalnızım ve hesap defterimi mısralarla dolduruyorum. Ertesi sabah erkenden kalkıyorum. Erikler artık yeşil. Tepelere doğru koşuyorum. Yanıma bir paket tuz aldım. Bir ağaca tırmanıp, dalların arasına oturuyorum. Dikkatle bir eriği ısırıyorum üzerine biraz tuz ekmek gerekli. Sonra ağzıma atıyorum. Yüzlerce erik yerdim belki, bu kadarı çok.

Evimiz yandığı için, yeni taşındığımız ev benim için sırlarla dolu idi. Bahçeyi çevreleyen çitin üstüne çıkıp, komşulara bakıyorum. Hiç kimse yok ortalıkta. Çitin bir kaç sopasını yerinden oynatıyorum. Bir kaç zavallı örümcekten başka şey görmüyorum. Bahçenin bir köşesinde tuvalet var. Tuvaletin yanındaki ağaç tırtıl dolu. Bacım ağaçları, beyaz kadifeyle kaplı meyvalarını gösteriyor. Hiç bir şeye zarar vermeden at sineğinin nasıl yakalanacağını biliyorum. Mendille. Mendili kulağıma tutuyorum. Ne güzel bir vızıltı!

Nasıl bir yalnızlık bu, siyah elbise giymiş küçük şairin bu sınır bölgesine çektiği! Hayat ve kitaplar beni saran sırları çözmeme yardımcı oluyor.

Dün gece yavaş yavaş okuduğum kitabı unutamıyorum: ekmek ağacı, Sandokan ve arkadaşlarının hayatını kurtarıyordu. Buffalo Bill'i beğenmiyorum, çünkü o kızılderilileri öldürüyor. Ama ne güzel ata biniyor! Ovalar ve kızılderililerin çadırları da çok güzel!

İlk şiirimi ne zaman yazdığımı bana çok defa sormuşlardır. Ne zaman doğmuştu benim ruhumda şairlik? Bunu hatırlamağa çalışacağım. Çocukluğumun ilk yıllarında, daha yazı yazmağı ilk öğrendiğim zamanlarda idi, birden geliveren bir duygu ile kafiyesi ölçüsü pek birbirini tutmayan kimi sözler yazmıştım. Bu kelimeler bana yabancıydı; günlük konuşmamda pek kullanmadığım sözler. İçimde bir sıkışıklık, o ana kadar bilmediğim biçimde bir korku ve üzüntü ile yazdım. Anneme yazılmıştı o kelimeler. Benim tanıdığım ve yumuşak gölgesi ile bütün çocukluğumu koruyan üvey anneme. Bu ilk yapıtımın beğenilip beğenilmeyeceğini bilmeden annemle babama gösterdim. Yemek odasındaydılar ve alçak sesle konuşuyorlardı. Büyüklerin alçak sesli konuşması bence, onlarla çocukların dünyasını birbirinden ayıran geniş bir nehirdi. Çizgili kâğıdı, daha etkisinden kurtulamadığım duygulardan titreyen ellerle uzattım. Babam dalgın dalgın kâğıdı aldı, okudu ve yine geri uzattı.

"Nereden kopya ettin bunu?" diye sordu.

Sonra benim cevabımı beklemeden, annemle o önemli konuyu usul usul konuşmağa devam etti.

İşte hatırlayabildiğim kadarı ile ilk şiirim böyle ortaya çıkmıştı. Ve ilk şiirim üzerine yapılan eleştirme buydu. Bir sürü kitaptan oluşan bir nehirde yolunu bulmağa çabalayan bir insan gibi dünyayı tanıma çabamı sürdürdüm. Okuma hırsı gece gündüz devam ediyordu. Deniz kıyısındaki küçük liman Saavedra'da bir kütüphane ve yaşlı şair buldum. Don Augusto Winter, bendeki bu edebiyat tutkusuna şaşırdı. "Okudun mu bunu?" diye sorarak, bana uzattığı

Vargas Vilâ, İbsen, Rocambole'u bir devekuşu açlığı ile hiç seçmeden yuttum.

Günün birinde Tekumo'ya uzun boylu, elbisesi yere kadar inen ve alçak topuklu ayakkabılar giyen bir kadın geldi. Kız okulunun yeni müdürü idi. Ülkenin en güney ucundan geldiği söyleniyordu. Bu kadının adı Gabriela Mistral'di. Onu arada sırada küçük kentin sokaklarında görüyordum. Kendisinden çekiniyordum, oysa, bir gün götürüldüğüm bir ziyarette tanıyınca, yanıldığımı anladım. Çok insan canlısı bir kadındı. Esmer güzeli yüzünde, yerli ırkının izleri vardı. Kar beyazı dişleri her gülümsemesinde odaya bir aydınlık veriyordu sanki!

Onun arkadaşı olmak için çok genç, çok çekingen ve çok dalgındım. Bu kadını her zaman göremiyordum. Gördüğüm zamanlarda ise bana okumam için kitaplar veriyordu. Bu kitaplar, dünya edebiyatında en önde gelen ürünleri diye nitelediği Rus edebiyatından eserlerdi. Şunu söylemem gerekir ki, Gabriela beni Rus edebiyatçıları ile tanıştırmıştı. Tolstoy'u, Dostoyevski'yi, Çehov'u daha o zaman sevmiştim. Bu sevgi bugüne kadar sürmüştür.

ÜÇ DULUN EVİ

Bir gün bir harman yerine davet edildim. Harman yapılan yer, dağların içinde, kaldığımız köyden oldukça uzakta idi. Bu yolu tek başıma almak, dağdaki patikalarda at sürmek hoşuma gidiyordu. Belki bir serüvendi, ama yolumu şaşırsam, bana yardım edecek birine mutlaka rastlarım, diye düşündüm. Aşağı İmperial'dan atımla yola koyuldum. İnce denizin kıyısını izledim. Pasifik bütün öfkesiyle kayaları dövüyordu burada. En son yüksek tepeye varınca, kıyıdan ayrılıp Budi gölüne doğru yolumu sürdürecektim. Ancak göle giden yola sapmam için, önce tepe ile deniz arasındaki dar kıyı şeridini aşmam şarttı. Bir dalga daha kayalarda patladı. Deniz geriye çekilip de, yeni birdalga göndermek için kuvvet topladığı o kısa andan faydalanan ben ve atım, kaya ile su arasındaki bu son engeli aştık.

Bundan sonra yolumuz içerlere doğru devam edecekti. Şili'nin kıyıları bazen kayalıklar ve tehlikeli engellerle doludur. Fakat bu

kayalar çok yerde birden ortadan kaybolur ve göz alabildiğine, ucu-bucağı bilinmeyen kumsallar uzanır. Günlerce at sürebileceğiniz kumsallar, sanki ülkeyi bir kemer gibi sarar. Kutup denizinin gürlediği güneyden başlayıp, tâ yukarılara kadar uzanır giderler.

Biraz sonra orman başladı. İlk önce beni karşılayan, parlak koyu yeşil yaprakları ile fındıklar oldu. Her taraf fındık doluydu. Sonra eğrelti otları geldi. Güney Şili'de eğrelti otları o kadar yüksektir ki, bir atlı başını eğmeden altlarından geçebilir. Bazı yerlerde başım dallara değiyor, saçlarımın çiğden ıslandığını farkediyordum. Sağımda hâlâ Budi gölünü görüyordum.

Biraz sonra küçük bir düzlüğe rastladım. Burada göl sona eriyordu. Göl kıyısında yaşayan balıkçılar, ender rastlanan "lisa" balığını avlıyordu. Bu gümüş renginde ve geniş sırtlı bir balıktı. Balıkçılar bir sandala binip, suyun derin olmadığı yerlerde gezen balıkları izliyor ve birden ellerindeki üç dişli sopayı suya sallıyorlardı. Bir zıpkın görevini gören bu av aletlerini sudan çıkardıklarında, ucunda mutlaka bir balık takılı oluyordu. Bir an için güneşin vurduğu gümüş renkli sırtı titriyor, atıldığı sepetin içinde can veriyordu. Hava kararacağına yakın, atımı dağların kıvrımları arasında uzayıp giden yola vurdum. Tanımadığım bir orman kuşunun çığlığı ile irkildim. başımı kaldırdığımda, çok yukarlarda bir kartalın, ya da bir kondorun siyah kanatlarını sallaya sallaya beni izlediğini gördüm. Ortalık gittikçe kararıyordu. Arada sırada tilkilerin haykırışını duyuyor, bazılarının hızla yolu geçip karmakarışık ağaçların arasında kaybolduğunu görüyordum.

Yolumu şaşırmış olduğumu farkettim. Çok sevdiğim orman ve karanlık, şimdi benim için bir tehlike olmuştu. Korkmağa başlamıştım ki, aniden bir atlının karanlıklardan çıkıp bana doğru gelmekte olduğunu gördüm. Ne yapacağımı düşünürken, atlı geldi ve yanımda durdu. Karanlığa rağmen, çevredeki köylülerden biri olduğunu farkettim. Üzerine eski bir pelerin atmıştı. Bindiği atın kemikleri görünüyordu.

Başıma geleni anlattım ona.

Ona bakılırsa bu karanlıkta harman yerine varmam mümkün değildi. Bütün yöreyi avucunun içi gibi biliyordu. Benim gitmek istediğim yeri de tanıyordu. Açık havada geceleyibelceğimi ve bana uygun bir yer öğütlemesini istedim. Pek konuşkan bir adama benzemiyordu. Eliyle işaret ettiği patikayı izlersem, iki-üç, kilometre sonra uzaktan bir evin ışıklarını görecektim.

"Bir otel mi?" diye sordum.

"Hayır, küçük bey. Sizi bu evde ağırlarlar. O evde yaşlı üç kadın

yaşar. Fransız asıllıdırlar. Kereste ticareti yaparlar. Otuz yıldır bu yörededirler. Her gelene kapıları açıktır. Sizi de konuk edeceklerdir."

Köylüye yardımcı olduğundan teşekkür ettim. Cevap vermeden, geldiği gibi sıska atı ile karanlıkta kayboldu; ben de onun salık verdiği patikada yoluma devam ettim. Sonra ay yükseldi. Bembeyaz ve incecik bir yarım ay gökyüzünde parlamağa başladı. Uzun bir yolculuktan sonra, saat dokuz sularında uzaklarda köylünün anlattığı ışıkları seçmeğe başladım. Atımı mahmuzladım. Beni koruyacak olan bu kutsal binanın kapıları kapanıp, kilitlenmeden oraya varmalıydım. Biraz sonra oradaydım. Kütük yığınları ve talaşlar arasından geçip, tek başına duran evin kapısına vardım. Kapıyı vurdum. Önce yavaş sonra sertçe. Aradan dakikalar geçti. Sanki hiç kimse bana kapıyı açmayacakmış gibiydi. Fakat o anda bembeyaz saçlı, zayıf ve üzgün bakışlı bir kadın kapıda göründü. Keskin bakışlarla beni tepeden tırnağa süzdü ve günün bu geç saatinde gelen yolcuya sordu:

"Kimsiniz ve ne istiyorsunuz?" Bir hayâletin yumuşak sesiyle konuşuyordu.

"Ormanda yolumu kaybettim. Öğrenciyim. Hernandez'lerin harman yerine gidiyorum. Çok yorgunum. Bana sizin ve kardeşlerinizin iyi yürekli olduğunu söylediler. Bir köşede uyumak istiyorum. Sabah erkenden tekrar yola koyulacağım."

Kadın. "Gelin içeri, dedi. "Kendinizi evinizde gibi hissedin burada.

Arkasından yürüdüm. Karanlık bir salonun kapısını açtı. Yağ lambalarını yaktı. Bunların camdan çok eski stilde lambalar olduğunu gördüm. Altları altın kaplı bronzdandı. Salonda rutubet kokusu burnuma çarptı. Yüksek pencereleri uzun kırmızı perdeler örtüyordu. Bütün koltuklara beyaz örtüler kaplanmıştı. Niçin?

Burası geçen yüzyıldan kalma bir salondu. Yorumlayamadığım, rahatsız edici bir rüya gibi. Üzgün bakışlı, ak saçlı kadın odanın içinde dolaşırken, ayaklarını görmüyordum; ayak sesleri de duyulmuyordu. Bir çekmeceyi açıp kapıyor, bir albümü eline alıp, yine yerine koyuyordu. Hiç konuşmadan.

Sanki bir gölün dibine düşmüştüm ve orada yorgun, hayâller içinde yaşıyordum. Birden odaya iki kadın daha girdi. İkisi de bana kapıyı açmış olan kadına tıpatıp benziyordu. Dudaklarında yumuşak bir gülüş vardı. Yanıma oturdular. Bu kadınlarında bakışı beni karşılayınınki gibi, melânkolikti; konuşmağa başladılar. Her konudan sözediyorlardı. Böceklerden, kuşlardan ve hatırlamadığım daha bir çok şeyden. Ne yaptığımı, hangi kitapları okuduğumu

sordular. Öğrenci olduğumu ve şu sıralar Baudelaire'i okuduğumu söyledim.

Sanki bir elektrik akımı geçmişti. Her üçünün de yüzünde bir aydınlık belirdi. Yorgun gözler ve donuk yüzler birden canlandı. Başka yüzler vardı şimdi karşımda, sanki biraz önceki suratlarındaki maskeyi de çıkarıp atmışlardı.

"Baudelaire!" diye bağırdılar. "Dünyanın oluşundan bu yana bu adbelki ilk defa yalnızlığımızda geçiyor. Kitapları var burada. Belki beş yüz kilometre bir çevrede onun mükemmel satırlarını okuyabilen tek insan bizleriz. Bu dağlarda hiç kimse Fransızca konuşmaz."

Kızkardeşlerden ikisi, Fransa'nın Avignon şehrinde doğmuştu.

Yine Fransız olan üçüncüsü ise Şili'de dünyaya gelmişti. Büyükbabaları, büyükanneleri, ve ebeveynleri çoktan bu dünyadan göçetmişti. Bütün akrabaları da ölmüştü. Üç kardeş yalnız başlarına yaşıyordu. Yağmura, rüzgâra, kerestelere, hizarlara, bu civarda yaşayan tek tük köylülere, hepsine alışmışlardı. Bu tepelerde, babalarından onlara kalan bu evde hayatlarını sürdürmeğe karar vermişlerdi.

Bir yerli kız kapıda göründü ve kadınlardan birinin yanma gidip, kulağına bir şey fısıldadı. Ayağa kalktılar. Ben de yerimden doğruldum. Salondan çıkıp, buz gibi koridoru geçerek, yemek odasına girdik. Şaşkınlıktan dilim tutulmuştu. Odanın ortasında yuvarlak bir masaya bembeyaz bir örtü örtülmüştü. Üzerindeki gümüş şamdanlarda mumlar yanmıştı. Beni şaşkına çeviren bu masada her şey gümüştendi.

Sanki kraliçe Viktorya beni sarayına akşam yemeğine davet etmiş gibi bir ürkeklik kapladı içimi. Saatlerce at sürdükten sonra yorgun - argın, toz içinde bu eve gelmiştim. Evin sahipleri sanki bir prensi bekliyorlarmış gibi bir yemek masası hazırlamışlardı. Beni, sürüsünü kapının önüne bırakmış ter içinde bir çoban gibi görmeliydiler.

Bu kadar güzel yemeği hayatımda az yerde yemişimdir. Ev sahipleri gerçekten mükemmel ahçıydı ve Fransız mutfağının en iyi yemeklerinin tarifleri de ebeveynlerinden onlara miras kalmıştı. Önüme konan her yemek benim için büyük bir sürprizdi. O akşam içtiğimiz şaraplar, kurallarına uygun olarak mahzende yıllandırılmış Fransız şaraplarıydı.

Yorgunluktan gözlerim kapanmasına rağmen, kadınların anlattığı ilginç şeyleri merakla dinledim. En büyük gururları, ahçılıkları idi. Bu sofra onlara atalarından kalmış bir miras, bir kültürdü. Bu kültürden belki binlerce kilometre ötedeydiler, anavatanlarından

onları koskoca denizler ayırıyordu, ama onlar vazgeçmemişlerdi. O topraklara bir daha dönmeyeceklerdi. Sonra bana ilginç bir arşiv gösterdiler.

En genci, gülerek, "Bizler üç yaşlı deliyiz," dedi.

Otuz yıl içinde dağdaki bu eve, yirmiyedi yabancı konaklamıştı. Bu yabancıların bazısı iş için, bazısı meraktan, bazısı da benim gibi raslantı sonucu gelmişti, çok ilgimi çeken ise, her konuk için ayrı bir kart tutmalarıydı. Bu kartta konuğun adı, geldiği tarih, gidiş günü ve yediği yemekler yazılıydı.

"Bu yemekleri yazıyoruz ki, o kişi bir daha kapımızı çaldığında aynı şeyleri ikram etmeyelim diye."

Sonra bana gösterdikleri odaya çıktım ve pazarda bir köşeye atılan patates çuvalı gibi kendimi yatağa attım. Sabah alaca karanlıkta uyandım. Hemen kalkıp, bir mum yaktım, elimi - yüzümü yıkadım ve elbiselerimi giydim. Hizmetçilerden biri atımı getirdiğinde, hava aydınlanmağa başlamıştı. Beni evlerinde konuk eden yaşlı kadınlara allahaısmarladık demeğe nedense çekiniyordum. İçimden gelen bir ses, o zaman bu güzel rüyadan uyanacağımı söylüyordu. İstemiyordum bunu.

Gençlik yıllarımın ilk günlerindeki bu anımdan kırkbeş yıl geçti aradan. Acaba dağlardaki bu Baudelaire hayranı üç kızkardeşe ne oldu? Eski Fransız şarapları ile dolu mahzenleri, yirmi mumun aydınlattığı yemek masaları ne oldu? Hızarları ve ağaçların arasındaki beyaz evlerinin alınyazısı ne oldu?

En kolay cevap mutlaka şudur: Ölüm ve unutulmak. Dağlar ve ormanlar, beni bir gece için kucaklarında koruyan bu dünyayı bağrına basmıştır. Fakat benim anılarımda ömrüm boyunca yaşayacaklardır, hayâller gölünün duru sularında olduğu gibi. Yaşasın bu üzgün bakışlı kadınlar, vahşi bir doğanın ortasında tek başlarına hayat mücadelelerine devam ettikleri ve eskiyi ayakta tuttukları için. Atalarının uzak ülkelerden getirdiği bir kültürü, yeryüzünün en unutulmuş köşelerinden birinde yaşatmağa ve korumağı başarmışlardır.

Öğleden önce, neşeli ve canlı Harnandez'lerin çadırına vardım. O sabahki at sürüşüm ve geceki rahat uykum, bana gençlik canlılığımı yeniden kazandırmıştı.

Harman yerinde atlar kullanılıyordu. Harman yerinin çevresinde duran bir kaç kişinin, dönmekte olan atlara arada sırada bağırmaları ve bunun üzerine atların biraz daha hızlı yürümelerini seyretmek kadar tuhafıma giden başka şeye rastlamadım. Güneş iyice yükselmişti. Havanın berraklığında çevredeki dağlar bir pırlanta gibi parlıyordu. Bu yörede harman yerleri, bir bayram yerini andırır. Sarı buğdaylar, altın yığınları gibi yükselir, insanlar çalışır, koşuşur, neşe içindedir herkes. Çuvallar dolar, taşınır, kadınlar yemek pişirir, atlar kişner, köpekler havlar, buğdayların arasında çocuklar oynar.

Harnandez'ler ilginç bir aile idi. Saçları darmadağınık, sakalları günlerdir kesilmemiş, gömleklerinin kollarını kıvırmış adamlar, bellerine tabancalar sokmuşlardır. Baba, oğullar, kardeşler, amcalar hepsi birbirine benziyordu. Yüzleri ve elleri toz, yağ ve buğdaydan kirlenmişti. Aralarında pek konuşmuyorlardı. Bazen konuşurlardı elbet de! O zaman, alaylı sözler ederlerdi. Sık sık da kavga çıkardı aralarında. Kavgaları kısa sürer, sonra yine çalışmağa devam ederlerdi. Fakat ateşte buzağı çevirmekte, şarap içmekte ve gitar çalmakta onların üstüne yoktu. Sınır boyu insanları hoşuma giden insanlar. Burada yorulmadan çalışıp duran insanlar arasında, soluk yüzlü öğrenci ben, kendimi parmak çocuk gibi görüyordum. Fakat hepsi bana büyük yakınlık ve ilgi gösteriyordu.

Ateşte kızartılan etleri yedikten, saatlerce gitar çalıp, şarkı söyledikten sonra gözlerimiz yorgunluktan kapanırken, yataklar hazırlanmağa başlandı. Evliler ve kadınlar, tahtalar üstüne yataklarını hazırladılar. Erkekler ise çam dallarına kıvrılıp, örtüleri başlarına çektiler. Harman yerinde yığılı duran buğdaylardan bütün bir köy halkı yararlanır, diye düşündüm. Böyle bir yaşam benim için alışılmamış ve yeni idi. Çizmelerimi çıkarıp, yastık diye kullanacağım ot demetinin altına koydum. Elbiselerimi de çıkardım ve pelerinime sarılıp, uyumağa çalıştım. Benim yattığım yerde hemen horlamağa başlayan ötekilerden biraz uzakta idi.

Uzun süre gözlerim açık gökyüzüne baktım. Gecenin soğuğunu yavaş yavaş hissetmeğe başladım. Üzerime bir kaç ot demeti

örttüm. Gökyüzünde ay yoktu. Yıldızlar, yağmur suları ile yıkanmış gibi pırıl pırıldı. Sonra uykuya daldım. Fakat bir süre sonra -bilmiyorum aradan ne kadar zaman geçmişti- bir insanın benim yanıma geldiğini ve yanıma ilişmeğe çalıştığını farkederek, uykumdan uyandım. Çok korktum. Bu bilmediğim varlık bana sokuldukça otlar hışırdıyordu. Bütün vücudum uyanmıştı. Titriyordum. Acaba ayağa fırlayıp bağırsa mıydım? Hiç kıpırdamadım. Başımın yanında soluklarını hissettim.

Sonra bir el yüzüme değdi. Bir kadın eli. Çalışan bir kadının eli. Alnımı, gözlerimi ve bütün yüzümü dikkatle okşadı. Ve sonra aç dudaklarıma değdi. Yabancı, kadın vücudu ile vücudumu sardı. Yavaş yavaş korkum yerini zevke terketti. Ellerim onun saçlarını, örgülerini, yüzünü, kapalı gözlerini kirpiklerini buldu. Ellerim sonra onun başka yerlerini de keşfetti. Göğüslerini, kalçalarını, baldırlarını ve beni sarmış olan bacaklarını. Tanımadığım bu kadının dudaklarının arasından tek bir söz çıkmıyordu.

Otların arasında hiç ses çıkarmadan sevişmek ne kadar zordu. Etrafımızda uyuyan ve ne olursa olsun uyandırılmamaları gereken başka erkekler de vardı. Fakat istenirse her şey mümkündür! Sonra her şey sona erdi ve yabancı kadın yanımda uykuya daldı. Ben ise içinde bulunduğum durumdan korkarak, bir süre gözlerimi kapayamadım. Az sonra hava aydınlanınca, ilk uyananlar yanımda yarı çıplak yatan kadını ve beni bulacaktı. Fakat bütün korkuma rağmen benim de gözlerim kapandı sonunda. Uyandığımda korku ile elimi yana doğru uzattım. Kimse yoktu, yalnızca otların arasında ılık bir çukur vardı. Uzakta, Bir kuş ilk sabah şarkısına başladı. Sonra ormandaki öteki kuşlar da ona katıldı. Yavaş yavaş herkes yattığı yerden doğruldu. Çalışma başlıyordu. Harman yerinde yeni bir gün başlamıştı.

Öğleye doğru herkes yemekte bir araya geldi. Yemek sırasında bütün kadınlara dikkatle baktım ve o gece beni ziyaret etmiş olan kadını bulmağa çalıştım. Fakat bazıları yaşlı, bazıları zayıf, bazıları da çok genç ve sardalya gibi sıskaydı. Etine dolgun ve iri göğüslü kadını arıyordu benim bakışlarım. Birden bir kadın sofraya yaklaşarak, kocasına kızartılmış et verdiğini gördüm. Bu olabilirdi. Oturduğum yerden bu saçları örgülü güzel kadının bir an için bana baktığını ve hafifçe gülümsediğini farkettim. Bu gülümseme büyüdü, büyüdü ve benim bütün benliğimi doldurdu.

Tek Başına Şehirde

PANSİYONLAR

Lisede geçen yıllardan sonra Santiago'daki üniversite öğrenimi için hazırdım. Fakat ruhum hâlâ kitaplar, hayâller ve şiirler ile doluydu.

Tenekeden bavul, kara bir giysi. Bir bıçak kadar ince yola koyuldum. Bindiğim gece treni Santiago'ya varmak için bütün bir gece ve bir gün yol alacaktı. Üçüncü mevkide yolculuk ediyordum. Çeşitli bölgelerden, iklimlerden geçen ve daha sonraki yıllarda sık sık yolculuk ettiğim bu trenin bende tuhaf bir büyüsü vardır. Islak pelerinleri ile köylüler, tavuk kafesleri, hiç konuşmayan Araukanyalılar, eşya çıkıntıları, balyalar. Böyle bir üçüncü sınıf vagonunda bütün bir hayat gözlerinizin önüne serilir. Bir çoğu bilet almadan, sıraların altına girerek kaçak yolculuk yapardı. Bazıları da bilet kontrolu geldiğinde ortalıktan kaybolur, ya da pelerinin altında bir eşya çıkını biçimine girerek, yere çökerdi. Bu çıkının üzerinde hemen iki kişi iskambil oynamağa başlardı. Kontrolör bunu farketmezdi.

Tren, ormanlarla kaplı tarlaları, meşe dolu yamaçları geride bırakır, odundan yapılmış evlerin, kavak ağaçlarının arasından geçer, Şili'nin merkezine, topraktan evlerin gitgide çoğaldığı köylere, kasabalara yaklaşırdı. Başkent ile köyümüz arasındaki bu tren yolculuğunu sık sık yapmışımdır. Ne zaman ormanlar, benim büyüdüğüm topraklar geride kalsa, içimi bir hüzün kaplar. Toprak evler, geçmişi olmayan ilçeler örümcek ağları ve sessizlikle dolu gibidir! Bugüne kadar ben, doğanın ve o zamanlar kaybettiğim soğuk ormanların bir şairi olarak kaldım.

Santiago'da bana, Calle Maruri sokağı 513 numaradaki pansiyonu salık vermişlerdi. Bu numarayı hiç bir zaman unutmadım. Yoksa sayıları, tarihleri, yılları bile unutmuşumdur çoğu defa. Fakat 513 kapı numarasını, bundan uzun yıllar önce başkente geldiğimde pansiyonu bulamazsam, ne yaparım korkusu ile bu yaşıma kadar unutamadım gitti. Odamın önündeki balkona çıktım ve Santiago'da akşam oluşunu seyrettim. Batan güneşin kırmızılığı altında, kentin dış mahallelerinin, ümitsiz bir görünüşü vardı.

Bu öğrenci pansiyonunda geçirdiğim yıllar, açlıkla geçen yıllardı. O günlerde yemek yemekten çok şiir yazardım. Tanıdığım şairler arasında açlıktan yatağa düşenler olmuştu. Dostluk kurduğum şairlerden biri Romeo Murga, benim yaşımda, fakat benden daha

iriydi. İnce ruhlu mısraları ile bir çok dinleyiciyi kendine bağlıyordu. Onunla birlikte başkent yakınındaki San Bernardo'ya gidip, şiirlerimizi okuyorduk. Bir defasında panayır zamanına rastlamıştım. Herkes neşe içindeydi. Toplantının yapıldığı salonda çiçek güzeli seçilmiş, orkestra melodiler çalmış, konuşmalar yapılmıştı. Ben sahneye çıkıp da, hüzünlü bir sesle şiirlerimi okumağa başlayınca, salondaki hava değişti. Topluluk öksürmeğe, espriler yapmağa ve benim melânkolik mısralarım ile alaya başladı. Bunu farkedince, okumakta olduğum şiiri hızla bitirip, sahneden çekildim. Tuhaf bir toplantıydı bu. İri yarı Romero Murga benden sonra çıkıp, daha da hüzünlü bir sesle şiirine başlayınca, halktan:"Aç şairler! Çıkın buradan!Neşemizi kaçırmayın!" diye bağırmalar duyuldu.

Bir süre sonra, kabuğundan çıkan bir hayvan gibi Calle Maruri sokağındaki pansiyonumdan ayrıldım, bu ine veda ettim. Denizi tanımak istiyordum. Dünya benim için koskoca bir denizdi. Santiago'nun sokaklarını tanımalıydım. Pansiyonumdaki insansız odamla üniversite arasında gidegele şehri doğru dürüst tanıyamamıştım.

Belki şimdi bir serüvene atılıyordum. Belki karnımın açlığını bundan sonra daha çok hissedecektim. Çünkü pansiyonu işleten aile, benim geldiğim yöreden olduğu için arada sırada bir kaç patates, ya da soğan veriyordu. Ancak bunları göze almalıydım, başka çarem yoktu. Hayat çağırıyordu beni, özgür olacaktım. Bana böyle geliyordu.

Yıkılmayacak kadar bir sağlamlıkta ilk odayı bulur bulmaz, kiraladım. Argüelles sokağında, İnstituto de Pedagogia yakınlarındaydı. Bu grimsi sokağın bir penceresine "Kiralık oda" tabelâsı asmışlardı. Ev sahibi, ön odalardan birinde oturuyordu. Beyaz saçlı, açık renk gözlü ve kibar görünüşlüydü ama onun bu görünüşü nedense benim biraz tuhafıma gitmişti. Cana yakın ve konuşmayı seven biriydi. Hayatını kadın berberliği yaparak kazanıyordu, ancak bu işini pek ciddiye almıyordu. Daha çok ilgisini çeken, bana anlattığına göre, bilinmeyen öteki dünya idi.

Odayı kiraladım. Yorgundum. Temuko'dan yola çıkarken yanıma aldığım teneke bavulumdan kitaplarımı, bir kaç elbisemi çıkardım ve kendimi yatağa attım. Biraz okuyup, uyumak istiyordum. Bağımsızlığımdan ve de tembelliğimden gurur duyuyordum şimdi.

Ertesi gün bu büyük binayı tanımağa çalıştığımda, her tarafta, hattâ tuvalette bile aynıyazıile yazılmış tabelâlar gördüm: "Kendini bul. Sen bize haber veremezsin. Sen ölüsün." Bunlar rahatsız edici ihtarlar idi. Dolaştıkça her yanda görüyordum. Santiago'da O buz

gibi kışlardan biri daha başlamıştı. Aradan elli yıl geçtikten sonra bir gün İlya Ehrenburg bana, yıllarını Moskova'nın soğuğunda geçirmesine rağmen, Şili'de olduğu kadar başka hiç bir yerde böylesine üşümediğini söylemişti. Santiago'da geçirdiğim ilk kışta odamın pencereleri buz tutmuş, mavi bir renk almıştı. Caddelerdeki ağaçlar buzdan ağaçlar olmuştu. Böyle bir eve kışın ortasında taşınmak akıl kârı değildi, hele duvarlardaki öteki dünya yazılarını okudukça!

Evin sahibi, kadın berberi ve öteki dünya düşünürü, bir gün bana bir delinin bakışları ile gözlerimi delercesine bir açıklamada bulunmuştu.

"Karım Charito dört ay önce öldü. Ölüler için zordur öteki dünya. Yaşamış oldukları mekânları ziyaret ederler. Biz onları görmeyiz, fakat onlar bizim kendilerini görmediğimizi farketmezler. Bunu onlara anlatmalıyız, yoksa kendilerine önem vermediğimizi ve umursamadığımızı sanırlar. İşte bunun için ben Charito okusun diye butabelâları astım evin her yanına. Böylece ölü olduğunu anlayacak ve durumunu kolay kolay kavrayacaktır."

Kışın ortasında, bana düşmanımmış gibi gelen sokaklarda dolaşıp yeni bir ev aramalıydım. Yoksa bağımsızlığım tehdit ediliyordu. Bereket versin çok aramadan, aynı sokakta bir çamaşırhanenin üstünde başka bir oda buldum. Ev sahibi kadının öteki dünya ile filân bir ilişkisi olmadığı gözle görülüyordu. Buz gibi bir iç avlu, ortasında her tarafını yosun kaplamış bir çeşme ve bir kenarda bir kaç oda. Alçak tavanlı ve alçak pencereli bir odayı tuttum. Burada kalmaya kararlıydım.

Biz öğrenci şairlerin düzensiz bir yaşamı vardı. Ben taşra alışkanlıklarımı korumağa devam ediyordum. Odamda çalışıyor, şiirlerimi burada yazıyor ve ocağın üzerinde kaynayan çaydan durmadan içiyordum. Odamın dışındaki dünyada, sokaklardaki hayatı da beni her geçen gün çekmeğe başlamıştı. Bu kişiler kahve köşelerinde d eğil, taverna ve birahanelerde bir araya geliyordu. Ben de sohbetler ve mısralarla uzun geceler geçirmeğe başladım, o insanlarla. Öğrenimimi geri plâna atmıştım.

Demiryolu şirketi, babama kalın gri kumaştan bir palto vermişti. Fakat o bunu hiç giymemişti. Paltoyu giymeğe başladım. Şair dostlardan bazıları da benim paltoma benzeyen paltolar giymeğe başladılar. Benimkini sonraları başkaları da giydi. Bu giyim eşyası, iyi giyili bazı kimseleri öfkelendiriyordu. Şili'de tango modasının yayılmağa başladığı günleri yaşıyorduk. Adımları, akordeonları ve ritmi ile her yere giriyordu, bu yeni dans. Birbirleri ile çılgınca dans

eden insanlar, şehre bir yeni gece hayatı getirdiler. Hattâ bizim toplandığımız köşelere bile girdiler. Bu tipler bizim hayatımıza ve paltolarımıza da göz koymuştu. Fakat şairler her şeye dayandı.

O günlerde ateşli bir dulun beklenmeyen dostluğunu kazandım. Kısa zaman önce ölmüş olan kocasının matemi ile iri mavi gözlerini bir tülün gerisine saklamıştı. Kocasının çok yakışıklı, genç bir roman yazarı olduğunu öğrendim ilerde. Herhalde birbirlerine yakışan bir çifttiler.Başaksarısı saçları, mükemmel vücudu, masmavi gözleri ile bir kadın, iri yarı ve atlet görünüşü ile bir erkek. Ancak genç romancı tutulduğu verem hastalığından kurtulamamıştı. Kadını tanıdıktan sonra anladım ki, penisilin öncesi bu dönem yalnızca hastalık, adamcağızın ölümünde suçlu değildi. Yakışıklı ve atlet görünüşlü kocayı kısa zamanda mezara yollamakta ateşli sarışının da rolü vardı.

Sırtındaki matem elbisesi koyu menekşedendi ve ona kar altındaki bir meyvanın görünüşünü veriyordu. Bu elbise bir akşam, çamaşırhanenin arkasındaki avluya açılan odamda yere düştü. Kar altındaki meyvaya dokundum, her yanını iyice tanıdım. Doruk noktasına ulaşırken, gözlerini kapadı ve "Ah, Roberto! Roberto!" diye inledi. İlginç bir dini töreni yaşıyormuş gibiydim. kendinden geçen kadın, tanrısına sesleniyordu.

Dul kadının karşısında ben korunmasız gençliğimle kendimi tehlikeye atıyordum. Beni çağırmaları gitgide sıklaşmağa başladı. Ateşli kalbi, benim vakitsiz mahvımın nedeni olacaktı. Bu kadar yüksek dozda aşka benim yarı açlığım dayanamazdı. Ve açlığım her geçen gün artıyordu.

ÜRKEKLİK

Ben gerçekte gençliğimin birinci, ikinci ve üçüncü yıllarını bir sağır - dilsiz gibi yaşamıştım.

Kendimi bildiğimden beri bir din adamı gibi koyu renkli elbiseler taşımıştım. Geçen yüzyılın şairleri böyle giyinirmiş. Karşılarında kekeleyeceğimi ve yüzümün kızaracağını bildiğim için de kızlara yaklaşmamış, sırtımı çevirip, ilgisizliğimi belirtmiştim. Benim için onlar büyük bir sırdı. Bu gizli odun yığınında yanmayı, derinliği bilinmeyen kuyuya düşmeği çok istiyordum, ancak bedenimi,

alevlerin arasına ya da sulara atmak yürekliliğini kendimde bulamıyordum. Beni itecek kimseyi de bulamadığım için hayranlığımı yitirmeden yaşamımı sürdürüyor, fakat ne bu kadına bakıyor, ne de gülümsüyordum.

Yetişkin insanlar karşısında da böyle idim. Küçük kişiler, demiryolu ve posta memurları ve "eşiniz hanımefendi" diye hitap edilmeği bekleyen karılarına karşı. Küçük kişi başka bir hitap biçiminden hoşlanmazdı. Evimize konuk geldiğinde ben de onlarla birlikte oturur, konuşulanları dinlerdim, fakat bir gün önce bize gelmiş insanlara ertesi gün sokakta rastladığımda, selâm vermeğe cesaret edemez, hattâ belli etmeden karşı kaldırıma geçerdim.

Ürkeklik ve çekingenlik; yalnızlığa açılan bir kapıdır. İnsanın ilginç ruhsal bir durumudur. Kurtulması kolay olmayan ıstırap gibidir. Ancak insana böyle bir özellik, ya da kötü yan tepki bir karışım gibi şarttır, kişiliğinin bozulmasını önemli oranda engeller.

Benim yanıma yaklaşılmaz halim, düşünceli davranışlarım, gereksiz yere uzun yıllar sürmüştü. Başkente geldiğimde yavaş yavaş dostlar kazandım, kızlarla arkadaş olmağa başladım. Beni gereğinden çok önemsemedikleri zaman onlara dostluğumu daha kolay armağan ediyordum. O yıllarda insanları tanımak tutkusu pek ilerlememişti. Bu dünyadaki herkesi tanıyamam ki, diyordum kendi kendime. Belirli çevrelerde ise, daha onaltı yaşındaki, pek konuşmayan kendi halinde, selâmsız sabahsız gelip giden bu genç şaire ilgi duyanlar belirmeğe başlamıştı. Her yere, yeni bir bostan korkuluğuna benzeten o uzun İspanyol stili paltomu giyiyordum. İlgi çeken bu giyimimin gerçekte yoksulluğumun gözle görülür bir sonucu olduğunu kimse farketmiyordu.

Tanışlarım arasında o zamanın iki büyük snobu da vardı. Pilo Yanez ve karısı Mina. Bu iki insan, benim yaşamağı gönülden arzuladığım o rahat hayatın temsilcileri idi; ne güzel bir rüya! İlk defa kaloriferli bir eve girdim. Gizli, loş ışıklar, duvarlarındaki kütüphaneler, kitap dolu salonlar ve rahat koltuklar. Yanez'ler beni sık sık evlerine davet ediyordu. Suskunluğum ve yabancı duruşum onları pek rahatsız etmiyordu. Bana karşı dostça davranıyorlardı. Onlardan ayrıldığımda mutluydum. Bunu bildikleri için de beni her defasında yine davet ediyorlardı.

İlk defa onların evinde ressam Juan Gris'in tablolarını gördüm. Juan Gris'in Paris'te ailenin bir dostu olduğunu anlattılar bana. Bu evde en çok ilgimi çeken şeylerden biri de, dostumun giydiği pijama idi. Her defasında gizli gizli bu pijamaya bakmadan yapamıyordum. Yanez'in giydiği açık mavi renkte kalın kumaştan bir

pijamaydı mevsim kıştı. Ben ise o zamanlar, mahkûm elbisesini andıran o çizgili pijamalardan başkasını tanımıyordum. Pilo Yanez'in bu iyi dikilmiş kalın kumaştan, gözkamaştırıcı mavi renkteki pijaması, Santiago'nun kenar mahallelerinde yaşayan yoksul bir şairi kıskandırıyordu. Daha sonraki elli yıl içinde ilgimi böylesine çekmiş olan başka bir pijamaya rastlamadım.

Sonra uzun yıllar Yanez'leri görmedim. Duyduğuma göre Mina kocasını, rahat koltukları, güzel lâmbaları terketmiş ve Santiago'da temsiller vermekte olan Rus sirkinin akrobatı ile kaçmıştı. Kendini baştan çıkarmış olan bu adamla birlikte yıllarca dünyayı dolaşmış durmuş, Avustralya'dan İngiltere'ye kadar bir çok ülkede sirk bileti satmıştı. Son yıllarda ise bir din inancının temsilcisi olarak güney Fransa'da yaşadığını duydum.

Kocası Pilo Yanez'e gelince; Juan Emar adını kullanarak bir köşeye gizlenip yazarlığını sürdürdü. Uzun yıllar suskun ve yakın dostluğumuz devam etti; yoksul yaşadı, yoksul öldü. Çok sayıda kitabı günümüze kadar basılmadan kalmıştır. Tartışılmaz yaratıcı bir güce sahipti.

Pilo Yanez, ya da Juan Emar'ın beni öğrencilik yıllarımda bir gün babasına tanıştırmak istediğinden de sözetmeliydim. Bu anım, o yıllarda ne kadar çekingen ve ürkek olduğumu göstermesi bakımından önemlidir. "Avrupa'ya yapmak istediğin yolculukta sana mutlaka yardımcı olacaktır," demişti bana. O günlerde bütün güney Amerikalı şair, yazar ve ressamların aklı Paris'te idi. Pilo'nun babası önemli bir kişiydi; senatördü. Evi; Plaza ve Armas civarında başkanın sarayı yakınlarındaki o koskocaman çirkin binaların bulunduğu sokaktaydı. Çok eminim, başkan sarayında oturmak daha hoşuna giderdi.

Benimle birlikte gelen, bir kaç arkadaşım, bekleme odasında sırtımdan paltomu aldılar. Hiç olmazsa normal göreyim diye. Senatörün odasına girerken kapıyı açtılar ve arkamdan yine kapadılar. Koskocaman bir salonda buldum kendimi. Bir zamanlar belki burayı kabul salonu olarak kullanmışlardı. Şimdi bomboştu, sadece tâ geride ayaklı bir lâmba ve yanındaki koltukta oturan senatörü gördüm. Okumakta olduğu gazete bir paravana gibi örtüyordu onu.

Daha ilk adımımı atmamıştım ki, namusssuzca cilâlanmış pırıl pırıl parlayan parke zeminde ayağım kaydı. Yeni kayak öğrenen biri

gibi düşe kalka bir kaç adım attım. Fakat her ayağa kalkışımda kendimi yeniden yerde buluyordum. En son düşüşüm senatörün ayakları dibinde oldu. O ise elinden gazeteyi bırakmadan donuk gözlerle bana baktı.

Zorla yerden kalktım ve yanındaki küçük iskemleye iliştim. Bu büyük adam, mikroskopun altındaki böceği inceleyen bir bilgin örneği bir süre bana baktı. Sanki o gün bilgine, çok iyi tanıdığı bir örümceği etirmişlerdi. Sonra kuşkulu bir tavırla ne gibi plânlarım olduğunu sordu. Bir kaç defa yere düştükten sonra her zamankinden daha ürkek ve suskun olmuştum. Ona neler söylediğimi şimdi hatırlamıyorum. Aradan yirmi dakika geçtikten sonra minnacık elini bana uzattı; konuşması sona ermişti. Yumuşak bir sesle, bana haber yollayacağını söylediğini hatırlıyorum. Sonra yine gazetesine uzandı, ben de tehlikeli parke zeminde büyük bir dikkatle yürüyerek, geri çekildim ve odadan çıktım. Tabii senatörden ses seda falan çıkmadı. Bir zaman sonra da, bir askeri darbe onu korkuttuğu için makam koltuğunu gazetesi ile beraber terketti. İtiraf etmeliyim ki, bu olaya sevinmiştim.

ÖĞRENCİ BİRLİĞİ

Temuko'dayken öğrenci birliğinin yayın organı olan Claridad dergisine yazılar yazmıştım. Bu dergiyi okuldaki arkadaşlarıma da satardım. 1920 yılında Temuko'ya gelen haberler benim kuşağım için üzücüydü. Oligarşi'nin çocukları sayılan "Altın Gençlik", öğrenci birliği binasını basmış ve tahribetmişti. Koloniler zamanından günümüze kadar daima zengin sınıfın yanında görünen yasalar da suçluları değil suçsuzları yakalamıştı. Bunlardan genç Şili edebiyatının büyük umutlarından Gomez Rojas, yediği dayaktan çıldırdı ve öldü. Küçük ülkemde bu cinayet, Federico Garcia Lorca'mn Granada'da öldürülüşü kadar büyük tepkiler yarattı.

1921 yılı Mart'mda üniversiteye yazılmak için Santiago'ya geldiğimde, Şili'nin başkentinde yarım milyondan fazla insan yaşamaktaydı. Şehir gaz ve kahve kokuyordu. Binlerce ev, eskilikten nerdeyse yıkılacaktı. Taşıt olarak ağır çalışan küçük tramvaylar kullanılıyordu. Üniversitemin bulunduğu istasyon civarında İndependencia caddesinden gitmek için tramvaylarla sallana sallana bir ömür kadar uzun süren yolculuk yapmam

gerekiyordu.

O yılların büyük anarşik hareketleri ile ideoloji birliği yapan öğrenci ayaklanmalarının en ünlü kişileri birlik binasına girip çıkıyordu. Alfredo Demaria, Daniel Schweitzer, Santiago Labarca ve Juan Gandulfo en önemlileriydi. İçlerinden Juan Gandulfo en tanınmışı idi. Cesurca ortaya koyduğu siyasal düşünceleri ve yıllardır tükenmek bilmeyen yürekliliği ile çok kimsenin korktuğu biriydi. Bana bir çocuk gibi davranıyorlardı; gerçekte de daha çocuk sayılırdım. Hekimlik yapmakta olan Gandulfo'nun muayenehanesine bir defasında randevuma geç gittiğimde. alnını kırıştırarak suratıma bakmış ve "Niçin geç geldiniz?" diye sormuştu. "Bekleyen başka hastalar da var." Benim cevabım, "Saatin kaç olduğunu bilmiyordum," olmuştu. Yeleğinin cebinden çıkardığı saatini bana uzatırken, "Öyle ise gelecek defa bilesiniz diye alın bunu," demişti, Juan Gandulfo ufak tefekti. Yuvarlak bir yüzü ve saçları zamanından önce dökülmüş bir başı vardı. Bu görünüşüne rağmen toplantılarda herkesi etkisi altında bırakmasını biliyordu. Günün birinde kavgacı, iyi kılıç kullanması ile ün yapmış bir asker Gandulfo'yu bilmediğim bir nedenden düelloya davet etmişti. Gandulfo bu daveti kabul ederek, iki hafta içinde kılıç kullanmasını öğrenmiş ve rakibini acınacak duruma sokmuştu. O tarihlerde ilk kitabım olan "Şafakların kitabı"nın kapağını ve iç resimlerini hazırlıyordu. Hiç kimsenin sanatçı yanını bilmediği bir adam için dikkati çekici bir çalışmaydı.

Edebiyatçı devrimci kampın önemli kişilerden biri de; Claridad'dan daha çekingen de olsa öğrenci birliğini tutan Juventud dergisi sorumlusu Roberto Meza Fuentes'di. Bu dergide Gonzalez Vera ve Manuel Rojas parlamıştır .Benim için her ikisi de benden ilerki kuşakların temsilcisiydi. Manuel Rojas kısa bir süre önce uzun yıllar yaşadığı Arjantin'den dönmüştü. Bizler onun kudretli görünüşünün, gurur ve onur karışımı konuşmalarının hayranıydık. Mesleği mürettiplikti. Gonzalez Vera'yı, polisin öğrenci birliğini basması üzerine kaçtığı Temuko'ya gelişinde tanımıştım. Onunla istasyondan pek uzak olmayan evimin yakınlarında karşılaşmıştım. Genç bir şair için gerçekten tuhaf bir görünüşü vardı. Hayatımda böylesine soluk yüzlü bir insan görmemiştim. İnce yüzü sanki fildişinden yapılmıştı. Ceketinin kolları ve pantalonunun bazı kısımları eskimeye başlamış siyah bir elbise vardı sırtında. Yağmurlu bir akşamda evimize geldi. Tıpkı Andrejew'in romanından hatırladığım ve Lâtin Amerika devrimci gençliğinin kendine örnek aldığı Sascha Jegulew'in evine gelen devrimci nihilist gibi.

ALBERTO ROJAS GİMENEZ

Siyasette ve edebiyatta savaşçı bir tutumu benimseyen Claridad dergisini Alberto Rojas Gimenez yönetiyordu. Bu kimse sonra benim hayat yoldaşlarımdan biri olmuştu. Uzun saçları vardı. Deri ceketini sırtından pek çıkardığını görmemiştim. İçinde bulunduğu kötü koşullara rağmen her zaman yakışıklı ve bakımlı dans eden altın kuş gibiydi. Onu tanımayanlar kolay ve rahat bir yaşamı var sanırdı. Kitaplar ve kadınlar, şişeler ve sandallar, yolculuklar ve takım adalar, herşeyden haberi vardı ve el kol hareketleri ile dolu konuşmalarında herşeyden sözedebiliyordu. Edebiyat dünyasındaki yerini ise, keyfi kaçıp kaybolmuşlar arasında, görürdü. Yoksulluğuna rağmen taktığı kravat, bir lüks örneği idi. Sık sık ev ve şehir değiştirir, bohem görünüşü ile her gittiği yerde dostlar kazanıyordu. Rancagua'da, Curico'da, Valdivia'da, Concepcion ya da Valparaiso'da hep böyle olmuştu. Bu şehirlerden gelişi gibi gidişi de aynı oluyordu mısralar, resimler, kravatlar, sevgiler ve dostluklar bırakıyordu. Mala pek önem vermediği için armağan vermeyi severdi. Şapkasını, gömleğini, elbisesini, hattâ ayakkabılarını armağan ettiğini görmüştüm. Verecek bir şeyi olmayınca da, acele ile bir kâğıt parçasına aklına o anda gelen bir kaç mısrayı karalar ve ayrılık anısı olarak sana uzatırdı. Bu anının değeri, pahalı bir mücevherden daha büyüktü.

Şiirlerini en son modaya göre yazardı. Apollinaire'in ve İspanyol ultraisten grubunun öğretilerini örnek alırdı. Agu adını verdiği bir şiir okulu kurmuştu. Gimenez'e göre "Agu", doğan insanın ağzından çıkan ilk sestir. Bize giyim üzerine bilgiler veren, nasıl sigara içildiğini gösteren ya da güzel yazıyı gösteren o olmuştu. Benimle alay ederek, o kasvetli şivemden kurtulmama yardımcı olmuştu. Kuşku dolu heveslerini ve içkiye olan tutkusunu bana geçirmeği hiç denememiştir. Onun herşeyi aydınlatan ve sanki yaprakların altına gizlenmiş bir kelebeği uçurarak, her yana güzellik saçan görünüşünü daima duygu ile anarım.

Kâğıttan kuş yapmasını Don Miguel'de Unamuno'dan öğrenmişti. Uzun boylu ve geniş kanatlı kuşa "hayat güdüsü" adını vermişti. Fransız şairlerini keşfetmişti. Mahzen köşelerinde duran tozlu şişeleri ortaya çıkarırdı. Aşk mektupları yazardı. Buruşmuş kâğıtlara yazılmış bir çok şiirini, hiç bir zaman basılmadan, cebinde taşımış durmuştur.

Dağınık ve israf örneği yaşamı ile tanımadığı kişilerin bile ilgisini çekiyordu. Günün birinde oturmakta olduğu kahvede bir yabancı yanına sokularak, "Senyor, konuşmalarınızı masamdan duydum, içimde size karşı sempati uyandı. Sizden birşey rica edebilir miyim?" diye sorar. "Nedir bu rica?" karşılığını verir Rojas Gimenez homurdanarak. "İzin verirseniz üzerinizden atlamak istiyorum," der, tanımadığı kişi. "Fakat nasıl?" diye sorar şair. "Ben masada otururken üzerimden atlayacak kadar gücünüz var mı ki?" "Hayır senyor," diye devam eder yabancı, "mezara girdiğiniz zaman mezarınızın üzerinden atlamak istiyorum. Hayatta rastladığım ilginç insanlar öldükten sonra mezarlarının üzerinden atlayarak onlara olan saygımı belli ederim. Ben yalnız yaşayan bir insanım ve tek merakım da budur." Sonra cebinden bir defter çıkararak, gösterir: "İşte bakın, üzerlerinden atladığım kişilerin listesi var bu defterde." Dostum Rojas Gimenez büyük bir sevinçle bu ilginç ricayı kabul eder. Bir kaç yıl sonra, Şili en yağmurlu ve soğuk kışlardan birini yaşarken, Rojas Gimenez hayata gözlerini yumar. Çok defa yaptığı gibi ceketini Santiago'nun merkezindeki barlardan birinde unuttuğu için gömlekle o kötü havada Quinta Normal semtinde oturan kızkardeşi Rosita'nın evine gider. Bu müthiş insan iki gün sonra kötü bir zatüreye yakalanır. Yağmurlu bir havada. Kâğıt kuşları ile göğe yükselir. Öldüğü gece yanında bulunan dostları tuhaf bir ziyaretçi ile karşılaşırlar. Quinta Normal'in damları ve çınar ağaçları üzerine sağanak halinde yağmur boşanır, birbiri arkasına çakan şimşeklerle her taraf aydınlanırken, birden odanın kapısı açılır ve kara elbisesi yağmurdan sırılsıklam bir yabancı içeri girer. Hiç kimse tanımaz bu adamı. Ölünün yanında beklemekte olan dostların önünde bir iki adım geri giden yabancı, koşarak tabutun üzerinden atlar. Sonra geldiği gibi hiç konuşmadan odadan çıkıp gider. Arkasında şaşkına dönmüş insanlar bırakmıştır. Alberto Rojas Gimenezin ilginç yaşamı, yağmurlu bir günde ve kimsenin cevabını bilmediği tuhaf bir dini törenle sona ermiştir.

İspanya'ya geldikten kısa bir zaman sonra onun ölümünden haberim oldu. İçimde böylesine bir sıkıntıyı o güne kadar çok az duymuştum. Barselona'daydım. Hemen oturdum, "Alberto Rojas uçarak geliyor" adlı şiirimi kaleme aldım. Bu şiir sonra Revista ve Occidente tarafından basılmıştır. Ancak bundan başka bir şey daha yapmalıydım. Benden çok uzakta, Şili'de, mezarının sular altında kaldığı o müthiş yağmurlu günlerde, hayata veda etmişti. Onun yanında bulunamamıştım. Bu son yolculuğunda arkasından gidememiştim. Dostum ressam İsaias Cabezon'u aradım ve birlikte o

çok güzel Santa Meria del Mar kilisesine gittik. İnsan boyuna yakın büyüklükte iki mum satın alarak, Tanrı evinin loşluğuna girdik. Santa Maria del Mar, denizcilerin kilisesiydi. Bundan çok yüzyıl önce balıkçılar ve tayfalar tarafından inşa edilmişti. Kilisenin içi binlerce armağan ile doluydu. Sonsuzluğa yelken açmış gemi freskleri bu güzel kilisenin duvar ve kubbelerini süslüyordu. Bence ölü bir şair için en uygun kilise buydu. Eminim burasını görseydi o da çok beğenecekti. Getirdiğimiz o koskoca mumları kilisenin ortasındaki büyük kubbenin altında yaktık ve boş sıralara oturduk. Ressam dostum ve benim elimde birer şişe buruk şarap vardı. Bu sessiz törenin bizi bilinmeyen bir biçimde ölü arkadaşımıza yaklaştıracağına inanıyorduk. Çılgın dostumuz sanki o anda yukardan bir yerden bizi görüyordu.

KIŞ ÇILGINLARI

Biraz önce Rojas Gimenez'den sözettiğim için çılgınlık üzerine bir kaç anımı sürdüreyim. Şiir ile çılgınlık elele giderler. Aklı başında bir insaniçin şair olmak ne kadar zorsa, şair için de aklı başında olmak o kadar zordur. Fakat mantık her zaman yengi kazanmıştır. Hakların temeli mantıktır ve haklar dünyayı yönetir. Şili'yi sevmiş olan Miguel ve Unamuno bir gün şöyle demişti: "Bazı politikacıların kullandığı "mantık ya da kuvvet" sözünü hiç beğenmiyorum. Mantıkla, daima mantıkla."

O günlerde tanıdığım çılgın şairler arasında Alberto Valdivia da var. Şair Alberto Valdivia dünyanın en zayıf ve sarı yüzlü adamlarından biriydi. Karmakarışık gri saçları ve küçük miyop gözlüğü yüzünü örterdi. Biz ona "yürekli Valdivia" adını takmıştık. Hiç konuşmadan barlara, edebiyat toplantılarına, kahvelere ve konserlere gelir, geldiği gibi hiç sesini çıkarmadan giderdi. Kolunun altında daima bir gazete tomarı taşırdı. Biz ona "Sevgili ceset" derdik, bedensiz vücudu ile bir boşluğu sararmış gibi kucaklaşırdık.

Çok duygulu ve buruk tadlı, usta işi şiirler yazardı. Bazılarını anlım:

"Herşey geçicidir, akşam, güneş ömür."
"Kötü sevinir."
"Sadece sen kaldın, ayrılmayan."
"Çöken hayatımın kız kardeşi."

Bizim "ceset Valdivia" adını takdığımız Gerçek bir şairdi bu insan, çok defa ona: "kal burada ceset. Bizimle yemek ye!" derdik. Bu yakıştırma ad onu hiç rahatsız etmezdi. Bazen o çizgi kadar ince dudaklarında bir gülümseme belirirdi. Çok az konuşurdu, ama değerli sözler söylerdi. Onu her yıl Kasım ayında mezarlığa götürmeği bir gelenek haline getirdik. Bu töreni 1 Kasım günü yapardık. Bir akşam önce, genç öğrenci ve edebiyatçı keselerimizden bir araya getirdiğimiz parayla ona iyi bir ziyafet çekerdik. Saat tam geceyarısı onikiyi vurup da, 1 Kasım girince hep birlikte masadan kalkar, neşe ile mezarlığın yolunu tutardık. Oraya vardığımızda "ölü" için bir gömme töreni düzenlenir ve bir konuşma yapılırdı. Daha sonra hepimiz tek tek ona veda eder ve bu Tanrı toprağında tek başına bırakırdık. "Ceset Valdivia" geleneksel törene alışmıştı ve yapılan bütün kaba komikliklere sonuna kadar sesini çıkarmadan katlanırdı.

İki ya da üç gün sonra şair dostumuzu eski suskunluğu ile yine aramızda görmek hiç birimizi şaşırtmazdı. Gelecek 1 Kasım'a kadar rahatsız edilmeyeceğine güvenirdi.

Buenos Aires'te çok ilginç Arjantin'li bir yazarı tanımıştım. Adı Omar Vignole'ydi. Hâlâ yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum. İri yarıydı, elinde kalın bir bastonla dolaşırdı. Günün birinde beni yemeğe davet etmiş olduğu lokantada daha masamıza oturmadan, büyük bir jestle eğilerek, etraftaki masalarda oturanların duyabileceği kadar yüksek sesle: "Otur, Omar Vignole." demişti. Ne olduğunu anlamadan yerime oturmuş ve hemen sormuştum: "Niçin bana Omar Vignole dedin? Omar Vignole'nin sen, Pablo Neruda'nın da ben olduğunu biliyorsun" "Evet, biliyorum," cevabını vermişti. "Fakat bu lokantada beni sadece adımla tanıyanlar aralarında beni çekemediği için dayak atmak isteyenler vardır. Bu dayağı sen yesen hiç de fena olmaz!"

Bu Vignole, Arjantin'de bir zamanlar çiftçilik yapmış, Buenos Aires'e gelirken de beraberinde bir inek getirmişti. Bu inek onun yakın dostu idi. Sık sık boynuna takdığı bir iple şehrin sokaklarında dolaştırırdı. O günlerde "İneğin düşündükleri" ve "ineğim ve ben" adlı kitaplar yayınlamıştı. Pen Klübün dünya kongresi ilk defa Buenos Aires'e geldiğinde, Vistoria Ocampos başkanlığında toplanan yazarlar, Vignole'nin ineği ile kongre salonuna gireceğini düşünerek, korkuyorlardı. İlgili makamlara böyle bir tehlikeden sözederek, ilginç dostumun geviş getiren arkadaşı ile kongrenin lüks

toplantı yeri olan Plaza oteline gitmemesi için caddeleri kapatmasını sağladılar. Oysa, bu çabalar bir sonuç vermedi. Kongrenin en önemli bir anında, ünlü yazarlar klâsik edebiyatla modern edebiyat arasındaki ilişkileri tartışırlarken, benim iri yarı dostum Vignole yanında, hiç ayrılmadığı ineği olduğu halde salona girer. Herkesin şaşkın bakışları arasında hayvan bir de böğürmeğe başlamaz mı? Konuşmalara katılmak istermiş gibi! Vignole, ineğini bir kamyona yükleyerek, yayalara kapatılmış olan caddelerde polis kontrolünü atlatmış ve salona girmeği başarmıştı.

Benim ilginç dostumun başından geçen bir olaydan daha sözetmek isterim. Catch güreşçisi olan bir Asya'lıya dövüş teklif etmiş. Güreşçi bu teklifi kabul edince, Lunapark'da bir tartışma düzenlenir. Dostum tam zamanında salona girer, ineğini ringin kenarına bağlar ve robdöşambrını çıkararak, güreşçinin karşısına geçer. Tabiî burada ineğin filân yararı olmaz, "Adam boğan Kalkütalı" diye tanınan güreşçi,Vignole'yi kısa bir sürede sıkılmış çamaşıra benzetir ve ayağıyla da boynuna basar. Salonu inleten alkışlar ve gülüşlerden, seyircilerin güreşin devamını istedikleri anlaşılır. Bir kaç ay sonra yeni bir kitap yazar. "İnekle söyleşiler" adlı bu kitabın başındaki ithafı unutmam mümkün değildir. Yanılmıyorsam, kelimesi kelimesine şöyle idi: "Felsefî kitabı, 24 Şubat akşamı Lunapark'da beni ıslıklayarak, ölümümü isteyen o binlerce orospu çocuğuna ithaf ediyorum."

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, Paris'te, ressam Alvaro Guevara'yı tanımıştım. Avrupa'da Chile Guevara adını kullanıyordu. Günün birinde telâş içinde bana telefon etmiş, "Çok önemli bir konuyu konuşmalıyım seninle," demişti.

Ben İspanya'dan yeni gelmiştim. Savaşımız o günlerin Nixon'u Hitler'e karşıydı. Madrid'teki evim bombalanmıştı. Sokaklarda bombalarla parçalanmış erkekler, kadınlar ve çocuklar görmüştüm. Dünya savaşı yaklaşıyordu. Başka yazarlar ve şairlerle birleşip, kendi usulümüzde faşizmle mücadele etmek kararını aldık. Toplumlar, yazdıklarımızla bu çok büyük tehlikeyi kavramalıydı.

Şili'li olan ressam Guevara, bu savaşa katılmamıştı. Çok konuşmayan, hiç durmadan çalışan ve çalışmaktan başka bir şey düşünmeyen bir ressamdı. Oysa o günlerde hava dinamit tozu doluydu. Büyük devletler İspanya'ya silâh vermeğe yanaşmayınca ve de Münih'te Hitler'in ordularına kapılarını açınca, savaş patlayıverdi. Ressam Guevara'mn telefonda bana çok önemli bir şey

söylemek istediğini sezdim.

"Nedir söyleyeceğin?" diye sordum.

"Kaybedilecek zaman yok!" cevabını verdi.

Aynı gün buluşmağa karar verdik. Bana geldi. İçeri girer girmez konuşmağa başladı:

"Anti-faşist olman gerekli değil. Kimseye karşı olmamalısın. Sorunun esas çözümünü bulmalısın. Ben buldum bunu. Nazilere karşı olan toplantılara katılmaman için de şimdi sana anlatacağım. Hemen işe başlamalısın. Kaybedilecek zaman yok."

"Peki, söyle bana ne bulduğunu. Haklısın Alvaro, çok az zamanım var benim."

"Bak Pablo, düşüncelerimi üç perdelik bir tiyatro eserinde ortaya koydum. Okuyasın diye beraberimde getirdim." Yaşlanmış bir boksörün suratı ve sık kaşları altından bana baktı ve çantasından kâğıtlar çıkardı. Hepsini bana okumağa başlayacağından korkarak, insanlığı kurtaracağına inandığı düşüncelerini bana anlatması için onu ikna ettim.

"Kolumbus'un yumurtası gibi," dedi. "Açıklayacağım sana. Bir çuvalın içinden kaç patates çıkar?"

Bir şey söylemiş olmak için, "Dört ya da beş" dedim,

"Çok daha fazla, " dedi O: "Bazen kırk, bazen yüz patates. Her insanın bahçesine, balkonuna ya da başka bir yere tek bir patates ektiğini düşün. Çin'in nüfusu nekadar? Beşyüz milyon değil mi? Her Çinli'nin bir patates ektiğini düşün. Her patates tohumundan kırk patates çıkar. Beşyüz milyon defa kırk. İnsanlık kurtulur."

Nazi'ler Paris'e girdiğinde, bu kurtarıcı düşünceyi hiç önemsemediler. Kolumbus'un yumurtası, daha doğrusu Kolumbus'-ün patatesi. Soğuk ve sisli bir gecede Alvaro Guevara'yı Paris'teki evinde tutukladılar ve toplama kamplarından birine sürüklediler, savaşın sonuna kadar da orada tuttular. Bu insan cehennemini bir iskelet halinde terketti ve bir daha da kendine gelemedi. Son bir defa Şili'ye gitti, vatanına veda etmek, uykuda yürüyen bir insan gibi onu öpmek için. Fransa'ya döndü ve burada hayata gözlerini yumdu.

Büyük ressam, sevgili dost, Chile Guevara, sana bir şey söylemek isterim: Biliycrum, artık yaşadığını ve siyasal olmayan patatesinin bir işe yaramadığını. Senin hayatına son verenin Naziler olduğunu da biliyorum. Ama bütün bunlar bir yana: geçen yıl Haziran ayında Londra'da National Gallery'i gezdim. Büyük salona girmeden, çok etkili bir tablo ile karşılaştım. Oradaki tablolar kadar güzel bir tablo gözleri kamaştırıyordu. Ünlü bir kadının portresiydi. Edith Sitwell'in. Senin eserindi, büyük İngiliz müzesinde asılı ünlü

tablolar arasında Güney Amerika'yı temsil etmek onurunu sana vermişlerdi.

Benim için yer, verilen onur, hattâ o güzel portre önemli değil. Benim için önemli olan, bizim birbirimizi daha iyi tanıyamamış olmamızdı. Bir patates yüzünden, birbirimizi anlayamadık, hayatımıza yönelmeleri farklıydı.

Gereğinden fazla temiz yürekliydim. Bu benim için bir onur ve aynı zamanda bir yüz karasıdır. Hayat arkadaşlarımla çok şeyi birlikte yaptım, bazen onların parlayan tüylerini kıskandım, kâğıt kuşlarını, hattâ ineklerini bile. Hepsinin değişik oranda da olsa edebiyata bir katkısı olmuştu. Ancak şunu biliyorum ki, ben lânet etmeğe değil, sevmeğe gelmiştim bu dünyaya. Beni kötülemek ve gözlerimi oymak için bir araya gelen, oysa daha önce benim şiirimden otlanan kişilere bile susarak cevap vermişimdir. Düşmanlarımın arasında olduğum zaman hiç korkmamışımdır. Çünkü benim düşmanlarım, halkın da düşmanıdır

Apollinaire demişti ki: "Gerçek olmayanın sınırlarını zorladığımız için bağışla bizi!" Aklımda kaldığını yazıyor ve yukarda anlattığım olayları düşünüyorum. Tuhaflıkları ve anlaşmazlıkları ile benim için hiç de önemsiz sayılmayan insanların öyküleriydi...

BÜYÜK İŞLER

Biz edebiyatçılar, düşüncelerimiz ile zenginliğe kavuşacağımıza ve dâhi olduğumuza inanmışızdır. İşte bu düşüncelerin etkisi altında 1924 yılında Şili'deki yayıncıma Crepusculario adlı kitabımın yayın haklarını sattım. Hem de bir basım hakkını değil, bütün haklarını. Bunu satınca zengin bir adam olacağımı sanmıştım. Antlaşmayı notere onaylattım. Adam bana beşyüz Pesos verdi, o günlerde beş dolar kadar bir paraydı. Rojas Gimenez, Alvaro Hinojosa ve Hemore Arce beni noterin kapısında bekliyordu. Bu mesleki başarısını bir ziyafetle kutlayacaktık. Gerçekten de o yılların en ünlü lokantası La Bahia'da pahalı şaraplar, yemekler, likörler ve purolarla kendimize bir ziyafet çektik. lokantaya girmeden önce de ayakkabılarımızı ayna gibi parlayana kadar cilâlatmıştık. Bu işten kazananlar; lokanta, dört ayakkabı boyacısı ve yayıncı oldu. Şair ise eski yaşamını sürdürdü.

Aramızdan yalnız Alvaro Hinojosa'nın her işde parlak düşünceleri vardı. Olağanüstü düşünceleri ve tasarıları ile ilgimizi çekiyordu. Bu düşünceler uygulansa, gökten para yağacağına inanıyorduk. Bizim gibi üstü başı perişan bohemler için Alvaro, güzel İngilizce'si, sarı puroları ve New York üniversitesinde geçirdiği yıllar ile iş adamı zekâsının tam bir örneği idi.

Günün birinde beni gizli bir görüşmeye çağırdı. Yapılacak mükemmel bir işle çabucak paraya kavuşacaktık. Bana bu işde ortaklık önerdi. Çok az para ile bu işe yüzde elli ortak olabilecektim. Geri kalanını da kendisi sağlayacaktı. O gün kendimizi, Tanrı ve kanun tanımayan kapitalist iş adamları gibi görüyorduk. Herşeyi yapabilecek güçteydik.

Anlaşılmamış bu maliye kralına, "Nedir yapacağımız iş?" diye çekingen çekingen sordum. Alvaro gözlerini hafifçe kapattı, sigarasının dumanını üfleyerek, sanki bir sır açıklarmış gibi cevap verdi:

"Post satışı!"

"Post mu?" diye şaşkınlıkla sordum.

"Evet. Deniz aslanı postu."

Daha başka şeyler sormağa cesaret edemedim. Bu hayvanları ülkenin güneyindeki kıyılarda, kayalıkların üzerinde tembel tembel güneşlenirken çok görmüştüm. Tüysüz vücudları güneşte parlardı.

Elimdeki bütün parayı biraraya getirdim ve iş ortağıma teslim ettim. Kiramı, terziye olan borcumu ayakkabıcının faturasını o ay ödemedim. Birlikte yola koyulduk; Alvaro'nun sağladığı postları görecektik. Teyzelerinden birinin güney Şili'de küçük bir adası vardı. Deniz aslanları bu ıssız kayalıklarda sevişirlerdi. Girdiğimiz oda tavanına kadar, teyzesinin adamları tarafından atılan kurşunlarla delinmiş sarı postlarla doluydu. Alvaro buraya alıcıları getirecekti.

Şaşkın şaşkın, "Ne yapacağız bu kadar çok postu?" diye sordum.

"Bütün dünyada böyle postlara ihtiyaç vardır. Göreceksin." Dışarı çıktık. Alvaro ateşli, ben ise boynu bükük ve suskun.

Alvaro, bir alıcıdan öteki alıcıya gidiyordu. Koltuğunun altındaki çantaya koyduğu gerçek deniz aslanı postlarımızdan küçük parçalar ve dosya kâğıtları ile kendine gün görmüş bir tüccar havası veriyordu. En son paramızı da gazete ilânlarına yatırdık. İşden anlayan ve ilgilenen alıcıların bu ilânları okuyacağına inanıyorduk. İyi giyinmekten hoşlanan Alvaro, para kazandığımız zaman kendine yarım düzine iyi İngiliz kumaşından elbise yaptırmak niyetindeydi. Daha tok gözlü olan ben ise, önce iyi bir traş fırçası alacaktım, çünkü

kullanmakta olduğum fırçanın kılları iyice dökülmüştü.

Sonunda ilk satıcı çıkageldi. Ufak tefek ama sağlam yapılı, hiç bir şeyden korkmayan bakışları ve açık gözlü hali ve çok konuşmayışı ile tecrübeli birine benziyordu. Alvaro ona pek önem vermezmiş gibi, malları ancak üç gün sonra görebileceğini, o zaman gelmesini söyledi.

Bu üç gün içinde Alvaro, bir sürü pahalı İngiliz sigarası ve Romeo Julieta marka Küba puroları satın aldı. Adam geleceğine yakın da, kalın bir puroyu ceketinin üst cebine soktu. İyi kalite postları görünecek biçimde odanın sağına soluna koymuştuk. Alıcı tam zamanında geldi. Şapkasını çıkarmadan, mırıldanarak, bizi selâmladı, ve yerde duran postlara gözatmağa başladı. Sonra tilki bakışlarını kenarda yığılı duran post yığınlarında gezdirdi. Etli elini kaldırarak, en uzakta ve erişilmez birköşede duran yığını gösterdi. Buraya en kalitesiz postları yığmıştım.

Alvaro bu andan faydalanarak, cebindeki en değerli Küba purolarından birini ikram etti. Ufak tefek alıcı, hızla uzatılan puroyu aldı, ucunu ısırıp yere tükürerek, ağzına soktu. Dikkatinin dağılmasına imkân vermiyor ve görmek istediği yığını işaret etmeğe devam ediyordu. Yapacak bir şey yoktu, istediği postları ona gösterecektik. İş ortağım merdiveni duvara dayadı ve çıkarak, post yığınını aşağı indirdi. Cesur bir idam mahkûmu gibi gülümsemeğe çalışıyordu. Bu arada purosunu yakmış olan alıcı ,yığındaki postları tek tek incelemeğe başladı. Adam, purosundan dumanlar çıkarak, eline aldığı postları önce birbirine sürtüyor, katlıyor, üzerine birtürüküyor ve diğerlerine bakmağa devam ediyordu. Yığındaki bütün postları böylece inceledi. Sonunda bu ilginç inceleme bitince, akbaba bakışlarını bizim değerli deniz aslanı post yığınlarımızda gezdirdi ve dostumun gözlerine dikti. Bu an çok heyecanlı bir andı.

Kendinden emin ve kısık sesiyle konuştu. Ağzından çıkan cümle bizim için ölümsüzdü.

"Efendiler, ben bu postlarla evlenmem."

Sonra geldiği gibi, başında şapkası, dudakları arasında Alvaro'nun ikram etmiş olduğu pahalı puro, çıktı gitti. allahısmarladık bile demedi. Bizim milyonerlik hâyellerimizi bu gaddar katil yıkmıştı.

O günlerin öfkesi ile kendimi iyice şiire verdim. Gene o günlerde Santiago'da yeni edebiyat okulları vardı. Calle Maruri sokağı 513 numarada ilk kitabımı bitirdim. Günde dört-beş şiir yazdığım oluyordu. Güneş batarken, odamın balkonundan her ne olursa olsun kaçırmak istemediğim bir sahneye tanık oluyordum. O olağanüstü güzellikteki renkler evreni, ışık kırılmaları, kavuniçi ve kıpkırmızı koskoca tavus kuşu kuyrukları ile nefis bir güneş batışıydı. Kitabımın en önemli şiiri "Maruri'de güneşin batışı" adını taşıyordu. Kimse bana Maruri nedir diye sormamıştır. Belki çok az kimse bunun, nefis güneş ışınlarının ziyaret ettiği kendi halinde küçük bir sokak olduğunu bilir. İlk kitabım "Urepusculario şafak ve alaca karanlık" 1923 yılında basıldı. Kitabın baskı giderlerini karşılayabilmek için her gün yeni kayıplara uğruyordum. Bir kaç eşyamı satıyor, ya da bir şeyi rehine veriyordum. Rehinciye götürdüklerim arasında, babamın törenle bana armağan ettiği arkasına iki bayrak işlenmiş kol saati de vardı. Saatten sonra koyu renk elbisem de rehincinin yolunu tuttu. Basımevi sahibi acımasızdı. Sonunda kitap basılıp da, ciltlendiğinde, asık suratla "Bütün borcunuz ödenmeden, buradan tek kitap bile dışarı çıkmaz," dedi. Eleştirici Alone büyük bir yakınlık göstererek, geri kalan parayı bağışladı: Bu para da basımcının gırtlağına girince, ben kitaplarımı yüklendim ve sevinçle sokağa fırladım. Ayağımdaki ayakkabıların altı delikti.

İlk kitabım! Yazarın görevi; gizlerle dolu değildir. Şair de yüklendiği kişisel görevi ile herkese faydalı olur. Buna her zaman inanmışımdır. Şiir, bir parça ekmeğe, topraktan bir tabağa, ya da beceriksiz bir elin severek işlediği bir tahta parçasına benzer. Sonra şuna inanıyorum ki, hiç bir el sanatçısı, büyük bir çaresizlik içinde hayâllerini gerçekleştirmiş, ilk defa yepyeni bir şey ortaya çıkarmış şairin ruhunu dolduran o sarhoş edici duyguları tanımaz. O an, bir daha gelmeyen bir andır. Daha bir sürü yeni bir güzel kitaplar çıkacaktır. Başka dillerdeki kelimelere çevrilecektir sözleri, başka ağızları dolduracaktır, yeryüzünün başka topraklarında şarkı söyleyen ve güzel kokular yayan bir şarap gibi... İlk kitabın, sayfalarının daha ıslak olduğu o an, baştan çıkarıcı ve kendinden geçirici o an, çırpan kanatların çıkardığı ses ve yükseklere doğru açan ilk çiçekler... Bütün bu duyguları, bu ilk anı şair, hayatında

yalnızca bir kez yaşar.

Bu ilk kitabın içindeki şiirlerden biri, ötekilerden ayrılarak, kendi yolunu seçmiştir sonra: Farewell. Bu güne kadar rastladığım bir çok insan bu şiirimi tanımakta, hattâ aralarından bir çoğu ezbere bilmekteydi. Hiç ummadığım yerlerde karşımda oturan biri bana bu şiiri okumuş, ya da okumam için ricada bulunmuştur. Bazen katıldığım bir toplantıda tanıştırıldığımda dinleyiciler arasından bir genç kız sesi bu şiirin mısraları ile yükselmiş ya da tanıştırıldığım devlet adamları, karşımda şiirin ilk mısralarını ezbere okumuştur.

Bir gün İspanya'da şair Federico Garcia Lorca, aynı şeyi "Vefasız ev" şiiri ile yaşadığını anlatmıştı. Federico'nun karşısındaki insana gösterebileceği en büyük dostluk, o halkçı ve güzel şiirlerinden birini okumasıydı. Biz şairler şiirlerimizden yalnızca birinin okurlarca çok beğenilmesinden pek hoşlanmayız. Bu bir çeşit zorlamadır, şairin çalışmasını ve çabalarını köstekleyebilir. O ise daima, gelişen bilinç ile daha yukarılara çıkmak istemektedir.

Crepusculario'yu geride bıraktıktan sonra, şiirimin bir güç tarafından ileriye doğru itildiğini farkettim. Güneye yaptığım bazı yolculuklarda yeni güçler topladım. 1923 yılında Temuko'da baba evimde bulunduğum bir sırada başımdan ilginç bir olay geçti. Geceyarısıydı. Yatmadan önce odamın penceresini açtım. Gökyüzü beni kendimden geçirdi. Fışkırmak isteyen yıldızlarla doluydu. Duru bir gece ve üzerimde açan güneyin yıldızları.

Sarhoş gibiydim. Hemen masaya koştum ve elime geçirdiğim kâğıda, kendimden geçercesine, okulda öğretmenin söylediklerini yazmaya çalışan bir öğrenci gibi heyecanla, mısralarımı karaladım. Adını defalarca değiştirdim ve sonunda "Savrulup atılmış kişi" dediğim bir kitabımın ilk şiiri, Temuko'da yazdığım bu şiir olmuştu.

Bir gece önce yazmış olduğum şiiri, ertesi sabah uyanır uyanmaz içime çeke çeke defalarca okudum. Santiago'ya geri döndüğümde, Aliro Oyarzun, şiirimi dinlemiş ve hayran olmuştu.

O kalın sesiyle "Bu mısralarda Sabat Erscaty'den etkilenmediğine eminmisin?" diye sormuştu.

"Sanmıyorum. Acele ile kaleme aldım onları."

Bir zaman sonra, günümüzde haksızca unutulmuş Uruguaylı o büyük şaire bu şiirimi yollamak geldi aklıma. Bu şairde, benim düşündüğüm tarz şiirin gerçekleştiğini farketmiştim. İnsandan başka, doğayı ve gizli güçleri konu alan şiirler yazıyordu. Erscaty. Onunla mektuplaşmaya başlamıştım. Şiirlerim ilerler ve gelişirken, Sabat Erscaty'nin tanımadığı o genç şaire yolladığı mektupları büyük bir dikkatle okuyordum.

Bir gece Temuko'da kaleme aldığım şiiri de yaşamakta olduğu Montevideo'ya yolladım ve onun etkisinin bu şiirde görülüp görülmediğini sordum. Hemen cevap verdi bana. Bu cevap bir gönül yüceliği örneği idi: "Bu kadar başarılı ve güzel şiire çok az rastladım. Fakat size şunu söylemek isterim ki, mısralarımızda Sabat Erscaty'den bir şeyler var"

Bugün onun bu satırlarına minnetarım. Mektubunu, yırtılıp parçalanana kadar günlerce ceketimin cebinde taşıdım durdum. O gece ben boş yere yıldızların etkisi altında kalmış, duygularım bir fırtınayla sarhoş olmuştu. Yanılmıştım. Bunlardan vazgeçmeliydim. Mantık bana adım adım dar patikalarda yolumu bulmama yardım edecekti. Alçakgönüllü olmağı öğrenmeliydim. O geceki şiire benzeyen şiirlerimi bir kenara kaldırıp, attım. Aradan dokuz - on yıl geçtikten sonra yayınlanmışlardı.

Sabat Erscaty'nin bana yazmış olduğu o mektup, yolumu değiştirmemde önemli rol oynamıştır. Onun tarzında şiirlerden vazgeçmiştim. Duygularımı öylesine mısralaştırmak bence artık mümkün değildi, değişiklik yapmalıydım. Başka şeyler arayıp buldum, içinde yaşadığım dünyayı gördüm. Aşk üzerine yeni bir şiir kitabı hazırlamağa başladım. Sonunda yirmi şiirlik bir kitap ortaya çıktı.

"Yirmi aşk şiiri ve bir umutsuzluk şarkısı" adlı bu kitap, acılarla dolu bir bildiri sayılırdı. Gençlik günlerimde bana ıstırap vermiş tutku ve coşkunluklar, anavatanımın güney bölgelerinin o görkemli doğası bu kitaptaydı. Beğenirim bu kitabı, çünkü melânkolinin yanısıra, yaşama sevgisi de vardır. Bir nehir ve bu nehirin denize kavuştuğu kıyılar bana yardımcı olmuştur: İmperial. "Yirmi aşk şiiri" aynı zamanda Santiago'daki öğrencilik sokaklarının, üniversitenin ve sarmaşık kokularına karışan aşkların da bir romanıdır.

Santiago'daki bölümler Calle Echaurren, Avenida Espana ve İnstituto Pedagogico'nun eski binası arasında geçer, oysa geri plânda daima güneyin nehirleri ve ormanlarının bir panoraması görülür. "Umutsuzluk şarkısı"ndaki dalgakıranlar, Carahue ve Aşağı imperial'daki eski ve yosun tutmuş, geniş nehrin sularının vurduğu ve bu gün bile oraya bir canlılık veren martıların konduğu dalgakıranlardır.

İnce uzun, terkedilmiş ve kimbilir ne zaman kıyıya vurmuş olan bir sandalda "Juan Cristobal"i başından sonuna kadar okudum ve "Umutsuzluk şarkısını" yazdım. Başımın üzerinde, o günden sonra bir daha görmediğim yücelikte masmavi bir gökyüzü belirmişti.

Sandalın içinde, toprağa saklanmış gibi yazıyordum. O gün olduğu kadar duygularımın derinliklerine indiğimi, doruk noktalarına çıktığımı hatırlamıyorum. Çevremi saran şeyler şiirime de girmişti: denizin uzaktan duyulan iniltisi, vahşi kuşların haykırışı ve yürek burkan sevgiler.

Bu yirmi şiirdeki kadın kimdir diye, bana bir çok kez sormuşlardır. Cevap vermesi güç bir soru bu. Melânkoli dolu şiirlerimde geçen kadınlar, diyelimki Marisol ve Marisombra'dır. Marisol, koskocaman yıldızları ile büyüleyici taşranın şiiridir; gözleri de Temuko'nun ıslak gökyüzü gibi karanlıktır. Bu varlık; neşesi ve yaşayan güzelliği ile kitabın her sayfasından dışarı taşar. Limanın suları, dağlara vuran ay ışığı ile çevrelenmiştir. Marisombra'ya gelince, o başkentteki öğrenci kızdır. Gri şapkası, tatlı bakışlı gözleri vardır. Sarmaşık kokan bir öğrenci aşkı, büyük şehrin gizli köşelerinde heyecan dolu buluşmalar.

Zamanla Şili'de hayat değişmeğe başladı.

Şili halk hareketi farkedilir bir biçimde güçlenmeğe ve öğerencilerle yazarlardan daha çok destek beklemeğe başladı. Bu arada küçük burjuvanın büyük önderi demagog Arturo Alessandri Palma, cumhuriyetin başkanlığını ele geçirmeği başardı. Daha önce bütün ülkeyi ateşli ve tehdid edici konuşmalarıyla sarsmıştı. Başkan olur olmaz ise, bizim Amerika'nın klâsik başkanlarından biri oluverdi. Mücadele etmek istediği oligarşi, ağzını açarak, Palma'nın devrimci konuşmalarını yuttu. Ve ülke eskiden olduğu gibi sorunları ile başbaşa kaldı.

Aynı tarihlerde Luis Emilio Recabarren adında bir işçi yöneticisi, büyük güç sarfederek proleteryayı birleştirmeğe, sendikalar ve bütün ülkeye yayılan işçi gazeteleri kurmağa çalışıyordu. Çığ gibi büyüyen işsizlik çabalarını zorlaştırmıştı. Bu arada ben her hafta Claridad'a yazıyordum. Biz öğrenciler, halkın isteklerini destekliyor ve Santiago caddelerinde polis tarafından coplanıyorduk. Bakır ve kükürt madenlerinde işten çıkarılmış olan binlerce işçi akın akın başkente geliyordu. Mitingler ve ortaya çıkan yeni hareketler, halkın hayatına kötü bir renk veriyordu.

Bu andan itibaren politika yavaş yavaş şiirlerime girmeğe hayatımı etkilemeğe başlamıştır. Şiirlerime, sokağa açılan kapıyı kapayamazdım, tıpkı genç şair kalbimden, aşka, hayata, sevgiye ya da üzüntülere açılan kapıyı kapamayacağım gibi.

...İşte sizin bütün istediğiniz, bayım. Şarkı söyleyen, yükselen ve düşen sözler Onların önünde ben diz çökerim... Severim onları, değer veririm onlara, arkalarından giderim, ısırırım onları, ağzımda eritirim... Ben böylesine severim sözleri... Beklenmeyenleri... Hırsla beklenenler, gizlenerek, aniden düşsünler diye... Sevgili sözler... Renkli taşlar gibi parlarlar, plâtinden balıklar gibi sıçrarlar, köpüktürler, ışındırlar, madendirler ve de çiy... Bazı sözleri izlerim ben... Öylesine güzeldir ki onlar, elimden gelse hepsini şiirlerimde kullanmak isterim.... Vızıldayarak uçarlarken yakalarım onları havada, sıkı sıkı tutarım elimde, temizlerim onları, kabuklarını soyarım, önümdeki tabağa koyar ve hissederim, titreyerek, abanoz ağacı gibi bitkisel, yosunlar, zeytinler gibi yağlı... Sonra çevririm, onları hareket ettiririm, ağzıma atarım, yutarım, ağzımdan çıkarırım, serbest bırakırım... Stalaktitler gibi sallandırırım onları şiirimde, cilâlı ağaç, kömür, dalgaların kıyıya attığı armağanlar gibi... Sözde her şey vardır... Bir düşünce değişir, bir söz küçük bir kraliçe gibi cümleye girdiği ve diğerini dışarı attığı için... Yeni sözü beklemeyen cümle buna boyun eğer... Karanlıktırlar, saydamdır, ağırlıkları vardır, saçları ve tüyleri de, yaşadıkları sürece ülkenin nehirlerinde yaptıkları o sonu olmayan yolculuklarda üzerlerine çok şey takılıp kalmıştır... Çok yaşlıdırlar ve de çok genç... Giz dolu tabutlarda ve daha açmamış çiçeklerin içinde yaşarlar... Ne güzeldir anadilim, o korkunç istilâcılar ne güzel sözler bırakmışlar bize... Dev adımlarla ilerlemişler, patates, fasulya, kara tütün, altın, mısır ve yumurta arayarak — dünyanın bilmediği bir açlıkla... Her şeyi yutmuşlar, dinleri, kabileleri, putları... Nereye uğramışlarsa, giderlerken arkalarında yıkıntıya dönmüş topraklar bırakmışlar... Ancak bu barbarların sakallarından, miğferlerinden, atlarının, nallarından çakıl taşları gibi, bize pırıl pırıl sözler, kalmış.! Anadil... Sonunda biz kaybettik... Sonunda biz kazandık... Altınımızı aldılar, bize altın bıraktılar... Herşeyi aldılar, herşeyi bıraktılar.. Bize sözleri bıraktılar.

Bu Dünyanın Yolları

VALPARAİSO'LU AVARE

Valparaiso, Santiago yakınlarındadır. Tepelerinde, koskoca sütunları andıran, düşmanca yükselen ve güzel çiçekler açan kaktüslerin yetiştiği sivri dağlar bu iki kenti birbirinden ayırır. Ne olduğunu hiç bir zaman söyleyemeyeceğim bir başka şey daha ayırır Valparaiso'yu Santiago'dan. Santiago, yakalanmış bir kenttir; kardan oluşan bir duvarla çevrilidir. Valparaiso ise kapılarını açar açık denizlere, sokaklarındaki bağırıp çağırmalara, çocukların gözlerine

Gençliğimizin en ateşli zamanlarında daima sabaha karşı uykusuz, cebimizde bir kaç kuruş, üçüncü mevki trenle Valparaiso'ya gitmeğe karar verdiğimiz çok olmuştu. Şairdik, ressamdık, yirmi yaşında, ya da daha gençtik, yanımıza aldığımız en değerli şey düşüncesiz bir çılgınlıktan başka bir şey değildi. Valparaiso'nun yıldızı çekiyordu, çağırıyordu bizi.

Aradan yıllar geçtikten sonra nedeni bilinmez bu çağrıyı bir başka kentte daha duydum. Madrid'te yaşadığım yıllarda idi. Gecenin geç saatlerinde terkettiğim tiyatrodan sonra saatlerce oturduğum bir birahanede ya da sokaklarda yürürken, birden beni çağıran Toledo'ların sesini, hayâletlerinin sessiz sesini, suskunluğunun sesini duyardım. Ve bu delilik anında, gençliğimdeki çılgın arkadaşlarım kadar çılgın dostlarla yola koyulurduk. Tajo'nun kumları üstünde giysilerimizle uykuya dalmak için.

Bilmiyorum, Valparaiso'ya yaptığımız o eşsiz yolculuklardan birini niçin o denli iyi hatırladığımı. Gemiyle Fransa'ya yola koyulacak bir şairle bir ressama veda edecektik. Ancak bir araya getirebildiğimiz para ile içinde farelerin dolaştığı bir handa bile gecelememiz mümkün olmadığı için, Valparaiso'da yerleşmiş olan çılgın dostlarımızdan Novoa'ya gitmeğe karar verdik. Onun da evine varmak kolay değildi. Tepeleri aşarak, sanki sonsuza doğru tırmandık. Akşamın karanlığında zorlukla yürürken, önümüzde giderek bize, yol gösteren Novoa'nın silüetini kaybetmemeğe çalışıyorduk.

Karmakarışık sakalı ve uzun bıyıkları ile heybetli bir görünüşü vardı. Bizim körler gibi tırmanmağa çabaladığımız o tepelerde, sırtına attığı pelerinin etekleri kanatlar gibi iki yana sallanıyordu. Hiç durmadan konuşuyordu. Karanlık ve ıssız topraklarda doğmuş bir azizi andıran görünüşü ile tepeye tırmanan Novoa'nın

peşindeydik.

Sonunda evine vardık. İki odalı bir kulübevdi burası. Odanın birinde aziz dostumuzun yatağı serili idi. Öteki odada ise koskoca bir koltuk duruyordu. Sırtı güllerle işlenmiş bu eski koltuk, aslında Viktoriya stilinin güzel bir örneğiydi. Üzerinde benim yatmama izin verildi. Arkadaşlarım ise tahtalara gazete kâğıtları yaydılar ve haberlerle makaleler üstünde geceledilər.

Biraz sonra soluk almalar ve horultulardan, hepsinin uyuduğunu farkettim. Bana gelince, bu koskocaman koltukta oturduğum yerde, uyumak istememe rağmen uyuyamıyordum. Issız dağ tepelerinin sessizliğini duyuyordum. Arada sırada uluyan köpekler, ya da uzakta denizden gelen bir geminin düdük sesi, Valparaiso'da çoktan gece olduğunu söylüyordu bana.

Birden baştan çıkarıcı bir şeyin ruhumu doldurduğunu hissettim. Dağların havası, çayırlardan ve bitkilerden yükselen koku buydu. Çocukluk günlerimden tanıyordum onları, ama büyük şehir hayatında unutmuştum. Uyku ile barışmıştım. Çocukluk topraklarımda salıncak ninnisini dinliyordum şimdi. Ormanın bu mis kokulu neşeli titreyişi, kokuların bu bakireliği nereden geliyordu? Koltuğun kenarlarında kumaştan cepler olduğunu farkettim. Kurumuş otlar, küçük dal parçaları, mızrağı andıran yumuşak ve sert yapraklar buldum. Bizim aziz dostumuzun büyük adımlarla dolaştığı tepelerde iri elleriyle topladığı bitkilerdi bunlar. Sağlık dolu bitki kokularının nereden geldiğini bulduktan sonra, mutlu bir uykuya daldım.

Valparaiso'nun daracık sokaklarından birinde bir kaç hafta Don Zoilo Escobar'ın karşısındaki evde oturdum. Sokak öylesine dardı ki, neredeyse balkonlarımız birbirine değecekti. Komşum her sabah erkenden kalkıp, balkona çıkar ve jimnastik yaparak, kemiklerinin altında belli olan ciğerlerine temiz hava doldururdu. Giyimi bir denizci ile bir meleği andıran bu adam, yıllar önce şileplerde kaptanlık yapmıştı. Her gün eski üniformasını özenle fırçalardı. Dolabında sakladığı hazineleri arasında asılı duran bu siyah üniformayı giydiğini hiç kimse görmemişti.

En büyük ve en değerli hazinesi, Stradivarius kemanıydı. Bunun bütün hayatı boyunca üzerine titreyerek saklamış, ne kendi, ne de bir başkasına dokundurmuştu. Don Zoilo bu kemanı New York'ta satmağı düşünüyordu. Bu şehirde kemanına bir servet vereceklerine inanıyordu. Bazen eski dolabından onu çıkarır ve dinsel bir hayranlıkla seyretmemize izin verirdi. Don Zoilo Escobar günün birinde kuzeye doğru yolculuk yapacak ve kemansız geri dönecekti. Değerli yüzükler getirecek ağzında uzun yılların doğurduğu

boşlukları da altın dişlerle doldurtacaktı.

Bir sabah balkona çıkmadı. Şehrin tepelerindeki mezarlıkta toprağa verdik onu. Kemikleri çıkmış vücudunu yıllar sonra ilk kez saran siyah üniformasını giydirdik. Stradivarius'un telleri arkasından ağlayamadı. Hiç birimiz keman çalmasını bilmiyorduk Dolabı açıldığında da keman bulunmadı. Belki denize, belki de Don Zoilos'un hayâlleri gerçekleşsin New York'a uçmuştu.

Valparaiso suskundur, yaralıdır, eğri büğrüdür. Şehrin yamaçlarında yoksul halk üstüste yaşar. Sayısı bilinmeyen bu topluluğun, ne yediği ne de giydiği bilinir. (Ne yemediği ve ne giymediği de!) Kuruyan çamaşırlar her evin dalgalanan bayrağıdır. Kapıların önündeki çamurdaki ayak izleri de bu arı kovanlarında kaç insanın yaşadığını ve aşkın hiç sönmediğini belli eder.

Deniz kıyısında düzlüklerde, çok az insanın girip çıktığı, balkonlu ve kepenkleri daima kapalı evler vardır. Bu evlerin arasında, bir kâşifin güzel evi de vardı. Günün birinde onu ziyarete gittim. Kapının bronz tokmağını defalarca vurduktan sonra, korkak adımların yaklaştığını duydum. Hafifçe açılan kapının aralığından kuşku dolu bakışlar beni tepeden tırnağa inceledi. Dışarda kalsam hoşuna gidecek gibiydi. Evin yaşlı hiçmetçi kadınıydı. Bu gölgeden, adım atarken sallanan önlüğünün sesi çıkıyordu sadece.

Kâşif de çok yaşlıydı. Pencere kepenkleri sıkı sıkı kapalı bu koskoca evde o ve hizmetçi kadından başkası oturmuyordu. Evin odalarını ve duvarlarını dolduran Tanrı resimleri koleksiyonunu görmek için gelmiştim. Koridorlar ve duvarları süsleyen kırmızı, kahverengi biblo ve heykeller, beyaz-gri boyalı maskeler ve çeşitli biçimlerde, okyanus Tanrılarının unutulmuş anatomilerini görmek mümkündü. Polinezya saç örnekleri, leopar derisi kaplı tahta kalkanlar, iri insan dişlerinden yapılmış kolyeler, belki köpüklü denizlere dalmış kayık kürekleri, korku veren koskoca bıçaklar, duvarlarda gümüş renkleri ile loşluğu aydınlatıyordu. Erkek Tanrı heykellerinin cinsiyet organlarının, hizmetçi kadının giydiği önlüğün kumaşından yapılmış küçük parçalarla örtülmüş olduğunu farkettim.

Yaşlı kâşif, hiç sesini çıkarmadan savaş ganimetleri arasında dolaşıyordu. Bütün zamanını bu eşyaya vermiş ve hâlâ da vermekte olan bir adamın tavrı ve arada sırada verdiği enteresan bilgilerle ilgimi çekiyordu. Küçük beyaz sakalı, Smoa'dan getirdiği bir Tanrı heykelinin sakalını andırıyordu. Düşmanlarını izlediği ya da antilop ve kaplanları vurduğu filinta ve tabancalarını da gösterdi. Mırıltı halindeki ses tonunu değiştirmeden, serüvenlerini anlatıyordu.

Kapalı kepenklerin arasında dolaşıyor, odalara hayat veriyordu.

Kendisine veda ederken, Balifik adalarına gitmeği plânladığımı, altın kumlu kıyılara doğru yola çıkmağı arzuladığımı açıkladım. Bunun üzerine ihtiyar önce etrafına bakındı ve küçük beyaz sakalını kulağıma yaklaştırarak, titreyen bir sesle fısıldadı:"O duymamalı ve bilmemeli, ben de bir yolculuğa hazırlanıyorum."

Bir süre parmağı dudağında, sanki çalıların ötesinde yürüyen bir kaplanı dinlermiş gibi öylece kaldı. Sonra, arkamda kapı kapandı. Birdenbire ve karanlık, Afrika'da gece olmuş gibi.

Komşularıma sordum:

"İlginç birisi geldi mi buralara? Yine Valparaiso'ya gelmeğe değdi mi?"

Cevap verdiler:

"Pek değişiklik yok, sana anlatacak. Fakat şu sokağı yukarı doğru yürürsen, muhakkak Don Bartolome'ye rastlarsın."

"Nasıl tanıyacağım onu."

"Tanımamana imkân yoktur. Atlı bir araba ile dolaşır daima."

Bir kaç saat sonra, elma almakta olduğum manavın önünde atlı bir araba durdu. İçinden uzun boylu, kaba tavırlı ve koyu renk elbiseli bir adam çıktı.

"Bu adam da elma satın almak istiyordu. Omuzundaki çimen yeşili papağanı uçarak, benim başıma kondu. "Don Bartolome siz misiniz?" diye adama sordum. "Evet benim. Adım Bartolome'dir." Pelerininin altındaki kılıcını çekti ve bana uzattı. Sonra sepetini, aldığı elma ve üzümlerle doldurdu. Uzun ve sivri kılıcının gümüş kabzasında çeşitli süsler vardı.

Bu adamı yakından tanıyamadım. Bir daha da görmedim. O gün kendisini saygı ile arabasına kadar götürdüm, hiç konuşmadan kapıyı açtım ve papağanı ile kılıcını uzattım.

Valparaiso'nun küçük dünyaları; derin bir şarap mahzeninin köşesine atılmış, kimin getirdiği bilinmeyen ve artık kimsenin almadığı sandıklar gibi anlamsız ve zamansız terkedilmiş dünyalardı. Belki bu gizli yerlerde, Valparaiso'nun bu ruhlarında bir dalganın her zaman için kaybolmuş yüceliği saklıydı. Her an homurdanan ve parlayan, denizlerin fırtınası, tuzu gibi. Bir deniz ki, tehdit edici ve içine kapanık Anlaşılmayan bir ses, un olmuş ve hayâllerin köpüğü olmuş bir hareket.

Bana rastlayan ilginç hayatlarla liman arasındaki o büyük

benzerlik benim için gerçekten şaşırtıcıydı. Yukarda, tepelerde, insanların yaşadığı yamaçlarda yoksulluk; katran ve neşe karışımı bir madensuyu gibi fışkırıyordu. Vinçler, hamallar, insan çabaları, kıyı şeridini, kaçamak bir mutluluğun renkli maskesi gibi örtüyordu. Yamaçlardakiler aşağı inmiyordu; aşağıdakiler de yamaçlara çıkmıyordu. Sandıkları içinde kendi sonsuzluklarını gizliyorlardı. Koruyorlardı onu silâhları ile. Bu arada unutulmak, bir sis gibi onlara yaklaşıyordu.

Valparaiso, arada sırada, yaralı bir balina gibi sarsılır. Havaya doğru yükselir, ölümle penceleşir, ölür ve sonra yeniden hayata kavuşur. Bu kentte herkes depremleri hatırlar. Bu anı; Valparaiso'nun yüreğini dolduran korkunun ölmeyen bir çiçeğidir. Her vatandaş burada doğuştan bir kahramandır. Limanın anıları arasında o kötü anlar, toprağın o ürperişi, derinlerden gelen titremeler ve homurtular da vardır. Sanki denizin altındaki, toprakların derinliğindeki bir kentin kulelerinde iki kat bir güçle çanlar çalmağa başlıyor, yukardaki insanlara artık herşeyin sonunun geldiğini bildiriyor.

Duvarlar yıkılıp, damlar çöker ve herşey tozun toprağın, yükselen alevlerin altında kalır, en son bağırışmalar da kesilir ve ölüm başladığı anda, son bir dehşet gibi denizden gelen koskoca dalgalar. ulaşabildikleri yerlere kadar,sanki bir öç alma tutkusuyla yaşamı söndürür.

Sonra yavaş yavaş yeni bir hayatın belirtileri görülür. İnsan ruhları kayaları arasında kaçınıp, sığınacak yer ararlar. Büyük depremde sığınacak yer yoktur. Tanrılar gitmiştir. Mağrur kiliseler de evler gibi yerle bir olmuştur. Kızgın boğadan, ya da kovalayan bir katilin bıçağından kaçan insanın korkusu ile, onu boğmak isteyen sulara kapılmamak için mücadele eden insanın korkusu aynı değildir. Yıkılmış evlerin üzerine, toz duman ağır ağır çöker. Geride, ölülerimiz ile biz kalırız. Ve niçin hayatta kaldığımızı bilemeyiz.

Merdivenler aşağıda ve yukarda başlar. Kıvrıla kıvrıla inerler ve çıkarlar, saç teli kadar incelirler. Bazen dinlenecek yerleri vardır, bazen ise dimdiktirler. Çıkanın başı döner, aşağı düşer. Genişlerler. Sonsuza giderler.

Ne kadar çok merdivan var? Ne kadar basamak? Basamaklarda kaç ayak? Kaç yüzyıl merdivenleri inip, merdivenleri çıkmıştır bu ayaklar? Domatesle, kitapla, balıkla, şişeyle, şarapla. Basamaklar aşınıp, oluklar meydana getirene kadar ve bu oluklardan yağmur sularının akması, oynaması ve ağlaması için acaba kaç bin saat geçmiştir?

Merdivenler!

Valparaiso kadar hiç bir kent tarihinde merdivenleri böylesine hor kullanmamış, görünüşlerini böylesine değiştirmemiştir Hiç bir kentin çehresinde, Valparaiso'nunki gibi bir yara izi yoktur. Bu iz, yamaçlarına oyulmuş basamaklarında hayatların hiç durmadan yukarılara, göğe çıktığı, hiç durmadan aşağı evrene indiğini belirler.

Merdivenler... basamaklarında kıpkırmızı çiçek açan dikenleri ile! Merdivenler... evinde onu yeni bir gülümseme, ya da korkunç bir yalnızlığın beklediği denizcinin Asya yolculuğundan sonra tırmandığı! Merdivenler... sarhoşun kapkara bir göktaşı gibi düştüğü! Merdivenler... yamaçlara sevgi getiren güneşin üzerlerinde yükseldiği! Valparaiso'nun bütün merdivenlerini çıkarsanız dünyayı dolaşmış sayılırsınız.

Dertlerimin Valparaiso'su!... Güney Pasifik'in yalnızlığında neler olurdu! Yolunu şaşırmış bir yıldız mı yoksa parçaları bir faciayı yaşamış bir solucan mı?

Valparaiso'da gece! Dünyanın bir noktası aydınlanır ve boş evrende söner. Ateş böcekleri titreşir, tepelerin arasında altın bir atnalı yanmağa başlar. Sonra bomboş geceyi dolduran şekiller ışık getirir. Uzaktan duyulan nabız atışları ile, Aldebaran sarsılır. Kassiopeia rahip cübbesini gökyüzünün kapısına asar. Samanyolunda güneyin arabası sessizce ilerler. Sonra Sagittarius'un pençeleri arasından bir pırlanta düşer, tüylerinden bir pire sıçrar.

Valparaiso ateşli ve gürültülü, köpüklü ve orospuca doğmuştur.

Sokaklarının gecesi, karanlık perilerle dolar. Işıksız köşelerde kapıların kapandığı duyulur, eller birbirini bulur, güneyin çarşafları denizciyi baştan çıkarır. Polyanta, Tritetonga, Carmela, Flor de ios, Multicula, Berenice ve "Baby Sweet" birahaneleri doldurur, denizden gelenleri korur, birbirlerini tamamlarlar ve benim yağmuru bol ırkımın melânkolisi içinde kendilerini dansa verirler.

Limandan denize, dayanıklı büyük yelkenliler yola çıkar, balina avı için. Başka gemiler altın şehri Kalifornia'ya yelken açar. Bazıları da yedi denizde dolaşır, sonra Şili'nin çölü altında nitrat arar.

Bunlar, büyük serüvenlerdir.

Valparaiso, her şeyin olduğu bir gece gibi parlar. Bütün dünyadan ona gelirler. Konacak yer arayan güvercinler gibi gemiler. Güzel kokulu gemiler, büyük sandallar, aç fırkateynler Kap Horn'u dolaşmak için uzun zaman harcadıktan sonra buraya gelirler... Karaya çıkan gemiciler doğru lokantalara koşarlar. Vahşi ve delicesine geçen günlerde, okyanuslar gezmiş bu insanlar Patagonya boğazından söz eder, birbirleri ile anlaşırlar. Valparaiso'nun kendine

tüküren ve de seven denizcileri memnun ettiği günler...

Valparaiso, dağ tepeleri üzerlerindeki insanları silkip atmağa, yamaçlarındaki evleri yıkınağa karar verir. Kırmızı toprağın ve yabani bitkilerin soluk yeşilleri ile kapladığı yamaçlar sallanır. Fakat evler ve insanlar, tepelere tutunurlar, oldukları yeri bırakmazlar, dişleri ve tırnaklarını dik yamaçlara geçirirler. And'ların doğası ile deniz arasında kalan liman, insanların umud yeridir. Doğayla insan arasındaki mücadeleyi insan kazanır. Her şey yeniden hayat bulur, evler renklenir. Ilkbaharda doğayı dolduran renk renk çiçekler gibi. Kırmızı ve sarı, yeşil ve erguvan. Valparaiso gerçek bir liman gibi görevini yerine getirir. Denizlerin rüzgârında bayrağı dalgalanmış, şimdi ise karaya vurmuş, ama hâlâ yaşam dolu bir gemi gibi. Büyük okyanusun rüzgârı, bayrağı dalgalanan bir kent kazanmıştır.

Ben bu kokuların dolup taştığı yaralı tepelerde yaşadım. Hayatın atardamarlarının uzayıp gittiği, bir trompetin kıvrımları gibi sonsuz tepelerdir buralar. Yamaçlarında küçük bir atlıkarıncaya rastlarsın, merdivenleri inen bir rahibi, elindeki karpuz dilimini dişleyen bir kız çocuğunu, kadınları ve denizcileri, çadırında sadece arslan terbiyecisinin uzun bıyığına yer olan minyatür bir sirki, bulutlara dayanmış bir merdiveni, yukarı doğru çıkan soğan yüklü bir asansörü, su taşıyan yedi eşeği yangından dönen bir itfaiye arabasını, rafları yaşam ve ölüm dolu cam dolabı görürsün.

Bütün bu tepelerin derin anlamlı adları vardır. Bu adlar arasında bir yolculuk sonsuzdur. Çünkü Valparaiso'da yapılan yolculuk yeryüzünde sona ermez, sözlerde de. Neşeli tepe, kuş tepe, Palanco tepe, hastanenin tepesi, masanın, gemi donanmasının, toprak eşyanın, cüce meşenin, Calahuala'nın, küçük değirmenin, badem ağacının, baykuşun, hapishanenin, tilkilerin, Dona Elvira'nın, aziz Stefan'ın, Astorga'nın, Esmeralda'nın, Rodriguez'in, topçuların, süt veren ineklerin, gebe kadınların, mezarlığın, dikenlerin, İngiliz hastanesinin, kraliçe Viktorya'nın, meşenin, aziz Johannes'in, Pocuro'nun, barınak limanın, keçi eti kasabanın, Don Elias'ın, nöbet kulesinin, asmaların, ayva ağacının, öküzün, Florida'nın.

Bu kadar çok yeri dolaşmam mümkün değildi. Valpariaso, her yöresini gezebilmek için sekiz ayaklı deniz ejderhası olmak gerekir. Onun ölçülmezliği ile yetinmek istiyorum, ama bu da bana yetmiyor. renklerini, topraktan fışkıran bitkilerini, doruklarını ve derin uçurumlarını anlayamıyorum.

Yalnızca çan seslerinin, titreşimlerinin ve adlarının peşinden gidiyorum.

Adlarını izliyorum özellikle. Çünkü onların güçlü kökleri, havası, yağı, tarihi ve eserleri vardır. Hecelerinde de kan vardır.

FARE DELİĞİNDE BİR ŞİLİ KONSOLOSU

Bir öğrenci edebiyat ödülü, yeni kitaplarımın tutulması ve ünlü paltom, sanatçı çevremin dışında da, tanınmamı sağlamış, itibarımı artırmıştı. 1920'lerde ülkemizde kültür hayatı, bir kaç örnek dışında, Avrupa'nın etkisindeydi ve ona bağlıydı. Cumhuriyetçiler arasında sesi çıkanlar, kozmopolit bir tabakaydı. Önemli yazarlar da Paris'te yaşardı. Ülkenin büyük şairi Vicente Huidobro, şiirlerini Fransızca yazdığı gibi, bir süre sonra ön adını da Vicente'den Vincent'e çevirmişti.

Genç bir şair olarak ün kazanmağa başlamıştım ki, önüne gelen bana sormağa başladı:

"Ne yapıyorsunuz siz burada? Paris'e gitmelisiniz!"

Dostlarımdan biri, dışişleri bakanlığında kısım şeflerinden biriyle görüşmemi öğütledi. Bu kimse beni hemen kabul etti. Şiirlerimi okumuştu.

"Çabalarınızı biliyorum. Oturunuz şu rahat koltuğa. Buradan meydan ve pazar çok iyi görülür. Bakın şu otomobillere. Hepsi bence gösteriş ve lüks. Daha genç bir şair olduğunuz için sevinmelisiniz. Görüyor musunuz şu köşkü? Benim aileme aitti. Şimdi ise ben bürokrasiyle çevrelendiğim bu delikte oturmak zorundayım. Değerli olan tek şey ruhtur. Çaykovski'yi sever misiniz?

Sanat üzerine bir saate yakın konuştuktan sonra bana elini uzatarak, vedalaşırken: "Hiç merak etmeyin, konsolosluk görevleri kısım şefiyim ben," dedi. "Dış ülkelerde bir göreve atmdığmıza şimdiden emin olabilirsiniz."

İki yıl süreyle bu dikkatli ve her zaman yakın ilgi gösteren diplomatın karşısına çıktım durdum. Benim odaya girdiğimi görür görmez, sekreterlerinden birine üst perdeden seslenerek:

"Şimdi kimseyle konuşamam," diyordu. Sonra bana dönerek devam ediyordu. "Günlük işleri biraz unutmak istiyorum. Bu bakanlıkta ruh dolu tek şey, şairin ziyaretidir. İnşallah bizi hiç terketmezsiniz siz."

Adamın doğru konuştuğuna yürekten inanıyorum. Sonra birden

cins köpeklerden sözetmeğe başlıyordu. "Köpek sevmeyen insan çocukları da sevmez." Arkasından İngiliz romanından konuşuyor, ya da antropoloji, spritizma konusuna dalıyordu. Vedalaşırken, ikimizin arasındaki büyük bir sır gibi, dış ülkelerdeki görevimin garanti olduğunu tekrarlayıp duruyordu. Ben ise o akşam, cebimde yemek parası olmamasına rağmen, yürürken hiç olmazsa bir konsolos gibi soluk alıyordum. Dostlarım, ne yaptığımı sorduğunda da:

"Avrupa yolculuğuna hazırlanıyorum," cevabını veriyordum.

Bütün bunlar dostlarımdan Bianchi'ye rastlayana kadar sürdü. Bianchi'ler Şili'de soylu bir aileydi Bu ailede ressamlar, halk müzisyenleri, hukukçular, yazarlar, kâşifler, dağcılar yetişmişti. Bir zamanlar elçilik yapmış olan dostum Bianchi, bakanlıkların girdisini çıktısını biliyordu. Bana sordu:

"Atanman daha imzalanmadı mı?"

"Her an çıkmasını bekliyorum. Bakanlıkta görevli sanat âşığı bir şef bana söz verdi."

Gülümsedi.

"Gel, seninle bakana gidelim," dedi.

Sonra benim koluma girdi ve birlikte bakanlığın mermer merdivenlerini çıktık. Kapıdan içeri girdiğimizde bütün memurlar ve odacılar kenara çekildi. O kadar şaşırmıştım ki, ağzımdan tek söz bile çıkmıyordu. Hayatımda ilk kez bir dışişleri bakanı gördüm. Ufak-tefek biriydi. Bunu örtmek için, bir zıplayışta yazı masasının üstüne oturdu. Dostum Bianchi, benim en büyük arzumun, Şili'den başka ülkelere gitmek olduğunu söyledi. Bunun üzerine bakan, masanın kenarındaki bir sürü düğmeden birine bastı. Biraz sonra içeri giren şahıs, şaşkınlığımın daha da artmasına neden oldu. Benim edebiyatçı dostum kısım şefi odaya girmişti.

Bakan, "Hangi görevler ve hangi kentler boş?" İyi giyimli memur, bu defa benimle Çaykovski'den sözedemeyecekti. Bütün dünyaya yayılmış ve çoğunun adını bile duymadığım bir sürü kenti ezbere sıralayıverdi. Bütün bu kent adları arasında biri aklımda kaldı: Rangoon.

Bakan, "Nereye gitmek istiyorsunuz, Pablo?" diye sordu.

Hiç düşünmeden, "Rangoon'a," cevabını verdim.

"Atayınız oraya," diye emretti bakan, edebiyatçı kısım şefine. Biraz sonra da atanma yazım elime verildi.

Bakanın odasında bir dünya küresi vardı. Bianchi ile ben bu kürede, bilinmeyen kent Rangoon'u aradık. Eski küre Asya kıtasında bir çukuru gösteriyordu.

"Rangoon. İşte Rangoon burada."

Bir kaç saat sonra şair dostlarım ile buluşup da, atanmamı kutlamak istediğimizde, kendin adını filân unutmuştum. Coşkunluk içinde onlara, o efsanevi doğuda konsolosluk görevi yapacağımı anlattım. Gideceğim kentin de yeryüzünde bir çukurda olduğunu söyledim.

MONTPARNASSE

1927 yılının Haziran'ında uzak ülkelere doğru yola koyulduk. Buenos Aires'te benim birinci sınıf biletini, iki üçüncü sınıf biletiyle değiştirerek, "Baden" gemisine bindik. Bu Alman gemisinde üçüncü sınıfın beşinci sınıftan farkı yoktu. Yemek iki postada yeniyordu. İki postada Portekiz'li ve Galiçya'lıların çoğunlukta olduğu yolculara acele acele yemek servisi yapılıyordu. İkinci postada çeşitli ülkelerden yolcular yemek yiyordu. Bunların arasında da Lâtin Amerika, madenlerinden ya da fabrikalarından dönen Alman'lar çoğunluktaydı.

Beraber yolculuk yaptığım Alvaro, hemen kız kadın yolcular arasında bir sınıflama yaptı. Usta bir kadın avcısıydı. Kadınları iki sınıfa ayırıyordu. Birinci sınıfa, mücadele edilmesi gerekenler dahildi. Kırbacın altına yatanlar ise ikinci sınıfa giriyordu. Oysa bu sınıflama her zaman doğru çıkmıyordu. Bir kadının ilgisini ve aşkını kazanmak için bir sürü yol biliyordu. Güvertede gezerken, ilgisini çeken bir kaç kadın gördüğünde, hemen elimi eline alıyor ve fal bakıyormuş gibi bir şeyler söylemeğe başlıyordu. Kadınlar ilk önce ilgilenmiyorlardı, ikinci kez yanımızdan geçtiklerinde duruyor ve Alvaro'dan onların da el falına bakması için ricada bulunuyorlardı. Kadının elini eline alan dostum, önce gelecek üzerine bir şeyler anlatıyor, sonra yavaş yavaş tuttuğu eli okşuyor, sonunda bizi kamaramızda ziyaret edecekleri kehanetinde bulunuyordu.

Yolculuk benim için bir kaç gün sonra değişmeğe başladı. Yemeklerde hemen hemen hergün patates verildiğinden yakman yolcuları, uçsuz bucaksız Atlantiği ve mavi gökyüzünü görmüyordum artık. Bütün dikkatimi, Rio Janeiro'da ebeveynleri ve iki erkek kardeşi ile gemiye binmiş olan, iri siyah gözlü Brezilya'lı bir genç kız çekmeğe başlamıştı.

Uzun yolculuğun sonunda vardığımız, o yılların Lizbon'u, sokaklarındaki balıkçıları ve Salazar'sız yönetimi ile benim büyük ilgimi çekmişti. Kaldığımız küçük otelde mükemmel yemek yiyorduk. Büyük tepsilere doldurulmuş meyvalar, masamızı süslüyordu. Renk renk boyalı evler, önleri sütunlu saraylar, muazzam kiliseler, eski köşklerin oyun salonları, caddelerdeki bir çocuk kadar meraklı insanlar, aklını yitirmiş Braganza düşesi ve peşinden yürüyen bir sürü sokak çocuğu... İşte benim Avrupa'ya ayak bastığım ilk günlerin anıları.

Sonra Madrid. Dolu kahveleri ve ülkeye despotluğun ilk dersini vermekte olan Primo de Rivera'sı ile. "Yeryüzünde konuklama" kitabında yayınlanan ve İspanyol'ların önce anlamadığı şiirler. Benim şiirlerimi, Albert'i, Lorca, Alexiandre ve Diego kuşağı geldiğinde anlayacaklardı. İspanya o yıllarda benim için sonsuz bir tren, Paris'e kapağı atmamız için bindiğimiz sıraları sert bir üçüncü sınıf vagonu idi.

Montparnasse'da kaynayan insanlar arasına biz de karıştık. Arjantin'liler, Brezilya'lılar ve Şili'liler. O günlerde Gomez idaresi altında eriyip gitmekte olan Venezuella'lılar ise Paris'i hâyal etmekteydiler. Yürürken sağa-sola sallanan sarileri içinde yabancılar arasında tek-tük Hint'liler de göze çarpıyordu. Ve boynuna sardığı küçük yılanı ile yanımdaki masada oturan ve café crème'ni yudumlayarak melânkolik melânkolik çevresine bakınan kadın. Bizim Güney Amerika'lılar konyak içiyor, tango yapıyor, kavga çıkarmak için fırsat kolluyor ve yapışacak birini arıyorlardı.

Güney Amerika'nın taşra bohemi bizler için Paris, Fransa ve Avrupa, ikiyüz metre ile iki köşebaşından ibaretti.

Montparnasse, La Rotonde, Le Dome, La Coupole ve bir kaç kahve. Güney Amerika'lılar arasında Arjantin'liler çoğunluktaydı. En çok kavga çıkaranlar ve en zengin olanlar da gene onlardı. Bir kahvede kavga çıktı mı, garsonların havaya kaldırarak masaların arasından, geçirip, sokağa, attıkları arasında muhakkak bir Arjantin'li vardı. Buenos Aires'li dayılarımızın ise, pantolonlarının ütüsünün, hele hele özenle taranmış saçlarının bozulması hiç hoşuna gitmiyordu. O yıllarda briyantinli saç, Arjantin kültürünün önemli bir bölümünü oluşturuyordu.

Şunu biliyorum ki, Paris'te geçirdiğim o hızlı günlerde tek bir Fransız'la, tek bir Avrupa'lı, tek bir Asyalı, ya da tek bir Afrika'lı ile tanışıp dostluk kuramamıştım. İspanyol'ca dilini konuşan Meksika'dan Patagonya'ya kadar bütün Amerika'lılar gruplar halinde yaşıyor ve birbirlerini kötülemekten kaçınmıyorlardı. Bir Guatema-

la'lı seve seve vaktini, Paraguay'lı bir serseri ile geçiriyordu, örneğin bunun yerine kiliseye gidebilirdi.

O günlerde Cesar Vallejo'yu tanıdım. Melez, buruşuk bir şiirin temsilcisi, yaklaşıldığı zaman balta girmemiş orman gibi zorlayıcı, oysa insan üstü ölçülerde muazzam bir şiir.

Tabiî daha tanıştığımız ilk günde aramızda düşünce ayrılığı belirdi. La Rotonde'aydı. Tanıştırıldığımızda, güzel Peru'lu şivesiyle dedi ki:

"Bizim şairlerimiz içinde siz en büyüğüsünüz. Yalnızca Ruben Darie sizinle boy ölçüşebilir."

"Vallejo," dedim. "Eğer dost kalmamızı istiyorsanız, rica ederim bir daha böyle şey söylemeyin .Birbirimizi en büyük edebiyatçılar gibi övmeğe başlarsak, acaba sonunda nereye varırız?"

Sanırım, benim bu söylediklerimi yanlış anlamıştı. Benim edebiyatla ilgisi olmayan yetiştirilme tarzım, böyle terbiyesiz konuşmaları olağan kılıyordu. O ise başka kuşaktandı, başka bir toplumdan geliyordu ve nezaket kurallarını daha iyi biliyordu. İncittiğimi farkedince, kendimi kaba bir köylüye benzettim. Fakat bu bir sis bulutu gibi geçip gitti. O andan sonra iki gerçek dost olduk. Yıllar sonra, Paris'te uzun süre yaşadığımda, her gün buluşmağa başladık. Böylece Vallejo'yu daha yakından tanıdım.

Benden biraz kısa, zayıf ve kemikliydi. Siyah gözleri ve geniş alnı vardı. Yüzü güzeldi, yüce ve hüzünlü bir inka'yı andırıyordu. İnka'ları hatırlatan yüz çizgileri olduğu söylendiğinde, övülen bütün şairler gibi bunun hoşuna gittiğini belli ediyordu. Kendisini övmem için başını hafifçe kaldırıyor ve:

"Bende bir şey var, değil mi?" diyordu. Sonra sessizce kendi kendine gülüyordu.

Şair Vincente Huidobro da böyle şeylerden hoşlanırdı. Saçlarını alnına düşürür, bir elini yeleğinin arasına sokar ve göğsünü kabartarak sorardı: "Benim Napolyon Bonapart'la olan benzerliğimin farkına vardınız mı?"

Vallejo'nun dış görünüşü içine kapanık bir kişilik izlenimini uyandırıyordu. Sanki uzun zaman unutulmuş ve yarı karanlıklarda yaşayan biri gibiydi. Gerçekte ise neşeliydi, ancak bir rahibi andıran ciddi yüz ifadesinden bunu anlamak kolay değildi. İç dünyası çok değişiko lan bu adamın (kendini beğenmiş, despot ruhlu bir Fransız olan karısının elinden ara sıra kurtarabildiğimizde) bir öğrenci gibi neşeli olduğu anlara rastlamışımdır. Bu anlar sona erince yine o ciddi ve alçakgönüllü dünyasına dönerdi.

Birden Paris'in gölgelerinden, uzun zamandır beklediğimiz ve bir

türlü gelmeyen sanatsever bir dost çıkıverdi. Şili'liydi. yazardı, Rafael Alberti'nin dostuydu, Fransız'ların ve dünyadaki bütün insanların yarısının, dostuydu. Bütün bunlardan başka, en önemli özelliği Şili'nin en büyük armatörünün oğlu olmasıydı. Paris'te müsrifliği ile tanınmıştı.

Bize gökten inmiş gibi gelen bu sanatsever dost, benim Paris'te bulunuşumu kutlamak istiyordu; hep birlikte beyaz Rus'ların işlettiği "Kafkasya mahzeni"ne gittik. Mahzenin duvarları Kafkasya işi elbiseler ve resimler ile süslenmişti. Daha yerimize yeni oturmuştuk ki, etrafımızı Rus kadınları —belki de yalancı Ruslar— sarıverdi.

Condon, dostumuzun adı böyleydi, Çar'ların en son temsilcisini andırıyordu, zayıf ve sarışındı. O akşam hiç durmadan şampanya ısmarladı, mahzenin ortasında hiç görmediği delice Kafkas danslarını yapmağa çalıştı.

"Şampanya, daha çok şampanya!" Ve sonunda bizim soluk yüzlü milyoner dost, masanın altına kayıverdi. Kemiklerle vura vura öldürülmüş olan bir Kafkasya'lının kansız cesedi gibi uykuya daldı.

Hepimizin içini bir korku kapladı. Bu insanı, ne alnına koyduğumuz buzlar, ne de burnuna dayadığımız amonyak şişesi uyandırabiliyordu. Çaresiz halimiz ve korkumuzdan masamızdan bütün kadınlar teker teker uzaklaştı. Sadece biri bizimle beraber kaldı. Bizi davet etmiş olan dostumuzun ceplerini karıştırdık ve kapağı süslü bir çek defteri bulduk. Ancak cesedi andıran hali ile çek filân imzalaması mümkün değildi.

Mahzendeki en yaşlı kazak, hesabın derhal ödenmesini talep etti. Kaçmamamız için de kapıyı kilitledi. Bu hapisten, benim pırıl pırıl diplomatpasaportumu rehin bırakarak kurtulduk.

Cansız milyonerimizi sırtımıza vurduğumuz gibi mahzenden çıktık. Onu sokağa çıkarıp, taksiye kadar taşımak, içine sokmak ve kalmakta olduğu o saray gibi otelin kapısına gelince yine taksiden çıkarmak bizim için çok zor oldu. Otelin önünde duran kırmızı üniformalı iki otel kapıcısının kollarına teslim ettik. Savaş gemisinin kaptan köprüsünde şehit düşmüş amirali taşır gibi içeri taşıdılar dostumuzu.

Kafkas mahzeninde bizi kötü durumumuza rağmen terketmemiş olan tek kadın, takside bekliyordu. Alvaro ile ben onu, halin yakınında soğan çorbası yapan lokantalardan birine davet ettik. Sabahın ilk saatleri idi. Pazarda tezgâhını yeni kurmuş birinden ona çiçek aldık, bize karşı davranışından dolayı onu öptük ve çekici bir kadın olduğunun farkına vardık. Ne çok güzeldi, ne de çok çirkin.

Bütün çekiciliğini veren, Paris'li kadınlara özgü kalkık burnuydu. Kalmakta olduğumuz acınacak otelimize davet ettik onu. Hiç nazlanmadı.

Kadın odasına gitti. Ben ise yarı ölü kendimi yatağa attım. Ancak biraz sonra birinin beni dürterek uyandırdığını farkettim. Alvaro idi. Neşeli bir deliyi andıran yüzü dikkatimi çekti.

"Bir şey var," dedi. "Bu kadında alışılmamış bir şey var, hiç görmediğim. Sana tanımlayamam bunu, sen de denemelisin."

Bir kaç dakika sonra, sonra, tanımadığımız kadın, yarı uykulu ve canayakın bir halde yatağıma girdi. Onu sevmeğe başladığımda o alışılmamış yeteneğini ben de farkettim. Gerçekten tanımlanmaz bir şeydi bu. Derinliklerden fışkıran, zevkin kaynağından gelen, bir dalganın doğuşunu andıran, Venüs'ün sırlarının gizli olduğu anlatılmaz bir duygu. Alvaro'nun hakkı vardı.

Ertesi sabah, kahvaltı sırasında Alvaro beni İspanyol'ca uyardı:

"Eğer bu kadından kurtulmazsak, yolculuğumuz bu kentte sona erer. Denizlerde değil, bu kadının sebepsiz lûtufkârlığından bir kazaya uğrayacağız."

Ona küçük armağanler vermeği kararlaştırdık. Çiçekler, çikolatalar ve cebimizde kalan Frank'ların yarısını sunduk.

Kafkasya mahzeninde çalışmadığını, dün akşam ilk ve son kez orada bulunduğunu bize anlattı. Hep birlikte bir taksiye bindik. Şoför tanımadığımız bir çok sokaktan geçtikten sonra, kadın ona durmasını söyledi. Uzun öpücüklerle kendisine veda ettik. Gülümsemeğe çalışarak. Arkamızdan hüzünlü baktı.

Bu kadını bir daha görmedik.

DOĞUYA YOLCULUK

Bizi Marsilya'ya götüren treni de kolay kolay unutamayacağım. Ekzotik yemişlerle doldurulmuş bir sepet gibi çeşitli renklerde giysili insanlarını, köylü kadınları ve tayfalarını, akerdeonlarını ve bütün yolcuların birlikte söylediği şarkılarını belleğimde taşıyorum. Akdeniz'e ışığın limanlarına doğru yol alıyorduk... 1927 yılını yaşıyorduk. İşbilir insanları, renkli bayrakların direklerinde pırpır ettiği gemilerin durduğu Vieux Port ile, Marsilya beni karşıladı. Singapur'a gitmek için yer ayırttığımız Messagiers Maritimes

şirketinin gemisi, uzak sömürgelerdeki görevlerine gitmekte olan "petite bourgeosie" (küçük burjuvazi) ile Fransa'dan denizde bir parçaydı. Yolculuk sırasında bizim yazı makinalarımızı gören gemi tayfalarından bazıları, mektuplarını daktilo etmemiz için ricada bulundu. Bu kimselerin Marsilya'da, Bordo'da veya bir taşra şehrinde geride bırakmış olduğu sevgili ve nişanlılarına yazdığı sayısız aşk mektubunu daktiloya çektik. Sanırım onları, mektuptaki konulardan çok, bu mektupların daktilo ile yazılmış olması ilgilendiriyordu. Satırların arasında Tristan Corbiere'in mısralarına, kaba ve zarif kelimelere rastlanıyordu.

Limanları, halılar' tacirleri ve pazarlarıyla, Akdeniz, gemimize kollarını açtı. Kızıldeniz'de Cibuti limanı beni çok etkiledi. Issız çöllerde Arthur Rimbaud'nun ayak izleri vardı. Meyva sepeti taşıyan resim kadar güzel zenci kadınları, alttabakanın yaşadığı zavallı kulübeler ve kötü aydınlatılmış bakımsız kahveler... Burada buzlu limonlu çay içiyorlardı.

Önemli olan, Şangkay'ın gece hayatını tanımaktı. Böyle kentler insanı zehirleyen kadınlar gibi çeker. Şangkay, bizim gibi üçüncü mevkinin yolcularına, bu dünyanın cebinde az parası ve hüzünlü bir merakı olan iki taşralısına gecenin karınlık ağzını açtı.

Birbiri arkasından bu şehirdeki bütün büyük pavyonlara girdik çıktık. Hafta ortası olduğundan. hemen hemen hepsi boştu. Sanki yüzlerce filin eğlenmesi için yapılmış o koskoca dans pistleri, acınacak bir görünüşteydi. Tek kimse dans etmiyordu. Yarıkaranlık köşelerde oturan Çar'lık Rusya'sının sıska kadınları; esneyerek, şampanya ikram etmemizi bekliyordu. Zamandan başka bir şey kaybolmuşluğun mekânlarına girip çıktık.

Girintili çıkıntılı sokakların gerisinde bir yerde duran gemiye yürüyerek dönmek için vakit geç, yol uzaktı. İki çek-çek arabası durdurarak, bindik. İnsan at tarafından çekilen bu taşıt aracına alışık değildik. 1927 yılının Çin'lileri bu küçük arabaları kilometrelerce hiç yorulmadan hızlı hızlı çekiyorlardı.

Biraz sonra başlayan yağmur, sağanağa dönüşünce, çek-çekler durdu. Yabancıların burunlarının ucu ıslanmasın diye Çinliler arabanın ön kısmındaki su geçirmez perdeyi indirdiler. Ne kadar ince ve düşünceli bir ırk. Alvaro ile altı tekerlekli koltuklarımıza kurulurken, ikibin yıllık bir kültüre sahip insanların, inceliği, diye düşündük.

Buna rağmen biraz sonra tedirginleşmeğe başladım. Islanmamam için indirilmiş olan perdenin arkasında hiç bir şey görmüyordum. Su geçirmez perdeden yalnızca arabacının kendi

kendine mırıldanmasını duyuyordum. Çıplak ayaklarının sesine, ıslak asfaltta kokuşan başka yalın ayakların sesi karışıyordu. Biraz sonra onları duymaz oldum. Asfalt sona ermiş olmalıydı; yanılmadığıma emindim, kentin dışındaki toprak bir yolda ilerliyorduk.

Birden benim çek-çekim durdu. Yağmurdan beni koruyan perde açıldı. Arabacı karşımda duruyordu. Şehrin bu kenar mahallesinde bir geminin gölgesi bile görünmüyordu. Yanıbaşamızda öteki çek-çek de durdu ve Alvaro şaşkın şaşgın aşağı indi.

"Money! Money!" diye yedi-Çin'li çevremizi sardı. Dostum, sanki cebinden tabanca çıkarırmış gibi bir hareket yaptı. İkimizin de ensesine sert bir şeyle vurulması için, bu hareket yetti. Arkaya doğru yuvarlandım, fakat Çin'liler başımı bir yere vurmamam için daha havada tuttular ve beni hafifçe ıslak toprağa yatırdılar. Bir sihirbazı andıran çabuklukla ceplerimi, gömleğimi, şapkamı, ayakkabılarımı, kravatımı, hattâ çoraplarımın içini aradılar. Elbiselerimin aranmadık yerini bırakmadılar. Zaten az olan paramızın hepsini almaktan çekinmediler. Fakat Şanghay hırsızlarının geleneksel lûtufkârlığı ile evrakımızı ve pasaportlarımızı bize bıraktılar.

Çekip gittiklerinde yavaş yavaş ayağa kalktık ve uzakta görünen ışıklara doğr uyürüdük. Biraz sonra o eğlence selinde daha namuslu Çin'lilere rastladık. Hiç biri Fransızca, İngilizce ya da İspanyolca bilmiyordu, fakat çaresizliğimizi farkederek, bize yardımcı oldular ve özlemini çektiğimiz bize şimdi cennet gibi yakın üçüncü mevki kamaramıza dönmemezi sağladılar.

Japonya'ya vardık. Şili'den beklediğimiz para çoktan konsoloslukta olmalıydı. Yokohama'da bir tayfa hanında kendimize iki yatak tuttuk. Kötü ot yataklarda uyumak zorundaydık. Odanın camlarından biri kırıktı, dışarda kar yağıyordu ve soğuk tâ ciğerimize işliyordu. Kimsenin bizimle ilgilendiği yoktu. Bir gün sabah şafağında Japonya sahillerinde bir gemi karaya oturarak, parçalandı. Gemiden kurtulanlar, bizim hanı doldurdular. Aralarında Bask bir denizci de vardı. Kendi dilinden ve İspanyolcadan başka bir dil bilmiyordu. Bize başından geçenleri anlattı. Tam dört gün dört gece bir tahta parçasına tutunarak, etrafında cayır cayır deniz yanarken, hayatta kalmağı başarmıştı. Deniz kazazedelerine battaniyeler ve yiyecek dağıtıldı. Ve bu bask, iyi yürekli genç adam, bizim kurtaracımız oldu!

Buna karşılık Şili başkonsolosu sanırım adı De la Marina ya da De la Rivera idi, bizi üstperdeden bir tavırla karşıladı. İki

kazazededen farkımız olmadığını o anda hissettik. Bize ayıracak zamanı yoktu bu adamın. Kontes Yufu San'ın evindeki yemeğe davetliydi. Saraya çaya da davet edilmişti. Ülkeye hükmetmekte olan sülâle onu çok ilgilendiriyor olmalıydı.

"Ne kadar soylu bir insan, kayser..."

Hayır, telefonu yoktu. Yokohama'da telefone ne gerek vardı? Nasıl olsa ona yalnız Japonca telefon edeceklerdi. Bizim para havalesine gelince, çok sıkı fıkı olduğu banker dostundan daha bir haber çıkmamıştı. Şimdi bize veda etmesi gerekiyordu ve buna çok üzülüyordu. Onu bir kabul resmine bekliyorlardı. Yarına kadar allahaısmarladık.

Ve her gün aynı sahneler tekrarlandı. Konsolosluktan çıktığımızda soğukta tir tir titriyorduk. Şanghay'daki olayda elbiselerimiz parçalanmaştı. Sırtımızda birer ince gemi kazazedesi hırkası vardı. Nihayet günler sonra öğrendik ki, para Yokohoma'ya gelmiş, hem de bizden daha önce. Banka sayın başkonsolosa üç defa haber göndermiş ve şişirilmiş bu maymun, böyle ufak - tefek şeylerle ilgilenmediği için gelen yazılara dikkat etmemişti. (Eğer günün birinde gazetelerde aklını kaçırmış bir vatandaşı tarafından öldürülen bir konsolosu okursam, muhakkak özlemle o soylu kişiyi anacağım!)

O akşam Tokyo'nun en iyi lokantasına gittik. Ginza'da "Kuroncko" adında bir yerdi. O yıllarda Tokyo'da iyi yemekler yeniyordu. Bir hafta açlıktan sonra yemekler bir ziyafet gibi geldi bize. Çekici genç Japon kadınları ile bütün dünyaya yayılmış o bozulmuş konsolosların hiç ilgilenmediği zavallı seyyahların şerefine defalarca kadeh kaldırdık.

Singapur. Artık Rangoon'a yaklaştığımızı sanıyorduk. Oysa kötü bir yanılmaydı bu! Haritada bir kaç milimetre olan uzaklık, gerçekte yüzlerce mildi. Günlerce gemi yolculuğu yapmak zorunda oluşumuz yetmiyormuş gibi, bu hattâ çalışan tek gemi de bir gün önce hareket etmişti. Otele verecek paramız olmadığı gibi, bilet için de cebimizde pek bir şey kalmamıştı. Bundan sonraki para havalesi bizi Rangoon'da bekliyordu.

Ah, fakat Singapur'daki meslekdaşım Şili konsolosu... Senyor Mansilla bizi bekletmeden yanına kabul etti. Ancak dudaklarında gülümsemesi yavaş yavaş silindi ve sonunda tamamen kayboldu.

"Ben size hiç yardım edemem. Bakanlığa başvurun!"

Konsolosların imkânlarından sözettim; ne söylesem boşunaydı. Adamın yüzü acımasız bir hapishane gardiyanını andırıyordu. Tam bana kurtarıcı bir düşünce geldiğinde, konsolosumuz şapkasını almış

kapıdan çıkmaya hazırlanıyordu.

"Senyor Mansilla, gem iyolculuğumuzu karşılayabilmek için vatanımız üzerine bu şehirde bir kaç konferans vermek istiyorum. Bunun için sizden ricam, bana uygun bir salon, bir çevirmen ve gerekli izni sağlamanızdır."

Adamın rengi soldu.

"Singapur'da Şili üzerine konferanslar mı? Ben buna izin vermiyorum. Bu şehirde benim söylediğim geçer ve burada benden başkası Şili'den sözedemez."

"Sinirlenmeyiniz, senyor Mansilla," diye konuştum. "Bizim uzak ülkemizden ne kadar insan konuşursa, o kadar iyi, Niçin böyle öfkelendiğinizi anlamıyorum. Yurtsever bir baskı sonunda, konsolos ile bir anlaşmağa varabildik. Öfkeden titreyerek, bize on fatura imzalattı ve parayı uzattı. Parayı saydığımda, faturadaki tutarın daha yüksek olduğunu farkettim.

"Aradaki fark faizdir," dedi.

On gün sonra Rangoon'dan ona bize verdiği parayı geri yolladım. Tabî faizsiz.

Rangoon limanına giren geminin güvertesinden büyük Pagode Swei Dagon hemen gözüme çarptı. Renk renk, ilginç giyimli bir sürü insan, iskeleyi doldurmuştu. Mataban körfezine suyunu boşaltıyordu. Bu nehir, bütün dünyadaki nehirler arasında en güzel ada sahipti: Irrawadhy. Sularında; benim yeni yaşamım başlıyordu.

ALVARO

...Anasının gözü şu Alvaro... Şimdi Alvaro de Silva diyor kendine... New York'ta yaşamakta... Hemen hemen bütün hayatını balta girmemiş New York ormanında geçirdi... En ilgisiz zamanlarda portakal yiyişini, kibritle sigara kâğıdı yakışını, yarı dünyaya sıkıntı verici sorular soruşunu görüyorum... O her zaman şapşal bir usta, pırıl pırıl parlayan bir zekâ sahibi... Öyle bir zekâ ki, onu New York'tan başka yere götürmedi. Yıllardan 1925'ti... Elindeki menekşeleri sokakta rastladığı bir kadına vermek için peşinden gidişi adını ve kim olduğunu bilmediği bu kadınla hemen yatağa girmek isteyişi... Joyce'den ezbere bildiği bölümlerle bana ve başkalarına akla, hayâle gelmeyen düşüncelerinden sözederdi, büyük şehrin

ortasındaki mağarasında yaşayan ve arada sırada dışarı çıkarak, müzik dinleyen, tablo seyreden, kitap okuyan, dans eden bir büyük şehir insanının düşüncelerinden... Daima portakal yiyen ve her şeye burnunu sokmağa çalışan taşradan gelmeyen bu hayâlci insana, biz taşralıların, bavuluna etiketini takmamış insanlar olmak istediğimizi, kendi benliğimizi korumağa niyetli olduğumuzu anlattık, ülkeler ve konserler, şafak vakti sokak kahveleri ve damları kar kaplı üniversitelerle karışık bir yaşamda... Nereye gelirsem geleyim, kendimi orada bir bitki gibi görüyor, kalıyor ve kök salmağa çalışıyorum, düşünmek ve orada olmak için... Alvaro ise bir serüvenden ötekine atlıyordu. O ülkenin müslümanları gibi giyinerek, filmlerde rol almak düşüncesi ile bir stüdyodan ötekine koşuyorduk... Bir yerde beni Bengalli kıyafetinde gösteren fotoğraflar olacaktır. (Kalküta'da ağzımı açmadığım sürece sigara satan bir dükkânda beni Tagores ailesinin bir mensubu sanmışlardı).... Dum-Dum stüdyolarında rol almak için bu kıyafeti giymiştim... Sonra oda ücretini vermediğimiz için... Hıristiyan Genç Erkekler Klübü'nü çabucak terketmek zorunda kalışımız... Ve bize âşık olan hastabakıcılar... Alvaro ile en akla hayale gelmeyen işlere girişimiz... Assam çayı, kaşmir kumaşı, saatler ve eski sanat eserleri alıp-satmak istiyordu... Fakat her şeyin suya düşüşü... Kaşmir kumaşlarını, çay torbalarını masanın üstünde, yatakta bıraktığı gibi başka yerlere gitmişti bile... Bavulu elinde bir başka ülkede... Münih'te... New York'ta....

Tanıdığım yazarlar arasında belki en verimlisi, en kalıcısı o idi... Ancak hemen hemen hiç bir eserini yayınlamamıştır... Anlayamıyorum onu... Daha sabahın karanlığında, yataktan çıkmağa bile gereklilik duymadan, gözlüğünü burnundaki yumruğa iliştirerek, yazı makinasına eğilir ve bir sürü kâğıdı doldururdu.... Bütün bu verimine, eleştiri gücüne, portakallarına bir sürü çevirilerine, New York'taki mağarasına, menekşelerine, o berrak karışıklığına ve karışık berraklığına rağmen, uzun yıllardır kendisinden beklenen eseri bir türlü yayınlamadı... Acaba keyfi mi yerinde değil... Yoksa başaramıyor mu... Hep bir şeyle uğraştığı için... Bir uğraşısı olmadığı için... Ve buna rağmen o her şeyi biliyor, korkusuz mavi gözleri ile kıtaları aşarak her şeyi görüyor, dokunumu ile parmakları arasından kayıp giden zamanın kumunu hissediyordu...

Işık Saçan Yalnızlık

Daldığım anılardan birden uyanıyorum. Beni uyandıran denizin sesi. Isla Negra'da yazıyorum. Valparaiso yakınlarında bir ada, kara ada. Kıyı şeridini kamçılayan sert güneybatı rüzgârları kısa süre önce sona ermişti. Pencereden her bakışımda köpükten binlerce gözünü üstüme diken okyanusta direnen fırtınanın oluşturduğu dalgaları görüyordum.

Ne kadar geride kalmış yıllar! Şimdi duymakta olduğum bazen bana uyku veren, bazen de bir kılıcın parlayan ucu gibi gözlerimi kamaştıran bu ses; hiç durmadan birbiri arkasına ruhuma nasıl doluyorsa, anılarımı da öyle biçimlendirmeliyim. Sırasız gelip giden o dalgalar gibi anılarımdaki resimleri de biraraya getirmeliyim. Belki çok defa sırasız, karmakarışık.

1929. Akşam vakti Caddede toplanmış insanlar görüyorum. Bir kenarda toprağa kazılmış bir çukur ve içinde ateş. İnsanlara yaklaşıyorum. Çukurun içindeki ateşin üzerini ince bir kül tabakası kaplamış; sıcaklığı yüzüme vuruyor. Birden ilginç kişiler ortaya fırlıyor. Kırmızılar giymiş dört erkek, yüzünü beyaz ve kırmızıya boyamış birini taşıyor. Ateşin yanında omuzlarından indiriyorlar onu. Adam korların üzerinde koşuyor:

"Allah! Allah!" diye bağırıyor.

Toplanmış olan yüzlerce insan ses çıkarmadan seyrediyor. Yüzü kırmızı ve beyaz boyalı adam yalınayak ateşin üzerinde koşuyor. Birden topluluktan biri daha fırlıyor. Ayağından sandaletlerini çıkardığı gibi ateşin üzerinde koşmağa başlıyor. Onu başkaları izliyor. Allah, allah sesleri ortalığı kaplıyor. Bazıları kucaklarında çocukları ile ateşte yürüyor. Hiç kimsenin ayağı yanmıyor. Belki de yanıyordur, bunu bilmiyorum.

Kutsal nehrin kıyısında tapmak var. Ölüm Tarıçasının tapınağı. Taşranın en uzak köşelerinden gelmiş olan ve inayet bekleyen binlerce hacının arasına biz de karışıyoruz. Her adım başı bir şey için paralarını alan Brahmanlar onları korkutuyor. Brahmanlar, Tanrıçanın yedi peçesini sırayla açıyor. Her defasında korkunç bir gong sesi duyuluyor, dünyanın sonu gelmiş gibi! Hacı adayları hemen diz çöküyor, elele tutuşup alınlarını toprağa değdiriyor ve sonra kalkıp öteki peçeye yürüyorlar. Rahipler onları iç avluda bir araya getiriyor. Burada bir balta vuruşu ile keçiler kurban ediliyor. Kireç badanalı duvarlara kan sıçrıyor. Tanrıça, kara yüzlü ve beyaz

gözlü. Ağzından çıkan iki metre uzunluğunda kıpkırmızı bir dil yere sarkıyor. Kulaklarında ve boynunda, kafataslarından ve ölüm sembollerinden yapılmış zincirler takılı. Hacı adayları yine dışarı çıkmadan önce ceplerindeki son kuruşu da veriyorlar.

Çevremi saran ve bana şarkılarını ve şiirlerini okumak isteyenler bu alçakgönüllü hacılardan çok daha başkaydı. Tamburlarına eşlik ederek, dalgalanan beyaz elbiseleriyle, tabanları üzerine çimene çömelerek, içlerinden birinin boğuk bir sesle haykırışını duyduk. Sonra dudakları arasından yükselen şarkı, biçim ve mısra ölçüsü bakımından binlerce yıl önceki şarkılardan etkilenmişti. Yalnızca şarkıların anlamı değişmişti. Şehvetin, ya da aşkın şarkıları değildi artık. Protestoyu simgeleyen şarkılar, açlığa karşı şarkılar, hapishane köşelerinde yazılmış şarkılar... Hindistan'ın bir çok şehrinde rastladığım genç ve hüzünlü bakışlarını unutamayacağım bu şairlerin çoğu hapisten yeni çıkmıştı ve belki yarın yine o duvarların arasına girecekti. Çünkü yoksulluğa karşı savaşmağa kararlıydılar. Bizim yaşamamız gereken zamandı bu. Dünya edebiyatının altın zamanı. Ortaya çıkan yeni şairler izlenirken, Bombay'da ve başka kentlerde her gece bir milyon insan sokaklarda uyuyordu.

Orada uyumak, orada doğmak ve orada ölmek zorundaydı bu insanlar. Evleri yoktu, ekmek yoktu, ilâç yoktu. İşte medeni ve mağrur İngiltere sömürgesini bu durumda bıraktı. Bir zamanlar hükmettiği o insanları, okulsuz, endüstrisiz, evsiz, hastanesiz bıraktı, hapishaneler ve boş viski şişelerinden oluşmuş tepeler ile.

Dalgaların arasından çıkan bir başka anı, Rango adlı orangotanla olan dostluğumdur. Sumatra'nın Medan kentinde yıkık durumda botanik bahçesinin kapısını ne zaman çalsam, karşımda onu buluyordum. Sonra bana elini uzatıyor ve birlikte yürüyerek, bir masaya gidiyorduk. Masaya elleri ve ayakları ile vuruyordu. Biraz sonra bir garson gelerek, büyük bir bardak bira getiriyordu. Bu bardakta orangotanla şaireye tecek kadar bira vardı.

Singapur hayvanat bahçesinde gördüğümüz o muhteşem görünüşlü renk renk kuş sanki biraz önce cennetten kaçmıştı. Biraz ilerde kafesinde bir aşağı, bir yukarı yürüyen kara panter, gelmiş olduğu ormanlar gibi kokuyordu. Yıldızlı bir gecenin ilginç bir bölümüydü, çekici ve hiç durmadan hareket eden bir band, ateş kaynayan ve yeryüzünü toprakla bir etmek isteyen kara bir volkan. Ve hançer gibi saplanan sarı iki gözden fışkıran ateş soru doluydu; ne bu hapisi, ne de insanları anlıyordu.

Eski bir Hindilinin Penang şehri yakınlarındaki o ilginç yılanlı

tapınağa geldik.

Bu tapınaktan bir çok gezginin ve gezetecinin sözettiği duymuştum. Bütün savaşlardan, zamanın ve yağmurların verdiği zararlardan sonra hâlâ ayakta mıdır bilmiyorum. Kiremit bir damın altında alçak, siyah ve tropik yağmurların kurtlar gibi duvarlarını yediği bir bina. İri yapraklı çınar ağaçları arasında. Nemli bir koku. Yasemin kokusu. Tapınağa girerken, yarı karanlıkta hiç bir şey görmedik. Her tarafta günlük kokuları. Hareket eden bir şey. Kıvrılan bir yılan bu. Yavaş yavaş burada daha bir sürü yılan olduğunu görüyoruz. Düzinelerle yılan var burada. Gözlerimiz tapınağın içindeki ışığa alışınca, her tarafta yılanlar seçiyoruz; belki yüzlerce yılan. Küçük yılanlar, şamdanlara, sütunlara sarılmış koyu renk yılanlar, yorgun, karnı tok, metal rengi yılanlar. Hepsi uyuyor sanki. Yerlerde bir sürü ince porselen kap. İçlerinde süt ve yumurta var. Yılanlar bizimle ilgilenmiyor. Tapınağın karmakarışık dar koridorlarından süzülerek geçiyoruz. Altın kaplı duvarlardan, tavandan aşağı sarkıyorlar. Oyuklarda, duvar üstlerinde uyukluyorlar. Şurada korkunç bir yılan yumurta yiyor. Yanıbaşında bir sürü zehirli yılan, sırtındaki kıpkırmızı halkalar öldürücü zehirinin habercisi. Bazı yılanları tanıyorum: "fer de lance", "coluber de rusi" ve "coluber noya" Yeşil yılanlar, gri, mavi, siyah yılanlar doldurulmuş her yanı. Ve büyük bir sessizlik. Arada sırada sapsarı cübbesiyle bir Budist rahibi görünüp, kayboluyor. Cübbesinin parlak sarısı, yumurta, ya da süt kabına doğru sürünen bir yılana benzetiyor onu.

Bu hayvanları kim getirmiş buraya? Nasıl alışmışlar burada yaşamaya? Sorularımıza gülümseyerek cevap veriliyor. Yılanlar kendiliklerinden gelmişler, yine kendiliklerinden gideceklerdir, eğer canları isterse. Bütün kapılar açıktır, onları tapınağın içinde kalmağa zorlayan kafes ve camlar yoktur.

Otobüs Penang'ı terketti. Saygon'a varmak için balta girmemiş ormanın içinden ve Çin Hindi'nin köylerinden geçecektik. Kimse benim dilimi anlamıyordu, tabiî ben de kimseninkini. Bu sonsuz yolculukta sık sık orman kenarında, yolun bir başka yolla kesiştiği kavşak noktalarında duruyor, yolcular indiriyor, yeni yolcular alıyorduk. Benimle birlikte bu otobüste yolculuk edenler, ilginç giysileri, suskun soylulukları ve çekik gözleri ile köylülerdi. Bir süre sonra eski otobüste üç ya da dört kişi kaldı. Tuhaf sesler çıkararak ilerliyorduk. Bu sıcak gecede otobüsün her an sağı-solu dökülecekmiş gibi geliyordu.

Birden içimi büyük bir korku kapladı. Paniğe kapıldım.

Neredeydim ben? Nereye gidiyorduk? Bu sonsuz geceyi niçin hiç tanımadığım insanlarla geçiriyordum? Laos ve Kamboçya'dan geçtik. Otobüste son kalan yolcuların anlaşılmaz suratlarına baktım. Hareketsiz oturuyorlardı. Cellâttan farkı yoktu benim için bu adamların. Bir doğu hikâyesinin tipik haydutları arasında kalmıştım, ne yapacağımı bilmez bir haldeydim.

Arada sırada birbirlerine bakıyorlar, sonra bana dönüyorlardı. Ve birden otobüs balta girmemiş ormanın en sık yerinde duruverdi. Kendime ölecek bir yer seçmeliydim. Sık dallarından gökyüzünün görünmediği o esrarengiz ağaçların altında beni öldürmelerine izin veremezdim. Müzelik şu otobüste oturmakta olduğum sırada ve şu dehşetli anda tek güvendiğim şeylerolan sebze sepetleri ve tavuk kafesleri arasında öleceksem burada ölecektim. Kararlı ve cesur, çevreme bakındım, cellâdımı aradım. Fakat otobüsün içinde hiç kimse kalmamıştı.

Uzun süre, tek başıma, yabancı gecenin karanlığında yüreğim atarak bekledim. Ölecektim ve bundan hiç kimsenin haberi olmayacaktı. Benim sevgili küçük anavatanımdan bu kadar uzakta! Bütün sevdiklerimden ve kitaplarımdan ayrı.

Birden ışıklar gördüm. Bütün yolu ışıklar doldurdu. Davul sesleri ve haykırışlar arasından Kamboçya şarkıları duydum. Flütler, tefler ve meşâlelerle her yan gürültü ve ışıkla doldu. Otobüse giren bir adam bana İngilizce hitap etti:

"Otobüs bozuldu. Tamir zaman alacağı, hattâ belki sabaha kadar süreceği için yolcular, vakit geçirmek amacıyla gidip bir dans ve müzik topluluğu getirdiler."

Artık beni korkutmayan yüksek ağaçların altında saatlerce oturdum ve çok ilginç geleneksel danslar seyrettim, bütün ormanı dolduran o güzel müziği dinledim. Tâ güneş doğana kadar.

Şair, halktan korkmamalıdır. Sanırım o gece bana bir ihtar verilmişti, hayat yolumda bir öğreti. Saklı namusun, kardeşliğin, güzelliğin öğretisi. Biz bunları tanımıyorduk.

HİNDİSTAN'DA BİR KONGRE

Parlak bir gün. Hindistan'da bir kongredeyiz. Özgürlük için savaşan bir ulus. Binlerce üye salonu dolduruyor. Gandi'yi şahsen

tanıyorum. Oteki vatansever Pandit Nehru'yu da. Genç ve yakışıklı, İngiltere'den yeni dönmüş oğlunu da. Bağımsızlık için partisiyle savaşan Nehru. Gandi ise basit bir otonom idareyi başlangıçta başarı sayıyor. Gandi, ince ve zeki bir tilki surat, bizim eski politikacılara benzeyen bir pratikçi, komisyonların usta yöneticisi, bilgili ve yorulmaz taktikçi. Halk onun beyaz giysisine saygı ile dokunup, "Gandi, Gandi" diye haykırırken o, başı ile selâm veriyor ve hafifçe gülümsüyor. Gelen bütün mektupları okuyup, cevaplandırıyor, hiç yorulmadan, hiç sıkılmadan. O, kendini harcamayan kutsal bir insan. Nehru: ihtilâlinin zeki bir teorisyeni.

Bu kongredeki büyük adamlardan biri de Subhas Chandra Bose idi. Öfkeli demagog, ateşli anti-emperyalist ve ülkesinin ilgi çekici bir politikacısı. 1914 savaşında İngiliz'lere karşı Japonlarla birleşmişti. Aradan yıllar geçtikten sonra o günlerde Bose ile birlikte savaşmış biri. Hindistan'da bulunduğum günlerde Singapur kalesinin nasıl düştüğünü bana anlattı:

"Silâhlarımızı önce kaleyi sarmış olan Japon'lara çevirmiştik. Fakat sonra birden şöyle düşündük: Niçin? Askerlerimizi çevirdik ve İngiliz'lere ateş etmeğe başladık. Gayet basit. Japon'lar geçici olarak bu kaleyi sarmıştı. İngilizler ise sanki sonsuza kadar burada kalacaktı!"

Subhas Chandra Bose tutuklanıp, Hindistan'daki İngiliz askeri mahkemesinin karşısına çıkarılıyor ve ihanet suçu ile ölüme mahkûm ediliyor. Binlerce protesto mektubu yağıyor, bağımsızlık hareketi güçleniyor. Sonunda avukatı büyük mücadelelerle, serbest bırakılmasını sağlıyordu. Avukatı Nehru idi. O günden sonra Bose bir halk kahramanı oluyor.

DİNLENEN TANRILAR

...Her tarafta Buda heykelleri, lord Buda'lar... dimdik heykeller parlayan hayvanlar gibi altın renginde, dökületeklermiş gibi, sanki hava onları parçalara ayırmış... Yanaklarında, giysilerinin kıvrımlarında, dirseklerinde ve karınlarında, ağız ve dudaklarındaki gülümsemede küçük hatalar var, bozulmuş yerler, ormanın bıraktığı izler... Dinlenen, dinlenen o koskoca Buda'lar, kırk metre yüksekliğindeki bu kumlu granitten yüce heykeller, fısıldayan

ağaçlar, arasından balta girmemiş ormanda bir aydınlıktan aniden karşınıza çıkıyor... Uyuklayarak ya da uyuklamayarak —yüz yaşındalar, bin yaşında, bin defa bin yaşında... Dudaklarındaki gülümseme yumuşak, o sert ve dayanıklı taştan yapılmalarına rağmen soylulukları ölçülmez. Kime gülüyorlar, kime bu kanlı yeryüzünde?... Gelip geçmiş bu topraklardan kaçan köylü kadınlar, her yanı ateşe veren adamlar, maskeli savaşçılar, sahte papazlar ve meraklı turistler... Heykel ise oturduğu yerden kıpırdamamış... Diz çökmüş o dev taş, giysisinde kıvrımlar, kaybolmuş bakışlar, biraz insancıl, biraz insancıl olmayan, taş ve aynı zamanda taş değil, Tanrı ve Tanrı değil, kalmış burada... Üstüne kara kuşlar konmuş, bu balta girmemiş ormanın kırmızı kuşları etrafında kanat çırpmış... Nedense yaraları ve çıbanları ile bize bırakılmış o Hıristiyan şekilleri aklıma geliyor... Yanmış mum ve küf kokan, kapıları kapalı kiliseler... O Hıristiyan şekilleride bilmiyordu, insan mı Tanrı mı olduklarını... Onları insan yapmak, ıstırap çekenlere, başı koparılmışlara, kötürümlere, kilisedeki insanlara ve kilisenin dışındaki insanlara benzetmek için heykeltraşlar şekillere izler ve yaralar yaptı. Azap çekenlerin dini oldu... Günah işle ve ıstırap çek, yaşa ve ıstırap çek, kendini kurtaracak bir yol bulamadan... Burada böyle değil, burada huzur var, taşta... Bu dev Tanrı ayaklı Buda'lar gülümsüyor, rahat ve insancıllar, ıstırap yok yüzlerinde... Onlardan yükselen koku, ölü evini hatırlatmıyor, kiliseleri de... Bitki kokuyor, fırtınadan sonra dallar, yapraklar ve sonsuz ormanın çiçek tozları ile dolmuş bu koskocaman oda...

İNSANCIL, AMA ŞANSSIZ BİR AİLE

Şiirlerim üzerine yazılan denemelerde, uzak doğuda geçirdiğim yılların ürünlerimi, özellikle "Yeryüzünde Konaklama" kitabımı etkilediği iddia edilir. O günlere ait tek şiir kitabım gerçekten "Yeryüzünde Konaklama"dır, ancak böyle bir etki altında kaldığım tezi yanıltıcıdır.

Doğu ülkelerinin bütün felsefe gizli öğretileri gerçek hayatla karşılaştırıldığında, bunların tedirginliğin, öfkenin, kararsızlığın ve batının oportünizminin bir yan ürünü olduğu görülür. Kısacası, kapitalizmin ilkelerinin geçirdiği bir bunalım. O yılların Hindistan'ın-

da doğru dürüst ev yoktu. Kişiden barbarca diyebileceğimiz maddecilik talep eden bir hayat, en son kötülükler üzerine kurulmuş bir sömürgecilik sistemi, her gün kolera, çiçek hastalığı ve açlıktan ölen binlerce insan, koskoca bir halk topluluğu ve yoksul endüstrinin dengesini kaybettirdiği muazzam kuruluşlar. Bütün bunlar kişinin yaşamını öylesine kötü etkiliyordu ki, herhangi bir mistik duygunun uyanması imkânsızdı.

Hemen hemen bütün dinsel hücreleri batılı serüvenciler tarafından yönetiliyordu; kuzey ve güney Amerikalılar'da eksik değildi. Tabiî bunların arasında iyiniyetli kişiler vardı, ancak bir çoğu ucuz bir pazarı istismar ediyordu. Bunlar, kendilerine inananları Yoga ve saçma sapan lâflarla besliyordu.

İşte bu nedenlerle doğu beni insancıl ama şanssız büyük bir aile olarak etkilemiştir. Gelenekleri ve Tanrıları benim ruhuma girememiştir. Bunun için de o günlere ait şiirlerim, yabancı bir dünyaya ekilmiş bir yabancının yalnızlığından başka şeyi anlatmaz.

Köyden köye giden ve din üzerine konferanslar veren o batılılardan birini iyi hatırlıyorum. Ufak tefek, orta yaşlı dazlak kafası parlayan, deniz mavisi gözleri ve zeki bakışları olan bu anasının gözü adamın ismi Powers idi. Kuzey Amerika'dan, Kaliforniya'dan geliyordu ve Buda dinini kabul etmişti. Bütün konferanslarının sonunda şu diyet reçetesini söylüyordu: "Rockefeller'in dediği gibi, her gün karnınızı bir portakalla doyurun!"

Bu Powers'i neşeli halinden dolayı canayakın buluyordum İspanyolca biliyordu. Konferansları bittiğinde birlikte bir tepsi dolusu kızartılmış kuzu (kebab) yiyorduk; yanında soğanı da ihmal etmiyorduk. İlâhiyatçı bir Budist'ti. Gerçekten Buda'ya inanıp inanmadığını bilmiyorum. Fakat yemek yiyişi, konferans verişinden daha gerçekçi geliyordu bana.

Bir zaman sonra, smokinine ve teorilerine vurulan melez bir kıza âşık oluverdi. Bu hüzünlü bakışlı zavallı kızcağız, Powers'i bir Tanrı, yaşayan Buda olarak gözünde canlandırıyordu. Dinler böyle başlar.

Bir kaç aylık aşktan sonra Powers günün birinde geldi ve beni evlenme törenine davet ettiğini söyledi. Buz dolabı satıcılığı yaptığı şirketin verdiği motorsikletin üzerinde hızla ormanları, manastırları ve pirinç tarlalarını gerimizde bıraktık ve Çin'li köylülerin yaşadığı ve Çin stili evlerin bulunduğu küçük bir köye vardık. Powers'i havaya fişekler atarak ve müziklerle karşıladılar. Bir Tanrı heykeli gibi suratını beyaza boyamış olan gelin, yüksek iskemlesi üzerinde, hiç kıpırdamadan oturuyordu. Çeşitli renklerde limonata ikram ettiler. Powers ve yeni gelin birbirleri ile tek bir kelime bile

konuşmadı.

Sonra şehre geri döndük. Powers'in bana anlattığına göre, bu törende yalnızca gelin evlenirdi. Onun ayrılmasına rağmen eğlenceler devam edecekti. Bir zaman sonra o köye gidecek ve karısıyla beraber yaşayacaktı.

"Çok karılı bir evlilik yaptığınızdan haberiniz var mı?" diye sordum.

"Öteki karım bunu biliyor ve kabul ediyor," cevabını verdi.

Bu söylediği, günde bir portakal hikâyesi kadar gerçek dışıydı. İlk karısının evine vardığımızda. bu zavallı kadıncağızı can çekişirken bulduk. Yatağın kenarındaki bir kap içinde zehir ve yanıbaşında bir veda mektubu duruyordu. Esmer vücudu tamamen çıplak ve hareketsiz, cibinliğin altında yatıyordu. Can çekişmesi bir kaç saat sürdü.

Beni öfkelendirmesine rağmen. çok üzüntü duyduğu görülen Powers'i yalnız bırakmadım. Zeki ve anasının gözü o adam gitmiş, yerini bambaşka biri almıştı. Cenaze töreninde bulundum. Nehrin kenarında küçük bir tepede odunların üstüne ucuz tabutu yerleştirdik. Powers, kibritle odunları tutuşturdu. Bir yandan da sanskrit dilinde bir şeyler mırıldanıyordu.

Kavuniçi giysileri içinde bir kaç müzisyen, nefesli sazlarla hüzünlü bir melodi çalıyordu. Odunlar yarıya kadar yandığı için Powers bir daha ateşlemek zorunda kaldı. Nehir umursamaz haliyle kıyılar arasında akmaya devam ediyordu. O gün doğunun her zaman mavi gökyüzü de duygusuzdu. Terkedilmiş zavallı insanın cenazesinde sonsuz bir duygusuzluk.

Ben üç ayda bir, Şili'ye götürmek üzere parafin ve çay sandıkları yükleyen gemi Kalküta'dan geldiğinde konsolosluk görevimi yapıyordum. O günlerde müthiş bir çalışma temposuyla bir sürü evrak imzalıyor ve damgalıyordum. Gemi gittikten sonra çalışmasız üç ay daha geçiyordu. O sürede pazaryerlerini ve tapınakları inceliyordum.

Sokaklar, benim dinimdi. Birmanya sokakları, açık kara sinemaları ile Çin kentleri, kâğıttan uçurtmaları ve çok güzel lâmbaları ile. Bir kaç tapınağın bulunduğu Hindu sokağı belki en zavallı sokaktı. Kaldırımlarda yoksul insanlar uyurdu. Pazaryerleri, kuş satıcıları ve vahşi hayvan satıcıları. Sonra dar sokaklar ve bu sokaklarda ağızlarında uzun sigaraları ile kıvrıla kıvrıla yürüyen Birmanyalı kadınlar. İşte bütün bunlar beni adetâ emiyor ve gerçek hayatın çekiciliğine doğru sürüklüyordu.

Kastlar, Hint topluluğunu, çarpık dörtgenleri üstüste koyarak

yapılmış ve en yüksek katında Tanrıların oturduğu' büyük bir tapınağa benzetmişti. İngilizlerin de kastları vardı. Küçük dükkân sahibinden başlayarak, serbest mesleklere, aydınlara ve tüccarlara kadar yükseliyor ve **Civil Service** aristokratları ile **Empire** bankerlerinden oluşan en üst katta sona eriyordu.

Bu iki dünyanın birbiri ile kesinlikle teması yoktu. O ülkenin çocuklarının İngilizlere ait yerlere girmesi yasaktı ve İngilizler memlekette olup bitenlerden tamamen habersiz yaşıyorlardı. Bu durum beni zorluklarla karşılaştırdı. İngiliz dostlarım "gharry" adı verilen taşıtlara bindiğimi görünce, benim dostça dikkatimi çektiler ve bir konsolosun böyle bir taşıt aracına binemeyeceğini söylediler. Örneğin şehirdeki İran lokantasına da gitmem doğru olmazdı; halbuki bu çok canlı yerde dünyanın en mükemmel çayını küçük saydam fincanlardan içebiliyordum. Bu uyarılardan sonra benimle ilgiyi tamamen kestiler.

Bu duruma memnun olmuştum. Avrupalıların böyle ön yargıları beni ilgilendirmiyordu. Zamanımı, gelip geçici o sömürgecilerle değil, ülkenin çok eski ruhunu tanımak ve insancıl, ama şanssız o aileyle geçirmek için doğuya gelmiştim. Ve bu insanların ruhuna ve yaşamına öylesine girdim ki, sonunda bir kadına âşık oldum. Bir İngiliz gibi giyiniyor ve JosieBliss adını kullanıyordu. Oysa bir süre sonra gizlice kabul edildiğim evinde elbiselerini ve adını çıkarıp atıyor, büyüleyici giysisini ve gerçek Birmanyalı adını taşıyordu.

DUL ERKEĞİN TANGOSU

Özel yaşamım beni zor durumlara sokmağa başladı. Tatlı Josie Bliss, hastalık derecesinde bir kıskançlıkla bana aşık olmağı kafasına koymuştu. Kimbilir belki de her zaman için onun yanında kalırdım. Küçük çıplak ayakları ve siyah saçma takdığı beyaz çiçekler beni bu kadına aşık etmişti. Fakat ateşi onu bazı çılgınlıklara sürüklemeğe başladı. Büyük nefret ve kıskançlıkla, bana uzak yerlerden gelen bütün mektup ve telgrafları hiç açmadan saklıyor, soluduğum havaya bile kin duyuyordu.

Bazen cibinliğin gerisinde hareket eden bir hayâlet gölgesi ile uykumdan uyanıyordum. Josie idi, beyazlar giyinmiş, elinde uzun bir bıçak. Böyle saatlerce yatağının etrafında dolaşarak, beni

öldürmek isteyen, fakat bir türlü yapamayan bir kadındı. Eğer sen ölürsen bu benim sonum olur, diyordu. Başka zaman da kendi kendine dinsel sözler mırıldanıyordu. Belki de Tanrılara, ona sadık olup olmadığımı soruyordu.

Günün birinde beni mutlaka öldürecekti. Bereket versin Saylon'a atandığıma ait resmi yazıyı aldım o günlerde. Gizli gizli yolculuğa hazırlandım ve bir gün her zamanki gibi evden çıkarak, beni bir başka uzak diyara götürecek olan gemiye bindim. Elbiselerimi ve kitaplarımı evde bırakmıştım. Birmanyalı dişi panter Josie Bliss'i içim sızlayarak terkettim. Bengal körfezinin dalgaları gemiyi sallamaya başlamıştı ki, oturup "Dul Erkeğin Tangosu" adlı şiirimi kaleme aldım. Kaybettiğim kadına ve beni kaybetmiş bir kadına yazılmış hüzünlü mısralar. Bu dişinin kanında hiç durmadan öfkenin volkanı kaynıyordu. Ne yüce bir gece, ne yalnız bir dünya!

AFYON

...Afyona adanmış caddeler vardı... Alçak kerevetlere uzanmıştı içenler... Hindistan'ın gerçek dinsel tapınakları buralarıydı... Lüks yoktu, duvarlarda halılar da asılı değildi, ipek kumaşlar da yoktu... Sadece kaba tahtadan duvarlar, bambudan pipolar ve yastıklar... Burada tapınaklarda rastlanmayan ağırbaşlılık ve ciddiyet havası esiyordu. Uyuklayan insanlar hareket etmiyordu, gürültü de çıkarmıyordu... Ben de bir pipo alıp içtim... Hiç bir şey anlamadım... İçime çektiğim duman donuk, tatsız ve sütümsü idi... Birbiri arkasından dört pipo doldurup içtim ve mide bulantısı ile beynim zonklayarak beş gün yattım... Güneşten nefret ettim, hayattan da... Afyonun verdiği ceza... Fakat bütün etkisi bu olamazdı... Üzerine o kadar çok şey söylenmiş ve yazılmıştı ki... Gümrüklerde bu zehiri bu ünlü ve kutsal zehiri ele geçirmek için çantalar ve bavullar didik didik edilmişti...

Tiksintimden kurtulmalıydım... Afyonu tanımalı, afyonu anlamalı ve kararımı vermeliydim... Tanıyana kadar içtim.. Ne bir rüya, ne bir hayal, ne de bir coşkunluk hissettim... Sanki sonsuz ve yumuşak bir melodi havada dolaşıyormuş gibi ruhu etkiliyordu... İnsanın içinin eriyip kaybolması, bir boşluk... Dirseğinin ve ensesinin bir hareketi, uzaktan duyulan bir araba gürültüsü, bir

korna sesi, ya da sokakta birinin bağırması senin ta içine giriyor, ruhunda bir bütün haline geliyordu... Şimdi anlıyordum, tarlalarda çalışan gündelikçilerin, gazete satıcıları ve çek çek arabacılarının niçin günün birinde aniden, oldukları yerde solup gittiğini... Uzak ülke insanlarının sana anlattığı gibi bir cennet değildi afyon, sadece sömürülenlerin kaçtığı bir sığınaktı... Odalarda içenlerin hepsi zavallı insanlardı... İşlenmiş bir perde yoktu, hiç bir şey yoktu, zenginliğin tek bir belirtisi bile... Odada parıldayan bir şey de yoktu, afyon içe.n yarı aralık gözleri bile... Dinleniyorlar mıydı, yoksa uyuyorlar mıydı? Hiç bir zaman öğrenemedim bunu... Kimse konuşmuyordu... Hiç bir zaman hiç kimse konuşmadı... Eşya yoktu, halılar yoktu, hiç bir şey yoktu... Eskimiş ve yıllar boyu üstünde uzanan insanların aşındırdığı tahta kerevetlerde küçük yastıklar vardı, sadece... İnsanların susuşu ve afyonun kokusu... Tuhaf bir durum, cansıkıcı ve yüce... Doğrudan doğruya mahva götüren bir yol... Büyük toprak sahiplerinin ve sömürgecilerin afyonu, sömürenler içindi... İçiciler içeri girmeden önce izin kâğıdını, numarasını ve faturasını alıyordu... İçerdeki büyük karanlık ve hareketsiz bahtsızlığı unutturuyor, yorgunluğu güzelleştiriyordu... Öte yanı görünmeyen bir sessizliğe akıp gidiyordu... Bozulmuş hayâllerin yağmuru... O insanlar, yarı kapalı gözlerle hayâllere dalıyor, denizlerin dibinde saatlerini geçiriyor, tepelerde geceliyor ve başlarının üzerinde süzülen, serinliği tadıyorlardı...

Bu ziyaretlerimden sonra bir daha onların yanına dönmedim... Artık biliyordum... Kendimi tanıyordum... Anlaşılmaz bir şeye dokunmuştum... Dumanların ötesinde gizli bir şeye...

SAYLON

Dünyanın en güzel büyük adası Saylon. 1929 yılında Birma ve Hindistan'daki aynı sömürgeci duygular burada da var. İngilizler kendi semtlerine ve kulüplerine kapanmış yaşıyordu. Çevrelerini müzisyenler, testiciler, dokumacılar, tarlalarda çalışan köleler, sarı cübbeli rahipler ve dağlara yapılmış o dev Tanrı heykelleri sarmıştı.

Her akşam smokin giyerek davetten davete giden İngilizlerle yanlarına yaklaşılmayan Hindular arasında, yalnızlığı seçmekten başka çarem yoktu. Burada geçirdiğim günler, hayatımın en yalnız,

günleri oldu. Aynı zamanda en parlak günlerimi de Saylon'da geçirecektim. Penceremin önüne gelip duran ışıltılı bir şimşek, benim bütün alınyazımı aydınlatacaktı.

Kentin dışında, Wellawatha semtinde, deniz kenarında yeni yapılmış küçük bir eve taşındım. Buralarda çok az ev vardı. Dalgalar durmadan kayalara çarpıyordu. Geceleri denizin müziğini dinliyordum. Sabahları da yeni yıkanmış gibi parıldayan tabiatın güzelliği ile uyanıyor, balıkçıların yanına gidiyordum. Çok uzun kürekleri olan kayıklar, denizin üzerinde yüzen örümcekleri andırıyordu. Kayıkları sonsuz ormanların kuşlarına benzeyen koskocaman renkli balıklarla doluydu. Bazıları koyu mavi, parlak bir kadife, bazıları da dikenli bir küre gibiydi.

Denizin verdiği bu değerli armağanlar karışıklığını biraz ürkeklikle seyrediyordum. Yoksul halk bu balıkları yiyordu. Balıkçı büyük bir bıçakla, sanki balta girmemiş ormanda dalları kesermiş gibi, denizlerin verdiği kutsal armağanı kanlı parçalara ayırıyordu.

Deniz kıyısında yürüyerek, fillerin banyo yaptığı yere varıyordum. Köpeğim benimle birlikte geldiğinden yolu şaşırmam imkânsızdı. Sakin suların içinde önce hareketsiz gri bir mantar görünüyor, sonra bu mantar yükselerek bir yılan oluyor, arkasından da koskocaman bir baş çıkıyordu. Dünyanın hiç bir ülkesinde bu kadar çok fil çalışmamaktadır. Saylon'un sokaklarında sirklerin, ya da hayvanat bahçelerinin demir kafeslerinden uzakta sırtlarına yüklenen odunlarla gündelikçiler gibi gidip gelen filleri görmek benim için gerçekten ilginçti.

Yalnız günlerimde bana arkadaşlık eden iki varlık, köpeğimle vahşi kedimdi. Daha ormanlardan yeni gelmiş bu hayvan, hiç yanımdan ayrılmıyordu. Yatağımda uyuyor, masamda yemek yiyordu. Onun insana olan bu derece yakınlığını hiç kimse düşünemez. Bu küçük hayvan benim yaşadığım her anı biliyor, kâğıtlarımın üzerinde dolaşıyor, bütün gün peşimden geliyordu. Yatakta omuzum ile başımın arasına kıvrılıyor ve vahşi hayvanların o ürkekliği ile uyuyordu.

Evde yaşayan bu vahşi kediyi semtte yavaş yavaş herkes tanımaya başladı. Korkunç kobra yılanları ile yaptıkları korkusuz savaşlarla bu hayvanların mitolojik bir ünü bile vardır. Hareketli oluşları ve tuzla biber arasında bir renkteki kalın postları sayesinde yılanları yeniyorlardı. Vahşi kedi, zehirli düşman ile yaptığı savaştan sonra içinde panzehir bulunan otlar yemeye giderdi.

Hergün uzun gezintilerime katılan, kendimin de böyle bir üne sahip olacağına inanan semtin çocukları, günün birinde evimin

önünde toplandı. Sokakta korkunç bir yılan görmüşler ve benim Kiria adlı dostumu almaya gelmişlerdi. Onun bu savaştan yengiyle ayrılacağından şüphe bile etmiyorlardı. Peşimde bir sürü çocukla birlikte yola koyuldum. Kiria'yı kucağımda taşıyordum.

Kapkara ve zehirli olduğu anlaşılan koskocaman yılan, beyaz bir su borusunun kenarında otlarda güneşlenmekteydi. Kalabalık yaklaştığında, karların içinden fırlayan bir kırbaç gibi hareket etti.

Arkamdam gelmekte olan çocuklar durdu. Borunun üzerinde yavaş yavaş yürüdüm. Yılana iki metre kadar yaklaşınca kucağımdaki Kiria'yı yere bıraktım. Havadaki tehlikeyi sezdi ve ağır adımlarla zehirli yılana doğru yürümeye başladı. Ben ve çocuklar soluk bile almıyorduk. Büyük savaş başlayabilirdi. Yılan doğruldu, başını kaldırdı, dişlerini araladı ve hipnotize edermiş gibi gözlerini hayvana dikti. Kiria biraz daha yaklaştı. Fakat yılanın ağzına bir kaç santim kala, ne olacağını kavradı ve kenara sıçrayarak, müthiş bir hızla koşmaya başladı. Peşinde şaşkın seyircileri ve yılanı bırakmıştı. Benim yatak odama varıncaya kadar koştu.

Bundan otuz yıl önce Wellawatha'da ünümü böyle yitirdim.

1918 ve 1919 yıllarında yazmış olduğum şiirlerin içinde bulunduğu kitap elime geçti. Onları yine okuduğumda, o yıllarda biraz çocuksu, biraz gençlik duyguları içinde yazmış olduğum bu mısralara gülümsemek zorunda kaldım. Bütün gençlik şiirlerimi yalnızlığın edebi duyguları etkilemiştir. Genç şair, yalnızlığın bu titreyişi olmadan yazamaz, tıpkı olgun şairin toplum ve birliğin tadına varmadan yazamayacağı gibi.

Gerçek yalnızlığı, Wellawatha'da geçirdiğim günlerde ve yıllarda tanıdım. Bir asker gibi ot bir yatakta uyuyordum. Etrafımda bir masa, iki iskemle, köpeğim, küçük vahşi kedim ve "boy"dan başka bir şey yoktu. Bu hizmetkâr zihniyeti onu bir gölgeden daha sessiz olmaya zorluyordu. Sanırım adı Brampy idi. Benim evde iş yapmam gereksizdi; o herşeyi yapıyordu. Yemeğim masanın üstünde, çamaşırlarım yıkanmış ve ütülenmiş, balkonda, viski şişem daima hazırdı. Sanki konuşmayı unutmuştu. Sadece gülümsüyordu.

Yalnızlık, bütün gücümü edebiyata yöneltmeye zorladı. Bir hapishanenin kalın duvarları gibi sertti bu yalnızlık. Kafam ne kadar vurursan vur, istediğin kadar haykır ve ağla, kimse senin yardımına gelmiyordu. Mavi gökyüzünün ve altın rengi kumların ötesinde, balta girmemiş ormanların, yılanların ve fillerin gerisinde, su kenarlarında türküler söyleyen ve çalışan, ateş yakan ve topraktan çanak, çömlek yapan insanların, ateş dolu kadınların koskoca yıldızların ışığında çırılçıplak uyuduğunu hissediyordum. Yüreği hiç

durmadan atan bu dünya beni nasıl karşılardı? Bir dost, ya da bir düşman gibi mi?

Adım adım bu adayı tanımaya başladım. Davetli olduğum bir yemekte bulunmak için bir gece Kolombo'nun karanlık mahallelerinden geçtim. Işıksız bir evden bir çocuğun, ya da bir kadının şarkı söyleyen sesi duyuluyordu. Çek-çek arabasını durdurdum. Zavallı kapıda beni çeşitli kokular karşıladı. Saylon'un tipik kokusu, yasemin, ter, Hindistan cevizi yağı ve manolya karışımı. Karanlık gecenin renginde ve kokusunda bulanık suratlar beni içeri davet etti. Yavaşça bir mindere iliştim. Beni yolumdan alakoyan o esrarengiz insan sesi, şarkısına devam etti. Bir çocuk, ya da bir kadındı, iyi seçemiyordum. Titreyerek, hıçkırarak, iç çekerek, yükseklere çıkıyor, birden kesiliyor, aşağılara iniyor, karanlıklara gömülüyor, kırmızı yaseminlerin kokusuyla birleşiyor, arabeskler oluşuyor, bir su gibi fışkırıyor, gökyüzüne temas ettikten sonra yine yasemin çiçeklerine dönmek için kristal ağırlığı ile yeryüzüne düşüyordu.

Bir süre hiç kıpırdamadan oturdum. Küçük davullar ve baştan çıkarıcı ses beni büyülemiş gibiydi. Sonra ayağa kalktım ve nedenini bilmediğim bir duygu ile sarhoş yoluma devam ettim. Bu duygunun cevabı, sesler çıkaran, gölgeler ve kokularla dolu bir dünyada gizliydi.

İngilizler siyah ve beyaz giysileri ileçoktan masaya oturmuşlardı.

"Özür dilerim. Müzik dinlemek için yolda durmam gerekti," diye geç kalışımı açıkladım.

Yirmibeş yıldır Saylon'da yaşamakta olan bu insanlar ilginç bir biçimde şaşırdılar. Müzik mi? Bura insanlarının müziği var mıydı? Bilmiyorlardı. Onlar için yeni bir şeydi bu.

İngiliz sömürgecileri ile Asya'nın bu uzak dünyası arasındaki korkunç ayrılığın sonu yoktu. İnsanların kendini ayırma, bu insanlarının değerlerini ve hayatlarını tanımaktan kaçınma. Sömürgecilikte istisnalar da vardı: bunları sonra tanıyacaktım. İngiliz "Clup Service"den bir· aniden güzel bir Hintli kadına âşık oluverdi. Derhal görevinden uzaklaştırıldı; kendi vatandaşları da bu insandan cüzzamlıymış gibi kaçtı. O yıllarda sömürgecilerin, köylülerin evlerini ateşe vererek ya da yıkarak, onları topraklarından uzaklaştırdığı, sonra da bu topraklara el koyduğu duyuluyordu. Evleri yakan ve yıkan İngilizlerin arasında Leonard Woolf adında biri vardı. Böyle bir şeyi yapmayı reddettiği için Saylon'daki görevine son verildi. İngiltere'ye geri yollandıktan sonra yayınladığı "A Willage In The Jungle" adlı kitap bence uzakdoğu üzerine yazılmış en mükemmel kitaplardan biridir. Gerçek hayatın ve gerçek

edebiyatın bir sanat eseridir bu kitap. Ancak Woolf karısı nedeniyle haklı olduğu üne kavuşamadı. Dünyaca ünlü kadın yazar Virginia Woolf karısı idi.

Yavaş yavaş içine girilmeyen kabuk parçalanıyor ve ben bir kaç iyi dost kazanıyordum. Aynı zamanda sömürgeci kültürünün etkisiyle büyüyen bir kuşağı tanıyordum. Bu gençler, İngiltere'de yayınlanan kitaplardan başka bir şeyden söz etmiyordu. Can çekişen kraliyet ile eski değerlerine yeniden kavuşmaya çalışan Saylon'un kültür hayatında piyanist, fotoğrafçı, eleştirmen ve sinemacı Lionel Wendt'in önemli bir rol oynadığını sezdim.

Büyük bir kitaplık sahibi olan ve daima İngiltere'den en yeni kitapları sağlayan bu Lionel Wendt, tanışmamızdan sonra, iyi bir alışkanlık edindi. Her hafta, kitap yüklü bir çuvalı bir bisikletiyle şehrin dışındaki evime yollamaya başladı. Onun sayesinde, o yıllarda kilometrelerce uzunlukta İngilizce romanlar okudum. Bu kitapların arasında "Lady Chatterley"de vardı. Lawrence'in eseri, şiirimsi stili ile etkilemişti. Fakat sonra onun da bir çok büyük İngiliz yazarı gibi işlediği gotik arzular nedeniyle başarısının uzun süre devam edemeyeceğine inandım. D.H.Lawrence, seks terbiyesi üzerine bir öğreti gibiydi. Kitabın sonuna doğru sıkılmaya başladım.

Saylon anılarım arasında bir fil avı da vardır.

Adanın belirli bir bölgesindeki fillerin sayısı son yıllarda gereğinden fazla artmıştı. Bu filler evlere ve tarlalara zarar vermeye başlamıştı. Bir ay süreyle köylüler, fil sürülerini büyük bir nehrin geniş kıyısından ormanın bir köşesine doğru sürdüler. Gece-gündüz yanan otlar, meşaleler ve çeşitli gürültülerle koca hayvanları huzursuz etmişlerdi. Şimdi fil sürüleri, tembel bir nehir gibi adanın kuzeydoğusuna doğru akmaktaydı.

Avın başladığı gün, ormanın bir kısmı engellerle kapatıldı. Serbest bırakılan açıklıktan ilk fillerin çıkmaya çalıştığını gördüm. Onları ötekiler izledi ve kısa bir süre sonra yüzlerce fil buradan geçmeye çalıştı. Fakat sıkışıp kalmışlardı, ne ileri, ne de geri gidebiliyorlardı. En güçlü filler etraftaki ağaç engelleri yıkmaya çalışıyordu, fakat engellerin gerisinde üzerlerine gelen sayısız mızrak onları yine geri dönmeye zorluyordu. Çıkamayacaklarını anlayınca ortada toplanmaya başladılar. Erkek fillerin dişi ve küçük filleri korumaya çalıştığı görülüyordu. Bir düzen kurmaya çalışmaları ve zayıfları korumaları beni duygulandırmıştı. Korku ve ürperti dolu çığlıklar atıyor, ümitsizlikleri içinde ağaçları köküyle beraber topraktan çıkarıyorlardı. Birden avcıların arasından ayrılan ve fillere binmiş iki adam büyük fillere doğru ilerledi. Yetiştirilmiş ve

uysallaştırılmış bu iki fil, sanki iki polis gibi çalışmaya başladı. Yanına yaklaştıkları diğer fillere hortumları ile vuruyor ve hayvanı sonunda adetâ hareketsiz bırakıyorlardı. Bundan sonra avcılar, sakinleşen fili arka ayaklarından bir ağaca bağlıyorlardı. Bu usulle bütün filler birbiri arkasından yakalandı.

Tutsak fil, günlerce yemek yemez. Avcılar bunu iyi bildikleri için hayvanın bir zaman oruç tutmasına göz yumarlar. Sonra özgür olduğu günlerde balta girmemiş ormanlarda aradığı otları önüne koyarlar. Bir zaman sonra fil yine yemek yemeye karar verir. Artık uysallaşmıştır. Ağır işçi olarak nasıl çalışacağını da öğrenecektir.

KOLOMBO'DA HAYAT

Kolombo'da ihtilâlci hareketler yoktu. Politik hava, Hindistan' dakinden çok daha başkaydı. Durgun göllerin suyu gibi sakindi her yer, sıkıcıydı. Ülke, İngilizlere dünyanın en iyi çayını veriyordu.

Ülke, bölgelere ayrılmıştı. Piramidin tepesini ellerinde tutan ve bahçeli büyük villalarda oturan İngilizlerden sonra, Güney Amerika ülkelerindekini andıran bir orta sınıf geliyordu. Bu sınıfın mensuplarına "Burghers" deniyordu ve ataları geçen yüzyılın sömürgecilik savaşında Güney Afrika'dan Saylon'a gelmişti.

Onlardan sonra sayıları bir kaç milyonu bulan ve Budistler ile Müslümanlardan oluşan sınıf geliyordu. Daha aşağı ve az para kazanan işçilerin oluşturduğu yine bir kaç milyonluk bir başka sınıfa ise, Güney Hindistan'dan buraya göç etmiş Hindu dini mensupları dahildi.

Gösterişi ve tantanası Kolombo'nun o güzel klüplerinde belli olan "toplum"un iki ilginç snobu birbirleriyle üstünlük savaşındaydı. Bunlardan biri, Kont de Mauny adında sahte bir Fransız soylusuydu Çevresinde bir sürü insan vardı. Ötekilere gelince, bu iyi giyimli, fakat biraz laubâli, Polonya asıllı, dostum Winzer idi. Bu adam eşine rastlanmayan bir bulucu güce sahipti. Müthiş esprili -bazen kaba- ve dünyada ne varsa tadına bakmış bir insan. Mesleği de ilginçti. "Kültür ve arkeolojik hazineler koruyucusu" olan bu kişiye, resmi yolculuklardan birinde eşlik ettim.

Yapılan kazılar sonucu, balta girmemiş ormanların yutmuş olduğu eski ve çok güzel iki şehir bulunmuştu: Anuradapura ve

Polonaruwa. Sütunlar ve taş yollar Saylon güneşi ile yeniden aydınlanıyordu. Tabii taşınabilecek ne varsa, iyice sandıklanarak, Londra'daki Britis Museum'un yolunu tuttu.

Dostum Winzer görevini hiç de fena yapmıyordu. En ücra köşelerdeki manastırlara giderek, Budist rahipleri kendine inandırıyor ve binlerce yıllık taşa işlenmiş küçük heykelleri resmi arabasına koyarak geri dönüyordu. Bu heykellerin alınyazısı da Londra'da sona eriyordu. Winzer onlara antika heykeller karşılığında Japon yapısı bir kaç ucuz Buda figürleri verdiğinde kavuniçi renkli giysileri içinde rahiplerin mutluluğunu görmeliydiniz. Onları uzun uzun saygı ile seyrettikten sonra, değerli taşlardan yapılmış küçük heykellerin yüzyıllarca gülümsemiş olduğu aynı raflara yerleştiriyorlardı.

Dostum Winzer, imparatorluğun mükemmel bir ürünü idi. Kısacası, rezil bir herif.

Güneşli günlerimi bulandıran bir olayla karşılaştım. Hiç beklemediğim bir anda benim Birmanyalı sevgilim, ateşli Josie Bliss, karşıdaki eve taşındı. Onu bırakmış olduğum o uzak ülkeden buraya gelmişti. Herhalde pirinç yalnızca Rangoon'da var diye düşünmüş olacak ki, eşyası arasında bir çuval da pirinç getirmişti. İkimizin de çok sevdiği Paul Robson plâklarını ve büyük bir halıyı da yanına almıştı. Evinden, bana gelip giden konukları gözetliyor, hattâ bazılarına bağırıp çağırıyordu. Kıskançlığı o kadar ileri gitmişti ki, evimi ateşe vereceği tehditleri savurdu. Günün birinde bana gelen ufak-tefek bir kadının üzerine nasıl bıçakla yürüdüğünü çok iyi hatırlarım.

Sömürge polisi, Josie Bliss'in bu semtte oturmasının etrafa tehlike saçtığı kanısına varmıştı. Eğer ben bu kadını evime almazsam, yurt dışı edeceklerini bana açıkladılar. Günlerce ıstırap çektim. Bu kadının bana olan aşkı ve ona karşı duyduğum sevecenlik ile beni günün birinde öldürebileceği düşüncesi arasında çabalayıp durdum. Fakat adımını bu evden içeri atmasına izin veremezdim. Herşeyi yapabilecek âşık bir tedhişçiydi.

Sonunda günün birinde buradan ayrılmaya karar verdi. Gelip bana, kendisiyle gemiye kadar gitmem için ricada bulundu. Gemi kalkacağına ve benden ayrılacağına yakın, etrafında bulunan memurlardan kurtulup, acı ve sevgi dolu, boynuma sarıldı ve gözyaşları ile yüzümü ıslattı. Kendinden geçmiş bir halde kollarımı, elbisemi ve ayaklarımı öpüyordu; engel olmam imkânsızdı. Ayağa kalktığında yüzü, ayakkabılarımın kireç boyasından bembeyaz olmuştu. Artık ona, yola çıkmamasını ve gemiyi terkedip benimle birlikte kalmasını söyleyemezdim. Aklım bunu bana yasaklıyordu.

Kalbimdeki yara ise hâlâ kapanmış değildir. Bu kadının delicesine akıttığı gözyaşları ve sonsuz acısı bugün bile bütün açıklığı ile anılarımdadır.

"Yeryüzünde Konaklama"mn ilk cildi sona ermek üzereydi. O günlerde çalışmalarımı hızlandırmıştım. Uzaklık ve sessizlik beni çevremdeki dünyadan ayırıyordu. Zaten ben de bu yabancı dünyaya girecek durumda değildim.

Kitapta, boşlukta asılı olan hayatımdan olayları kısa kısa anlatıyordum. Anlatım biçiminin gitgide geliştiğini farkediyor, öfkeli melânkolim içinde akıcı bir uslûp kazanıyordum. Gerçekçilik (ki bu undan şiirin hamuru yapılır) uğruna gitgide acı bir anlatım biçimi geliştiriyordum. Fakat şair sadece biçim değildir. Çevresini saran şeylere de ihtiyacı vardır. Eğer çevresinin havası şiirine giremezse, şiir ölmüş demektir. O zaman şiir soluk alamaz.

Hiçbir zaman, Kolombo'nun bu dış semtinde olduğu kadar çok okumadım. Bir keşiş gibi geçirdiğim günlerde sık sık Rimbaud'yu, Quevedo ya da Proust'u elime alıyordum. "Swann'm Dünyası" gençlik günlerimin ıstıraplarını, aşklarını ve kıskançlıklarını anılarımda tekrar canlandırmıştı. Proust'un "havalı ve güzel kokulu" dediği Vinteuil sonatı benim için müziğin boş lâfları, aynı zamanda hırsın umutsuz bir ölçüsüydü. O günlerimin yalnızlığı içinde sorunum, böyle bir müziği bulmak ve dinlemekti. Bir müzisyen ve müzik bilimcisi olan dostumun yardımı ile Proust'un Vinteuil sonatının Schubert ve Wagner'den, Saint-Saens ve Faure'den etkilenmiş olduğunu ortaya çıkardık. Müzikle hemen hemen pek az ilgilenmiş olduğum için bu müzisyenlerin eserlerini pek az tanıyordum. Onların eserleri benim için kapalı kutulardı. Kulağa hoş gelen melodilerini bile zar zor tanıyordum. Sonunda Cesar Frank'ın piyano ve keman için sonatlarının üç plâklık albümünü satın aldım. Bu sonatları dinledikten sonra, Vinteul'ün konusunun nereden etkilenmiş olduğunu iyice anladım. Artık şüphe edemezdim.

Benim müzik hayranlığımın gerisinde edebiyat gizliydi. O büyük müzik gerçekcisi Proust, deneme yayınlarında, sevdiği ve aynı zamanda nefret ettiği toplumun ölüşünden sözediyordu. Ayrıca bir çok sanat eserini, tabloları ve katedrali anlatıyordu, coşkunca duygularla. Dokunduğu her şeyi aydınlatan o berrak görüşlerini okurken hayatımı yeniden yaşıyor, kendi yabancılığımdan yollarını kaybetmiş duygularım yeniden canlanıyordu. Proust'un büyüleyici edebi yazılarını, müziğinde de gözüm önüne getirme ve melodilerini ruhuma sindirmeye çalıştım.

Wellawath'da Hindistan cevizi ağaçları arasına gizlenmiş evimin

üzerine karanlık çöküyordu. Fakat o sonat her akşamı benimle birlikte yazıyor, beni çekiyor, beni kaçırıyor, sonsuz hüznünü ve melânkolisini armağan ediyordu.

Eserimi adetâ didik didik etmiş olan eleştirmenler, bugüne kadar bu gizli ve şu anda itiraf etmiş olduğum etkilenmeyi bir türlü sezememişlerdir. "Yeryüzünde Konaklama"nın büyük bir bölümünü Wellawatha'da yazmışımdır. Eğer şiirlerim dünyevi bir hüzün taşıyorsa, bunun tek nedeni, o günlerde beraber yaşadığım müzikle olan sıkıfıkı arkadaşlığımdır.

Yıllar sonra Şili'de bulunduğum günlerde ülkenin büyük müzisyenlerinden üç gençle bir toplantıda karşılaşmıştım. Yanılmıyorsam 1932 yılında Marta Brunet'in evindeydik. Bir köşede Claudio Arrau, Domingo Santa Cruz ve Armando Carjaval ile sohbet etmekteydi. Yanlarına yaklaştım, fakat onlar beni farketmedi. Gülümseyerek kendimi belli etmeye çalıştım. Tanıdığım tek sonattan söz ederek, konuşmalarına katılmayı denedim. Şaşkın şaşkın bana baktılar ve üstperdeden cevap verdiler: "Cesar Frank'mı? Niçin Cesar Frank? Tanıman gereken Verdi'dir."

Sonra söyleşilerini sürdürdüler ve beni bilgisizliğim ile başbaşa bıraktılar. Bu bilgisizliğin içinden bugüne kadar kendimi kurtaramamışımdır.

SİNGAPUR

Kolombo'daki yalnızlığım beni ezdiği gibi, duygularımı da uyandırmıyordu. Oturmakta olduğum sokakta çok az insanı tanıyordum. Çeşitli renkteki kadın arkadaşlar ot yatağımdan gelip geçti, vücutlarından çıkan ateşten başka bir iz bırakmadan. O tropik kıyılarda gece-gündüz alev alan bir ot yığını gibiydi vücudum. Kadın arkadaşlarımdan Patsy, bir kaç arkadaşı ile beni sık sık ziyaret ediyordu. Esmer ve sarışın bu güzeller, hiçbir şey beklemeden benim yanıma uzanıyordu. Bunlardan biri bana, "Chummeries"lere yaptığı ziyaretlerden söz etti. Kentte küçük ticaret yapan ya da şirketlerde memur olarak çalışan genç İngilizlerin, tutumluluk için birlikte oturduğu evlere böyle deniyordu. Bu genç kız, hiç çekinmeden bana, daha ondört yaşındayken o evdeki erkeklerle nasıl yatağa girmiş olduğunu anlattı.

"Peki nasıl yaptın bunu?" diye sordum.

"Bir şeyi kutluyorlardı. İçlerinde tek kız bendim. Gramofon çalıyordu. Ben hepsiyle dans ettim. Her dans ettiğim, bir kaç adım sonra beni yatak odasına sokuyordu. Böylece o akşam hepsi memnun oldu."

Bir sokak kadını filân değildi. Sadece bir sömürgecilik ürünü. Anlattıkları beni etkilemişti, ama ona karşı bir sempati duyamadım.

Bu evi tuttuğum zaman, tuvaleti aramış, fakat bir türlü bulamamıştım. Sonunda evin en arkasında bir köşede olduğunu görmüştüm. Ortasında bir delik olan tahtayı tuvalet olarak kullanmam gerekmişti. Bu bana, çocukluğumdaki tuvaletleri hatırlatmıştı. O tuvaletlerin altında bir su akardı. Burada ise altına basit bir madeni kutu koymuşlardı. Ve bu kutu hergün bomboştu. Bunun nasıl olduğunu uzun süre farkedememiştim. Birgün, her zamankinden erken uyandığımda, nasıl olduğunu şaşkınlıkla gördüm. Siyah ve yürüyen bir heykel gibi, o güne kadar Saylon'da gördüğüm kadınların en güzeli, Parias kastı mensubu, arka kapıdan eve girdi. Altın kırmızısı giysisi kaba bir kumaştan yapılmıştı. Çıplak ayaklarında da ağır sandaletler vardı. Burun kanatlarına yakut gibi parlayan iki cam yuvarlak takmıştı.

Tören adımları ile sanki ben orada durmuyormuşum gibi suratıma bile bakmadan tuvalete doğru yürüdü ve içi pislik dolu madeni kutuyu başının üzerine koyarak, aynı alımlı tavrı ile bahçeden çıkıp gitti. O kadar güzeldi ki, yaptığı berbat işe rağmen beni müthiş etkilemişti. Sanki balta girmemiş ormanlardan kaçmış, insanlara yaklaşmayan ürkek bir hayvan gibiydi. Bu kadın apayrı bir dünyada yaşıyordu. Boş yere arkasından seslendim. Daha sonraki günlerde kutunun yanına onun için armağanlar bıraktım. Bir sabun, ya da bir meyva gibi. Görmeden, beni duymadan gelip gidiyordu. Yol ile tuvalet arasındaki berbat yol, her sabah hiçbir şeyi umursamayan bir kraliçeyi andıran yürüyüşü ve karanlık güzelliği can kazanıyordu.

Herşeyi göze alarak bir sabah onu bileğinden yakaladım ve yüzüne baktım. Onunla hangi dilde konuşacağımı bilmiyordum. Hiç karşı koymadan ve de gülümsemeden, peşimden geldi. Biraz sonra cırılçıplak yanımda yatıyordu. İnce belli, dolgun kalçaları ve iri göğüsleri ile binlerce yıllık Asya heykellerinden farkı yoktu. Bu bir erkeğin, bir heykelle karşılaşmasıydı. Hareketsiz ve gözleri açık yatıyordu. Beni hiçe sayıyordu ve bunda haklıydı. Bu karşılaşma tekrarlanmadı.

Telgrafı okumak zordu. Fakat sonunda, dışişleri bakanının beni başka bir yere atadığını öğrenebildim. Kolombo'da konsolosluğum sona eriyordu. Bundan sonra Singapur ve Batavya konsolosuydum. Böylece birinci sınıf yalnızlıktan ikinci sınıf yoksulluğa çıkıyordum. Kolombo'da elime yüzaltmışaltı dolar ve altmışaltı Sentavos (eğer gelirse) geçiyordu. Bundan sonra ise iki yerin konsolosu birden olacağım için iki defa yüzaltmışaltı dolar ve iki defa altmışaltı Sentavos (eğer gelirse) alacaktım. Bu demekti ki, üçyüz otuziki dolar ve yüzotuziki Sentavos (eğer gelirse) maaşım olacaktı. Artık asker yatağımda uyumayacaktım. Masum isteklerimi de yerine getirebilecektim.

Fakat küçük kedim Kiria'yı ne yapacaktım? Mahallenin pervasız sokak çocuklarına mı armağan etmeliydim? Hem onlar Kiria'nın yılanla savaştığına da inanmıyorlardı ki! Bunu yapamazdım. Ona doğru dürüst bakmazlar, benim yanımda alıştığı gibi masada beraber yemek yemesine de izin vermezlerdi. Yoksa eski yaşamına geri dönsün diye ormana mı bıraksaydım? Bu da olmazdı. Muhakkak ormanda kendi başına yaşamasını, yiyecek aramasını ve kendi kendini korumasını unutmuştu. Vahşi hayvanlar onu mutlaka öldürürdü. Yanıma mı alsaydım? Gemide böyle bir yolcuya izin yoktu ki!..

Hizmetkârım Brampy'nin benimle birlikte gelmesine karar verdim. Bir milyoner harcamasıydı benim için bu, aynı zamanda da bir delilik. Çünkü gideceğimiz ülkelerin dilini Brampy bilmiyordu. Fakat buna karşılık benim küçük vahşi kedim bir sepetin içinde gizli olarak gemide yolculuk yapabilecekti. Tek sorun olan gümrük kontrolünü ise zeki Brampy kolaylıkla atlatmayı becerirdi. Ve böylece biraz hüzünlü, biraz neşeli Saylon Adası'nı terkedip, bilinmeyen bir başka dünyaya doğru yola koyulduk.

Şili'nin niçin dünyaya böyle dağılmış bir sürü konsolosluğu bulunduğunu söylemek kolay değil. Güney Kutbu'na yakın küçük bir ülkenin, dünya küresinin öteki yanındaki adalara ve kıyılara resmi temsilciler göndermesi biraz tuhaf değil mi? Bana göre bunun cevabı şuydu: Konsolosluklar bir fantazi ürünüydü, biz Güney Amerikalıların hoşuna giden kendi kendine önem verme, "self-importance", idi.

Tabiî bunun yanısıra konsolosların bulunduğu ülkelerden -daha önce de sözünü ettiğim gibi- parafin ve çok miktarda çay ithâl ediliyordu. Biz Şili'liler günde dört defa çay içeriz ve çay bizim ülkemizde yetişmez. Bir defasında bu ekzotik ürün kıtlığı nedeniyle işçilerin greve kalkıştığına bile rastlanmıştı. Uzakdoğu'daki

günlerimde karşılıklı viski içtiğim bir ihracatcının bana ısrarla, bu kadar çok çayı Şili'lilerin ne yaptığını sorduğunu hatırlarım.

"İçiyoruz," cevabını vermiştim.

Adamcağız, çaydan faydalanarak adı duyulmamış yeni bir endüstri ürünü elde ettiğimizi ve bunun sırrını benden öğreneceğini sanmışsa, çok yanılmıştı.

Singapur'da on yıldır konsolosluk vardı. Bu şehre ayak bastığımda yanımda Brampy ve Kiria bulunuyordu. Yirmi üç yaşındaydım ve kendime güvenim sonsuzdu. Hemen Raffles Oteli'ne hareket ettik. Burada bir kaç çamaşırımı yıkatmaya verdim. Sonra balkondaki rahat koltuklardan birine kurularak, cin ısmarladım.

Herşey Somerset Maugham'ı hatırlatıyordu. Birden aklıma, rehberde konsolosluğun telefon numarasını arayıp, geldiğimi haber vermem gerektiği geldi. Fakat rehberde telefonu bulamadım. Bunun üzerine hemen İngiliz resmi makamlarını aradım ve Şili'nin bu şehirde konsolosluğu olmadığını öğrendim. Eski konsolos Senyor Mansilla'yı sordum. Onu da kimse tanımıyordu.

Canım sıkılmaya başlamıştı. Cebimdeki para, bir günlük otel ve çamaşır yıkama masrafına yetecek kadardı. Bu hayalet konsolos acaba Batavya'da mıydı? Hemen kararımı verdim, beni Singapur'a getirmiş olan gemiyle Batavya'ya, yoluma devam edecektim. Gemi daha limanda olmalıydı. Çamaşır makinasında yıkanan çamaşırlarımı derhal getirmelerini söyledim. Brampy, ıslak çamaşırları bir çıkın yaptı ve limana koştuk.

Geminin merdiveni alınmak üzereydi. Soluk soluğa atladık ve basamakları tırmandık. Buraya kadar beraber yolculuk ettiğim kişiler ve bazı gemi mensupları şaşkınlıkla bize bakıyordu. Eski kamarama girdim ve kendimi yatağa atıp, gözlerimi kapadım. Gemi ağır ağır limanı terketti.

Gemide genç bir yahudi kızını tanıdım. Adı, Kruzi idi. Sarışın ve tombuldu. Kavuniçi rengi gözleri vardı ve etrafına neşe saçıyordu. Batavya'da iyi bir iş teklifi aldığını bana anlattı. Gemide son gece düzenlenen baloda bu kıza iyice yaklaştım. Birbiri arkasına içtiğimiz içkilerin arasında beni piste sürükledi. Peşinden gittim. Bu son gecede benim kamaramda seviştik. Dostça ve alınyazılarımızın bizi bir rastlantı sonucu karşılaştırdığını bilerek seviştik. Bundan sonra birbirimizi bir daha nerede görecektik ki. Başıma gelen şanssızlığı anlattım. Yumuşak ve merhametliydi. Sevecen hali beni çok etkiledi.

Benim anlatmam sona erince, Kruzi'de onu Batavya'da bekleyen işten söz etti. Ülkelerarası bir kuruluş, genç Avrupalı kızları, zengin ve tanınmış Asyalılara yollamaktaydı. Bu kuruluş Kruzi'ye bir

Hindli ve bir Siyamlı prensle Çinli bir tüccar teklif etmişti. Kız, genç olan üçüncüsünde karar kılmıştı.

Ertesi gün Batavya'da limana yanaştığımızda, Çinli zenginin Rolls Royce'sunu bekler gördü. Otomobilin arka koltuğunda oturmakta olan sahibinin profilini de çiçekli perdenin gerisinden seçebildim. Kruzi, insan kalabalığı ve eşya yığınları arasından geçip, otomobile bindi.

Ben, Hollandalılar Oteli'ne yerleştim. Öğle yemeğine gidecektim ki, Kruzi'nin otelden içeri girdiğini gördüm. Kollarıma atılıp, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Beni ülke dışı ediyorlar. Yarın sabah burayı terketmem gerek."

"Fakat kim seni ülke dışı ediyor? Niçin terkedeceksin burayı?"

Hıçkırmaya devam ederek, başına gelenleri anlattı. Rolls Royce'a henüz binmişti ki, göçmen dairesinden bir memur koluna yapışmıştı. Sonra pek de nazik olmayan bir şekilde sorguya çekmişlerdi. Herşeyi anlatması gerekmişti. Buradaki Hollanda makamları, onun bir Çinli ile metres hayatı yaşamasını büyük suç olarak görmekteydi. Sorgu bittiğinde kendisini serbest bırakmışlardı, fakat sevgilisini aramaya kalkışmayacaktı ve ertesi gün de, geldiği gemiye binerek yine batıya doğru yola çıkacaktı.

Onu en çok üzen şey, kendisini bekleyen adamı hayal kırıklığına uğratmış olmasıydı. Sanırım Kruzi'nin bu duygusunda, o görkemli Rolls Royce'un da rolü az değildi. Kendini aşağıladıklarına inanıyordu.

"Adamın adresini bilmiyor musun? Telefon numarası filan var mı?" diye sordum.

"Evet," dedi. "Fakat korkuyorum, beni tutuklarlar diye. Eğer burayı terketmezsem, hapise atacaklarını söylediler."

"Kaybedecek bir şeyin yok! Daha seni görmeden seni düşünmüş olan o adamı ara ve bul. Hiç olmazsa kendisine bazı açıklamalarda bulunman şart. Sana ne o Hollandalı polislerden. Öç al onlardan. Git o Çinliye. Dikkatli ol ve resmi makamları umursama! Bak göreceksin, kendini daha iyi hissedeceksin o zaman. İstersen bir zaman sonra buradan gidersin, fakat hiç olmazsa için rahat."

O akşam geç saatlerde dostum geri döndü. Çinli adamı arayıp bulmuştu. Onunla yaptığı konuşmayı bana anlattı. Bu adam, Fransız etkisiyle yetişmiş, kültürlü ve çok mükemmel Fransızca konuşan bir Çinliydi. Çin usullerine göre evlilik yapmış, fakat müthiş canı sıkılmaktaydı. Sarı tenli adam, batıdan gelecek beyaz tenli sevgili için, büyük bahçesi, 14. Lui möbleleri ve görkemli yatak odası olan mükemmel bir bungalov hazırlatmıştı. Büyük özenle

adam, Kruzi'ye, evdeki herşeyi göstermişti. Gümüş çatal ve bıçakları, Avrupa içkileri dolu barı ve buzdolabındaki çeşitli meyvaları. Sonra kilitli küçük bir sandığın önünde durmuş ve cebinden çıkardığı anahtarla kapağını açmıştı. Kruzi'nin gözleri önünde çok ilginç bir koleksiyon duruyordu. Yüzlerce kadın iç çamaşırı. Kilotlar ve sütyenler, güzel tahta kokan sandığı doldurmuştu. Her çeşit iç çamaşırı, ipeklisi, yünlüsü, menekşeden sarıya kadar bütün renklerde. Pembesi, durgun yeşili, ateşli kırmızısı, parlak siyahı, heyecan veren gökyüzü mavisi, düğünü düşündüren beyazı. Bir fetişistin şehveti ile bu adam, koleksiyonunu meydana getirmişti.

"Büyülenmiş gibiydim," diye devam etti Kruzi ve yeniden hıçkırmaya başladı. "Al, bak bu koleksiyondan bir kaçını getirdik..."

Ben de duygulanmıştım. Bu Çinli, ciddi bir tüccar ithalâtçı ve ihracatçı, kadın iç çamaşırı topluyordu, sanki kelebek koleksiyonu yapar gibi. Kimin aklına gelirdi bu?..

"Bırak birini bana," diye rica ettim.

İçlerinden açık yeşil bir kilodu alıp, okşadıktan sonra bana uzattı. İpek parlaklığına Kruzi'nin birkaç gözyaşı damladı.

Ertesi gün şehirden ayrıldı. Gemiye binmeden önce onu görmedim ve daha sonraki yıllarda da bir daha rastlamadım. Gözyaşlarının ıslatmış olduğu güzel kokulu kadın kiloduna gelince, uzun yıllar bavulumda kitaplarımın ve çamaşırlarımın arasında yolculuklarımda bana eşlik etti. Ne zaman ve nasıl beni terkettiğini ise hatırlamıyorum.

BATAVYA

Dünyada motellerin olmadığı o yıllarda Hollandalılar Oteli olağanüstü güzellikte bir yerdi. Lokanta ve yönetim odalarının bulunduğu büyük bir bina ile müşterilerin kaldığı büyük ağaçlar ve çiçekler arasındaki tek tek bungalovlardan oluşuyordu. Bu yüksek ağaçlarda bir sürü kuş, daldan dala atlayan sincaplar ve ormanda gibi vızıldayan böcekler yaşamaktaydı. Bu yeni çevresinde gitgide huysuzlaşan Kiria ile Brampy yakından ilgilenmekteydi.

Bu kentte bir Şili Konsolosu vardı. Hiç olmazsa telefon

rehberinde böyle yazıyordu. Ertesi gün, dinlenmiş ve iyi giyinmiş olarak konsolosun yazıhanesine gittim. Şili konsolos tabelâsı büyük bir binaya takılmıştı. Burası bir gemicilik şirketi idi. Bir sürü memurdan biri ayağa kalkarak, beni müdürün özel çalışma odasına götürdü. Müdür şişman ve kırmızı yüzlü bir Hollandalı idi. Bir şirket müdürüne değil, gemi yükleme işlerinde çalışan bir hammala benzettim onu.

"Ben yeni Şili konsolosuyum," diye kendimi takdim ettim. "Bugüne kadar olan hizmetinizden dolayı önce size teşekkür etmek isterim. Görevime hiç vakit geçirmeden başlamak niyetindeyim. Bunun için buradaki konsolosluk görevleri üzerine bana biraz bilgi vermenizi rica edeceğim."

"Burada benden başka kimse konsolos filân olamaz," diye cevap verdi bana, öfkeliydi.

"Niçin?.."

"Önce bana olan borcunuzu ödeyin," diye sesini iyice yükseltti.

Belki gemicilikten anlıyordu, ama nezaket kurallarından hiç haberi yoktu. Öfkeden sözleri birbirine karıştırıyor, ağzındaki cikleti hiç durmadan çiğniyordu. O kadar çabuk konuşuyordu ki, bir süre benim ağzımdan tek söz bile çıkmadı. Öfkesi ve hızlı konuşmasını sonunda öksürüğü kesti. Hemen söze başlayıp, kendimi savundum: "Senyor, size borcum filân yok, birşey de ödeyecek değilim. Sanırım siz burada ücretli konsolosluk görevi yapmaktasınız. Sorununuzun benimle tartışmakla çözülebileceğine de inanmıyorum."

Daha sonra bu kaba Hollandalının az da olsa haklı olduğunu farkettim. Bu adamcağız bir dalaverecinin kurbanı olmuştu. Ancak bu durumu ne ben, ne de Şili Hükümeti düzeltebilirdi. Hollandalının bu kadar öfkeli olmasının nedeni ortada görünmeyen gerçek konsolos Mansilla idi. Mansilla, Batavya'daki konsolosluk görevini hiçbir zaman yapmamıştı. Yıllardır Paris'te yaşamaktaydı. Hollandalı ile konsolosluğu onun yapması için anlaşmıştı. Her ay gerekli evrakı ve aldığı harçları Paris'e yollamıştı. Mansilla da ona yaptığı bu işler için her ay belirli bir ücret vermeyi kabullenmişti. Fakat bu ücreti hemen hemen hiç ödememişti. Kaldırımda yürüyenin üzerine doğru çıkan bir ev cumbası gibi, bu adam da şimdi benim üzerime yükleniyordu.

Ertesi gün müthiş hastalandım. Yüksek ateş, grip, terlemeler ve burun kanaması. Bu burun kanaması en çok çocukluğumda Temuko'da, oraların soğuğunda olurdu. Yaşamaya kararlı bütün gücümü toplayarak, hükümet binasına gittim. Çok güzel bir botanik parkının ortasındaydı. Bürokratlar önlerindeki evraklardan tembel tembel başlarını kaldırıp, mavi gözleriyle bana baktı. Terleyen

kalemleri ile adımı kaydettiler. Kâğıtlar da terliyordu.

İçeri girerkenden daha hasta, hükümet binasını terkettim. Yolda sallana sallana birkaç adım yürüdükten sonra, koskoca bir ağacın altına kendimi bıraktım. Burada herşey sağlık dolu ve taptaze idi. Hayat, sakin ve güçlü soluk alıyordu. Göğe doğru yükselen koca gövdelere takılı küçük levhalarda her ağacın adı yazılıydı. Çoğu tanımadığım okaliptüs ağacı cinsindeydi. Yükseklerden inen serin doğa kokusunu ciğerlerime çektim. Bu ağaçlarda yaşayan kral bana acımış, yolladığı o güzel kokularla sığlığımı bulmama yardım etmişti.

Bu botanik parkının yeşil bayramı, yapraklarının sonsuz güzelliği sarmaşıklar, orkideler, deniz yıldızı gibi yaprakların arasına serpiştirilmiş sayısız çiçek, bu ormanımsı parkın bir deniz dibini andıran dünyası, kuşların haykırışı, maymunların bağırması. Bütün bunlardı bana sağlık ve bitmiş bir mum gibi sönmek üzere olan hayat sevincinigeri getiren.

Otele memnun döndüm ve bungalovumun verandasına oturdum. Elime bir mektup kâğıdı alıp, Kiria masanın üzerinde, Şili'deki hükümete bir telgraf yazmaya başladım. Fakat birden kalemimdeki mürekkep tükendi. Otel hizmetkârını çağırıp, **ink yok**, dedim. Bana bir mürekkep hokkası getirmesini rica ettim. Beni anlamamış gibiydi. Gidip, yanında kendisi gibi beyaz elbiseli, yalınayak bir başka hizmetkârla geri geldi. Bir bilmeceyi andıran arzumu arkadaşının çözebileceğini umuyordu. Defalarca **ink** diye tekrarlayıp, kalemimi mürekkep hokkasına batırıyormuş gibi yaptım. Bir türlü anlaşamıyorduk. Bu arada diğerlerine yardımcı olmak için yedi-sekiz hizmetkâr daha gelmişti. Benim hareketlerim hoşlarına gidiyor olmalıydı ki, ceplerindeki kurşun kalemleri çıkarıp, beni taklit ediyor ve **ink, ink** diye bağırıyorlar, bir yandan da gülmekten yerlere yatıyorlardı. Umutsuz bir halde yakındaki bir bungalova koştum, peşimde beyaz giysileri içinde bir sürü hizmetkâr. Boş olan bu bungalovda şansıma masanın üzerinde bir mürekkep hokkası durmaktaydı. Hemen alıp, şaşkın şaşkın bana bakmakta olan çekik gözlere haykırdım:

"This! This!" (Bu! Bu!)

Birden hepsi güldü ve koro halinde yineledi.

"Tinta! Tinta!"

Benim İspanyolca **tinta**'nm bura dilinde de **tinta** olduğunu böyleceöğrenmiş oldum.

Sonunda, günün birinde, burada konsolosun ben olduğumu bildirenresmi yazı geldi. Büyük güçlüklerle elde ettiklerim, kötü bir

lâstik mühür, mürekkep kutusu, bir evrak dosyası ve hesap kâğıtları. Paris'te oturmakta olan benden önceki konsolos tarafından oyuna getirilmiş olan şişman Hollandalı, dudakları soğuk gülümseyiş ve ağzında cikleti, bütün bunları bana teslim etti.

Arada sırada bazı belgeleri onaylıyor ve eski mühürümle mühürlüyordum. Böyle gelen bir kaç dolar, benim yaşamamı sağlıyordu. Otel kirası, yemek, Brampy'nin ücreti ve gitgide büyümek e olan ve hergün biraz daha fazla yiyen Kiria'nın giderlerini, elime geçen para ancak karşılıyordu. Bir konsolos olarak burada bir beyaz smokin ile bir frağa ihtiyacım vardı. Bunları taksitle sağladım. Geniş kanalların kenarındaki kalabalık sokak kahvelerinde vaktimin çoğunu geçiriyordum. Çoğu zaman yalnızdım. Umutsuz bir sakinlik burada da başlıyordu benim için.

İşte o günlerde Kiria'yı yitirdim. Küçük ve duyulmayan adımları ile peşimden her yere gelmeyi çok severdi. Otomobiller, kamyonlar, çek-çek arabaları, Hollandalı, Çinli, Malasyalı yayalarla dolu sokaklarda gezerdi. O güne kadar yeryüzünde yalnızca iki insan tanımış olan bu küçük vahşi kedi için karmakarışık bir dünya.

Birgün otele döndüğümde, Brampy'nin suratını görünce ne olduğunu anladım. Soru sormam gereksizdi. Belki gelir diye bekledim. Verandaya oturduğumda kucağıma sıçramadı, tüylü kuyruğunu da yüzüme sürmedi. Gazeteye bir ilân verdim: "Kayıp Vahşi kedi. Kiria adında." Kimse cevap vermedi. Civarda onu gören de olmamıştı. Ölmüş müydü acaba? Ebediyen kaybolmuştu. Ona benden de yakın olan Brampy, öylesine üzgündü ki, günlerce benim yanıma yaklaşmadı, tek kelime bile konuşmadı. Kendini suçlu hissediyordu. Çamaşırlarım yıkanıyor, ayakkabılarım boyanıyor, fakat bunları sanki bir hayalet yapıyordu. Bazı gecelerin sessizliğinde ağaçların arasında Kiria'nın bağırmasını duyar gibi oluyordum. Yataktan kalkıp, ışığı yakıyor, pencereyi ve kapıyı açıyor, palmiye ağaçlarında onu arıyordum. Yoktu. Kiria'nın tanıdığı dünya değişmişti burada. Bu dünyaya olan inancı ve güveni, şehrin tehdit edici ormanında kaybolmuştu. Günlerce üzüntü içinde dolaştım durdum.

Brampy, ülkesine geri dönmeye karar verdi. Onun bu kararı beni daha da üzdü, fakat gerçekte aramızdaki bağlantının nedeni Kiria idi. Birgün öğleden sonra, yeni almış olduğu elbiseyi bana göstermek için geldi. Ülkesi Saylon'a iyi giyimli dönmek istiyordu. Yepyeni beyaz bir elbise giymişti. Benim için ilginç olanı başına taktığı bir şef ahçı şapkasıydı. Esmer yüzü ve simsiyah saçlarının üzerindeki bu şapka, gülmeme sebep oldu. Brampy benim bu gülüşüme

danılmamıştı. Aksine yumuşak gülümsedi. Bilgisizliğimi anlamıştı.

Batavya'daki yeni evimin bulunduğu caddenin adı Probolingo idi. Bu evin bir salonu, yatak odası, mutfağı ve banyosu vardı. Hiç bir zaman otomobil sahibi olmamama rağmen, evin garajı da vardı. Tabiî bu garaj boş kaldı. Bu evde küçük bir oda daha bulunuyordu. Yaşlı bir köylü kadım ahçı olarak tuttum. Kadın gibi Javalı olan bir hizmetkâr çocuk da evdeki diğer işlere bakıyordu. Burada "Yeryüzünde Konaklama" kitabım bitirdim. Yalnızlığım gitgide zor gelmeye başlamıştı. Evlenmeyi düşündüm. Bu şehirde, Hollandalı-Malaysialı karışımı ve çok hoşuma giden bir kadın tanımıştım. Uzun boylu, sakin görünüşlü, sanat ve edebiyat dünyasına çok uzak bir kadındı. Yıllar sonra biyografimi yazan dostum Margarita Aguirre bu evlilik üzerine şöyle diyordu: "Neruda 1932 yılında Batavya'dan Şili'ye döner. İki yıl önce orada Maria Antonieta Agenaar adında genç bir kadınla evlenmiştir. Agenaar, bir konsolos karısı olmaktan büyük gurur duyar. İspanyolca öğrenmeye başlar. Neruda'ya olan duygusal bağları çok güçlüdür. Her ikisini sık sık birlikte görmek mümkündür. Maruca, der ona Neruda. Bu kadın uzun boylu, ağır yürüyüşlü ve onurludur.

Sıradan bir hayatım vardı. Zamanla cana yakın dostlar edindim. Küba konsolosu ve arkadaşları ile aramızdaki dil bağlılığı dostluk kurmamı sağladı. Casablanca'nın bu adamı, makineli tüfek gibi hiç durmadan konuşuyordu. Küba despotunun bu resmi temsilcisi bana siyasal suçlardan tutuklanmış kişilerin kol saatlerinin, yüzüklerinin ve hattâ altın dişlerinin arada sırada Havana Körfezi'nde yakalanan köpek balıklarının midelerinden çıktığını anlatmıştı.

Alman konsolosu Hertz, modern heykellerin hayranıydı. En çok Franz Marc'ın mavi atlarını ve Wilhelm Lehmbruck'un düzgün insan vücutlarını beğeniyordu. Romantik ve duygulu bu insan, yahudiydi. Birgün kendisine sordum: "Peki, sık sık gazetelerde adından sözedilen Hitler'e ne dersiniz? Musevilere ve komünistlere karşı onun günün birindeiktidara gelebileceğine inanıyor musunuz?"

"Mümkün değil bu," cevabım verdi.

"Niçin mümkün olmasın! Tarihte nelerin mümkün olduğunu gördükten sonra..."

"Siz tanımıyorsunuz Almanya'yı," dedi. "İşte bu ülkede böyle vahşi biri olsa olsa küçük bir köyü idare edebilir."

Benim zavallı dostum, zavallı konsolos Hertz! Bu vahşi biri kısa bir zaman sonra bütün dünyayı yönetmeye kalkıştı. Ve duygulu Hertz'in sonu da sanırım o gizli ve korkunç gaz odalarından birinde olmuştur. Bütün kültürüne ve saygıdeğer romantizmine rağmen.

Yüreğimde İspanya

İki aylık uzun bir deniz yolculuğu beni 1932 yılında yine Şili'ye kavuşturdu. Doğuda bulunduğum yıllarda bitirdiğim "Yeryüzünde Konaklama" kitabını burada bastırdım. 1933 yılında yine Şili konsolosu göreviyle yurtdışına gönderildim. Bu kez görevim Buenos Aires'ti. Ağustos ayında Arjantin'e geldim.

Hemen hemen o günlerde de Federico Garcia Lorca, Lola Membrives topluluğu ile "Kanlı Düğün" adlı trajedisini ilk defa Buenos Aires'de sahneye koymak için burada bulunuyordu. Birbirimizi tanımıyorduk. Fakat Buenos Aires'de tanıştık; yazarlar ve dostlarımız bizi birlikte kutladılar. Arada sırada sıkıcı durumlar da olmuyor değildi. Federico'yu çekemeyenler vardı. Benim için de durum başka türlü değildi. Çekemeyenler ve eleştirenler her zaman olmuştur. Bu kimseler daima kaşınırlar; görünmeyesiniz diye ışığı söndürmekten başka şeyi düşünmezler. İşte o yıl Pen Klub'ün Federico ve benim için Plaza otelinde vermeği düşündüğü bir akşam yemeği bu kimseler içinele geçirilmez bir fırsat olmuştu. Kim olduğu bilinmez biri, bütün gün sağa sola telefon ederek, ziyafetin ertelendiğini herkese duyurmağa çalışmıştı. Hattâ otel müdüründen, santraldaki telefoncu kıza, mutfaktaki şefe kadar, kim sorarsa, ziyafetin ertelendiğini söylemeleri tembih edilmişti. Fakat bu manevra başarılı olmadı. O akşam Federico ve ben, yüz kadar Arjantin'li yazarla birlikte ziyafet salonunda oturuyorduk.

Büyük bir sürpriz hazırlamıştık. "Al alimon" stilinde bir konuşma yapacaktık. Tabiî bunun ne demek olduğunu çoğunuz bilmez. Ben de bilmiyordum. Her an aklına yeni şeyler gelen Federico bana açıkladı: "Arenada iki matador tek bir boğa ile mücadele eder. Bu matadorların elinde bir kırmızı kumaş vardır. En tehlikeli boğa güreşi budur. Bunun için hemen hemen pek rastlanmaz bu çeşit boğa güreşlerine. Belki on onbeş yılda bir. Bu tehlikeli boğa güreşini yapan matadorlar ya kardeştir, ya da aynı kandan iki insan. Buna torear **al alimon** adı verilir. Biz de bunu konuşmamızda uygulayacağız."

Uyguladık da. Pen Klup başkanına bu ziyafetten dolayı teşekkür etmek için birlikte ayağa kalktık. Matadorların savaşı başlıyordu. Yemek küçük masalarda ayrı ayrı yendiği için Federico ile ben salonun birer ucunda oturuyorduk. Benim yanımda oturanlar, Federico ayağa kalktığında ben de kalktığım için yanlış bir şey

yapıyorum sanarak, ceketimden çekmişlerdi. Federico'nun yanında oturanlar da aynı şeyi ona yapmıştı. Birlikte konuşmağa başladık. Ben "senyorita" diye başladım, Federico "senyorlar" diye devam etti. Bundan sonra da birbirimizin cümlelerini bağlayarak, konuşmayı bütünledik. Konuşmamız Ruben Dario'nun anısınaydı. Bu edebiyatçıyı Garcia Lorca ve ben, İspanyol dilini şiirde en iyi kullanan yazar olarak kabul ediyorduk.

Aşağıda konuşmamızı bulacaksınız:

Neruda: Senyorita...

Lorca: ve senyorlar. Boğa güreşlerinde 'toreo del alimon' adı verilen bir güreş vardır. Bu güreşte iki matador bir boğa ile mücadele ederken, sadece bir kırmızı kumaşa sahiptir.

Neruda: Federico ve ben, sanki aramızdaki bir elektrik kordonu varmış gibi konuşacak ve bu önemli toplantıya boğanın sırtına saplayacağımız küçük mızraklarla heyecan katacağız.

Lorca: Bu gibi toplantılarda edebiyatçılar genellikle kendilerinden sözeder, dostları ve arkadaşları da onları dinlerler.

Neruda: Bizler ise burada bir ölüyü canlandırmağa, hepimizin dostu, bütün ölümlerden daha karanlık bir ölümün kucağında olan hayatın dulu bir kimseden sözedeceğiz. Onun ateşli gölgesine sığınacağız, onun adını sık sık tekrarlayacağız, tâ ki gücü unutulmuşluğun sınırlarını zorlayana kadar.

Lorca: Bir penguen yumuşaklığında şair Amado Villar'ı kucakladıktan sonra, masanın üzerine büyük ad atacağız. Eminim ki bu adla bardaklar çatlayacak, çatallar arzu ile onu arayacak, denizlerden gelen bir dalga masa örtülerini ıslatacaktır. Biz ise Amerika'nın ve İspanya'nın şairi Ruben....

Neruda: Dario'dan sözedeceğiz. Çünkü senyoritalar...

Lorca: ...ve senyorlar...

Neruda: Buenos Aires'in neresindedir Ruben Dario alanı?

Lorca. Ruben Dario'nun heykeli nerededir?

Neruda: Parkları severdi. Ruben Dario parkı var mıdır?

Lorca: Ruben Dario çiçekcisi nerededir?

Neruda: Nerede elma ağacı, nerede Ruben Dario elmaları?

Lorca: Nerede Ruben Dario'nun kesilmiş eli?

Neruda: Nerede?

Lorca: Ruben Dario şimdi "Vatanı Nikaragua"dadır. Mermerden korkunç bir arslanın altında. Zenginlerin saraylarının kapılarına koyduğu çirkinlikte bir mermer arslan.

Neruda: Arslan kâşifine bir meyhane arslanı, yıldızları kutsayana

yıldızsız bir arslan.

Lorca: Sadece bir sıfatla bize bütün ormanın uğultusunu anlatır o. Tıpkı dillerin hükümdarı Luis de Granada gibi limonu, geyiğin tırnağını ve böcekleri bizim gözümüzde heykellere benzetir. Gemilerle bizi denizlere salar, karanlık akşamlarda cinden muazzam yollar açar, senden sert güney rüzgârına selâmlar yollar, romantik bir şair gibi bütün gücüyle. Sonra elini sütun başlarına dayar. bütün çağların hüzünlü kuşkuculuğu ile..

Neruda: Onun adı, yüreğini kaplamış olan bütün dertleri ile bu edibi anmamızın nedenidir. Ak korlarla dolu bilmezlikleri, cehennemin derinliklerine inişleri, ünün saraylarına girişler ve büyük bir şairin kaçınılmaz özellikleri ile daima adından sözedilecek biridir Dario.

Lorca: Bir İspanyol şairi olarak İspanya'da eski ustalara ve çocuklara ders vermiştir. Bugünkü şairlerde olmayan bir geniş dünya ve yakınlık duygusu ile. Valle İnclan'a ve Juan Ramon Jimenez'e ders vermiştir. Machado kardeşlere de. Sesi su gibi, kükürt gibiydi. Rodrigo Caro'dan Argensolas veya Don Juan Arguijo'lara kadar İspanyol dili, kelimelerin böylesine bir bayramını yaşamamıştı Ruben Dario'nun ışıkları ve biçimlerinde olduğu gibi. Alasquez'in tabiatlarından, Goya'nın odun yığınlarına, Quevedos'un hüzünlerine ve Mallorca'nın köylü kadınlarına kadar bütün İspanya toprağını gezdi gördü Dario, tıpkı kendi ülkesinin toprakları gibi.

Neruda: Denizler onu Şili'ye getirdi, kuzeyin sıcak sularına Orada yaşadı, kayalık kıyılarda, denizle birlikte. Okyanusun dalgaları ona köpükler ve çıngıraklar getirdi, Valparaiso'nun kara rüzgârları ruhunu doldurdu. Bu akşam onun bir heykelini yapalım burada, havadan bir heykel.

Lorca: Havadan bu heykelinin üzerinde ben, biçimler, kurallar ve şekillerden uzak yüce edebiyatının verimli özünü görüyorum.

Neruda: Federico Garcia Lorca, İspanyol ve Şili'li ben, şimdi üzerinde bulunduğumuz Arjantin topraklarını bizden daha yüksek sesiyle selâmlayan bir insanı anarak, bu dostlar toplantısının sorumluluğunu yükleniyoruz.

Lorca : Pablo Neruda, Şili'li ve İspanyol ben, Nigaragualı, Arjantinli, Şili'li ve İspanyol şair büyük Ruben Dario'da birbirimize rastladık.

Neruda ve Lorca: Onun saygısına ve ününe kaldırıyoruz kadehlerimizi.

Hatırlıyorum, bir defasında Federico'nun beklenmeyen bir yardımını görmüştüm. Erotik komik bir serüvendi. Amerika

kıtasında yalnızca Arjantin veya Birleşik Amerika'nın çıkarmayı başaracağı milyonerlerden birinin evinde akşam yemeğine davet edilmiştik. Dik kafalı olarak tanınan bu adam, gazete sahibi idi ve kısa zamanda zenginleşmişti. Ucu bucağı belirsiz büyük parkın ortasındaki evi, yeni zenginlerin düşlerinde yaşattıkları eşyayla doluydu. Evin girişine giden yolun iki kenarındaki kafeslerde çeşitli renklerde ve çeşitli ülkelerden getirilmiş sülünler vardı. Avrupa'daki açık arttırmalardan sadece bir telgrafla satın almış olduğu çok eski kitaplarla doluydu kütüphanesi. Kütüphanenin bulunduğu okuma salonunda en ilginç şey, sayısız panter postunun yanyana dikilmesiyle yapılmış büyük taban halısıydı; bir halı bütün odayı kaplıyordu. Sonra öğrendiğime göre bu milyonerin, Afrika, Asya ve Amazon ormanlarında adamları vardı ve bu kimseler onun için leopar ve başka vahşi hayvanların derisini satın almakla görevliydi.

Ünlü Natalio Botana'nın evi böyle idi. Güçlü kapitalist ve Arjantin'in toplum düşüncesine hükmeden adamdı, Botana. Federico ve ben, masada ev sahibinin yanında oturuyorduk. Karşımızdaki uzun boylu, sarışın ve kokular saçan şair kadın, yeşil gözleri ile bütün yemek boyunca bize bakıp durmuştu. Sanırım, Federico'dan çok benimle ilgilenmişti. Akşam yemeği, sekiz on uşak tarafından taşınabilen, altında ateş yanan büyük bir masanın üzerinde pişen tam bir sığırdı. Üzerimizdeki gece koyu mavi ve yıldızlıydı. Post içinde kızarmakta olan etin ev sahibinin bir buluşuydu kokusu, bahçenin dört bir köşesinden yükselen nane ve yonca kokularına, ateş böcekleri ile kurbağaların sesine karışıyordu. Yemek sona erdiğinde şair kadın, ben ve Federico birlikte ayağa kalktık. Federico o akşam her şeyi komik buluyordu. Işıklandırılmış havuza doğru yürüdük. Garcia Lorca önümüzden gidiyor ve hiç durmadan gülüyor. kendi kendine konuşuyordu. Mutluydu. Bu onun bir alışkanlığı idi, mutluluk, onun derisi gibiydi.

Işıklandırılmış havuzun yanında bir kule yükseliyordu. Gecenin aydınlığı içinde bu kulenin kireç beyazı pırıl pırıl parlıyordu. Ağır ağır kulenin merdivenini çıktık. Üç ayrı stilin üç şairiydik yukardaki düzlüğe ayak bastığımızda, bütün yeryüzü ayağımızın altında uzanıyordu. Havuzun mavi gözü aşağıdan bize göz kırpıyordu. Uzaklardan bir yerden gitar sesleri ve şarkılar duyuluyordu. Başımızın üzerinde gece, öylesine yakın ve aydınlıktı. Biraz uzansak ona dokunacaktık neredeyse.

Uzun boylu sarışın kadını kollarıma aldım ve öptüm. Dolgun ve sağlamdı. Federico'nun şaşkınlığı arasında platonun taşlarına uzandık. Ellerim kadının elbisesini çıkarmağa çalışırken, Federico

hayretten açılmış gözleri ile bana bakıyor, gözlerine inanamıyordu.

"Çek git," diye homurdandım. "Git de, kimsenin buraya gelmemesine dikkat et."

Kulenin üzerinde biz, yıldızlı gökyüzüne ve gecenin Afroditi'ne kurbanımızı vermeğe hazırlanırken, Federico heyecanla taş merdiveni aşağı koştu. Fakat bunu öylesine acele yaptı ki, karanlık basamaklardan yuvarlandı. Sarışın kadın ve ben onu ayağa kaldırdık. Onbeş gün topallayarak dolaştı.

MİGUEL HERNANDEZ

Buenos Aires'de konsolosluğum uzun sürmedi. 1934 yılının ilk aylarında Barselona konsolosluğuna atandım. Şefim Don Tulio Maqueira idi. Daha doğrusu Maqueira, İspanya başkonsolosuydu. O güne kadar tanımış olduğum Şili konsolosları içinde en iyi memur örneği idi. Sert ve insanlardan kaçan biri olarak tanınıyordu, fakat bana karşı çok cana yakın, anlayışlı ve iyi davranıyordu.

Don Tulio Maqueira, kısa bir süre sonra benim çarpma ve bölmelerle başımın dertte olduğunu farketti. Hele bölmeyi hiç bir zaman doğru dürüst öğrenememişimdir. Günün berinde dedi ki:

"Paplo, siz Madrid'e gitmelisiniz. Şair sanatı orada. Burada Barselona'da ise korkunç çarpma ve bölmeler vardır. Sizin aranız onlarla iyi değil. Ben üzerime alıyorum onları."

Bir sihirbazın elçabukluğu ile Şili'nin İspanya konsolosu olarak Madrid'e atandım bu kez. Bu güzel kente geldikten kısa bir zaman sonra Garcia Lorca ve Alberti'nin bütün dostlarını tanıdım. Bir çok dostum oldu. Kısa bir süre sonra İspanyol şairleri arasına biri daha katıldı. Bu bendim. Tabiî biz Güney Amerikalılar İspanyol'lardan başkayızdır, ancak bu başkalık o kadar önemli değildir.

Benim kuşağımın İspanyol'ları, Lâtin Amerika'daki yaşıtlarımdan daha kardeşçe, daha metin ve daha neşeliydi. Lâtin Amerikalıların ise daha fazla dünya görüşü olduğunu, öteki diller ve kültüre daha açık yaşadığını anladım. İspanyol'lar, İspanyolca'dan başka bir dili pek konuşmuyorlardı. Desnos ve Crevel Madrid'e geldiğinde, İspanyol yazarlar ile anlaşabilsinler diye onlara çevirmenlik yapmak zorunda kalmıştım.

Federico ve Rafael'in dostlarından biri, genç şair Miguel

Hernandez idi. Onu tanıdığımda, kendir ayakkabıları ve kadife köylü pantolonuyla ülkesi Orihuela'dan yeni gelmişti. Köyünde keçi çobanlığı yaptığı söyleniyordu. Çıkarmağa başladığım Caballı Verde (Yeşil At) adlı dergide şiirlerini bastım. Köpükler saçan şiirlerindeki pırıldayan coşkunluk beni hayran etmişti.

Miguel öylesine köylüydü ki, sanki çevresine toprak saçılıyordu yürürken. Yüzü bir toprak parçasını, ya da tazeliğini hâlâ koruyor, topraktan yeni çıkarılmış patates köklerini andırıyordu. Benim evimde kalıyor ve burada şiir yazıyordu. Başka ufuklar ve başka dünyalarınızlerini taşıyan benim güney Amerika şiirim yavaş yavaş onu etkiledi ve değiştirdi.

Bana köyündeki hayvanları ve kuşları anlatıyordu. Bu edebiyatçı büyük bir tazelik ve heyecan verici bir yaşama gücü ile büyük şehre gelmişti; tıpkı doğada yeni bulunmuş, hiç zedelenmemiş çok güzel bir taş gibi. Uyuyan keçilerin karnına kulak dayayarak, sütün akışını dinlemenin ne kadar etkileyici olduğunu anlatırdı. Bu gizli sesleri ancak bir keçi çobanı dinleyebilir, böylesine güzel duygulara ancak o sahip olabilirdi.

Bir kezinde, bana, bülbüllerin ne güzel öttüklerini anlattı. Onun geldiği İspanya doğası, çiçek açan portakal ağaçları ve bülbüllerle doluydu. Bu kuş, gururlu bu şarkıcı benim ülkemde pek yaşamadığı için, çılgın Miguel bana onu canlandırmak istedi ve caddedeki ağaçlardan birine tırmanarak, en yüksek dalların arasında memleketindeki sevgilisi kuşlar gibi ötmeğe çalıştı.

Para kazanacak bir işi olmadığından, ona bir iş aramağa başladım. İspanya'da bir şaire iş bulmak kolay değildi. Sonunda dışişleri bakanlığında yüksek bir memur, onunla ilgilendi. Miguel'in bazı şiirlerini okumuştu, hayranı idi ve ne gibi bir görev istiyorsa, söylesindi, hemen gerekli atamasını yaptıracaktı. Neşe içinde eve geldim ve haberi şaire verdim:

"Miguel Hernandez, sonunda bir işin var. Dışişleri bakanlığındaki memur sana görev verecek. Atamanın yapılması için hangi kısımda görev almak istediğini söyle."

Miguel, düşüncelere daldı. Vaktinden önce kırışmış yüzünü sanki görünmeyen bir peçe kapladı. Aradan saatler geçti ve sonunda akşama doğru cevabını verdi. Sanki hayat yolunun en önemli çözümünü bulmuş gibi parlayan gözlerle bana geldi ve dedi ki:

"Acaba o adam bana Madrid civarından bir keçi sürüsü sağlayabilir mi?"

Miguel Hernandez'le olan anılarım, yüreğimin derinliklerinde hiç bir zaman kaybolmayacaktır. Köy bülbüllerinin şarkısı, karanlıklar

ve portokal çiçekleri arasına şarkılardan kurulmuş kuleler, onun benliğini dolduran bir yaşam, kanının ve topraktan oluşan şiirin bir parçası, İspanya doğasının renk, koku ve seslerinden oluşmuş bir iş ormanıydı. Onun çehresi, İspanya'nın çehresiydi. Işıklarla delinmiş, yeni ekilmiş tarlalar gibi kırışık, ekmek ve toprak gibi bütün. Rüzgârlarla yanmış ve sertleşmiş bu toprak üzerinde parlayan bakışlar, güç ve duygu dolu güneş ışınlarını andırıyordu.

Şiirlerin konularının kelimelerinin dışına taştığını seziyordum. Aynı zamanda yeni bir büyüklüğün onları değiştirdiğini, vahşi bir parlaklık getirdiğini, sihirli bir şekilde eski kanın yerini tazesinin aldığını da farkediyordum. Bütün şair ve gezginlik yıllarım boyunca hayat bana böylesine güzel bir armağanı bir daha vermemiştir.

YEŞİL AT

Evimin yakınında, eski bir tarım okulunun çatı katında oturmakta olan Federico ve Alberti, Toledolu fırıncı heykeltraş Alberto, Altolaguirre ve Bergamin, büyük şair Luis Cernuda, sınırsız boyutların şairi Vicente Aleixandre ve mimar Luis Lacasa ile her gün kahvelerde ya da dost evlerinde buluşuyorduk.

Postahanenin yanındaki birahaneden evime gidiyorduk. Arguelles semtindeki bir çiçek eviydi. Büyük bir otobüsün ikinci katından inerek, caddelerdeki gürültücü insan kalabalığının arasına karışıyor, yemek yemeğe, içki içmeğe ve şarkılar söylemeğe gidiyorduk. Şiirler ve neşeler arasında genç dostlardan şair Arturo Serrano Plaja'yı, üstün yetenekli ve şakacı ressam Jose Caballero'yu, Andaluzya'dan doğru benim evime gelmiş olan Antonia Aparicio'yu ve artık yaşamayan, ya da eski günlerdeki gibi olmayan daha bir sürü kimseyi hatırlıyorum. Onların kardeşliklerinin yokluğunu vücudumun yaşayan bir parçası gibi hissediyor, arıyorum.

Bu Madrid şehri! Galiçyalı ressam kadın Maruja Mallo ile eski eşyaların satıldığı yoksul mahallelerini gezdik, fıçıcıların ve ipçilerin sokaklarını aradık. İspanya kuru ve taşlı. Güneş tepeden iniyor, arazide kıvılcımlar çıkarıyor ve yükselen tozların arasına ışıktan saraylar kuruyor. Tek gerçek nehirleri, şairleri. Derin yeşil suları ile

Quevedo, şarkı söyleyen heceleri ile Calderon, kristal kadar duru Argensolas, yakutlardan bir su yatağı Gongora.

Valle İnclan'ı yalnızca bir kez gördüm. Zayıflığı ve uzun beyaz sakalı ile, kendi kitaplarının sayfaları arasından çıkıyormuş gibi geldi bana. Kitabın arasında ezilmiş, sayfaların sarısı yüzüne vurmuştu.

Ramon Gomez de la Serna ile ilk defa bir kilisede tanıştım, kısa bir süre sonra da evinde görmüştüm. Sokak kahvelerindeki konuşmaları ve gülüşmeleri aniden susturan o tenor sesini unutamam. Ramon konuştuğunda öteki insanların düşüncesi duruyor, havadaki sigara dumanı bile hareketsiz kalıyordu. Benim için Ramon Gomez de la Serna, İspanyol dilinin en büyük yazarlarından biridir. Onun dehası, Quevedos ile Picasso'nun renk renk büyüklüğünden bir şey almıştır. Ramon Gomez de la Serna, kitabının her sayfasında bir hafiye gibi gerçek ve gerçek ötesini araştırır durur. İspanya üzerine bildikleri ve yazdıklarım bu kadar güzel sadece o anlatabilir. Dilin sözdizimlerini kendi elleriyle değiştirmiştir. El izlerini seçebilirsiniz ve hiç kimse bu izleri silmeğe cesaret edemez.

Don Antonio Machado'yu, sık sık siyah noter elbisesiyle, yaşlı bir İspanyol ağacı gibi sessiz ve hiç kimseyle konuşmadan kahvede oturur görmüştüm. Şiirin şeytan çocuğu, çenesi hiç durmayan Juan Ramon Jimenez, Don Antonio'nun ceplerinin sigara izmaritleri ile doluolduğunu iddia etmişti bana.

Bu büyük ve parlak şair Juan Ramon Jimenez, o İspanyol kıskançlığı ile doluydu. Oysa kimseyi kıskanmasma gerek yoktu; kendi eserleri mükemmeldi. O ise kendini bir göçmen kabul ediyor ve gölgeye itildiğini sandığı zaman da saldırışlarda bulunuyordu.

Genç sanatçılar Garcia Lorca, Alberti, Jorge Guillen ve Pedro Salinas — sık sık bu sakallı şeytan Juan Ramon'un oklarına hedef oluyorlardı. Benim üzerime de eleştirilerine, günlük gazete El Sol'un pazar nüshalarında rastlanıyordu. Fakat ben yaşatmağa ve yaşamağa kararlıydım. Karşı ateşte bulunmadım. Edebi saldırılara hiç bir zaman cevap vermemişimdier.

Mesleği basımcılık olan ve bir basımevi sahibi şair Manuel Altolaguirre bir gün evimde beni ziyaret etti.

Anlattığına göre, iyi baskılı bir dergi çıkarmak istiyordu. Bu dergi, İspanya'nın en yüksek ve en iyi şairlerini sunacaktı.

"Bu işi yapabilecek, dergiyi yönetebilecek tek insan sensin," dedi.

Ben, o güne kadar çeşitli dergiler çıkarmış ya da yönetimlerine katılmıştım. Fakat ya kısa bir süre sonra vazgeçmiş, ya da

vazgeçirilmiştim. 1925 yılında "Bastos'un atı" adında bir dergi yayımlamıştım. Noktasız, virgülsüz yazdığımız, Joyce'un sokaklarında Dublin'i bulduğumuz yıllardaydı. Humberto Diaz Casanueva'nın giydiği balıkçı yaka kazak o günlerde bir şair için pervasızlık sayılıyordu. Şiirleri mükemmel ve kusursuzdu. Rosamel del Valle, şapkasından ayakkabısına kadar siyahlar içindeydi. O yılların şairi böyle giyinmeliydi. İşte bu iki ilginç kişi benim başyardımcımdı. Ötekileri hatırlamıyorum. Bizim atın dörtnala gidişi, zamanı uykusundan uyandırmıştı.

"Evet Manolito. Derginin yönetimini kabul ediyorum." Manuel Altolaguirre, iyi bir basımcıydı. Şiiri ve elleriyle edebiyata, çalışkan bir melek gibi girmişti. Çok ilginç bir güzellikle "Adonais"i çevirmiş ve yayımlamıştı. Pedro Espinosa'nın "Fabula del Genil" eserini de kendi basımevinde basmıştı. Mükemmel bir baskı, şiirin altın ve bayrak mavisi mısralarına ne güzel bir parlaklık verir.

Benim çıkardığım "Yeşil at" dergisinin ilk beş sayısı eşsiz bir mükemmellikteydi. Manolito'nun dizgi yaparken ya da küçük baskı makinasının pedalına basarken neşeli halini unutamam. Bazen baskıdan ilk çıkan sayıları, kızı Paloma'nın bebek arabasında basımevin'den taşırdı. Yoldan geçenler onunla alay ederdi:

"Ne mükemmel bir baba! Küçük varlıkla bu cehennemî trafiğin arasına katılacak kadar cesur."

Küçük varlık, şiirdi ve "Yeşil at"ın içinde yola koyulmuştu. Bu dergide Miguel Hernandez'in ilk büyük şiirleri, Federico, Cernuda, Aleixandre, Guillen'in eserleri yayınlandı. Ondokuzuncu yüzyıldan kalma, öfkeli eleştirmen Ramon Jimenez, her zamanki gibi pazar oklarını üzerimize atmağa devam etti. Rafael Alberti, derginin adını beğenmedi: "Niçin yeşil at? Kırmızı at olmalıydı!"

Atın rengini değiştirmedim. Bu yüzden de, Rafael'le tartışmadık. Dünyada her renk at ve şair için yeteri kadar yer vardı.

"Yeşil at"ın altıncı sayısı basımevinde kesilmeden ve bağlanmadan kaldı. Montevideo'lu Julio Herraray Reissig'e adamıştık o sayıyı. İspanyalı şairler onun anısına çok güzel mısralar yazmıştı. Dergi 19 Temmuz 1936 günü satışa çıkacaktı. Fakat o gün caddeleri bir toz kapladı. Adı filân pek duyulmamış Francisco Franco diye bir general, Afrika'daki garnizonunu cumhuriyete karşı ayaklandırmıştı...

CİNAYET GRANADA'DA İŞLENDİ

Şu satırları yazdığım günlerde İspanya'da başarılı bir askeri darbenin bilmem kaçıncı yıl törenleri yapılmakta! Madrid'de Franco maviler ve sırmalar içinde, etrafında koruyucuları, yanında Birleşik Amerika, İngiltere ve öteki ülkelerin büyükelçileri olduğu halde, askeri birliklerin geçit törenini izliyor. O günlerin savaşından haberleri olmayan gençlerden oluşmuş bu askeri birlikler.

Ben yaşadım o savaş günlerini. Bir milyon ölü İspanyol! Bir milyon sürgün! Sanırım bu kanlı diken hiç bir zaman insan vicdanından çıkmayacaktır. Fakat şu anda geçit töreninde tirübünün önünden asker adımlarla geçmekte olan o genç erkekler, yıllar önceki korkunç tarih gerçeğini bilmemektedir.

Benim için her şey 19 Temmuz 1936 gecesi başladı. Canayakın bir serüvenci olan Şili'li Bobby Deglane, Madrit'deki büyük sirk Price'da "catch" güreşleri düzenliyordu. Bu "spor"un ciddiliğinden kuşkulandığımı kendisine anlatmıştım. Fakat o bir akşam sirke gelmem ve bu güreşi bir seyretmem için beni iknâ etti. Garcia Lorca ile gitmeğe karar verdik. Federico ile sirkte buluşmak için bir saat kararlaştırdık. Maskeli o mağara insanlarının dehşet ve gaddarlık dolu mücadelelerini seyredecektik.

Fakat Federico kararlaştırdığımız yere gelmedi. O saatlerde ölüme giden yolculuğuna başlamıştı. Bir daha birbirimizi görmedik. Başkaları ile buluşmak zorunda kalmıştı o akşam! Şiirimi değiştiren bu İspanya iç savaşı, benim için bir şairin ölümüyle başlar!

Ne mükemmel bir şair! Ondaki kadar yürekliliğe ve dehaya, heyecanlı bir kalb ve duru sese bir daha hiç rastlamadım. Federico Garcia Lorca, eli açık bir sihirbazdı, bir neşe kaynağı idi. İçinde taşıdığı yaşama sevinci ile bir yıldız gibi parlardı. Saf ve komik, başarılı müzisyen, mükemmel pandomimci, çekingen ve batıl inançlı, pırıl pırıl ve iyi yürekli. Lorca'da İspanya'nın bir çağını yaşamak mümkündü; halkçı gelişme çağını. Gelip geçmiş o İspanya'yı aydınlatan biri, güzel kokular saçan bir yasemin demeti.

Garcia Lorca'nın sonsuz gücü beni etkiliyor, yazdığı her şey beni sarıyordu. Yazdığım son şiirleri kendisine okumamı bazan rica ediyor, oysa sonra yüksek sesle: "Sus, sus beni etkiliyorsun!" diyerek susturuyordu.

Gerek tiyatroda, gerek tek başına, gerek insan topluluğunda, gerek bir dostunun yanında bütün güzellikleri kendisinde toplayan

bir insandı. Böylesine neşeli bir dostum bir daha olmamıştır. gülüyor, şarkı söylüyor, müzik yapıyor, sıçrıyor, buluyor ve hayat fışkırıyordu. Bu zavallı insan dünyanın bütün nimetlerini kendisinde toplamasına rağmen onları hiç olmayan şekilde israf ederdi.

"Bak buraya," diye kolumdan tutardı. "Şu pencereyi görüyor musun? Transpatel bulmuyor musun onu?"

"Ne demek bu?"

"Ben de bilmiyorum, fakat transpatelin ne olduğunu bulmalıyız. Yoksa kayıbızdır. Bak şu köpeğe, o da transpatel değil mi?"

Ve bir defasında şunu anlatmıştı. Granada'da bir ilkokul onu Quijote anma törenine davet etmişti. Sınıfa girdiğinde bütün çocuklar, öğretmenin elinde salladığı değneğe uyarak şarkı söylemeğe başlamıştı:

"Herkes kutlar, çünkü hakkıdır
batıda ve doğuda kazançlı
bu kitap, bütünüyle anlatılmış
Don F. Rodriguez Marin tarafından."

Ölümünden yıllar sonra Garcia Lorca üzerine bir konuşma yapmış ve dinleyicilerden birinin şu sorusu ile karşılaşmıştım:

"Federico'ya ode adlı şiirinizde niçin, onun için hastahaneleri maviye boyamalı, diyorsunuz?"

"Bakın dostum," cevabını vermiştim, "bir şaire böyle sorular sormak, bir kadına yaşını sormağa benzer. Şiir kaba bir kumaş değil, durmadan akan bir nehirdir. Ham maddesini oluşturan öğeler, var olan ve varolmayan şeylerdendir. Fakat buna rağmen sorunuza bir cevap vermeğe çalışacağım. Benim için mavi, renklerin en güzelidir. İnsanların arasındaki dünyaya özgürlük ve sevgi getirir. Federico'nun varlığı ve kişisel büyüsü, çevresine sevinç ve coşkunluk havasını getirirdi. Sanırım ben bu mısramda, hastaneler, hastanelerin o hüzünlü hali bile onun etkisi ile değişebilir, neşeli mavi binalar olabilirdi, demek istiyorum."

Federico, ölümünü önceden görmüştü. Bir tiyatro turnesinden geri döndüğünde beni evine çağırmış ve çok ilginç bir şey anlatmıştı. "La Barraca" topluluğu sanatçılarıyla Kastilya'nın ücra bir köyüne gitmişti. Köyün yakınlarına kurdukları kampta kalıyorlardı. Yolculuğun verdiği sorunlarla bir gece Federico'nun gözüne doğru dürüst uyku girmemişti. Sabahın erken saatlerinde kalkmış ve çevrede tek başına gezinmeğe başlamıştı. Çok soğuktu. Kastilya'ya her yeni gelen bu bıçak kadar keskin soğukla tanışırdı. Vadiden yükselen sis bulutları içinde her şey hayâlet resimlerini andırıyordu.

Yüksek, paslı bir demir parmaklık. Yerde kuru yapraklar

arasında sütun ve heykel parçaları. Eski bir zengin köşkünün kapısında durmuştu. Çok büyük bir parka açılıyordu bu kapı. Terkedilmişlik, sabahın alaca karanlığı ve soğuk, onu yalnızlığında daha da heyecanlandırmıştı. Federico'nun ruhunu birden sıkıntı kaplamış, beyni zonklayarak, yere düşmüş bir sütun başlağma oturmuştu. Küçük bir kuzu yaklaşmış ve taşlar arasında otlamağa başlamıştı. Bu hayvanın ortaya çıkışı, sislerin içinden gelen bir meleğin onu yalnızlığından kurtarması gibiydi. Bir çiçek yaprağı hafifçe oraya inmiş, şairin yalnızlığına son vermişti.

Fakat sonra birden vahşi domuzlar bahçeye girmişti. Dört ya da beş taneydi. Kara renkteydi bu domuzlar. Açtılar ve kocaman tırnakları vardı.

federico bir dehşet sahnesine tanıklık etmişti. Vahşi domuzlar kuzuya saldırıp, onu parçalamışlar, dehşet içinde kalan şairin gözleri önünde hayvancağızı yemişlerdi.

Bu kanlı sahne ve yalnızlık duyguları, Federico'nun tiyatroyu toplayıp, hemen yoluna devam etmesine sebep olmuştu.

Bu olayı bana dehşet içinde anlattığında, iç savaşa daha üç ay vardı. Sonraki aylarda anladım ki, Kastilya'daki olayda kendi ölümünü görmüş, inanılmaz trajedisini sezmişti.

Federico Garcia Lorca kurşuna dizilmedi. O bir cinayete kurban gitti. Böyle bir insanın günün birinde öldürüleceğini hiç kimse düşünemezdi. İspanya'daki şairler arasında en çok sevileni, en çok beğenileni ve o neşesi ile en çok çocuğu andıranıydı. Kim bilebilirdi ki, o topraklarda, onun topraklarında, böylesine inanılmaz bir cinayeti işleyecek bir canavarın yaşayabileceğini?

Uzun bir mücadelede benim için en yaralayıcı olay, bu cinayetti. İspanya her zaman gladyatörler için bir arena olmuştur. Kanlarla dolu bir ülke. Gölge ile ışık arasındaki o çok eski öldürücü mücadeleyi bugün, boğa güreşi yapılan arenalarda bütün dehşeti ve kurbanları ile görmekteyiz.

Rahip Luis de Leon hapise atıldı. Quevedo, hücresinde solup gitti. Colon'un ayaklarına pranga vuruldu. Bir milyon ölünün üzerinde şimdi bir şehitler abidesi yükselmekte...

Zaman geçiyor, savaş devam ediyordu. Yazarlar ve şairler, İspanya halkı ile birlikte savaşıyordu. Granada'da cinayet işlenmiş, Federico öldürülmüştü Miguel Hernandez, keçi çobanlığından savaşçı şairliğe yükselmişti. Manuel Altolaguirre basmağa devam ediyordu. Doğu cephesinin en ön hatlarındaki Gerona'da, eski ve terkedilmiş bir manastırda basımevini kurmuştu. Bu manastırda, çok ilginç koşullar altında benim "Kalbimde İspanya" kitabım basıldı. Sanırım çok az kitabın böylesine ilginç bir yazgısı ve öyküsü vardır.

Cephedeki askerler dizgiyi ve baskıyı öğrendiler. Baskı yapacak kâğıt yoktu. Eski bir değirmende kâğıt yapmağa karar verdiler. Savaşın en hararetli günlerinde ve patlayan bombalar altında tuhaf bir kâğıt ortaya çıktı. Düşmanın bayrağından, yaralı askerin kanlı elbisesine kadar ne bulunduysa değirmenin dişleri arasında ezildi. Tuhaf yapım maddesine ve yapanların bilgisizliğine rağmen çok güzel bir kâğıt ortaya çıktı. Bu kitaptan günümüze kalmış çok az sayıda nüsha, ilginç kâğıda yapılmış güzel baskısı ile hayranlık çekmektedir. Yıllar sonra Washington'da kongre kitaplığındaki bir vitrin içinde bu kitabın, zamanın en ilginç kitaplarından biri, diye sergilendiğini görmüştüm.

Kitabın baskısı ve ciltlenmesi sona ermişti ki, hükümet kuvvetlerinin yenilgiye uğradığı haberi geldi. İspanya'yı terkeden yüzbinlerce insan yolları doldurdu. İspanyollar kaçıyordu. İspanya tarihinde en üzücü olay bu kaçıştır.

Kaçanlar arasında, doğu cephesinden hayatta kalanlar da vardı. Manuel Altolaguirre ve zor şartlar içinde kâğıt yaparak, benim "Kalbimde İspanya" kitabını basmış olan askerler de kaçış yolundaydı. Benim şiirlerimi ölüme meydan okuyarak, dizmiş ve basmış bu insanların gururu "Kalbimde İspanya" kitabıydı. Sonra öğrendiğime göre, içlerinden bir çoğu, yiyecek ve çamaşırdan çok bu kitabın nüshalarını almıştı birlikte. Sınırın öteki yanına Fransa'ya geçen kaçaklara, mülteci kamplarında iyi davranılmamıştı. Savaş içinde doğan ve ölen bu kitabın bir çok nüshası kamplarda yakılmıştı.

Miguel Hernandez, Şili elçiliğine sığınmak istemişti. Savaş sırasında sayısız Franco taraftarını kabul etmiş olan elçi Carlos Morla, şiirlerinin hayranı olmasına rağmen, Hernandez'i geri çevirmişti. Bir kaç gün sonra tutuklanan şair hapise atılmıştı. Üç yıl

sonra hapiste öldü. Veremden. Bülbül, tutukluluğa dayanamamıştı.

Konsolos olarak görevim sona erdi. İspanya Cumhuriyeti'ni korumak için yapılan mücadeleye katılmam yüzünden Şili hükümeti konsolosluğuma son vermişti.

SAVAŞ VE PARİS

Paris'e geldik. Rafael Alberti ve karısı Maria Teresa Leon ile Quai de L'horloge semtinde bir ev kiraladık. Paris'in bu sakin ve çok güzel semtindeki evin balkonundan Port Neuf köprüsünü, 4. Henri'nin heykelini ve Sen nehri kıyısındaki balıkçıları görüyordum. Evin arkasında Dauphine alanı vardı, yaprak ve lokanta kokularıyla dolu. Hayatımda rastladığım en tarafsız insanlardan biri olan Fransız yazarı Aleje Carpentier burada oturmaktaydı. En zararsız bir konuda bile düşüncesini açıklamaktan çekiniyordu. Daha o yıllarda Paris'i aç kurtlar gibi doldurmağa başlayan Nazi'lere de sesini çıkarmıyordu.

Balkonumdan biraz eğilirsem, sağda Conciergerie'nin kara kulelerini görebiliyordum. Bu kulelerin büyük altın renkli saati, benim için şehrin sınırıydı.

Fransız edebiyatının en büyük kişisi uzun yıllar bu ülkede dostum olduğu için mutluydum.Paul Eluard ve Aragon'dan sözetmek istiyorum. Onlar serbestliğin ve doğallığın ilginç klâsikçileriydiler ve böyle kaldılar da. Hayat dolu bir gerçek onları, Fransız sanatçılar ormanının ünlüleri arasına itmişti. Bu ikisi kadar değişik insana pek sık rastlanmaz. Paul Eluard'ın söyleşileriyle çok zamanımı geçirmişimdir. Bu saatler benim için şiirsel bir eğlenti olmuştur. Eğer şairler kendilerine sorulan bütün sorulara namuslu cevap verseydi, büyük bir sırrı açığa vurmuş olurlardı: Vaktini harcamak kadar güzel bir şey yoktur. Her şairde bu çok eski tutku, başka türlü ortaya çıkar. Paul ile olduğum anlarda, gece mi gündüz mü farkında olmazdım. Konuştuğumuz şeylerin önemli, ya da önemsiz oluşu beni ilgilendirmezdi. Aragon'a gelince, o bir zekâ makinasıydı. Çok hızlı da konuşurdu. Eluard'ın evini her zaman gülümseyerek ve niçin gülümsediğini bilmeden terkederdim. Aragon'la geçirdiğim bir saatin sonunda ise bitkin eve dönerdim. Çünkü bu şeytanın çocuğu beni düşünmeğe zorlamıştı yine. Her ikisi de vazgeçilmez ve sadık

dostlarımdı. Sanırım onlarda en çok hoşuma giden şey, büyüklüklerini inkâr etmeleriydi.

NANCY CUNARD

Nancy Cunard ve ben, bir şiir bandı çıkarmağa karar verdik. Bu bandın adını "Dünya şairleri İspanya halkını savunuyor" koydum.

Nancy'nin Fransız taşrasındaki evinde küçük bir baskı makinası vardı. Bu küçük şehrin adı şimdi hatırımda değil, fakat bildiğim kadarıyla Paris'ten oldukça uzaktaydı. Eve ayışığının her yanı aydınlattığı bir gecede, vardık. Kar ve ay, evi bir perde gibi örtmüştü. Her şey çok hoşuma gittiği için hemen dolaşmağa çıktım. Geri dönerken kar yağmağa başladı. Kar taneleriyle başım bembeyaz oldu. Sonunda yolumu da kaybettim ve yarım saat kadar beyaz gecede, şaşkın şaşkın dolaştım durdum.

Nancy baskıdan biraz anlıyordu. Aragon'la dost olduğu yıllarda onunla birlikte "Hunting of the Snark"ın çevirisini sağlayarak, basmışlardı. Lewis Carrol'un bu şiirini çevirmek bence hemen hemen imkânsızdır. Böylesine karışık, mozaiği andıran bir şiire sadece Gongora'da rastlayabiliriz.

Hayatımda ilk kez dizgicilik yaptım. Ve sanırım ki, benden daha beceriksiz bir dizgici yoktur. Her defasında P harfini ters dizdiğim için, ortaya bir d çıkıyordu. Örneğin, bir mısrada iki defa "parpados" kelimesi geçiyorsa, bu iki defa "dardapos" oluyordu. İlerki yıllarda Nancy bana Londra'dan yolladığı mektuplara "My dear dardapos" diye başlayarak, benimle alay etmişti. Çalışmalarımız sonunda az sayıda da olsa, şiir bandını basabildik. Gonzalez Tunon ya da Alberti gibi savaşçı şairlerin yanısıra, bir kaç Fransız şairini ve W.H. Auden, Spender gibi coşkun şairi de bu banda aldık. Bu İngiliz baylar, mısralarını dizerken zavallı ellerimin neler çektiğini hiç bir zaman bilmeyecektir.

Arada sırada İngiltere'den dost şairler geliyordu. Ceket yakalarına beyaz çiçek takan ve Franco aleyhtarı şiirler yazan bu şairleri Nancy tanıyordu.

Fikir dünyasında şairler için İspanya iç savaşı kadar bereketli bir konu hiç olmamıştır. İspanya'da dökülen kan büyük bir dönem şiirlerinin doğmasının nedeni oldu.

Bizim band çıkışı ile bir başarı sağlayabildi mi, bunu hiç öğrenemedik. Çünkü o günlerde İspanya'da savaş kötü sona eriyor, bir yenisi bütün dünyada başlıyordu. Ancak bu savaş, bütün dehşetine, kendini kurban eden kahramanlarına rağmen, İspanya iç savaşı kadar şairlerin yüreğini sızlatmamıştır nedense.

Kısa bir zaman sonra Avrupa'yı terkedecek ve ülkeme geri dönecektim. Nancy de bir kaç ay sonra Şili'ye geldi. Yanında getirdiği matador, bir kaç hafta sonra boğaları ve Nancy Cunard'ı terkederek, Santiago'da Viyana sosisleri ve değişik sucuklar satan bir dükkân açmağa karar verdi. Fakat benim sevgili dostum bu kaliteli snob hemen yenilgiyi kabullenmedi. Hemen kendine bir sevgili buldu. Bask asıllı Şili'li bir şairi seçti. Bu adam yeteneksiz değildi, fakat dişsizdi. Nancy'nin yeni seçtiği aşık aynı zamanda içkicinin biriydi ve aristokrat İngiliz kadınını da geceleri sık sık dövmekten çekinmiyordu. Bu yüzden Nancy'nin toplantılara çok defa kara gözlüklü geldiği görülüyordu.

Müzisyen tanıdığım en ilginç, en yürekli ve en içten insanlardan biriydi. Ünlü "Cunard gemi şirketi"nin tek varisi, Lady Cunard'ın kızı Nancy, 1930 yılında bir skandala sebep olmuştu. Savoy otelinde çalan caz orkestrasında bir zenci ile kaçmıştı. Lady Cunard, kızının yatağını boş, yanında da zenci ile olan alınyazısından gururla sözeden bir mektup bulunca, bu soylu hanım derhal avukatına direktif vererek, kızını servetinden yoksun kılmıştı. Benim tanıdığım Nancy, dünyayı dolaşan bir serüvenciydi. Annesinin dostları arasında Georg Moore (Nancy'nin gerçek babasının bu adam olduğu dedikodusu yapılır), Sir Thomas Beecham, genç Aldous Huxley ve ilerki yıllarda Windsor dükü olan zamanın Wales prensi vardı.

Nancy, öç aldı. O yılın Aralık ayında, annesi tarafından aile servetinden yoksun bırakıldığını öğrenince, İngiliz aristokrasisi Noel armağını olarak, bir mektup aldı. Bu uzun mektup kırmızı kapak içindeydi ve şu başlığı taşıyordu: "Negro man and white Ladyship" Böylesine kahredici satırları bir başka zaman okumuş olduğumu hatırlamıyorum. Bazı kısımlarındaki alay, Swift'in bile üzerine çıkıyordu.

Zencileri savunurken kullandığı sözler, Lady Cunard ve İngiliz soylularının kafalarına vurulan sopalar gibiydi. Bu uzun mektupdan hatırımda kalanları aşağıda yazmaktan kendimi alamıyorum:

"Siz beyaz hanım ya da sizlerden biri, daha güçlü bir halk topluluğunca kaçırılıp, dövülür, zincire vurulur ve uzak ülkelere sürgüne götürülse, sonra da köle diye başkalarına satılsa, çirkin insan örnekleri olarak alay edilse, yarı aç ve kırbaç altında çalışmağa

zorlansaydı, sorarım acaba ırkınızdan ne kalırdı bugüne? Zenciler bu ve benzeri bir çok dehşete katlanmış hiç bir zaman ezilmemiştir. Yüzyıllar süren zorbalıklar ve ıstıraplara rağmen, günümüzde en iyi atletler, en iyi müzisyenler yine de onlardır? Siz beyazlar, bütün kötülüklerden yengi alarak çıkabilir miydiniz? Söyleyin bakalım: üstün olan kimdir?"

Ve böyle tam otuz sayfa.

O günden sonra Nancy'nin mücadelesi başlamıştı. Zenci ırkının sorunları ile ilgilenecekti. Habeşistan'ın işgali sırasında Addis Abeba'ya gitmişti. Zencilere olan bağlarını güçlendirmek için Birleşik Amerika'da bulunmuştu: Scottsborough'da bulunduğu sıralarda, bazı zenci gençlere işlemedikleri suçlar yükleniyordu. Kuzey Amerika'nın ırkçı adaleti zencileri mahkûm etti, demokratik polisi de Nancy Cunard'ı yurt dışına çıkardı.

Bu yakın dost 1969 yılında Paris'te öldü. Ölümle mücadelesinde, kalmakta olduğu otelin asansörüyle aşağı inmiş ve holde yere yuvarlanmıştır. Güzel gökmavisi gözleri ebediyen kapanmıştı.

Öldüğünde otuzbeş kiloydu. Bir iskeletti. Dünyadaki haksızlıklara karşı yaptığı savaş, onu yitirmişti. Savaşı ona, gitgide artan bir yalnızlık ve kötü bir ölümden başka şey sağlamamıştı.

MADRİD'DE BİR KONGRE

İspanya'da iç savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği yıllardaydı. Halkın inanılmaz direnci, bütün dünyayı hayran bırakmıştı. İspanya'da halkın yanında savaşa katılan yabancı gönüllülerden oluşan tugaylara rastlanıyordu. Madrid'e 1936 yılında geldiğimde, sokaklarda bu üniformalı gönüllüleri görmüştüm. Her yaştan, her ırktan ve her renkten binlerce gönüllü.

Yıl 1937. Paris'teyiz. Dünyanın her yanında gelecek faşizme karşı yazarların katılacağı bir kongrenin hazırlıkları ile uğraşıyoruz. Kongre Madrid'de toplanacak. O günlerde Aragon'u tanıdım. Beni ilk etkileyen, çalışma gücü ve örgütçülüğüydü. Bütün mektupları dikte ediyor, onları düzeltiyor ve hepsini aklında tutuyordu. En önemsiz bir konuyu bile unutmuyordu. Bizim küçük büromuzda her gün saatlerce durup dinlenmeden çalışıyordu. Aynı zamanda şiirler, Fransız dilinin en güzel şiirlerini, yazıyordu. Rusça ya da

İngilizce'den yaptığı çevirileri düzeltirken, bazı bölümlerini yeniden kaleme alırken de rastlıyordum ona. Gerçekten mükemmel bir adamdı.

Artık konsolos filân değildim. Cebimde de bir kaç Centavo'dan başka para kalmamıştı. Aragon'un yönettiği kültür koruyucusu bir dernekte ayda dörtyüz eski Frank'la iş buldum. O tarihlerdeki ve uzun yıllar benimle birlikte yaşayan karım Delia del Carril, zengin bir toprak sahibi olarak tanınıyordu; gerçekte ise benden de yoksuldu. Adı çıkmış bir otelde kendimize oda tutmuştuk. Alt kattaki odalar, gelip giden çiftlere kiralanıyordu. Aylarca az ve kötü gıda aldık. Antifaşist yazarlar kongresi o günlerde her şeyden daha önemliydi. Dünyanın dört bir bucağından cevap geldi. İrlanda'lı ünlü şair Yeats cevap verdi. İsveç'in büyük kadın yazarı Selma Lagerlöf de. Fakat her ikisi de artık yaşlanmıştı. Madrid gibi kuşatılmış ve her an bombalanan bir kente gelmeleri zordu. Fakat ikisi de İspanya Cumhuriyeti'nin korunması savaşma katıldıklarını açıkladı.

Günün birinde bir banka havalesi aldığımda şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemedim. Havaleyi gönderen İspanya hükümetiydi. Havale edilen para ile kongrenin bütün masrafları karşılandığı gibi, dünyanın dörtbir bucağından gelecek delegelerin yol masrafları da ödenebilecekti. İkiyüz delege yavaş yavaş Paris'te toplanmağa başlamıştı.

Ne yapacağımı şaşırmıştım. Bu kadar çok parayla ne yapacaktım? Kongreyi hazırlamakta yardımcı olan organizasyonlara harcamağa karar verdim.

O günlerde Paris'e gelmiş olan Rafael Alberti, "İdare edemeyeceğim kadar parayı zaten hayatımda hiç bir zaman görmüş değilim ki!" dedi.

"Sen aptalın birisin," diye devam etti sonra. "İspanya uğruna konsolosluk görevini kaybediyorsun, altı delik ayakkabılarla dolaşıyorsun. Çalışmaların ve yaşamın için gerekli bir kaç bin Frank'ın yok cebinde."

Ayakkabılarımın altına baktım. Gerçekten delinmişti. Alberti bana bir çift yenisini verdi.

Bir kaç saat sonra bütün delegelerle birlikte Madrid'e doğru yola çıkacaktık. Delia, Amparo Gonzalez Tunon ve ben, dünyanın dört bucağından gelmiş olan yazar ve şairlerin işlemleri ile meşgul olmaktaydık. Fransız makamları bize zorluk çıkarıyordu. Biraz da cebren Paris emniyet müdürlüğünde işimizi yaptırdık. Memurlar o kadar ilgisizdi ki, bazı damgaları biz vuruyorduk pasaportlara.

Norveç'li, İtalyan, Arjantin'li ve ötekiler arasında Meksika'dan da şair Octavio Paz binbir serüvenden sonra Paris'e gelmişti. Onu getirebildiğim için ne de olsa biraz gurur duyuyordum. Çıkarmış olduğu tek kitabı iki ay kadar önce almış ve okumuştum. O günlerde daha pek tanınmıyordu.

Suratı bir karış asık eski dostum Cesar Vallejo bana geldi. Hiç kimsenin çekemediği karısına bilet verilmediği için öfkeliydi. Bir kaç dakikada ona da bir tren bileti sağladım. Hemen Vallejo'ya verdim, fakat o yine de geldiği gibi bir karış suratla yanımdan ayrıldı. Ona bir şey olmuştu. Ve ne olduğunu bir kaç ay sonra öğrebilecektim.

Durum şu idi: vatandaşım Vicento Huidobro da kongreye katılmak üzere Paris'e gelmişti. Huidobro ile ben pek anlaşamıyorduk. Buna karşılık Vallejo ile iyi dosttuk. Huidobro Paris'e gelir gelmez, en kötü yalanlarla Vallejo'yu benden soğutmaya çalışmıştı. Aylar sonra bu durumu Vallejo ile yaptığım bir tartışma sonunda öğrenecektim.

Sanırım hiç bir zaman Paris'ten bu kadar edebiyatçı ile dolu başka bir tren hareket etmemiştir. Koridorlarda hemen hemen herkes birbirini tanıyordu. Bazıları uyumağa çekildi, bazıları ise hiç durmadan sigara içti. Bir çoğu için İspanya, sorularla dolu bir ülke idi.

Vallejo ile Huidobro trenin bir köşesinde oturmaktaydı. Andre Malraux ile koridorda biraz konuştuk. Sırtında gabardin paltosu vardı ve konuşurken yüz hatları oynuyordu. Yalnız yolculuk yapıyordu. Daha önce onun yanında sık sık pilot Corton Mogliniere'i görmüştüm.

Sınırda trenin uzun zaman durduğunu hatırlıyorum. Galiba Huidobro'da küçük bir bavul kaybetmişti. Herkes trenin niçin bu kadar uzun süre sınırda beklediğini birbirine sorduğundan, kimse onunla ilgilenmiyordu. Şili'li şairi birden peronda, grup şefi Malraux'un yanında gördüm. Zaten sinirli biri olan ve kafası binbir sorunla dolu Malraux neredeyse kriz geçirecek bir haldeydi. Bizim şair onun üzerine yürüyüp de, kaybolan bavulundan sözedince, Malraux'da sabır filân kalmadı.

Haykırdığını duydum: "Daha ne kadar süre öfkelendireceksiniz bizi? Çekip gidin buradan! Je vous emmerde!"

Benim bir rastlantı sonucu bu sahneye tanık olmam, Şili'li şairin bütün gururunu zedelemişti. O anda binlerce kilometre uzakta olmağı dilerdim. Fakat ne yapalım, hayat, rastlantılardan ibarettir. Trende Huidobro'nun nefret ettiği tek insan bendim. Ve birlikte yolculuk etmekte olduğu yüz kadar edebiyatçıdan biri değil de,

onun gibi Şili'li olan ben bu üzücü olaya tanık olacaktım.

Gece yarısından sonra tren yine yoluna devam ettiğinde, artık İspanya topraklarında giderken, Huidobro'yu, kaybolan bavulunu ve onu üzmüş olan talihsizliği düşündüm. Güney Amerikalı bir kaç genç şair yanıma geldiğinde:

"Gidip bakın Huidobro'ya. Mutlaka yalnızdır ve çok üzgündür," dedim.

Yirmi dakika sonra gençler, neşeyle geri döndüler. Huidobro onlara şöyle demişti: "Bırakın artık şu kaybolan bavuldan sözetmeği. Hiç önemi yok. Asıl üzücü olan, Şikago, Berlin, Kopenhag ve Prag üniversiteleri bana onur üyeliği verirken, sizin ülkenizin beni hâlâ farketmemiş olması. Hattâ beni bir konferans vermeğe bile davet etmediler."

Benim bu vatandaşıma ve büyük şaire yardım etmek mümkün değildi.

Sonunda Madrid'e vardık. Gelenler karşılanır ve otellere yerleştirilirken, ben gidip eski evimi görmek istedim. Bu evi bir yıl kadar önce hemen hemen yanıma hiç bir şey almadan terketmiştim. Bütün eşyamı, kitaplarımı geride bırakmıştım. Üniversite yakınlarında bir apartman katıydı. Franco'nun adamları buralara kadar sokulmuştu. Binanın çok sahip değiştirdiği söyleniyordu.

Beni karşılayan Miguel Hernandez'in sırtında milis askeri üniforması ve tüfek vardı. Sağladığı bir otomobil ile evdeki kitaplarımı ve bazı eşyamı alacaktık. Apartmanın beşinci katındaki daireme çıktık ve merakla kapıyı açtık. Makinalı tüfek kurşunları ile pencereler ve duvarlar delik deşik edilmişti. Kitaplar raflardan yere düşmüştü. Bu karışıklığın içinde, bir şeyler arayıp bulmak kolay değildi. Çok şey kayıptı, hattâ en önemsiz, en gereksiz şeyler bile alınmıştı. Saldıran, ya da savunan askerler almış olacaktı. Mutfakta tencereler tabak ve çatallar, dikiş makinası yerli yerindeyken, konsolos frağım, uzak doğu maskelerim ve şark işi bıçaklarımın yerinde yeller esiyordu.

"Savaş bir rüya gibi, Miguel," dedim.

Miguel yerdeki kâğıtlar arasında bazı çalışmalarımın notlarını buldu. Bu karmakarışıklık, hayatımın bir bölümü arkasından kapanan bir kapı gibiydi.

Dedim ki:

"Hiç bir şey almıyorum."

"Hiç bir şey mi? Bir kitap bile mi?"

"Evet, bir kitap bile almıyorum," cevabını verdim.

Geriye dönerken, otomobilimiz gene bomboştu.

MASKELER VE SAVAŞ

...Benim evim iki cephe arasındaydı... Bir yanda kuzey Afrikalılar ve İtalyanlar... Öteki yanda ise ilerleyen, geri çekilen, duran, Madrid'i savunanlar... Top ateşi duvarları yıkmıştı... Pencereler binbir parçaya ayrılmıştı sanki... Kitaplarımın arasında kurşunlar buldum... Fakat maskelerim yok olmuştu... Siyam, Bali, Sumatra ve öteki adalardan topladığım maskeler... Altın kaplama ,kül grisi, domates kırmızısı, gümüş renginde, mavi, şeytâni, çatılmış kaşlarla düşüncelere dalmış maskelerim, çay, esrar, ter, baştan çıkarıcı yasemin, tütün ve sokaklarında çürüyen meyvaların kokuları ile beni kabul etmiş olan doğuda geçirdiğim yalnız yılların anısıydı... Bu maskeler, eşsiz dans figürlerinin, tapınaklar önündeki dansların anısıydı... Tahtadan gözyaşları, efsâne renginde, havayı hayâllerle süsleyen o çiçek mitolojisi ve gelenekler, esrarengiz şeytanlar, sır dolu şekiller, ben Amerikalı'nın anlamadığı şeyler.. Ve şimdi... Belki milis askerleri, suratlarına tuttukları maskelerle, iki ateş arasında pencerede görünüp, saldıranları korkutmuştu... Bir çoğu ölmüştü, kanla lekelenmişti... Bazıları isabet eden kurşunla beşinci kattan sokağa yuvarlanmıştı... Fakat onların karşısında Franco'nun adamları durmak zorunda kalmıştı... Okuma yazma bilmeyen paralı asker sürüleri haykırmıştı... Benim evimden Asya Tanrılarının otuz maskesi ayaklanmış, son dansı yapmak için, ölüm dansıydı bu... O anda bütün silâhlar susmuştu... Geriye kalanları seyrediyordum şimdi ben... Şiltenin üstündeki kan lekelerini... Makinalı tüfeklerin açtığı deliklerden uzakları görüyorum, üniversiteyi, eski sarayları, ötelerdeki çayırları... Bomboş geliyor bana İspanya... Sanki son davetliler de gitmiş gibi, ebediyen... Maskeli yada maskesiz, vızıldayan kurşunlar savaş şarkıları arasında benim için her şey sona erdi... Delice neşeler, inanılmaz savunma, ölüm ya da hayat... Bitti... Törenden sonra son sessizlik... Son törenden sonraki... Kaybolmuş maskelerle, hiç davet etmediğim askerlerle birlikte şehit olmuş maskelerle İspanya benim için geçmişe karışmıştı.

Şehitleri Aramak İçin Yola Çıktım

Kararımı İspanya iç savaşı sırasında vermiştim. Bu kararı vermemde bir çok etken vardır. Çelişkilerle dolu şair dostum Leon Felipe gerçekten çok ilginç bir insandı. İç savaşın en hararetli günlerinde FAI'nin (Federacion Anarquista İberica) haykırdığı propagandaya katılmıştı. Sık sık anarşist toplantılara katılıyor, düşüncelerini açıklayıp, ateşli şiirlerini okuyordu. Bu şiirlerde belirsiz ve haykıran anarşist bir ideoloji görülüyordu. Madrid'de rengârenk çoğalmağa başlayan anarşist grupları etkilemeğe çalışıyordu. Halk ise gitgide yaklaşan cepheye koşmaktaydı. Anarşistler, şehirdeki bütün tramvayları ve otobüsleri kırmızı ve sarıya boyuyordu. Uzun saçları ve sakalları, bellerine sardıkları kurşunlar ve taşıdıkları tabancalarla, İspanya'daki ölüm karnavalının baş rolünü oynayan kişilerdir. Biri sarı öteki kırmızı çizmeleriyle —sanırım kunduracılar yaparken çok uğraşmıştır— bir sürü anarşiste rastlıyordum sokaklarda. Tabancadan başka tüfek ve bıçak taşıyanları da vardı. Çok defa gruplar halinde dolaşıyorlar, sigara içerek, caka satarak bina kapılarında toplanıyorlardı. En önemli görevleri, kiracıları korkutarak, onlardan kira toplamaktı. Bazen de mücevher, yüzük ve saatlerini vermeğe zorluyorlardı.

Leon Felipe ile bir gün akşama doğru, anarşi dolu konuşmalarının birinden döndüğünde, sokağının köşesindeki kahvede buluştuk. Şairin, sakalına uyan bir pelerin vardı. Kahveden çıkarken, bu romantik görünüşlü pelerinin eteklerini, masalardan birinde oturmaktaolan alıngan birine sürttü. Leon Felipe'nin ucuz bir soylu görünüşüyle yaptığı hareketi adamcağız hakaret kabul etmiş olacaktı ki, bir kaç adım sonra bir grup anarşist tarafından tutuklandık. Kahvede oturan adam bunlara emirler veriyordu. Kimliklerimizi istediler. Şöyle bir baktıktan sonra geri verdiler. Galiçya'lı şairi tutuklamışlardı. Silâhlı iki anarşist onu aralarına alıp götürmeğe başladı. Evimin yakınındaki "kurşuna dizme yerine" doğru yürüyorlardı. Geceleri buradan gelen kurşun sesleri ile çok defa uykumda rahatsız ediliyordum. Yolda cepheden yeni döndükleri belli olan silâhlı milis askerlerine rastladık. Leon Felipe'nin kim olduğunu ve ne suçtan tutuklandığım onlara anlattım da, dostumun serbest bırakılması böylece sağlanmış oldu.

Bu ideoloji karışıklığı ve bazı ideolojilerin yok edilmesi, beni düşüncelere sevketti. Yaşlı ve geri kafalı Avusturya'lı bir anarşistin

yaptığı kahramanlıkları bana anlattılar. Uzun saçlı bu sarışın adam, "gezintiler"i severdi. Daha çok sabaha karşı harekete geçtikleri için "şafak vakti" adını verdiği bir grup idare ediyordu.

"Bazen başınız ağrır mı?" diye sorardı kurbanına.

"Evet, arada sırada."

"Öyle ise size çok iyi bir ilâcım var," diyen Avusturya'lı anarşist, tabancasını kurbanının alnına dayayıp, tetiği çekerdi.

Kısacası, kendime bir yol seçecektim. İşte bu yolu, İspanya'nın yaşadığı kötü günlerde seçtim ve hiç bir zaman da pişman olmadım.

RAFAEL ALBERTİ

Şiir her zaman için barışın bir parçası olmuştur. Şair, barıştan doğar. Tıpkı ekmeğin undan doğduğu gibi. Kundakçılar, savaşçılar ve kurtlar, onu yakmak, öldürmek ve parçalamak için şairi arar. Hüzünlü bir parkın ağaçları arasında, bir bıçak, ustası, Puşkin'i yaralayarak ölümüne sebep olmuştu. Çılgın atlılar, Petöfi'nin cesetini çiğneyerek geçmişti. İspanya'da faşistler, ülkedeki savaşlarına, en ünlü şairlerini öldürerek başlamışlardı. Rafael Alberti, her şeye rağmen yaşamakta olan bir şairdir. Onun için binlerce ölüm plânlanmıştı. Bunlardan biri Granada'da olacaktı. Bir başkası Badajoz'daydı. Güneşin ışıdığı Sevilla'da, küçük köyü Cadiz'de ya da Puerto Santa Maria'da aradılar onu, bıçaklamak için, asmak için, şiirini öldürmek için.

Fakat kim öldürebilir ki şiiri! Şiir, kedi gibi yedi canlıdır. İşkence ederler, sokaklarda sürüklerler, üstüne tükürürler, alay ederler, etrafını dört duvarla çevirirler, sürgüne yollarlar, fakat o bütün bunları yaşar, sonunda tertemiz bir yüzle ve gülümseyerek yeniden ortaya çıkar.

Rafael Alberti'yi mavi gömleği ve renkli kravatıyla Madrid'in sokaklarında tanıdım. Halkı için savaşırken tanıdım onu. Böylesine güç bir görevi her şairin yüklenmediği yıllarda Daha İspanya'nın saati çalmamıştı, fakat o bir şeyler olacağını seziyordu. Güneyin adamıydı. Topaz sarısı şarabın muhafaza edildiği mahzenlerin yanında, duru deniz sularının kıyıyı okşadığı yerlerde doğmuştu. Üzümlerin ateşi ve dalgaların coşkınluğu ile yüreği yetişmişti. O her zaman bir şair olmuştu. Gençliğinin ilk yıllarında kimse

farketmemişti. Sonra bütün İspanya ve bütün dünya tanımıştı Alberti'yi.

Kastilya'nın dilini tanımak ve konuşmak şansına sahip bizler için Rafael Alberti, İspanyol dilinde şiirin ihtişamıdır. Şair olarak doğmuştur ve bir şiir uzmanıdır. Kışın ortasında açan bir gül gibidir şiiri. Gongora'nın karı, Jorge Manrique'in kökleri, Garcilaso'nun çiçeği. Gustavo Adolfo Becquer'in hüzünü vardır şiirlerinde. Onun kristal çanağında bütün İspanya toplanmıştır.

Bu gül, İspanya'ya faşizmin girmesini önlemek isteyenlerin yolunu aydınlatacaktı. Bütün dünya biliyor bu kahramanlığın ve trajedinin tarihini. Alberti sadece epik soneler yazıp, bunları kışlalarda ve cephelerde okumadı, top ateşlerinin arasında kanat çırpmağa çalışan ve sonra bütün dünyaya uçan şarkılar da yazdı.

Şairlerin arasında en temiz suyla yıkanmış olanı Alberti, dünyanın en bunalımlı döneminde, şiirin topluma ne oranda yararlı ve destek olabileceğini göstermiştir. Bu bakımdan Mayakoviski'ye benzer. Şiirin topluma yararı ve desteği, güce, ince duyguya ve sevince dayanır. Bu özellikleri olmayan şiirin sesi az çıkar, şarkı söyleyemez. Oysa Alberti her zaman şarkı söylemiştir.

ŞİLİ'DE NAZİLER

Yine üçüncü mevkide döndüm Şili'ye. Lâtin Amerikada Celine, Drieu de la Rochelle ya da Ezra Pound gibi başarılı yazarlar faşizme hizmet etmemişlerdi. Ama Hitler'i destekleyen ve çoğu görevini para karşılığı yapan kimselerin oluşturduğu akımlara rastlanıyordu. Şili'nin sokaklarında da, asker giysililere ve birbirlerine rastladıklarında, kollarını kaldırarak, faşistçe selâm veren gruplar görülüyordu. Bu kıtada Almanya'dan gelen akıma sempati gösterenler vardı. Bunların yanısıra, Şili, Brezilya ve Meksika'da çok sayıda yaşamakta olan Alman asıllı aileleri de, Hitler'in başdöndürücü yükselişi ve Germen ırkının binlerce yıllık imparatorluğu masalı etkilemekteydi.

Hitler sempatizanlarının arttığı o günlerde güney Şili'nin şehirlerinden ve köylerinden geçerken, evlerde ve sokaklarda sayısız Nazi haçları ve bayrakları görüyordum. Güneydeki bu küçük şehirlerin birinde telefon etmek zorunda kaldığımda, hiç istemeden

Hitler'i selâmlamıştım. Çünkü oradaki tek telefona sahip olan adam büyük bir buluş sonucu, telefonu Hitler resminin altına asmıştı ve konuşurken ahizeyi başınızın üstünde yüksekte tutmanız gerekiyordu.

"Aurora de Chile" adlı derginin yazarı oldum. Edebiyat toplantılarımızı yavaş yavaş dünyadaki ülkeleri yutmağa hazırlanan Nazi'lere yönelttik. Hitler'in Şili'deki büyükelçisi, milli kitaplığa yeni Alman kültürü propagandası yapan kitaplar bağışladı. Bunun üzerine biz, bütün okurlara, Hitler'ce yasaklanan kitapları dergiye yollamalarını rica ettik. Bizce bu eserler, gerçek Alman dili ve edebiyatının gerçek eserleriydi. Bizim bu duyurumuz, büyük bir olay oldu. Ben ölümle tehdit edildim. Bunun yanısıra Hitler'i destekleyen kitaplar yollandı. Savaş sonrası Nürnberg mahkemesinin ölüme mahkûm etmiş olduğu Julius Streicher'in çıkardığı, pornografik, sadist ve Yahudi aleyhtarı dergiden başka bir şey olmayan "Stürmer"den de bir çok sayı gönderildi. Fakat sonra yavaş yavaş Heinrich Heine'nin, Thomas Mann'ın, Anna Seghers'in, Einstein'ın Arnold Zweig'ın Almanca basılı eserleri de yollanmağa başlandı. Beşyüz kadar kitap bir araya geldiğinde, bunları millî kitaplığa bağışladık.

Fakat ne sürpriz, millî kitaplık bize kapılarını kapattı, kitapları kabul etmedi.

Bunun üzerine bir yürüyüş düzenledik ve elimizde rahip Niemöller ve Carl von Ossietzky'nin büyük boy fotoğrafları olduğu halde üniversiteye doğru yürüdük. Bilmiyorum hangi nedenle, üniversitenin büyük salonunda dışişleri bakanı Don Miguel Cruchaga başkanlığında bir toplantı yapılmaktaydı. Biz ağır ağır salona girdik ve kitaplarla fotoğrafları kürsünün önüne koyduk. Savaşı kazanmıştık Millî kitaplık bağışımızı kabullendi.

ISLA NEGRA

Edebi çalışmalarıma daha fazla eğilmeğe ve daha çok zaman ayırmağa karar verdim. İspanya ile olan ilişkim beni güçlendirmiş, olgunlaştırmıştı. "Yirmi aşk şiiri"ndeki öznel görüşler ve "Yeryüzünde Konaklama"nın hüzünlü tutkusu artık sona eriyordu. Sanki kitap sayfaları arasında yeraltından gelen bir damarın izini

bulmuş gibiydim. Şiirin bizlere yararı var mıydı? İnsanlara savaşlarında destek olabilir miydi? Uzun zaman mantıktan uzak ve hayâl dolu şeylerle ilgilenmiştim. Direnerek insanlığa giden yolu bulmalıydım. Hümanizm, yaşadığımız çağın edebiyatından uzaklaştırılmıştı, oysa, kişide derin kökler salmıştı.

"Büyük türkü" adlı eserime başladım.

Bunun için bir çalışma yerim olmalıydı. Okyanus kıyısında taş bir ev buldum. Isla Negra'daki bu evi yaşlı İspanyol sosyalisti ve gemi kaptanı Don Eladio Sobrino, ailesi için inşa etmişti, ancak bana satmağa razı oldu. Fakat nasıl satın alacaktım? "Büyük Türkü" kitabını Ercilla yayınevine teklif ettim. O güne kadar öteki eserlerimi basmış olan bu yayınevi, daha proje halinde olan bu kitabı kabul etmedi. Başka yayınevlerinin Don Eladio'ya yaptığı ödemelerle, 1939 yılında Isla Negra'daki çalışma evimi satın alabildim.

Toplumların tarihini, hayatlarını ve savaşlarını konu alan büyük bir şiir düşüncesini artık kaçınılmaz bir görev kabul ediyordum. Isla Negra'nın vahşi kıyısı ve okyanusun heyecanıyla ve büyük bir arzu ile kendimi yeni türküme verdim.

"GETİRİN BANA İSPANYOLLARI"

Fakat hayat beni yine uzaklara götürecekti.

İspanyol mülteciler üzerine Şili'ye gelmeğe başlayan haberler üzücüydü. İç savaş sırasında tam yarım milyon erkek ve kadın, asker ve sivil, Fransız sınırını aşmıştı. Reaksiyoner güçlerin baskısı altında bulunan Leon Blum yönetimindeki Fransız hükümeti, bu mültecileri kalelere ve hapishanelere kapatmağa başlamıştı. Bir çoğunu da Afrika'ya çöllere yolluyorlardı.

O günlerde Şili'de hükümet değişikliği olmuştu. İspanya halkının yazgısı, Şili toplumunu güçlendirmişti. Şimdi başımızda ileri düşünceli bir hükümet vardı.

Bu Şili hükümeti, beni, hayatımın en değerli görevini yerine getirmem için Fransa'ya yollamağa karar verdi. İspanyolları hapishanelerden alacak ve benim anavatanıma yollanacaktım. Şiirlerim, Lâtin Amerika'dan gelen bir güneş ışını gibi, ıstıraplar ve kahramanlıklarla dolu bu insanların içine girecekti. Kısa bir süre

önce ameliyat edilen ve alçıda bulunan bacağımla deniz kıyısındaki yuvamı terkettim ve ülke başkanının karşısına çıktım. Don Pedro Aguirre Cerda beni dostça karşıladı.

"Evet, getirin bana binlerce İspanyol. Hepsine iş var ülkemizde. Getirin bana balıkçıları, Baskları, Kastilyalıları, Estemadura'dan insanları."

Bir kaç gün sonra, bacağım hâlâ alçıda, Fransa'ya doğru yola koyuldum. Şili için İspanyol'lar aramağa. Büyük bir görev verilmişti bana. Konsolostum ve İspanyol göçmenlerini Şili'ye yollayacaktım. Elimdeki resmi yazı ile Paris'teki Şili Başkonsolosluğu'nun kapısını çaldım.

Anavatanımdaki hükümetle politik durum birbirine pek uymadığı için, Paris Başkonsolosluğu hâlâ eskisi gibiydi. İspanyolları Şili'ye yollamak düşüncesi, iki dirhem bir çekirdek diplomatların pek hoşuna gitmemişti. Mutfağın yanındaki bir odayı bana büro olarak verdiler. En akla gelmeyecek biçimde çalışmamı zorlaştırdılar, hattâ yazı kâğıdı bile vermediler. Bir kaç gün sonra başkonsolosluğa "istenmeyenler" dalga dalga başvurmağa başladı. Yaralı askerler, hukukçular, yazarlar, doktorlar ve her türlü uzman işçiler.

Binanın dışında rüzgârlı ve soğuk havada saatlerce bekleyen İspanyolların, içeri girdikten sonra dördüncü kattaki büroma çıkmaması için zeki diplomatlar asansörü kilitlediler. Başvuranların çoğu yaralı ya da hasta olduğundan, benim büroma kadar dört kat merdiveni çıkmak zorunda kalışları yüreğimi sızlatıyordu. Kötü kalbli memurlar ise bana gösterdikleri bu zorluğa seviniyorlardı.

ŞEYTAN GİBİ BİR İNSAN

Şili hükümeti, bana bir yardımcının gönderildiğini bildirdi. Büyükelçiliğin eski kafalı personelinin bana İspanyol göçmenleri konusunda çıkardığı zorluklardan hiç olmazsa bir bölümünü ortadan kaldıracağını umarak bu yeni adamı merak ve sevinçle bekliyordum. Böylece Sairit Lazare istasyonunda onu karşılamağa gittim. Trenden zayıf, sırıtkan ve çerçevesiz gözlüğü ile eski bir kitap kurdunu andıran biri indi. Tahminime göre yirmidört, ya da yirmibeş yaşındaydı. Biraz kadınımsı ve heyecandan iyice incelmiş sesiyle,

beni şefi olarak kabul ettiğini ve "ünlü savaş yenilmişleri"ni Şili'ye yollamak için yüce bir gödevde bana yardımcı olacağını söyledi. Bu yeni adamın gelişi beni sevindirmesine rağmen, pek tekin değilmiş gibime de geliyordu. Bütün övmeleri ve sevgi gösterileri yersizdi, ben onun yanlış biri olduğuna inanmağa başlamıştım. Daha sonraki yıllarda, Şili'de yeni hükümetin zaferinden sonra politik görüşlerinde büyük bir dönüş yapmış olduğunu öğrenecektim.

Arellano Marin, komediler ve fıkralar yazıyordu. Bir çok konuda fikir sahibi ve iyi konuşan biri olarak tanınıyordu. Her şeyi bilire benziyordu. Dünya savaşı yaklaşıyordu Paris, her gece Alman bombardımanlarını beklemekteydi. Bütün evler, hava saldırılarına karşı uyarılmıştı. Akşamları nehir kenarında Villiers sur Seine semtindeki küçük evime dönüyor ve sabahları bu evi yine terkederek sıkıntıyle elçilikteki büroma gidiyordum.

Yeni gelen Arellano Marin, benim hiç bir zaman kazanamadığım önemi bir kaç günde kazanmıştı. Ona Negrin, Alvarez del Vayo ve bazı İspanyol parti yöneticilerini tanıtmıştım. Bir hafta sonra bu yeni pişmiş memur bütün hepsi ile senli benli olmuştu bile. Bürosuna, benim tanımadığım başka İspanyol particileri de girip çıkınağa başlamıştı. Onlarla yaptığı uzun söyleşiler benim için bir sırdı. Arada sırada beni çağırarak, annesine armağan etmek için satın aldığını söylediği bir pırlanta veya yakutu gösteriyor, ya da Paris'in gece lokallerinin birinde parasını yedirmiş olduğu koket bir sarışından sözediyordu. Aragon ve Elsa'yla da dostluğu oldukça ilerletmişti. Bu adamın kişiliği ve psikolojisi Elsa Triolet'i çekmiş olacak ki, hatırladığım kadarıyla bir ya da iki romanında kendisinden sözeder.

Başka zaman çok dikkatli bakmayan gözlerimle Arellano'nun lükse ve paraya olan tutkusunun gitgide artmakta olduğunu görür olmuştum. Birbiri arkasından pahalı otomobiller alıp, sattı, çok iyi döşeli, şahane bir ev kiraladı. Galiba, o koket sarışının arzuları hiç son bulmuyordu.

Göçmenlerle ilgili bir sorunu çözmek için Brüksel'e gitmem gerekti. Mütevazi otelimden çıkarken, kaldırımda benim ateşli yardımcım, şık giyimli Arellano Marin'e rastlamayayım mı! Gürültüyle beni coşkunca selâmladı ve öğle yemeğine davet etti. Onun kaldığı otelde buluştuk. Brüksel'in en pahalı oteliydi. Yemek yiyeceğimiz masaya orkide çiçekleri koydurmuştu. Yemekten önce şampanya ve havyar ısmarladı. Yemek sırasında, davetlisi olduğum bu insanın hiç sıkılmadan anlattığı, yapınağı tasarladığı gezileri ve mücevher alışverişlerini dinledim. Merakları çılgınlık derecesine

varmış bir yeni zenginin karşısında sandım kendimi, fakat bakışlarındaki sertlik ve iddialarındaki kendine güven beni iğrendiriyordu. Onunla sert ve açık konuşmağa, gerekirse de yaptıklarına engel olmağa karar verdim. Yemekten sonra kahveyi odasında içmeği rica ettim ve kendisiyle önemli bir şey konuşacağımı söyledim. Konuşarak merdivenleri çıkarken tanımadığım iki kişi Arellano'nun üzerine yürüdü. İspanyolca, kendisini aşağıda beklemelerini söyledi. Daha odaya yeni girmiştik ki, kahveyi filân unutup hemen söze başladım:

"Sanırım," dedim, "kendine yanlış bir yol seçmişsin. Para hırsı gözünü döndürmüş. Belki bunun tehlikesini hemen kavrayamayacak kadar gençsin, fakat bize yüklenmiş olan politik görevler ciddidir. Binlerce göçmenin geleceği bizim ellerimizde ve bununla oyun olmaz. Yaptığın işleri bilmek istemiyorum, fakat sana şunu söylemek isterim. Bir çok insan, hayatını kendi kendine mahvettikten sonra "bana kimse öğüt vermedi, kimse beni uyarmadı ki," demiştir. Senin de öyle demeni istemem. Bu benim uyarımdı. Şimdi gidiyorum ben."

Yüzüne baktım. Gözyaşları dudaklarını ıslatıyordu. Hemen içimi bir pişmanlık kapladı. Acaba fazla ileri mi gitmiştim. Yanına sokulup, elimi omuzuna koydum.

"Ağlama!"

"Öfkeden ağlıyorum," dedi.

Sesimi çıkarmadan geri döndüm. Paris'e geldikten sonra ona bir daha rastlamadım. Otelde aşağı indiğimi gören o iki kişi hemen yukarı çıkmıştı.

Bu hikâye yıllar sonra Meksika'da konsolos olduğum günlerde son buldu. İspanyol göçmenlerin davetlisi olarak bir öğle yemeğinde bulunuyordum. Göçmenlerden ikisi beni hemen tanıdı.

"Nereden tanıyorsunuz beni?" diye sordum.

"Siz Brüksel'de vatandaşınız Arellano Marin'in odasını terkedip, aşağı indiğinizde biz onun yanına çıkmıştık.

"Peki ne oldu sonra? Bunu her zaman merak ettim durdum," dedim.

Anlattıkları, inanılmaz bir masal gibiydi. Odaya girdiklerinde Arellano'yu gözyaşları içinde ve sinir buhranı geçirir durumda bulmuşlardı. Hıçkırıklar arasında onlara demişti ki: "Hayatımın en büyük şokunu geçirdim. Biraz önce Neruda, çok tehlikeli İspanyol komünisti diye sizi Gestapo'ya ihbar etmeğe gitti. Bir kaç saat daha beklemesi için onu ikna edemedim. Kaçıp, saklanmanız için sadece bir kaç dakikanız var. Bırakın eşyalarınızı burada. Ben muhafaza

eder ve sonra arkanızdan yollarım."

"Ahlâksız herif!" diye bağırdım, "Peki ne oldu? Hiç olmazsa Alman'lardan saklanabildiniz mi?"

"Ne olacak, İspanyol işçi sendikalarının doksanbin dolar parası bavullarımızdaydı. Olan ona oldu. Bu parayı bir daha görmedik."

Bu şeytan insanın, yanında sarışın dostu olduğu halde yakındoğuya seyahat yaptığını da anlattılar. Herhalde hayâlindeki büyük gezi bu idi. Bir süre sonra Arellano Marin, partiden istifa etti. "Çok ağır basan ideolojik ayrılıklar beni bu istifaya zorlamıştır." Basında açıklanan mektubunda böyle diyordu.

BİR GENERAL VE BİR ŞAİR

Yenilgiden ve tutsaklıktan gelen her insan bir romandı... Gülüşü, ağlaması yalnızlığı ve romantik aşkı ile. Duyduğum bazı hikâyeler beni gerçekten duygulandırdı.

İri yarı, askeri akademiyi bitirmiş, madalyalar almış ve kendi halinde yaşamış bir hava kuvvetleri generalini tanıdım. Şimdi Paris'in sokaklarında İspanya toprağının alımlı bir gölgesi gibi dolaşıyordu; yaşlı ve dimdik, tıpkı Kastilya'nın kavakları gibi.

Franco ordularının ülke topraklarını ikiye böldüğü günlerde general Herrera, savunma hatlarını tesbit etmiş, karanlık gecelerde keşif uçuşları yapmış ve askerlere emirler vermişti. Hiç ışıksız uçağı ile en karanlık gecelerde düşman bölgesine sayısız uçuşlar yapmıştı. Buna rağmen arada sırada uçağına ateş açılmıştı. Savaşın sürdüğü haftalarda her gece karanlıkta yaşamak, generalin canını sıkmağa başlamıştı. Kısa zamanda kör alfabesini öğrenmişti. Üçuş sırasında okuması gereken yazıları ve haritaları parmakları ile okumağı başardığını söyleyen general, daha sonra "Monte Kristo"yu da okumuştu. "Üç Silahşörler"e başladığında ise, yenilgi ve zorunlu olan iltica, her geceki okumalarına son vermişti.

Bana çok dokunmuş başka bir olay da, Andaluzya'lı şair Pedro Garfias'ın başından geçmiştir. Savaşın sonunda İskoçya'ya sığınmıştı. Fakat bu ülkede ne yapacağını bilmeyen Andaluzya'lı şair, bütün gününü kalmakta olduğu küçük şehrin eski şatosu yanındaki meyhanede geçirmeğe başlar. Tek bir kelime bile İngilizce bilmediği çin meyhanede yalnız başına oturur ve dertli dertli birasını

yudumlar. Bu kendi halinde ve sessiz müşteri, meyhanecinin ilgisini çeker. Bir akşam bütün müşteriler meyhaneyi terkettiğinde, ona biraz daha kalmasını rica eder. İki adam karşılıklı şöminenin önüne otururlar, hiç konuşmadan içmeğe devam ederler. Yanan odunların çıkardığı ses, onların yerine konuşur. Meyhaneci Pedro'yu her akşam içkiye davet etmeğe başlar. Hiç konuşmadan, kendisi gibi karısı ve çocukları olmayan bu adamla karşılıklı içerler. Aradan günler geçer, dilleri çözülür. Garfias ona iç savaş sırasında başından geçenleri anlatır. Anlattıklarından tek bir kelime bile anlamasa da. Meyhaneci dikkatle hiç sesini çıkarmadan onu dinler, bütün heyecanı, bağırmaları ve küfürleri ile.

Daha sonraki günlerde İskoçyalı ona başından geçenleri anlatır. Herhalde çekip gitmiş olan karısını ve şöminenin üzerinde üniformalı resimleri asılı oğullarının kahramanlıklarını anlatıyor, diye düşünür Garfias. Çünkü aylar boyu söylevlerinde o da tek bir kelime anlamamıştır.

Buna rağmen iki yalnız adam arasındaki dostluk bağı sağlamlaşır. Her akşam oturup, gecenin geç saatlerine kadar birbirlerinin anlamadığı dilde söyleşmeği bir gelenek haline getirirler. Garfias, Meksika'ya doğru yola çıkmak zorunda kalınca, karşılıklı son bir defa daha içerler ve ağlayarak, birbirlerini kucaklarlar. Üzüntüleri sonsuzdur.

"Pedro," diye sordum şaire, "sana neler anlatırdı o adam acaba?"

"Hiç bir zaman bir kelimesini bile anlamamıştım Pablo, fakat onu dinlediğim zaman, sanki her şeyi anlıyormuş gibi bir duygu vardı içimde. Ben konuştuğum zaman da, onun beni anladığına emindim."

"WİNNİPEG"

Bir sabah büroma geldiğimde, elçiliğin memurları bana uzun bir telgraf verdi. Nedense gülümsüyorlardı. Yoksa sabahları bana doğru dürüst bir selâm bile vermezlerdi. Telgrafta yazanlar onları memnun etmiş olacaktı.

Telgraf Şili'den geliyordu. Ve imzalayan da hükümet başkanı Don Pedro Aguirre Cerda'dan başkası değildi. O başkan bana göçmen İspanyolları Şili'ye getirmem görevini vermişti.

Şimdi ise sevgili başkanımız Don Pedro, benim İspanyol göçmenleri Şili'ye göndermeğe hazırlandığımı o gün yeni öğrendiğini

yazıyordu. Büyük şaşkınlık içinde telgrafı sonuna kadar okudum. Bu haberin gerçek olmadığını kendisine derhal bildirmemi de istiyordu.

Başkandan gelen telgrafta yazılanlar benim için bir sırdı. Göçmenleri toplamak. seçmek mesleklerine göre ayırmak ve yolculuğa hazırlamak çok zor bir iş olmuştu. Yardımcısız, tek başıma yapmıştım bütün işi. Hiç olmazsa, yurtdışında bulunan en son İspanyol hükümetinin üyeleri benim görevimin önemini kabul etmişti. Artık her şey sona ermek üzereydi. Fransa'nın ve Afrika'nın göçmen kamplarından gelen binlerce İspanyol, Şili'ye doğru yolculuğa çıkmak için son hazırlıklarını yapıyordu.

İspanyol hükümet üyeleri "Winnipeg" adlı bir gemiyi kiralamıştı. Göçmenlerin yolculuğu için bazı yerlerinde değişiklikler yapılmış olan bu gemi, Bordeaux yakınlarındaki küçük liman Trompeloup'da beklemekteydi.

Ne yapacaktım şimdi? İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasından kısa bir süre önce bitirmiş olduğum bu görev benim için hayatımda unutulmaz bir görevdi. Uzattığım el, savaş sonucu yurtlarını terketmek zorunda kalmış insanlar için bir kurtuluş olmuştu. Anavatanım onları dostça kabul edecekti. Fakat son anda başkandan gelen telgraf her şeyi berbat ediyordu.

Negrin'i durumdan haberdar etmeğe karar verdim. Fransa'da yaşamakta olan eski İspanyol hükümeti üyelerinden başkan Jan Negrin, bakan Alvarez del Vayo ve bir kaç diğer üye ile dostluğum vardı. İçlerinde en ilginci Negrin'di. Yüksek İspanyol politikasını her zaman sınırlı ve dar görüşlü bir taşra politikası olarak kabul etmiştim. Fakat başkan Negrin, Leipzig'de üniversite öğrenimi yapmış ve Avrupa'nın ileri düşüncelerini büyük bir gururla ayakta tutuyordu.

Ona durumu anlattım, almış olduğum telgrafı okudum ve kendimi sürgündeki bir topluma sahte göçmek hakkı veren bir düzenbaz gibi gördüğümü söyledim. Şimdi yapabileceğim üç şey vardı. Birincisi; Şili'ye İspanyol göçmenlerini kabul etme kararının yürürlükten kaldırıldığını resmen açıklamak. İkincisi; Şili hükümetinin bu kararına açıkça karşı koymak ve beynime bir kurşun sıkmak, Üçüncüsü ise çok cesur bir hareketti: Gemiye bütün göçmenleri doldurmak ve yasaya rağmen Valparaiso'ya doğru yola çıkıp, ne olacağını beklemek.

Negrin, arkasına dayandı ve uzun Havana purosundan derin bir soluk çekti. Sonra hüzünle gülümsedi ve dedi ki:

"Telefon edebilir misiniz?"

O yıllarda Avrupa ile Amerika arasında telefon görüşmeleri kadar zor ve yorucu başka bir şey düşünülemezdi. Kulağımın zarını patlatan gürültüler ve devamlı kesilmeler arasında, dışişleri bakanının sesini duyar gibi oldum. Birbirimizi anlayıp anlamadığımızı bilmediğimiz için, cümleleri belki on - onbeş kez tekrarlamamız gerekiyordu. Haykırışlar ve okyanusun dalgalarını andıran gürültülere rağmen, sanırım dışişleri bakanı Ortega, başkanın emrine karşı çıkmamamı ve ertesi günü beklememi söylemişti.

O geceyi Paris'teki küçük odamda tedirgin geçirdim. Ertesi gün öğleden sonra öğrendiğime göre; dışişleri bakanı o sabah istifasını vermişti. Demek ki bakan da bana göreve devam emrinin verilmesini sağlayamamıştı. Hükümet sallanıyordu. Bizim bir süre için bazı baskıların altında kalmış iyi başkanımız sonunda kendini toparlayıp, otoritesini yeniden kazandı. Bana gönderilen ikinci bir telgrafla, göçmenleri yollama görevime devam etmem bildiriliyordu.

Sonunda göçmenleri "Winnipeg"e bindirdik. Uzun zamandır birbirlerinden ayrı kalmış kadınlar kocaları, babalar çocukları ile buluşuyordu. Hepsi çeşitli göçmen kamplarından buraya gelmişti. Çığlıklar, gözyaşları ve hıçkırıklar arasında sevgili yakınlarına kavuşuyorlar, birbirlerini kucaklıyorlardı. Hepsi bindi gemiye. Balıkçılar, köylüler, işçiler, aydınlar... Gücün, yiğitliğin ve çalışmanın örnekleri. Savaşları sırasında şiirlerimle destek olduğum bu insanlara şimdi yeni bir vatan bulmuştum. Gururluydum.

Bir gazete aldım ve Varennes-sur-Seine'nin sokaklarında yürüdüm. Eski bir şatonun yanından geçtim. Sarmaşık sarılı kuleleri göğe doğru yükseliyordu. Ronsard ve Plejade'li şairlerin bir zamanlar toplandığı bu eski şato ününü, mermere altın harflerle kazılmış bir mısraya borçludur. Gazeteyi açtım. İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. O küçük köyde elime aldığım gazete, iri kirli ve siyah harflerle veriyordu bu haberi.

Bütün dünya beklemişti savaşı. Hitler, birbiri arkasından ülkeleri yutuyordu. İngiliz ve Fransız devlet adamları ellerinde şemsiyeleri ile koşmuş, ona daha çok kentler, ülkeler ve insanlar önermişlerdi.

Karmakarışık duygular ruhumu dolduruyordu. Paris'teki penceremden dışarıya baktım. Sokaklarda cepheye giden ilk askerleri gördüm. Gencecik delikanlılar hayatlarında askerlik nedir daha öğrenmemişlerdi; şimdi ölümün büyük ağzına doğru yürüyorlardı.

Yürüyüşleri umutsuzdu. Bilmem neden, savaş daha başlangıcın-

da kaybedilmiş gibi geldi bana. Şehrin sokaklarında aydın arayan bazı topluluklar ortaya çıkıverdi. Nedeni bilinmez, onlar için düşman Hitler'in öğrencileri arasında değil, Fransa düşünürleri arasındaydı. Aragon, elçiliğimizde bir kaç gün kaldı ve onu ölüme götürmek isteyenler kendisini ararken "Les voyageurs de l'İmperiale" romanını bitirdi. Sonra üniformasını sırtına geçirip, cepheye gitti. Almanlara karşı ikinci kez savaşacaktı.

Avrupa'nın üzerine çökmeğe başlayan güvensizlik bulutlarına kendimi alıştırdım. Bu kıta gereksiz devrimler ve depremler ile sarsılmıyordu, fakat havanın ve ekmeğin içine giren öldürücü savaş zehirini veriyordu. Bombardıman korkusu ile geceleriyedi milyonluk şehrin ışıkları sönüyordu. Bu ışıklar kentleri kaplayan karanlık, anılarımda yer etmiştir.

Bu kadar yılın sonunda. sanki bütün yolculuğum boşuna olmuş gibi yepyeni topraklarda ve yalnız başımayım. Doğum sancıları çekermiş, ya da kaynağından ilk mısralarımın çıktığı metafizik korkunun huzur bozan ve kaygı veren başlangıcında bulunurmuş gibiyim. Bir ölüm-kalım savaşma başlıyorum ve ikinci yalnızlığıma. Nereye gitmeliyim? nereye geri dönmeliyim, nerede olmalıyım? Susmalı mıyım, yoksa titremeli miyim? Aydınlıkların ve karanlıkların her köşesine bakıyorum, fakat ellerim kendi kendimin boşluğundan uğursuzluk gibi görünüyor.

En yakınımda duran, en önemli, en büyük ve en hesapta olmayan şeyin yolumu aydınlattığını ilk kez o anda görüyorum. Her şeyi düşünmüş, ama insanı unutmuştum. merhametsiz ve acıyla insan yüreğini incelemiştim, ancak bu arada insanı düşünmemiştim. Kentler görmüştüm, fakat insansız, boş kentler. Fabrikaları görmüştüm, trajik alınyazılar ile, ama damlar altındaki ıstırapları unutmuştum. Sokaklardaki, köşebaşlarındaki, kentlerdeki ve köylerdeki ıstırapları da.

Tellerinden şarkılar yerine, kanlar akan İspanya gitarlarına ilk kurşunlar atıldığında, benim şiirim bir hayalet gibi sokaklarda dolaşıyordu. Sonra yavaş yavaş içine kökler sokuldu ve damarlarında kan akınağa başladı. İşte o günden sonra herkesin yolu benim de yolum oldu. Yalnızlığın güneyinden kuzeyine göç ettiğimi görüyorum. Orada yaşıyor insanlar, benim alçakgönüllü şiirimi kendilerine kılıç yapacak, büyük ıstırapları arasında terini silecek mendil diye açaçak, ya da ekmek savaşında silâh olarak kullanacak...

Artık mekân büyük, derin ve kalıcıdır. Ayaklarımız yeryüzüne basıyor. Bu kalıcı topraklarda yürüyeceğiz. Biz sırrı aramıyoruz, sır

biziz. Şiirlerim sonsuza kadar yayılmış bir dünyanın parçası oluyor, giz dolu bir bitki dünyasının basamaklarını çıkıyor, apaydınlık günlerde güneş hayalleri ile konuşuyor, yeryüzünün sırrı içinde madenlerin gizlenmiş olduğu mağaraları arıyor, insan ile giz arasındaki unutulmuş ilişkileri ortaya çıkarıyor. Etrafı saran sisler kararıyor ve arada sırada korkunun çıkardığı parlak şimşeklerle aydınlanıyor. Artık eskimiş ve bilinen gözlere dayanmayan yepyeni bir bina yükseliyor, şiirimin en gizli öğelerinden yeni bir kıta oluşuyor. Bu yeryüzünün toplumları, sır dolu kıyıları, yatıştırdığım köpükleri, gezip dolaştığım büyüklüğü ile hüzünlü, yalnız ve içine kapanık yıllar yaşamıştım.

Çiçekler Açan, Dikenli Meksika

Şili hükümeti beni Meksika'ya yolladı. O kadar ıstırap ve karışıklığın verdiği öldürücü elemdan sonra, 1940 yılında Anahuac yaylasında derin bir soluk almama izin vermişlerdi. Bu yaylaların havası çok temizdi.

Çiçek veren kaktüsleri ve yılanları ile Meksika. Çiçek açan, dikenli Meksika, kupkuru ve fırtınalar dolu, renkleri muazzam, toprakları ve bitkileri muazzam Meksika beni bütün büyüsü ile ışığı ile sarıverdi.

Yıllarca dolaştım durdum bu ülkeyi, pazarlarını gezdim. Çünkü Meksika, pazarlarında yaşar. Filmlerdeki o şarkılarında, ince bıyıklı, tabancalı adamlarında değil. Meksika bir kırmızı ve firuze renkli pelerinler ülkesi. Meksika, bir çanak ve çömlekler, üzerinde arıların gezdiği meyvalar ülkesi. Çelik mavisi, sarı dikenli tropik bitkilerin yetiştiği ve gözün alabildiğine uzanan topraklar ülkesi Meksika.

Meksika'da gezindim, bütün kıyılarını dolaştım, bu yüksek kıyılarda sonsuz şimşekler gördüm. Tanrıların Meksika'ya miras bıraktığı o buruk adları öğrendim. Sinaloa'daki Topolombambo'dan beri bu güzel adlar karşısında eğiliyorum. Onların dünyasını şimdi onlardan daha az gaddar yöneten insanlara bıraktığı Tanrıların mirasıdır. Sır ve pırıltı dolu hecelerinde, sabah güneşinin kızıllığı ile yanan seslerinde dolaştım. Sonora ve Yucatan, Anahuac, sönmüş bir kömür ateşi gibi. Baştan çıkarıcı kokuların genzinizi doldurduğu Nayarit ve Michoacan. Dumanların yükseldiği küçük Janitzio adası ve Jalisco'nun mısır kokuları. Patzcuaro gölünün balıkları ile dostluk kurmuş genç yanardağ Paricutin'den yükselen kükürt dumanları. Büyüleyici ülkelerin en sonuncusu. Tarihi ve yaşlılığı ile büyüleyici, müziği ve coğrafyası ile. Kan ve yosun dolu taşların örttüğü toprak patikalarında kendimi dev gibi ve çok yaşlı görüyordum. Muazzam kaya duvarlarının arasına sıkışıp kalmış derin vadiler, birden yükselen bıçak gibi sipsivri tepeler, ağaçlar, yılanlar, kuşlar ve masallar ile kaynayan sonsuz ormanlar. İnsanın zamanla savaşarak yaşadığı bu büyük topraklarda şu düşünceye vardım: birbirinden böyle uzak iki ülke Şili ve Meksika birbirlerine hiç benzemiyordu. Japon elçisinin "Şili'nin kiraz ağaçları", İngiliz elçisinin "kıyılarınızın sisi" ya da Alman elçisinin "karlı dağlar" gibi politik yakınlaşma övgülerini hiç bir zaman kabul etmemiştim. Binlerce kilometre uzaktaki iki ülkede değişik şeylere rastlıyordum ve bu benim hoşuma gidiyordu. Amerika'da, hattâ belkide bütün dünyada, Meksika ve halkındaki kadar insancıl duyguların derinlere indiği bir başka ülke yoktur.

Kanatlarında eksik olan gümüş pulları denizden almak istermiş

gibi sulara dalan koskocaman bir kelebeği andıran saydam balıkçı ağlarının asılı olduğu köylerden, toprağın üstüne henüz çıkarılmış madenlerin küçük vagonlarla taşındığı ocaklardan ve koskocaman kaktüsler gibi katolik manastırların kenarında bittiği tozlu yollardan geçtim. Sebzelerin bir çiçek gibi durduğu ve renk zenginliği ile kokuların baş döndürdüğü pazarlarında dolaştım. Dünyanın en eski ırkı Maya'larm o batmış beşiği Yucatan'a gittim. Orada tarih, orada insanın kaynağı var. Tropik bitkiler arasında durmakta olan zekâ ve kurban dolu yıkıntılar.

Arkamızda en son yolları da bırakınca, eski Meksika'lıların balta girmemiş ormanlara gömdükleri tarihlerinin gizli olduğu bölgelere vardık. Burada bir su ile karşılaştık; yeryüzündeki suların en esrarengizi. Deniz değildi, dere ya da nehir değildi.Yucatan'da toprağın altında su vardır Birden toprakları deler ve yeryüzüne fışkırarak, çevresi tropikal bitkilerle dolu gölümsü koskocaman birikintiler oluşturur. Derinliği belli olmayan bu yeşil sulara Maya'lar "cenote" adını vermişti ve ilginç törenler düzenlerlerdi. Bütün dinlerde olduğu gibi berekete çok önem verirlerdi. Toprağın onlara verdiği bereketli su ile aynı toprağın kuraklığını yendikleri için her yıl kurbanlar bağışlarlardı. Göllerin kıyılarında bir sürü bakire kızı çiçeklerle ve küçük armağanlarla süsledikten sonra, yüksek bir tepeden derinliği belirsiz sulara atarlardı. Çiçekler ve süsler ağır ağır suyun üzerine çıkar, altın zincirlerle ayakları bağlanmış olan bakire kızlar ise göllerin çamurunda kalırdı. Kızların üzerindeki değerli mücevherler binlerce yıl sonra göllerin dibinde bulunmuş ve Meksika ile Kuzey Amerika'nın müzelerine konmuştur.'

Ben bu ıssız yerlere geldiğimde altın aramadım, sularda boğulmuş olan zavallıların çığlıklarını duydum. Bitkilerin arasındaki kuşların acayip bağırmaları, boğulan bakirelerin son çığlıklarını hatırlattı bana. Ve çok eski suların üzerinden hızla uçarak, sulara değdirdikleri beyaz kanatları da, genç ölünün son bir kez suyun yüzünde görünen eline benzettim.

Göllerden birinin kenarında, beyaz elini suların üzerine ve sonsuz havaya doğru uzatan heykele bir güvercin kondu .Belki peşinden bir kartal geliyordu. Buralarda güvercinin ne işi vardı? O yörede çok daha başka kuşlar yaşıyordu; vahşi kuşlarla doluydu buralar. Güvercin heykelin elinde tıpkı tropik taşın üzerinde bir tutam kar gibi dinleniyordu. Uzun uzun baktım ona. Başka bir dünyadaydı o, daha ölçülü ve ahenkli bir dünyadan. Karanlığın kıyısında bir süre saygıyla dinlendi; hiç kıpırdamadan. Belki beni de bu kanlı ve çok eski ormanların bir parçası sanıyordu Sonra havalandı, gözlerimin

önünde gökyüzünün sonsuzluğuna doğru uçtu gitti.

MEKSİKA'LI RESSAMLAR

Meksika düşünce kültür ortamında ressamların önemli bir rolü vardır. Meksika'lı ressamlar, tarihleri, coğrafyaları, halkçı tutumları ve sonsuz tartışmaları ile kentleri doldurur. Issız bir tepede Jose Clemente Orozco durmaktadır. Tek kollu, çarpılmış bir Tanrı gibi, ülkesinin Goya'sıdır. Onunla sık sık söyleşiler yapmışımdır. Jose çarkın başında bir elini kaybetmiş ve kalan öteki eliyle dünyalar yaratmağa çabalayan bir çömlekçinin yumuşaklığına sahipti. Tablolarındaki askerler ve asker karıları, işçilerin kurşunladığı köylüler, çarmıha gerilmişlerin süslediği dehşet saçan tabutları, Lâtin Amerika resminin ölümsüz bir yanını gösterir.

Diego Rivera o yıllarda çok çalışmış ve çevresindekilerle sık sık tartışmıştı. Daima yeni bir şeyler bulurdu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İlya Ehrenburg Paris'de onun yarattığı harikalar ve kişiyi hayal kırıklığına uğratan yaşamı üzerine bir kitap yazmıştı: Julio Jurenito'nun akıl almaz serüvenleri.

Bundan otuz yıl sonra diego Rivera hâlâ resmin büyük ustası idi. İlginç düşünceleri de vardı. İnsan etinin en mükemmel perhiz yemeği olduğunu iddia ediyordu. Her yaşta insanın etinin nasıl pişirileceği üzerine yemek tarifleri yazıyordu. Bir defasında, seviciler üzerine teorisi ile ilgi uyandırmıştı. İddiasına göre, bu err normal ilişkiydi ve kendi tarafından yönetilen kazılarda elde ettiği tarihi belgelerle kanısını ispatlayabilirdi.

Arada sırada benimle saatlerce söyleşirdi. Karanlık, yerli gözlerini heyecanla hareket ettirir, geçen defa anlattığı şeyleri yine anlatırdı. Bazen de, general Rommel'in babası olduğunu iddia eder, fakat bunun aramızda kalması gerektiğini tembihlerdi. Bu gibi açıklamaların milletlerarası ilişkileri zedeleyeceğini belirtirdi.

Alışılmamış inandırma gücüyle dolu sesi ve tüyleri diken diken eden ayrıntılarla anlattığı gerçek dışı olaylar Diego Rivera'yı, onu tanımış olan kişinin hiç unutamayacağı bir sihirbaz yapardı.

O yıllarda Davit Alfaro Siqueiros hapisteydi. Kim olduğu bilinmez biri, Siqueiros'un, Trotzki'nin evine silâhlı baskın yaptığını iddia etmişti. Hapiste olduğu günlerde tanıdım onu. Daha doğrusu,

hapishane müdürü Perez Rulfo ile beraber dışarı çıktığı ve yakındaki meyhanelerden birinde bir kaç kadeh içtiği günlerde tanıştık. Sonra geceyarısma doğru hapishaneye gider ve kapıda sarmaş dolaş birbirimize veda ederdik. Davit parmaklıklarının arkasına dönerdi.

Bir gün meyhaneden hapishaneye dönerken, Sixueiros'un erkek kardeşini tanıdım. Çok ilginç biriydi, Jesus Siqueiros adında. Hilekâr sözü olumlu anlamda hiç kuşkusuz ona tam uyar bence. Duvar kenarlarında sürünür gibi hiç ses çıkarmadan, hatta hiç hareket etmeden yürürdü. Birdenbire onu yanında veya arkanda görüverirsin. Çok az konuşur, konuştuğu zaman da mırıldanır sanırsın. Elindeki küçük bavulu yanında hiç eksik etmezdi. İçindeki kırk ya da elli tabancanın sesi de duyulmazdı. Bir gün sırf meraktan bu bavulu açmış, siyah, gümüşü ve sedef saplı tabancalarla karşılaşınca şaşırmıştım.

Bu tabancaları daima yanında taşımasının bir nedeni yoktu. Jesus Siqueiros'da ağabeyi kadar kendi halinde biriydi. O da çok yetenekli bir sanatçıydı. Bir sahne sanatçısıydı, pandomimci idi. Vücudunu ya da ellerini hiç hareket ettirmeden, yüzünün değişik mimikleri ile korkunun, dehşetin, sevincin ya da sevecenliğin maskelerini suratına geçiriyordu. Bu insanın soluk yüzü, kendisini hayatın karmakarışık yollarında, hiç kullanmadığı o tabancaları ile izlemiştir.

Bu volkan gibi ressamlar, içinde yaşadıkları toplumu daima heyecana sürüklemesini de bilmişlerdir. Aralarında çok defa tartışmalar olmuştur. Günün birinde tiyatroda daldıkları tartışmada söyleyecek söz bulamayınca Diego Rivera ve Siqueiros koskocaman tabancaları çekip, havaya ateş etmişler. Tiyatro salonunun tavanındaki alçıdan meleklerin kanatları seyircilerin üzerine düşünce, ikisi de arkalarına bakmadan salondan çıkmışlar. Arkalarında kavga eden seyircileri ve barut kokan salonu bırakmışlar tartışmaları da böylece sona ermişti.

O yıllarda Rufino Tamayo, Meksika'da yaşamıyordu. Yağlıboya tabloları New York'tan dünyaya yayılıyordu. Bu tablolar, ilginç, canlı ve pazarlarındaki kumaşlar ve meyvalar kadar Meksika'nın temsilcisiydi. Diego Rivera ile Davit Alfaro Siqueiros'un ressamlığı arasında bir benzerlik yoktur. Diego klâsik okuldandır ve dalgalanan bu sonsuz çizgiyle Meksika'nın tarihini ele alır, gelenekleri ve trajedileriyle onun profilini çizer. Siqueiros ise yanardağ ateşi ile patlayan bir ressamdır. Şaşırtıcı tekniğini o büyük buluş yeteneği ile birleştirir.

Hapishaneden çıktığı akşamlarda ve dünya ile Tanrı üzerine

yaptığımız söyleşiler arasında Siqueiros'un serbest bırakılmasını plânlıyorduk. Sonunda benim pasaportuna vurduğum vize damgasıyla yanına karısını da alarak Şili'ye gitti.

Meksika, ülkemin Chillan şehrinde depremden harap olmuş bir okulu yeniden inşa ettirmişti. "Meksika okulu" adı verilen binanın duvarlarını Siqueiros ilginç resimleriyle süslemişti. Şili hükümeti, ülkenin sanatına yaptığım bu hizmet nedeni ile beni iki ay süreyle işten el çektirdi.

NAPOLEON UBİCO

Guatemala'ya gitmeğe karar verdim. Kısa süreli bu ziyaretimizi otomobille yaptık. Kelebek gibi giyinmiş kadınları ve havayı kaplayan bal ve şeker kokularıyla Meksika'nın altın bölgesi denen Tehuantepec boğazından geçtik. Sonra büyük ormanlar başladı. Akşama doğru, büyük gürültülerle ürkerek, durduk. Binlerce Ağustos böceği müthiş bir gürültü ile balta girmemiş ormanlardan telgraf yolluyor gibiydi. Meksika'nın sırrı yeşil; gölgesini çok eski yapıların, yüzyılların tasvirleri, irili ufaklı heykelleri, koskocaman başlar ve taştan hayvanlar üzerine yaymıştı. Meksika ormanını binlerce yıllık varlıklar dolduruyordu. Orta Amerika'nın yükseklerinde sınırı aştığımızda, Guatemala'ya giden dar yol, sarmaşıkları, iri yapraklı ağaçları, Tanrıların geride bıraktığı gözler gibi sakin gölleri, çam ormanları ve sularında sürülerin yıkandığı geniş nehirleri ile beni baştan çıkardı.

Ünlü romanlarını henüz yazmamış olan Miguel Angel Asturias ile bir haftamı buralarda geçirdim. İki kardeş olarak dünyaya gelmiş gibiydik! Birbirimizi o kadar yakın hissediyorduk. Her günü birlikte geçirdik. Akşamüstleri uzaklarda, sisler içinde dağ yamaçlarını ya da tropik limanları dolaşıyorduk.

Guatemala'lıların serbest konuşmağa hakkı yoktu. Hiç kimse diğeri ile politikadan sözetmiyordu. Burada duvarlar sizi dinliyor ve ihbar ediyordu. Arada sırada yüksek bir ovada otomobili durduruyor ve ağaçların gerisinde kimsenin olmadığına emin olduktan sonra bazı konulardan sözediyorduk.

Hükümet başkanının adı Ubico idi. Çok uzun yıllardır yönetmekteydi. İri yarı, donuk bakışlı ve acımasız biriydi. Kanunu o

tesbit ediyor ve onun direktifi olmadan hiç kimse bir şey yapamıyordu. Sekreterlerinden biriyle tanıştım. Daha sonraki yıllarda dostlarım arasına girmiş olan bu kimse, günün birinde çok önemsiz bir konuda Ubico'ya karşı düşüncede olduğunu söylediği için başkan sarayının çalışma odasında bir sütuna bağlanarak, kırbaçlandığını anlatmıştı.

Ülkenin genç şairleri beni bir akşam toplantısında şiirlerimi okumağa davet ettiler. Ubico'ya telgraf çekerek, iznini istediler. Buradaki bütün dostlarım ve şairler salonu doldurdu. Şiirlerimi büyük coşkunluk içinde okudum. Çünkü onlar bu büyük hapishanenin penceresini biraz olsun aralıyabiliyordu. Şehrin polis şefi en ön sırada oturmaktaydı. Daha önceden de uyarmışlardı; bana ve dinleyicilere makinalı tüfekler doğrulmuştu ve polis şefi ayağa kalkarak, salonu terkederse, bu tüfeklerden kurşun yağacaktı.

Fakat hiç bir şey olmadı ve adam toplantısının sonuna kadar yerinden kıpırdamadı.

Dostlarım beni Ubico'ya tanıştırmağa karar verdi. Kendini Napolyon'a benzeten bu çılgın adam, saçının bir buklesini alnına düşürüyor ve konuşurken Bonapart'ın o ünlü pozunu alıyordu. Böyle bir daveti reddetmemin tehlikeli olduğunu söylediler. Bu adamın elini sıkmamağa karar verdim ve derhal Meksika'ya geri döndüm.

TABANCALAR

O yılların Meksika'sında tabanca sevgisi almış yürümüştü. Tabancalara saygı gösteriliyordu ve "kırkbeşlik" fetişizmi insanları sarmıştı. Parlamentoya adaylığını koymuş olanlara ülkenin gazeteleri bir "tabancaları geri verme kampanyası" açmışlardı, fakat sonunda Meksika'lının dişini çekmenin, onu çok sevgili tabancasından ayırmaktan daha kolay olduğunu anladılar.

Günün birinde dostlarım şairlerle, çiçeklerle süslü kayıklarda yapılan bir eğlenceye gittim. Xochimilco gölünde onbeş - yirmi kayık daha toplanmıştı. Sular ve çiçekler arasında sanki Azteklerin çiçek gezintileri için yapılmış dereler, kanallar ve bataklıklardan geçtik. Kayıkların her yanından çeşitli biçimlerde bir araya getirilmiş renk renk çiçekler taşıyordu. Meksika'lılarm elleri de Çin'lilerin elleri gibi çirkin şeyler yapmağa ve tutmağa yatkın değildir. Taştan,

gümüşten, topraktan, ya da çiçekten, en güzel biçimleri oluştururlar.

Yolculuk sırasında şairlerden biri, arka arkaya içtiği Tequila'dan sonra ayağa kalkarak, sapı gümüş ve altın şekillerle süslü o çok güzel tabancası ile havaya ateş etmem için ricada bulundu. Bunu duyan başka bir şair de hemen tabancasını çekip, kendi tabancasıyla ateş etmemi istedi. Ne yacağımı şaşırmıştım. Gürültü ve şaşkınlığım içinde kayıkta bulunan bütün şairler tabancalarını çekti ve başamın üzerinde sallıyarak, kendi silâhları ile ateş etmemi istemeğe başladı. Üzerimi ırten bu tabanca çardağı altında tedirginlik duymağa başlamışım. Burnumun ucunda, koltuğumun altında tabancalar oynuyordu. Sonunda aklıma bir düşünce geldi. Yanımdakilerden birinin o kocaman Meksika'lı şapkasını aldım ve "şiir ve barış adına" diyerek, bütün tabancaları bu şapkanın içinde topladım. Hepsi kabul etti ve ben silâhlara bir kaç gün için de olsa el koymağı başararak, onları evimde sakladım.

NİÇİN NERUDA?

Yeryüzünün bütün tuzu Meksika'da toplanmıştı. Avrupa'da savaşın bütün gücü ile devam ettiği, Hitler'in ordularının peşpeşe başarılar kazandığı ve Fransa ile İtalya'yı istilâ ettiği yıllarda ülkelerini terkeden bir çok edebiyatçı Meksika'nın özgürlüğüne sığınmıştı. Bu edebiyatçılar arasında Anna Seghers ve geçen yıllarda ölmüş olan Çekoslovakya'lı mizah yazarı Egon Erwin Kisch de bulunuyordu. Nefis kitaplar yazmış olan bu Kisch'in yaratıcı gücünün, çocuğumsu esprilerinin ve hokkabazlıklarının hayranıyımdır. Evimin kapısından içeri girer girmez, kulağından bir yumurta çıkarır, ya da peşpeşe altı yedi madeni parayı — sanırım sürgündeki bu büyük yazarın ihtiyacı vardı onlara — yutuverirdi. Onunla daha İspanya'da bulunduğum yıllarda tanışmıştık. Doğuşumda adımın başka olmasına rağmen niçin Neruda adını aldığımı çok merak ettiğinden bir gün onun sorusuna şakayla şöyle cevap verdim: "Büyük Kisch, sen Albay Redl'in sırrını çözdün. (1914 yılında tanınmış bir Avusturya casusluk olayı), fakat Neruda adının sırrını hiç ortaya çıkaramayacaksın!"

Ve böyle de kaldı. Yıllar sonra istilâcıların elinden geri alınmış

olan ülkesinde hayata gözlerini yumduğunda, Neruda'nın niçin Neruda olduğunu keşfedememişti.

Cevabı çok kolaydı. Ondört yaşındayken babam, biraz da kuşku ile benim edebiyat çalışmalarımı izliyordu. Dergilerde yayınlanan ilk şiirlerimi gizlemek için kendime bir takma ad bulmalıydım. Bu yeni soyadı tamamen değişik olmalıydı. Derginin birinde bu Çek adına rastladım ve balad ve romanslar kaleme almış, bütün halkın tapdığı ve Prag'ın Mala Strana semtinde adına bir heykel diktikleri çok büyük bir edebiyatçının adı olduğunu bilmeden kendime seçtim. Aradan çok yıllar geçip de Prag'a geldiğimde, bu kimsenin sakallı heykelinin ayakları dibine bir çiçek demeti bıraktım.

PEARL HARBOUR'DAN BİR AKŞAM ÖNCE

Benim evime geldiler. Salamanca'lı Wenceslao Roces, Maura dükünün akrabası ve bir cumhuriyetci olan, "In Place of Splendor" adlı kitabıyla Kuzey Amerika'da büyük başarı kazanan kadın yazar Contancia de la Mora, Leon Felipe, Juan Rejano, Moreno Villa, Herrera Petere, miguel Prieto, Rodriguez Luna... hepsi de İspanyol. Onlardan başka İtalyan Vittorio Vidale — beşinci alayın komutanı olarak tanınmıştı — ve Mario Montagnana... ilginç hayat hikâyeleri, anıları ve kültürleri devamlı hareket halinde olan sürgündeki İtalyan edebiyatçıları. Jacques Soustelle ve Gilbert Medioni'de bana geldi. Gaullist liderler, özgür Fransa'nın temsilcileri. Onlardan başka Güney ve Orta Amerika'dan Meksika'ya sığınmış Guatemala'lılar, Salvador'lular ve Hondoras'lılar... Bütün bu insanlar Meksikayı doldurmuştu. Kentin San Angel semtindeki eski evimde bazen sanki dünyanın kalbi atıyordu.

Fransız Soustelle o yıllarda solcu düşünceleri ile ilgiyi çekiyordu. Aradan yıllar geçip, de Gaulle başkan olduğunda Cezayir'li darbecilerin politik şefi olarak onu zor durumlara sokmuştu. Bu Soustelle ile başımdan geçen bir olayı anlatmak isterim.

Yıl 1941. Nazi'ler Leningrad'ı sarmış, Rusya'nın içlerine doğru ilerlemekteydi. Berlin Roma Tokyo eksenindeki Japon tilkileri, Almanya'nın savaşı kazanacağından ve ganimetlerden onları yoksun bırakacağından korkuyordu. Dünyayı sayısız söylenti dolaşıyordu. Günün birinde saat sıfırda müthiş Japon gücünün Uzak Doğu'da

harekete geçeceğinden sözediliyordu. Bu arada bir Japon barış grupu Washington'da Amerikan hükümetine yakınlığını bildiriyordu. Fakat herkes şundan emindi ki, Japon'lar günün birinde şaşırtıcı bir darbe vuracaktı, çünkü "yıldırım savaşı" kanlı bir modaydı.

Anlattığım olayın daha anlaşılır olması için şunu da eklemek isterim. O yıllarda eski bir Japon ticaret filosu Şili'ye de uğramaktaydı. Bu gemilerle bir kaç defa yolculuk etmiştim. Ülkenin çeşitli limanlarına yanaşırlar ve kaptanları karaya çıkıp, eski eşya satın alır, fotoğraf çekerdi. Şili'nin bütün limanlarından başka, Güney Amerika'nın kıyı şeridindeki Peru ve Ekvator limanlarına da uğrayıp, Meksika'nın Manzanillo limanında Yokohama'ya doğru yola çıkarlardı.

Meksika'da Şili Konsolosu olduğum günlerde beni yedi Japon ziyaret etti. Çok acele bir Şili vizesine ihtiyaçları vardı. Kuzey Amerika'nın San Fransisco şehrinden geliyorlardı. Yüzlerinden tedirgin olduklarını okumak mümkündü. Giyimleri iyi idi, belgeleri ve kimlikleri tamamdı, sanayici ya da mühendise benziyorlardı.

Niçin ilk uçağa atlayıp, acele Şili'ye gitmek istediklerini sordum. Kuzey Şili'deki güherçile ihraç eden Tocopilla limanından kalkacak bir gemiye yetişmek istediklerini söylediler. Bu Japon gemisine binmek için binlerce kilometre uzaktaki Şili'ye gitmelerine gerek olmadığını anlattım. Bir kaç adım ötedeki Meksika limanı Manzanillo'dan da Japonya'ya gemi kalkıyordu.

Ne yapacaklarını bilmez bir halde gülümsediler ve sonra kendi dillerinde aralarında konuştular. Yanlarındaki Japonya Başkonsolosluğu sekreterine de danıştılar. Sonra bu adam bana dönerek şöyle dedi:

"Bakın sayın meslektaş, mesele şu: bu gemi rotasını değiştirdi ve Manzanillo'ya uğramayacak. Bu nedenle bizim başarılı uzmanlarımızın Şili limanında gemiye binmesi gerekli."

Çok çabuk düşündüm. Önemli bir şeyler oluyor gibiydi. Pasaportlarını, vesikalık fotoğraflarını, Birleşik Amerika'daki çalışma kâğıtlarını ve diğer belgeleri bana vermelerini rica ettim. Yarın tekrar uğramalarını da söyledim.

Kabul etmediler. Vizelere derhal ihtiyaçları vardı ve bunun için de her türlü maddi fedakârlığı yapmağa hazırdılar.

Benim için en önemli olan, zaman kazanmaktı, bu yüzden vizeleri hemen hazırlamağa yetkili olmadığımı söyledim. Yarın tekrar gelmek zorunda kalacakları için de üzüntümü belirttim.

Gittiler.

Yavaş yavaş meseleyi kafamda çözmeye başladım. Bu kişiler

niçin kaçar gibi Kuzey Amerika'yı terketmek ve çok çabuk vize almak istiyordu? Ve otuz yıldan beri ilk defa rotasını değiştiren Japon gemisi? Ne demekti bütün bunlar? Aklıma bir fikir geldi. Bu adamlar kuşkusuz Japon gizli örgütündendiler ve çok önemli bir olaydan önce ortadan kaybolmaları gerekiyordu. Benim kanımca bu, Japonya'nın savaşa girmeğe karar vermesinden başka bir şey olamazdı. Bu Japon'ların, durumdan haberi vardı.

Düşüncelerim beni tedirgin etmeğe yetti. Ne yapmalıydım şimdi?

Müttefik ülkelerin Meksika'da bulunan İngiliz ve Amerikalı temsilcilerinden hiç birini tanımıyordum. Sadece general de Gaulle'ün Meksika hükümeti tarafından kabul edilen resmi temsilcileri ile tanışıyordum. Derhal onlarla temasa geçtim ve durumu ayrıntılarıyla anlattım. Bu Japonların adları ve bütün belgeleri elimizdeydi. Eğer Fransızlar hemen harekete geçseydi, Japon'ları tuzağa düşermek mümkündü. Fakat de Gaulle'cü diplomatlar olaya pek ilgi göstermedi.

"Siz genç diplomatlar," dedim sonunda, "harekete geçin ve bu Japon casuslarını ortaya çıkarak üne kavuşun! Ben onlara vize vermeyeceğim, ama siz de hemen müdahale etmelisiniz."

Bu konuşmalar ve çekişmeler iki gün daha sürdü. Soustelle konuya ilgi göstermiyordu ve herhangi bir müdahaleye girişmekten de kaçmıyordu. Benim için yapacak bir şey kalmamıştı, fakat Japon'lara vizeyi de vermedim. Bunun üzerine derhal diplomat pasaportu sağlayan adamlar Şili Büyükelçiliğinden vizeyi aldılar ve tam zamanında Tocopilla'ya vardılar.

Bunun üzerinden bir hafta sonra da, Pearl Harbour olayı ile bütün dünya sarsıldı.

MALAKOLOG BEN

Bundan yıllarca önce bir Şili günlük gazetesinde şunlar yazılıydı: Çok iyi dostum ünlü profesör Julian Huxley Santiago'ya geldiğinde beni sormuştu.

"Şair Neruda'yı soruyorsunuz değil mi?" demişti gazeteciler ona.

"Hayır. Ben Neruda adında bir şair tanımıyorum. Malakolog Neruda ile konuşmak istiyorum."

Yunanca'dan gelen malakalog kelimesi, yumuşak hayvanlar

bilimi ile ilgilenen kimselere verilen addır.

Gazetede belki beni kızdırmak için yazılmış bu küçük olay çok hoşuma gitmişti. Yıllardır tanıdığım Julian Huxley, kardeşi Aldous'dan, daha canlı ve daha neşeli biriydi.

Meksika'da olduğum yıllarda sık sık kıyıya gider ve sıcak duru sulara dalarak, çok güzel midyeler ve deniz hayvanı kabukları toplardım. Sonraki yıllarda Küba ve başka ülkelerde de bu merakımı, değiştirme, satın alma, armağanlar ve çalmalarla (namuslu kolleksiyoncu yoktur) devam ettirdim. Yıllar geçtikçe odam ve sonra da evimin bütün odaları denizden toplanan hazinelerle dolmağa başladı.

Çin'in, Filipinler'in, Japonya'nın ve Kuzey Avrupa denizlerinden toplanmış en ilginç salyangozlar ve pramitler koleksiyonumdaydı. Kırmızı ve sarı, mavi ve böğürtlen renginde, Karibik'lerin dansözleri gibi salyangozlarımın arasında bulunmayan tek önemli Brezilya ormanlarından bir salyangozdu. Buna bir defa rastlamış, fakat satın alamamıştım. Sonraki yıllarda da Brezilya ormanlarında yaptığım bir yolculuk sırasında arayamamıştım. Tamamen yeşil renkte ve bir zümrüt güzelliğindeydi.

Benim bu salyangoz ve deniz hayvanları toplama merakım bir çok dostuma da geçmişti. Sonunda koleksiyonum onbeşbin parçaya vardı ve masalardan, raflardan yere düşmeğe başladı Kitaplığım da "yumuşak hayvan bilimi" üzerine kitaplarla doldu. Sonunda, günün birinde, onları kocaman sandıklara doldurarak Şili Üniversitesi'ne yolladım. Böylece büyük bir bağış yaptığımı sanıyordum. Benim Lâtin Amerika üniversitem büyük lâflar ve teşekkürlerle bağışımı kabul etti ve koleksoyunumu ambarlardan birine tıktı. Bir daha görmedim onları.

"ARAUKANYALI"

Dünyada soğuk ve sıcak savaşlarla konsolosların önemi gittikçe azalmıştı. Her konsolos yavaş yavaş kişiliksiz bir robot olma yolundaydı. Kendi başına karar veremez durumuna getirilmiş bu kişiler daha çok bir polis görevlisi gibi çalışmağa zorlanıyordu.

Ülkemin dışişleri bakam benden, konsolosluğa gelip de vize isteyenlerin, Afrika'lı mı, Asya'lı mı yoksa Yahudi mi olduğunu

incelememi istedi. Bu ırklardan olan hiç bir insan Şili'ye girmemeliydi.

Bu saçmalıklar o kadar ileri gitmeğe başladı ki, günün birinde kendi paramla bir dergi yayınlamağa karar verdiğimde, ben de kurbanları arasına girdim. Derginin adını Araucania koydum ve ilk sayısının kapağına da gülen bir Araukanyalı kadın resmi bastım. Hükümet başkanı Don Pedro Aguirre Cerda olmasına ve canayakın yüzünün beyaz yerli karışımı hatlar taşımasına rağmen o tarihlerdeki dışişleri bakanı bunu görevi ihmal etme sayarak, benim dikkatimi çekti.

Bilindiği gibi Araukanya'lılar yok edilmiş ve unutulmuştur. Bu ırkın unutulmasında ve yok edilmesinde tarih yazarlarının da rolü yok değildir. Araukanya'lılar kadar onurlu çok az ırk vardır yeryüzünde. Bir gün gelecek Araukanya üniversiteleri kuracağız ve Araukanya dilinde basılmış kitaplar okuyacağız. İşte o zaman göreceğiz, ne kadar duru, ne kadar saf ve yanardağ gibi öylesine güçlü neler kaybetmiş olduğumuzu!

Kendileri bir çok karışım ve birleşmenin ürünü olan bazı Lâtin Amerika ülkesinin ırkçı saçmalıkları, bence sömürgecilik günlerinden kalma bir günahtan başka bir şey değildi .Bir avuç beyaz ya da beyazımsı insandan oluşturacakları tabaka ile dünya toplumunda yer almak istiyorlardı. Bereket versin, UNO yavaş yavaş siyah ve Moğol üyelerle de doluyor. İnsan ırklarının ağacında çeşitli renklerde yapraklar da görülmeğe başlıyor.

Bütün bunların sonunda kendimi yorgun hissettim ve başkonsolosluk görevimden çekildim.

BÜYÜ VE GİZ

Baskılarla ezilen milliyetçi Meksika dünyasının, ben ve benim tanıklığım olmadan da devam edeceğine emin oldum. Ülkeme dönmeğe hazırlandığım günlerde Meksika'daki hayatı, buraya geldiğim günlerde olduğundan daha az anlar olmuştum.

Sanat ve edebiyat, birbiri ile geçinemeyen çevrelerde oluşuyordu. Bu çevrelerin dışından bir sanatçı bir şeyler yapınağa çalışsın, ya da çevreyi eleştirsin, derhal üzerine çullanılıyordu.

Dönüş hazırlıklarını yapınağa hazırlandığım günlerde, inanılmaz

bir gösteriye tanık oldum. Benim için büyük bir ziyafet düzenlendi ve bu yemeğe üçbin insan geldi. Hükümet üyeleri tek tek sempati telgrafları yolladı. Fakat meksika benim için yine de, Amerika ülkelerinin birleştiği yerdir. Eski Amerika'nın güneş takviminin, ışığının, zekâsının ve sırrın merkezi bu ülkede yapılmış olması bir rastlantı değildir.

Fakat her şey mümkündü, mümkün oldu da. Ülkede çıkan tek muhalefet gazetesi hükümet tarafından maddi destek gördü. O yıllarda Meksika, benim için en diktatörce yönetilen bir demokrasi ülkesiydi.

Bana çok dokunmuş trajik bir olaydan da sözetmeden yapamayacağım. Bir fabrika işçileri grevi haftalardır sürüp gidiyor, bir türlü antlaşma olmuyordu. İşçilerin karıları toplanıp, hükümet başkanına gitmeğe ve ona dertlerini ve korkularını anlatmağa karar vermişti. Yanlarına silâh filân almadılar elbette. Ona ve karısına vermek için çiçekler götürüyorlardı. Hükümet sarayının kapısındaki nöbetçiler onları durdurdu ve içeri bırakmadı. Başkan kadınları kabul etmeyecekti. İlgili bakanlığa başvurmaları söylendi. Derhal sarayın kapısını terketmeleride emredildi. Fakat kadınlar çekilmedi. Başkanı rahatsız etmeyeceklerini, ona çiçekler verip grevde bir an önce anlaşmaya varılması için aracı olmasını rica edeceklerini söylediler. Artık çocuklarına yedirecek yemek bulamıyorlardı; çaresizlik içindeydiler. Kapıda nöbetçi subay, başkana haber yollamağa yanaşmıyordu. Kadınlar da sarayın kapısını terketmiyordu.

Bunun üzerine nöbetçiler ateş açtı. Kadınlardan altı yedisi öldü, bir çoğu da yaralandı.

Ertesi gün ölüler çabucak gömüldü. Büyük bir insan kalabalığının töreni izleyeceğini tahmin etmiştim. Fakat yanıldım, bir avuç insan tabutların peşinden yürüdü. Çok ilerici tanınmış bir sendika başkanı da aralarındaydı. Mezarların başında yaptığı konuşma ertesi gün gazetelerde hiç kısaltılmadan yayınlandı. Sendika başkanı ne bir protesto, ne öfkeli bir kelime kullanmıştı. Gaddarca işlenmiş bu cinayetlerin suçlularının cezalandırılması gerektiğinden bile sözetmiyordu. İki hafta sonra ise trajik olay unutulup gitti. Bugüne kadar da bu kanlı olayı hatırlatan hiç bir yazı okumuş değilimdir.

Başkan bir Aztekti ve İngiliz kral ailesinden daha yaklaşılmazdı. Ölümü göze almadan yüksek kişiyi, şaka ya da ciddi, hiç bir gazete eleştiremezdi.

Pitoresk yan Meksika dramlarını öylesine örter ki, sembollerin

kudreti karşısında şaşırmamak elde değildir; bu semboller gerçek nabız atışlardan, kan damlayan ölülerden gitgide uzaklaşır. Filozoflar artık edebiyat meraklısı olmuştur, kılı kırk yaran tartışmalara boyun eğmekte ve yanardağın yanında gülünç durumda kalmaktadırlar. Toplum hareketleri zorlaştırılmakta ve engellenmektedir. İnsanları boyunduruk altına almak, tahtın etrafındaki çeşitli akımların yardımı ile yapılmaktadır.

Fakat Meksika'daki o büyülü şey yine de ortaya çıkıyor. Köylünün fasulya topladığı zavallı bahçesinde fışkırmağa başlayan lâvlardan, söylentilere göre yüzyıldır Meksika topraklarında gömülü olması gereken Cortes'in o istilâcı kafasındaki altın miğfere ve dörtyüz yıl önce ortadan kaybolmuş ve arada sırada hiç beklenmedik bir anda orada veya burada verilerin koruyuculuğunda yeniden ortaya çıkarak, sonra bir gece yine aniden kaybolan Aztek kralı Cuauthemoc'un kemikleri için yapılan araştırmalara kadar.

Yolunu şaşırmış ve damarlarımda aralıksız dönüp durmakta olan küçük bir kartal gibi, Meksika benim yanımda yaşamakta. Uyuyan asker yüreğimden kartalın kanatları yalnızca ölümle düşecektir.

Anavatan Karanlıklarda

MACCHU PİCCHU

Kendi isteğimle konsolosluk görevime son verişimi bakanlık hemencecik kabul etti.

Diplomatik intiharım beni çok sevindirdi, çünkü artık Şili'ye dönebilecektim. Bence kişi, vatanında yaşamalıdır; kökleri koparmağa çalışırsa, büyük hayal kırıklıklarına uğrayacak ve ruhu şu ya da bu biçimde felçli kalacaktır.

Ben kendi ülkemde yaşamalıyım. Ona ayaklarım, ellerim ve kulaklarım ile dokunmadan, sularını ve gölgeliklerini hissetmeden, köklerim çamurun içinde besleyici özü aramadan yaşayamam ben.

Tam olarak Şili'ye dönmeden önce, şiirime yeni boyutlar veren bir buluşdaha yaptım.

Yolculuğuma Peru'da ara verip, Macchu Picchu yıkıntılarına tırmandım. Bu tırmanış atla oluyordu. O günlerde yıkıntılara çıkan bir yol yoktu. Dağın yükseklerinden yeşil Andlarm kule kadar sivri tepelerinin çevrelediği eski taş yapıları gördüm. Yüzyıllar sonunda harap olmuş kalenin taşları arasından ince sular aşağıdaki vadiye akıyordu. Wilcamayo nehrinin yatağından bembeyaz sis bulutları yükseliyordu. Bu taşların göbeğinde, kimselerin yaşamadığı bu gururlu ve mükemmel bir dünyanm göbeğinde kendimi hiç de yabancı hissetmedim; sanki ben de onlardan biriydim. Kendi ellerimle burada çok uzun zaman önce çalışmış, çukurlar açmış, kayalar taşımış gibiydim.

Bir Şili'li, bir Peru'lu, bir Amerika'lı gibi hissettim kendimi. Kimsenin ayak basmadığı bu yüksek tepelerde, ün dolu bu dağınık kalıntılar arasmda şiirim yeni bir inanç kazanmıştır. **Macchu Picchu'nun Tepeleri** şiirimi de orada yazmışımdır.

BOZKIR

1943 yılı sonunda yine Santiago'ya geldim. Uzun yıllar ödeyeceğim taksitlerle satın aldığım evime yerleştim. Büyük ağaçlarla dolu bir bahçenin çevrelediği bu evde kitaplarımın arasmda zor bir hayata başladım.

Ülkemin güzelliklerini, doğasını, kadınlarının büyüsünü, dostlarımın çalışmalarını ve vatandaşlarımın zekâsını yeniden aramak için yola çıktım.

Değişen bir şey yoktu. Tarlalar ve uyuklayan köyler, maden ocaklarının bulunduğu bölgelerde müthiş bir yoksulluk ve kulübleri dolduran şık insanlar. Kararımı vermeliydim.

Kararım, izlenmeme sebep olmuştur, fakat bana hayatımda yıldızın parladığı anları da getirmiştir.

Hangi şair buna pişman olurdu ki?

Yıllar sonra benimle bir röportaj yapmış olan -bundan ilerde söz edeceğim Curzio Malaparte, yazısında çok doğru olarak şunları yazmıştı: "Eğer ben de Şili'li bir şair olsaydım, Pablo Neruda gibi yapardım. Bu ülkede şair bir karara varmalıdır. Ya Cadillac'lar, ya da ayakkabısız ve okulsuz insanlar!"

İşte ayakkabısız ve okulsuz bu insanlar beni 4 Mart 1945 yılında ülkenin senatörlüğüne seçti. Şili'nin en geri bölgeleri sayılan büyük bakır ve güherçile ocaklarının binlerce insanı bana oy vermiş olduğu için her zaman gurur duyarım.

Bozkırda yolculuk oldukça güçlü. Bölgeye yarım yüzyıldır hiç yağmur düşmemiş ve çöl insanları kendi şartlarına göre biçimlendirmişti. Hepsinin yanık yüzleri vardı. Yalnızlıkları ve terkedilmişlikleri karanlık bir donukluk gösteren gözlerinde dile geliyordu. Çölden tepelere çıkmak, yoksul evleri tek tek dolaşmak, insanlıktan uzak bir yaşantıyı tanımak ve inzivaya çekilmiş insanların tek ümidi olarak ortaya çıkmak hoş bir sorumluluk değildi. Bununla birlikte şiirim bana onlarla ilişki kurma yollarını açtı. Şiirim, halkım ve onların güç yaşantıları arasında dolaşabiliyor ve onlar tarafından ölümsüz bir kardeş olarak kabul ediliyordu.

Çevremde toplanan dostların ansiklopedik kültürlerinden yavaş yavaş kuşku duymağa başladığımda Paris'te mi, Prag'da mı olduğumu hatırlamıyorum. Hemen hemen hepsi yazardı. Aralarında tek tük de öğrenciler vardı.

"Şili'li olduğum için Şili'den çok söz ediyoruz," demiştim onlara. "Ama benim çok uzaklardaki ülkem üzerine herhangi birşey biliyor musunuz? Örneğin, Şili'de hangi ulaşım araçları kullanılır? Fil mi, otomobil mi, tren mi, uçak mı, bisiklet mi, deve veya kızak mı?"

Çoğu ciddi ciddi: "Fil" diye cevap vermişlerdi.

Şili'de fil yoktur. Ama Güney Kutbundan başlayıp bir yüzyıldır yağış almayan çöllere kadar uzanan bir ülkenin herkes için bir bilmece olmasını olağan karşılıyorum. Yıllarca bu ıssız bölgelerin halkının haklarını koruyan bir senatör veya hayatlarında kravat

takmamış gühercile ve bakır madeni işçilerinin temsilcisi olarak bu çöllerde dolaşmak zorunda kaldım.

Bu topraklara ayak basan, kendini bu kum çöllerine teslim eden aya inmiş gibi olur. Boş bir gezegeni andırışı ülkemin dev zenginliklerini gizliyor. Ama çorak topraklardan, kayalık dağlardan beyaz gübreyle renkli madenleri kazanmasını bilmek gerek. Dünyanın çok az yerinde hayat bu kadar zordur. Oralara su götürmenin, küçük bir çiçeği olan bir bitki veya bir köpek, bir tavşan veya domuz yetiştirmenin sayısız güçlükleri vardır.

Ülkenin öbür ucundan biriyim ben. Dev ormanları olan yeşil topraklarda doğdum. Çocukluğum yağmur ve kar altında geçti. Kendimi bu çöle adamam bile yaşantımda köklü bir değişiklik anlamına gelir. Parlamentoda bu insanları, onların yalnızlığını, topraklarını temsil etmek güç bir işti. Üzerinde tek bir ot yetişmeyen, tek bir damla yağmur almayan çıplak topraklar korkunç ve insan düşmanı bir sırdır. Ormanlarda, ırmak kıyılarında herşey insanla konuşur. Çöl ise böyle bir bağlantı kurmayı bilmez. Çölün dilini, yani suskunluğunu anlamıyordum.

Maden firmaları yıllar boyu bozkırda saltanat sürmüş krallıklar gibiydi. İngilizler, Almanlar ve başka "sömürgeciler" bu değerli topraklara sanki el koymuş gibi her yana sınırlarını çekmişti. İnsanlarını toplumdan soyutlamışlar, toplantıları yasaklamışlar, partileri ve gazeteleri yasa dışı ilân etmişlerdi. Bu topraklara girmek için özel izin gerekliydi ve çok az kişiye bu izin tanınıyordu elbette.

Bir akşamüstü, Maria Elena'daki ocakların işçileri ile konuşuyordum. Bulunduğumuz yerin zemini su, yağ ve asit karışımı bir çamur la kaplıydı. Benimle birlikte gezen sendika yöneticileriyle bu çamur tabakasına yerleştirilmiş uzun kalaslarda yürüyorduk.

Sendikacılar: "Bu kalaslar, dedi "bize onbeş greve, sekiz yıl süren yakınmalara ve de yedi ölüye malolmuştur."

Bir grev sırasında şirket polisi grevcilerden yedisini tutukladığında insanlar ölmüştü. Şirketin özel polisleri iplere bağladıkları bu yedi kişiyi çekerek, ıssız çöllere sürüklemişler ve bir kaç kurşunla öldürmüşlerdi. Arkadaşları bulup da, gömene kadar cesetleri çölün yakıcı sıcağında ve buz gibi soğuğunda günlerce kalmıştı.

Bu olaydan önce bölgede çok daha kötü şeyler olmuştu. Örneğin, 1906 yılında İquique ocağından grevciler, yakınmalarını doğrudan doğruya hükümete bildirmek için aşağıya, kente inerler. Uzun yürüyüşten yorgun düşmüş binlerce işçi, okulun önündeki alanda açık havada geceler. Ertesi sabah valiyi ziyaret edecek ve şikâyetlerini bildireceklerdir. Fakat buna fırsat bulamazlar. Sabahın

alaca karanlığında bir albayın emrettiği askeri birlikler alanı çevreler, bir uyarıya bile gereklilik görmeden uyumakta olan insanların üzerine ateş açarlar. Bu kıyımda altı binden fazla işçi ölür.

1945 yılında bir çok şey düzelmişti, arada sırada bana sanki eskisinin o "kökünden kurutma" düşüncesi yeniden canlanıyormuş gibi geliyordu. Bir defasında sendika lokalinde işçilerle görüşmem yasaklandı. Bunun üzerine ben onları dışarı çağırdım ve çölün ortasında, anlaşmazlıklar ve onları çözmek için mümkün olan çarelerden sözettim. Çevremde aşağı yukarı ikiyüz işçi toplanmıştı. Birden bir motor gürültüsü ile irkildim. Ordunun bir panzeri dört beş metre yakınıma geldi, önündeki delik açıldı ve çıkan makinalı tüfek başıma nişan aldı. Panzerin yanında duran iki dirhem bir çekirdek subay, bütün konuşmam süresince suratında sert bir ifade ile dik dik bana baktı. O gün başka bir şey olmadı.

Büyük bir bölümü okuma-yazma bilmeyen bu işçilerin bana ve partime gösterdikleri inanç, savaşına o çölde başlayan Luis Emilio'ya kadar gerilere uzanır. İşçi hareketlerinin basit bir elebaşısından, güçlü ve kendinden korkulan bir kişi olmağı başarmıştı. Bütün ülkede sendikaların kurulmasında en büyük rolü Emilio oynamıştı. Kısa bir süre içinde çıkarmağı başardığı onbeş gazete, kurduğu bu yeni düzenin koruyucuları olmuştu. Ve bütün bunlar, yeni bilinçlenmiş işçilerin ceplerinden verdikleri paralarla gerçekleşmişti.

O günlerde yiğitçe çalışmış baskı makinalarım görmek beni çok duygulandırdı. Bu makinalar kırk yıl sonra da aynı göreve devam ediyordu. Baskı makinalarının bir kısmı polisler tarafından harap edilmiş, fakat işçiler onları onarıp yine kullanmışlardı. Onların gene yaşama kaynağı, mücadelelerinde aldıkları yaralardı.

Bu uzun yolculuklarım boyunca en yoksul evlerde, kulübelerde ve bozkır insanlarının barınaklarında gecelemeğe alıştırdım kendimi. Her gittiğim yerde beni işçiler, ellerinde küçük bir bayrakla karşılıyordu. Sonra bana kalacağım yer gösteriliyordu. Günlerim uzundu ve bana gelen kadınlarla erkeklerin iş sorunlarını dinliyor, onlara düşüncemi söylüyor, öğütler de veriyordum. Dertleri ve şikâyetlerini, dışardan biri, gülünç önemsiz ya da tuhaf bulabilirdi. Örneğin, onlara çay verilmemesi büyük bir greve sebep olabilirdi. Belki bir Londra'lıyı yalnızca üzebilecek böyle bir konu bu umutsuz bölgeler için önemsiz miydi? Şili halkının günde bir kaç defa çay

içmeden yaşayamayacağını herkes bildiğine göre, işçilerin böyle bir sorunu da önemsiz sayılamazdı. Kendilerine verilen çay miktarının azaltıldığından yakınan yalınayak işçilerden bazıları bana şunu söylemişti:

"Çay içmezsek, başımız müthiş ağrıyor."

Terkedilmiş topraklarda ve suskunluğun bulutları altında yaşamlarını sürdüren bu insanlar politikayı büyük bir ilgi ve merakla izliyordu. İster Yugoslavya'da, isterse Çin'de dünyada neler olup bittiğini bilmek istiyorlardı. Toplumcu ülkelerdeki zorluklar ve değişiklikler, İtalya'daki büyük grevlerin sonuçları, savaş söylentileri, dünyanın öteki ucundaki devrimler onları ilgilendiriyordu.

Bu uçsuz bucaksız bölgelerde birbirinden yüzlerce kilometre uzakta düzenlenen toplantılarda benden sık sık, şiirlerimi okumamı da istiyorlardı. Tabiî mısralarımda söylemek istediğim her şeyi anlayıp anlamadıklarını bilmiyorum. Ama bunun o kadar çok önemi var mı? Kültürlüler arasında bir aptal olan ben bile çok defa Hölderlin, ya da Mallarme'nin şiirlerinden bir şey anlamamışımdır. Ben de bu işçilerin şair Neruda'ya gösterdiği aynı saygı ile o şiirleri okumuştum.

Bana verilen yemek eğer bir ziyafet yemeği ise, büyük bir tencere içinde ortaya konan tavuklu sebzeydi. Masaya gelen eti yemek için kendimi çok zorlardım. Bu ya bir kobay, ya da bir Hint adatavşanı idi: Fakat zamanla kendimi buna da alıştırdım ve laboratuarlarda ölmek için doğmuş hayvanların eti benim en çok sevdiğim yemek oldu. Gecelediğim evlerde bana yatmam için gösterilen yatakların iki özelliği vardı. Kar beyazı kolalanmış çarşaflar ve bozkır toprağı kadar sert "şilteler" Buralarda şilte nedir bilinmiyordu, buna karşılık tahtalar dümdüz ve acımasızdı.

Bütün bunlara rağmen kutsanmış gibi uyuyordum. Yoldaşı olduğum insanların birliğinde uykuya dalıyordum. Gündüzler hep kuru ve kömür ateş igibi yakıcıydı. Fakat bozkır gecesi, yıldızlarla örtülü bir çanağın altına o tazeliğini yayıyordu.

Benim şiirim ve hayatım bir nehir gibi akıp gitmiştir. Şili'nin yüksek dağları arasındaki derin vadilerde dünyaya gelen ve denizlere kavuşmağa çalışan bir nehir gibi. Suların üzerinde yüzen her şeyi götürmüş, coşkunluğu kabul etmiş, sırları günışığına çıkarmış ve halkın yüreğine giden bir yol açmıştır kendine.

Ben ıstırap çektim ve savaştım, ben sevdim ve şarkılar söyledim. Dünya bölünürken ben yendim ve yenildim, ekmeğin ve kanın tadına vardım. Başka ne arzular bir şair? Ağlamaktan öpmeğe, yalnızlıktan kalabalığa kadar bütün duygular şiirimde kanat çırpmış, onun içinde

yaşamıştır. Ben şiirim için yaşadım, şiirimle savaşlar verdim. Eğer kelebeğin konduğu çiçekteki tozlar kadar uçucu armağanlar kazanmışsam, içlerinde bir tanesi vardır ki, bir çok şair beni kıskanacaktır, çünkü bu armağan erişilmesi güç bir armağandır. Estetiğin güç öğretileri ve yazılı sözlerin lâbirentinde yaptığım araştırmalardan sonra halkımın şairi olmuştum. Benim kazandığım en büyük armağan işte buydu. Mısralarımla dolu kitaplarım değil. Lota'nın kömüründen, yerin yedi kat dibindeki ocaklardan, toprağın içine giren dimdik galerilerden, sanki cehennemden geliyormuş gibi, yaptığı berbat işten suratı bitkin, tozdan gözleri kırmızı bir adamın yeryüzüne çıkıp da, yarıkları ve nasırları ile kuru bozkır topraklarını andıran o elini uzatarak, sana: "Seni çoktandır tanıyorum ben, kardeş!" dediği ve gülümsediği anda en büyük armağanı almış gibi olursun. Benim şiirimin aldığı defne dalından taçtır bu. O acımasız bozkırlarda, topraktaki delikten çıkan işçinin sözleri. Rüzgârlar, geceler ve Şili'nin yıldızları bu insanlara şöyle seslenmektedir: "Sizler yalnız değilsiniz, bir şair acılarınızı biliyor!"

GONZALEZ VİDELA

Benim ve dostlarımın ele aldığı acı sorunlar, bir çok zorluklarla senatonun kapısından içeri girebildi. Rahat koltuklarına kurulmuş üyeler, dışarda yakman sınıfların dertlerini duymamak için sanki kulaklarına pamuk tıkamışlardı! Vatansever konuşmalar yapma sanatını beceren kişiler oturuyordu karşımda ve ben döşedikleri yalancı ipekten bu halının altında boğulacak gibi oluyordum. Ama sonra umutlarım birden bire yeniden canlandı. Hükümet başkanlığına adaylığını koymuş olan Gonzalez Videla, yakınan toplulukların hakkını arayacağına and içti. Konuşma yeteneği bu adama büyük sempati kazandırıyordu. Seçim mücadelesinin propaganda şefi ben oldum ve ülkenin her köşesine bu güzel haberi götürdüm. Halk, büyük bir çoğunlukla onu başkan seçti.

Bizim Lâtin Amerika'nın başkanları nedense deri değiştiren bazı hayvanlar gibidir. yeni seçilmiş başkanımız da kısa bir süre sonra dostlarını değiştirdi, ailesini aristokratların arasına soktu, bir demagogdan, bağımlı bir başkana dönüştü.

Gonzalez Videla'yı tipik Lâtin Amerika diktatörleri arasında

saymak doğru olmaz. Bolivya'nın Melgarejo'su, ya da Venezuella'nın general Gemez'indeki belirtiler daha çoktur. Belli bir büyüklüğün işareti bu kişilerde vardır ve umutsuz, bunun için de acımasız bir güç tarafından sürüklenmektedir. Fakat onlar ne de olsa mücadeleye ve kurşunlara karşı koymasını bilmektedir.

Buna karşılık Gonzalez Videla, politika mutfağının bir ürünü, dikkafalı e ayağına çabuk, kale gibi görünen bir korkaktı.

Amerika'mızın doğası içinde büyük diktatörler insanlık öncesinin korkunç hayvanlarını andırıyordu. Şili'nin yeni başkanı, bu korkunç hayvanlar arasında belki zehirli bir kertenkeleden başka bir şey değildi, ama ülkeyi sarsmağa yetiyordu. Tarihi gelişme içinde Şili'yi geriletmeği başarmıştı. Halk utançla birbirine bakıyor ve bütün bunların nasıl olup bittiğini doğru dürüst anlamıyordu.

Adam bir ip cambazından başka bir şey değildi. Büyük şamatalarla kendini solcu olarak göstermesini başarıyordu. Bu "yalan komedisi"nde bileylenmiş bir dünya şampiyonu idi. Politikacıların genellikle çok ciddi olduğu ya da öyle göründüğü bir ülkede, biraz hoppa ve neşeli olanlar seviliyordu. Fakat bizim başkan gemi azıya aldığında vakit çok geçti. Hapishaneler tutuklu politikacılarla doluydu; hattâ Pisagua'daki gibi toplama kampları da kurulmuştu. Millî bir yenilik olarak Polis hükümetinin temelleri atılıyordu; Dayanmak, namuslu politikanın geri dönmesi için mücadeleye devamdan başka çare yoktu. Seçimlerin sonuna kadar kendisine eşlik etmiş ve dayanağı olmuş bir çok dostunu Gonzalez Videla, hapislere ve bozkırlara yolladı. Sırf ondaki değişikliği kabul etmedikleri için. Gerçekte ise yüksek tabaka her zaman olduğu gibi ülkemizin hükümetini bir defa daha sarıp sarmalamış ve yutuvermişti. Ancak şimdikinin sindirimi kolay olmuyordu, rahatsız edenler vardı.

Bizim oylarımız ile seçilmiş başkan, Kuzey Amerika'nın koruyuculuğu ile de yavaş yavaş alçakca kan emen bir yaratığa benzemeğe başlamıştı. Hükümet sarayının yanında eğlenceleri için halılar ve aynalarla süslediği bekâr odaları ve randevu evlerine rağmen geceleri vicdan azabı içinde gözüne uyku girmediğine emindim. Bu acınacak adam ülkede solcu avına başladığında, bir akşam yemeğe davet etmiş olduğu üç işçi liderine konağının merdivenlerine kadar eşlik edip, gözyaşları içinde onlara sarılmış ve şu sözleri söylemişti: "Sizi tutuklamaları için emir verdim. Bu yüzden ağlıyorum. Dışarı çıktığınızda tutuklanacaksınız. Birbirimizi bir daha görüp, görmeyeceğimizibilmiyorum."

"İKİYE BÖLÜNMÜŞ GÖVDE"

Konuşmalarım gitgide sertleşmeğe, senato salonu da her toplantıda daha çok dolmağa başladı. Sonunda bazı senatörler, dokunulmazlığımın kaldırılmasını ve polisce tutuklanmamı istediler.

Biz şairleri oluşturan maddenin büyük bir bölümü ateş ve dumandandır. Duman, yazmamıza yardımcı olur. Başımdan geçenler, Amerika'nın tarihi için tipik ve dramatik örneklerdir. Tehlikelerle dolu ve saklanmalarla geçen o yılda en önemli kitaplarımdan birini bitirmeği başardım: **Büyük Türkü!**

Hemen hemen her gün başka bir yerde kalıyordum. Her yerde beni saklayacak insanlar kapılarını seve seve açıyordu. Bunların çoğu hiç tanımadığım kimselerdi; bir kaç gün için de olsa beni saklamağı arzu ettiklerini söylüyorlardı. ister bir saat, isterse bir hafta için olsun vatandaşlarım bana kollarını açıyordu! Böylece saklandım, limanlarda, tarlalarda, şehirlerde, depolarda, köylülerin, mühendislerin, avukatların, denizcilerin, doktorların ve maden ocağında çalışan işçilerin evlerinde.

Halk şairinin gövdesi parçalara bölünmüştür. Ayakları bir adadayken, vücudunun öteki organları tarlalar ve kentlerdedir. Şair kendini ülkenin her yerinde görür. O günlerde ben de kendimi böyle hissediyordum. Saklandığım evlerin içinde beni en çok duygulandıran Valparaiso'nun yoksullar tepesinde iki odalı bir evdi.

Daracık ve küçük pencereli bir odayı bana vermişlerdi. Buradan, aşağıdaki hayat dolu limanı görebiliyordum. Bu küçük gözetleme deliğimden, akşamları acele acele insanların gelip geçtiği bir sokağı da görüyordum. Burası yoksullar semti idi. Bu dar sokakda bütün canlılığı ile semtin yaşamını izliyordum. Sokağın sağma soluna dizilmiş küçük dükkânlardaki yaşam çekiciydi.

Kapanmış olduğum odada merakım her geçen gün biraz daha artıyordu. Tek başıma geçirdiğim saatler, düşünceler ve yine düşüncelerle doluydu. Bazen kendi kendime sorular soruyor, oysa çok kez bu soruların cevabını bulamıyordum. Örneğin, aşağıdaki sokakta acele acele yürüyenlerle, sallana sallana yürüyenler, belli bir yere geldiklerinde niçin duruyordu? Burası bir dükkânın önü idi. Acaba vitrinde çok çekici şeyler mi vardı? Bütün insanlar duruyordu; aileler çocuklarını omuzlarına almış vitrini seyrediyordu. Fakat yüzlerini iyice seçemediğim için, o ilgi çekici vitrinde neler durduğunu da tahmin edemiyordum.

Altı ay geçtikten sonra dükkânın vitrininde ne olduğunu öğrenebildim. Burası bir ayakkabıcı dükkânı idi ve vitrinde ayakkabılar duruyordu. Demek ki, bu kadar çok insanın ilgisini çekmiş olan şey ayakkabı, diye düşündüm. Bu durumu öğrenmeğe, incelemeğe ve bir şeyler yazmağa karar verdim. Ama bunun için hiç bir zaman fırsat bulamadım. İçinde yaşadığım şartlar bu kararımı yerine getirmemi engellemişti. Ancak buna rağmen ayakkabılar şiirlerimde hiç eksik değildir. Mısralarımda yürürler, dönerler, gezerler.

Kaldığım eve konuklar gelip gitmeğe başladı. Ev sahipleri ile uzun uzun söyleşiyorlardı. Bu evin daracık bir odasında, mesleği insan avcılığı olan bir çok kimsenin peşinde bulunduğu bir şairin saklandığından haberleri yoktu. Hafta sonlarında da evin kızının nişanlısı geliyordu. O da, benim burada kaldığımı bilmemesi gereken kişilerdendi. Kızın kalbini kazanmış bir genç işçiydi, ama ailenin güvenini henüz kazanmamıştı. Küçük penceremden, semtte yumurta taşıdığı bisikletinden indiğini görüyordum. Biraz sonra şarkılar mırıldanarak, evden içeri giriyordu. Benim sessizliğimin düşmanıydı. Düşmanıydı diyorum, çünkü benden bir kaç santimetre ötede genç kızı kollarına almaktan başka şey düşünmüyordu. Evin kızı ise parkta ya da sinemada "plâtonik aşk"dan sözediyorsa da, genç adam bunu reddediyordu. Ve ben dişlerimi gıcırdatarak, budala yumurtacının inatçılığına küfürler ediyordum.

Evdeki insanların bana çok yardımı dokunuyordu. Dul anne, iki genç kızı ve iki denizci oğlu ile burada yaşıyordu. Bu iki oğul, muz toplayıp, gemilere yüklüyorlardı. Günün birinde bana, körfezdeki eski bir gemi kalıntısından sözettiler. Küçük odamda onlara direktifler verdim ve bir kaç gün sonra gemi kalıntısının burnundaki güzel bir tahta heykel yerinden çıkarıldı ve limanda bir ambara saklandı. Ancak aradan yıllar geçip de, kaçışım ve saklanmalarım sona erdiğinde, bu heykelle taşınabildim. Eski yelkenli gemilerin resimlerde gördüğümüz o heykellerden biriydi. Şimdi deniz kıyısındaki evimde şu anıları yazdığım günlerde bütün melânkolik güzelliği ile bana bakmakta.

Evin bu iki oğlunun Guayaquil'e bir gidişinde kaçak yolcu olarak gemide seyahat etmeğe ve oraya vardığımızda ortaya çıkmağa karar verdim. Denizci oğlanlardan biri, gemi Ekvator limanında demir attığı sırada, çok iyi giyimli bir yolcu gibi, elimde puro, ortaya çıkmamı tembih etti. Yakında bir gemi limandan ayrılacağı için, bana tropik ülkelerde giyilen bir elbise yapmağa karar verdiler. Hemen ölçümü aldılar. Bir kaç gün içinde elbise dikildi bitti. Onu

gördüğüm zamanki kadar neşelendiğimi pek hatırlamıyorum. Kadınların bana diktikleri elbise, "Rüzgâr Gibi Geçti" filminden esinlenerek yapılmıştı. Genç kadınlar, o filmden çok etkilenmiş olacaklardı. Bu iyi yürekli insanların hazırlamış olduğu ilginç elbiseyi her zaman sakladım, fakat giymeğe bir türlü fırsat bulamadım. Çünkü saklandığım o evi terkettiğimde gemiye gitmedim. Clark Gable gibi giyinip, muzlarla birlikte Guayaquil'e yolculuk yapmadım. Ben soğuklara giden yolu seçtim. Güney Amerika'nın en güney ucuna gidip, dağları aşmağa karar verdim.

BALTA GİRMEMİŞ ORMANLARDA

O yıllarda partinin genel sekreteri Ricardo Fonseca idi. Dimdik, her zaman gülümseyen ve benim gibi Şili'nin soğuk güneyinden gelen bir adamdı. Fonseca benim bu yasa dışı yaşamımı desteklemiş, gizlendiğim yerler ve gizli gizli katıldığım toplantılardan haberi olmuş, hazırladığım el ilânlarının dağıtılmasında yardımını esirgememişti. Birbuçuk yıl süren kaçak hayatım boyunca, her gece ne yemek yediğimi ve nerede uyuduğumu bilen tek insan, benim genç ve mükemmel şefim, genel sekreter Ricardo Fonseca olmuştu. Sağlığı yavaş yavaş gözlerindeki yeşil parıltıları, dudaklarındaki devamlı gülümseyişi söndürdü. Bu iyi dost günün birinde sonsuza dek bizlerden ayrıldı.

İri yarı, güçlü kuvvetli bir adam parti başkanlığına getirildi. Bu, Valparaiso'lu hammal Galo Gonzalez idi. Bütün ideolojik zayıflıklar zaman zaman bünyesinde görülmesine rağmen partide hiç bir zaman kişilere tapılmamıştır. Şili'de her defasında halkın bilinci kendini göstermiş, kararların verilmesinde önemli roller oynamıştır. Ülkede çok az diktatör hüküm sürebilmiştir.

Galo Gonzalez, parti üyeleri ile tam bir ilişki kuramıyordu. Takipler de gitgide artmaktaydı. Hapislerde binlerce insan vardı ve Pisagua'da özel bir toplama kampı kurulmuştu.

Galo Gonzalez'in yaşamı da yasa dışıydı. Parti yönetimi ile partinin tabanı arasındaki düşünce ayrılıkları gitgide kendini daha çok belli etmeğe başlamıştı. Gonzalez, yürekli bir savaşçıydı.

Kaçış plânlarım ona anlatıldı. Her şey tasarladığımız gibi oldu. Başkentten çok uzaklara, bin kilometre uzağa götürülecektim ben

Dağları atla aşacak ve belli bir yerde beni beklemekte olan Arjantinli dostlara varacaktım.

Bir gün akşama doğru, hazırlanan otomobille yola koyulduk. Dostum doktor Raul Bulnes o günlerde atlı polisteydi. Kurşun geçmez otomobili ile beni Santiago'nun dışına çıkardı ve burada bekleyen particilere teslim etti. Yaşlı bir parti üyesi olan şoför Escobar ile, uzun yolculuk için hazırlanmış bir başka otomobille hareket ettik.

Gece ve gündüz gittik. Gözlük ve takma sakal taşıyan ben, gündüzleri bir battaniyenin altına kıvrılıyordum. Özellikle köylerden ya da şehirlerden geçerken, ya da benzin aldığımız istasyonlarda dururken böyle yapmak zorundaydım.

Bir gün öğle üzere Temuko'dan geçtik. Hiç bir yerde durmadık, kimse de tanımadı beni. Benim eski Temuko'm bir rastlantıyla kaçış yolumun üzerindeydi. Köprüyü ve küçük köy Padre Las Casas'ı geçtik ve kentin iyice dışına çıktıktan sonra, durup mola verdik. Yamaçtan ince bir su aşağı vadiye dökülüyordu. Suları köpük köpüktü. Çocukluğuma veda ettim burada. Bu küçük şehirde büyümüştüm, tepe ile nehir arasında şiirim oluşmuştu. Yağmurun sesini kendi sesi yapmıştı, içine ormanların ağaçları girmişti. Bugün kaçarken, bir an için Temuko'nın yamacında bir taşın kenarında dinleniyor, bana şarkılar söylemeği öğretmiş olan o suların sesini dinliyorum.

Yolumuza devam ettik. Biraz sonra yolun orta yerinde aniden bitiveren ve sert sesiyle "dur" diye bağıran bir subay bizi korkuttu. Ağzımı açacak halim kalmamıştı. Fakat biraz sonra heyecanının sebepsiz olduğunu anladım. Subay, yüz kilometre kadar bizimle birlikte gelip gelemeyeceğini soruyordu. Yaşlı şoför Escobar'ın yanma oturdu ve onunla dostça bir söyleşiye daldı. Konuşmamak için uyur gibi bir köşeye büzüldüm. Çünkü Şili'nin taşları bile benim şair sesimi tanıyordu.

Hiç bir şey olmadan hedefimize vardık. Göründüğüne göre eski bir kereste kesim yeriydi. Önce büyük Ranco gölünü aştık, uzun otlar ve dev gibi ağaçlarla kaplı bir yerde kıyıya ayak bastık. Buradan bir süre atla yol aldık, sonra yine kayığa binerek, Maihue gölünü de aştık. Büyük ağaçların ve otların arasında saklı ev, bir kerestecinindi. Şili'nin, dünyanın sonunda olduğu söylenir. Benim o anda bulunduğum yer, yeryüzünde insanların yaşadığı en son bölgelerden biriydi.

Yatacağım yer olarak gösterdikleri oda, benim için hazırlanmışa benziyordu. Teneke sobanın yanma konmuş odunlar daha yeni

kesilmişti. Güneyin sürekli yağmurları penceremin camına vuruyor, sanki içeri girmek istiyordu. Bu terkedilmiş ve hüzünlü ormanlarda, göllerde, yanardağlarda, gecelerde hüküm süren tek şey yağmurdu. Şimdi oralara gelmiş olan bu kaçak insan ise, yabancıydı ve onun hükmüne aldırış etmiyordu.

Beni burada bekleyen dost Jorge Bellet idi. Fakat bu eski pilotu pek tanımıyordum. Bir pratikçi ile bir araştırıcı arasında, çizmeli, kalın kısa ceketli ve emretmek için doğmuş, yaşadığı çevreye uyan eski bir askerdi. Bu balta girmemiş ormanlarda karşısında bir alay yerine dev ağaçlar vardı, ama o kendini hâlâ emreden bir asker gibi görmekteydi.

Evde, zayıf, ağlamaklı ve sinir içinde bir kadın da yaşamaktaydı. Bölgenin sonsuz yalnızlığı günlerce süren yağmurlar ve soğuk. Bütün bunları kadın kişiliğine hakaret sayıyordu. Her saat yakınmasına rağmen, evde bütün işleri itinayla yapıyordu. Ormanın ve suyun en leziz ürünleri yemek masasına geliyordu.

Bellet burada kereste ticareti yapıyordu. Onun hazırladığı keresteler, İsveç ve Danimarka'daki demiryolları yapımında kullanılıyordu. Bütün gün çalışan hızarların, kulakları tırmalayan şarkısından başka ses duyulmuyordu. Önce koskoca ağaçlar gürleyerek düştükleri toprağı titretiyordu. Bu balta girmemiş ormanların dev ağaçları beş - onar dakika arayla boğuk davullar gibi ses çıkararak, yere iniyordu. Bin yıl önce rüzgârların tohumunu ektiği ağaçlar, içinde yaşadığım doğanın dev eserleriydi. Sonra hızarların dertli sesi duyuluyor ve bu devlerin vücudu uzunlamasına kesiliyordu. Boğuk davul seslerini, vahşi bir kemanın haykıran madenî sesi izliyordu. Sanki tanrılar gelecekti, çevremi mitolojik güçte bir hava kaplamıştı. Sırlar ve dünya ötesi dehşetlerle dolu bir doğa. Sonsuz orman ölüyordu. Bugüne kadar duymadığım sesleri, can çekişen ağaçların dertli ağlamalarını duymak için buraya gelmiştim. Ürpererek dinliyordum onları.

Bu bölgenin ormanına sahip insan, anlatıldığına göre, Santiago'da yaşıyordu. Burada ondan herkesin çekindiği belliydi. Yazın gelmesi bekleniyordu. Sonra bana adını da söylediler. Bu modern kapitalist, bir çok işçili in âlıthanesi ve fabrika sahibi, yorulmak bilmez ve hareketli adamın adı Pepe Rodriguez'di. Çok geri kafalı sayılırdı ve Şili'nin en sağcı partisinin en ileri gelen üyelerinden biriydi.Onun haberi olmadan bir süre sahibi bulunduğu arazide saklanmam belki de benim için iyi idi, çünkü böyle bir adamın evinde hiç kimse Neruda'yı aramazdı. Şili'de polis genellikle büyük adamların hizmetinde görev yapar.

Yola koyulmak için yavaş yavaş hazırlıklara başladım. And dağlarına ilk kar düşüyordu. Bu dağlarla hiç şaka yapmağa gelmez. Bana eşlik edecek dostlarım, gideceğim yolu inceleme uğraşma dalmışlardı. Söz gelişi "yol" diyorum, çünkü gerçekte bu ormanlar ve tepelerde açılmış bir yol filân yoktu. Çürümüş yaprakların ve karın örttüğü bazı izleri takip edecektik. Beklemek sıkıntılıydı. Sanırım sınırın öteki yanında da Arjantin'li dostlarım beni merak etmeğe başlamıştı.

Hazırlıklarımız sona ermek üzere olduğunda Jorge Bellet bana geldi. Düşünceli görünüyordu, benimle mutlaka konuşması gerektiğini söyledi. Büyük şef, geleceğini bildirmişti. İki gün sonra gelmesi bekleniyordu.

Çok şaşırmıştım. Hazırlıklarımız tam olarak bitmemişti. Bu kadar çabadan sonra onun topraklarında ve evinde saklanmış olduğumu bu adamın öğrenmesi kadar tehlikeli bir durum düşünemiyordum. Pepe Rodriguez'in, beni izleyen ve yakalayana ödül vereceğini açıklamış bulunan Gonzalez Videla'nın çok yakın bir dostu olduğunu biliyordum. Ne yapacaktım şimdi?

Bellet, geldiği zaman onunla açık açık konuşmağa kararlıydı.

"İyi tanıyorum Rodriguez'i," dedi. "Erkek adamdır ve seni ihbar etmeyecektir."

Partideki dostlarıma, kaçışımın büyük bir sır içinde olacağına söz vermiştim. Bellet'e bunu hatırlattım. Fakat o kabul etmiyordu. Tartışmaya başladık. Bu politik tartışmanın sonunda, ormanın bir kenarında bomboş duran ve çevredeki yerlilerden birine ait bir kulübede gizlenmeme karar verdik.

Bu kulübeye taşındım. Fakat burada rahat değildim ve içimi büyük bir sıkıntı kaplamıştı. Uzun uzun düşünüp, taşındıktan sonra, fabrikalar, dağlar ve ormanlar sahibi Pepe Rodriquez ile karşılıklı konuşmağa karar verdim. Ne onun evinde, ne de benim kulübemde buluşacaktık. Ormanın bir yerinde karşı karşıya gelmeği ikimiz de kabul ettik. Sabahın alaca karanlığında beklemekte olduğum yere bir cibin yaklaştığını gördüm.

Dostum Bellet ile genç görünüşlü, olgun, saçları hafif kırlaşmış ve yüz hatlarından kararlı bir insana benzeyen Rodriguez indi. Bana k söylediği, o andan itibaren benim koruyuculuğum görev ve orumluluğunu üzerine aldığı oldu. Artık hiç kimse benim güvenliğimi tehlikeye sokmağa cesaret edemezdi.

Hava çok soğuk olduğu için onu kulübeye çağırdım. Konuşmamıza orada devam ettik Hizmetkârlardan birine şampanya getirmesini söyledi. Şampanyadan sonra da bir şişe viski

ve buz geldi. Dördüncü kadeh viskide seslerimizi yükselterek konuşmağa başlamıştık. Adam ilginç şeyler anlatıyordu ve çok şeyden haberi vardı. Fakat üyesi olduğu parti ve politik yanı beni öfkelendiriyordu. Yerlinin kulübesindeki tahta masaya ellerimizle vurarak, konuşuyorduk. Ancak viski şişesi bittiğinde bizim de konuşmamız sona erdi. Aramızda şimdi bir barış havası esiyordu.

Dostluğumuz uzun zaman sürdü. Onun en büyük özelliği, her şeyi elinde bulunduran birinin erkekçe ve hiç kimsenin etkisi altında kalmadan içtenliği idi. Şiirlerimi öylesine duru ve erkekçe bir ses tonu ile okuyordu ki, mısralarım sanki yeniden hayat kazanıyordu.

Rodriguez büyük şehirdeki işlerine dönmeden önce, beni yanma aldı ve adamlarını bir araya toplayarak, emir veren insana özgü bir ses tonuyla şunu söyledi:

"Eğer senyor Legaretta bir hafta için Arjantin'e giden kaçakçılar yolundan sınırın öteki yanma geçemezse, ona bu ormanda bir yol açacaksınız. O zaman burada bütün işler duracak, hepiniz yardım edeceksiniz. Bu bir emirdir!" O günlerdeki adım Legaretta idi.

Pepe Rodriguez, sert derebeyi, iki yıl sonra zavallı ve kötü bir durumda ölmüştür. Çok büyük bir kaçakçılık olayında suçlu görülmüş ve hapise atılmıştı. Onun gibi azametli bir insan için hapiste geçirdiği aylar sonsuz ıstırap olmuştu herhalde.

Sırtına yüklenen suçu gerçekten işleyip işlemediğini hiç bir zaman öğrenemedim. Bildiğim tek şey, daha bir kaç ay önce eli açık Rodriguez'in davetlerine seve seve katılmış olan yüksek tabakanın onu düşürdüğü, ona suçlar yüklediği ve ölümüne göz yumduğu idi.

Bana gelince, hâlâ onun yanındayım ve onu anılarımdan silemem. Benim için Pepe Rodriguez küçük bir kraldı. Bir şair özgürlüğüne kavuşabilsin diye, gerekirse balta girmemiş ormanlarda altmış kilometrelik yol açmalarını adamlarına emretmişti.

AND DAĞLARI

And dağlarında bilinmeyen ve kaçakçıların kullandığı geçitler vardır. Bu geçitler öylesine düşmanca ve zordur ki, jandarmalar bile bununla ilgilenmek gereğini duymuyorlar. Nehirleri ve uçurumları her geçeni korku ve dehşet içinde bırakır.

Dostum Jorge Bellet, kafilenin başkanı idi. Hepsi de o yöreyi çok

iyi tanıyan beş erkekten başka bir dost daha bizimle birlikte geliyordu. Yıllar önce sık sık arazi kavgaları nedeniyle buralarda bulunmuş ve yöreyi ölçmüş olan arazi mühendisi Victor Bianchi'de kafilemizdeydi. Kaçak yaşadığım birbuçuk yılda sakal bıraktığım için beni hemen tanıyamadı. And dağlarındaki ormanları geçeceğimi öğrenir öğrenmez yardımı esirgemeyeceğini söylemişti. Kısa bir süre önce Aconcagua'ya çıkmak isteyen fakat büyük bir felâkete uğrayan bilim adamları kafilesinden hayatta kalan tek insan Victor olmuştu. Başından geçen bu olaya rağmen bana yardım etmekten kaçınmamıştı.

Sabahın alaca karanlığında atlarla yola koyulduk. Yıllardır, tâ gençliğimden bu yana ata binmemiştim. And'ların seyrek ve çok yüksek ağaçları altında peşpeşe gidiyorduk. İlerlemekte olduğumuz ormandaki ağaçların yüceliği karşısında hayran kaldım. Çok kalın gövdeleri vardı. Birinin çapını ölçmek için yanında durdum. Atımın uzunluğu ağacın çapı kadardı. Yukardaki gökyüzünü görmek mümkün değildi. Yerde ise yüzyıllardır birikmiş yapraklar yumuşak bir tabaka oluşturmuştu. Atlarımızın ayakları, içine gömülüyordu. Sessiz ve ağır ağır, bu vahşi doğanın yüceliğinde ilerledik.

Yolumuzda hiç bir iz, ağaçlarda hiç bir işaret yoktu. Yanımdaki dört adamın tecrübesi ve ormanı tanımaları sayesinde ilerleyebiliyorduk. Karşımıza çıkan koskoca ağaç gövdeleri, kayalar, karla kaplı arazi ve geçilmez nehirler gibi engelleri aşmak için de yolumuzu uzatmamız gerekiyordu. Buna eşlik edenler, bazen tecrübeleri, bazen de altıncı duyguları ile hangi yöne gitmemiz gerektiğini söylüyorlardı. Bazı yerlerde, beni bıraktıktan sonra dönüşte yolu daha kolay bulmaları için ağaç gövdelerini bıçakla işaretliyorlardı.

Her atlı kendi başına gidiyordu. Çevrede büyük bir yalnızlık, yeşil beyaz bir sessizlik vardı. Dev ağaçlar, sonsuz sarmaşıklar, yüzyıllardır toprağı örten hümüs tabakası, devrilmiş ağaç gövdeleri; buraların yaşamıydı. Baştan çıkarıcı bu gizli doğayı oluşturuyorlardı. Fakat doğanın bütün bu baştan çıkarıcılığına rağmen, soğuk, kar ve kaçışın verdiği korkuyu da ruhumdan atamıyordum. Yaptıklarım; tehlike, sessizlik ve zorunluluk doluydu.

Yola çıktığımız ilk gün çok az belirli bir izi takip ettik. Belki kaçakçılar, ya da hapisten kaçanlar geride bırakmıştı bu izi. onlardan kaçının bu yolda hayatlarını kaybettiğini bilmiyorum, fakat kışın buz gibi eli, And'larda hüküm süren korkunç kar fırtınaları yolcuyu gafil avlar, onu sarar, yedi kat beyaz örtülerin altına gömer.

İlerlediğimiz izin ötesinde, ağaçların arasmda insan elinin üstüste

koyduğu bir dal yığınını seçer gibi oldum. Acaba yıllar yılı bir çok kışa dayanmış olan bu insan yapıtı, daha öteye gidemeyip de, buralarda hayatlarını kaybetmiş ve dünyanın sonuna kadar karların altında yatacak olanların anısına dikilmiş bir anıt mıydı? O dalların üzerine ben de bir anı bıraktım. Adları bilinmeyen o meçhul yolcuların mezarını süslemek için. Ormandan bir parça odun koydum.

Bir nehri geçmemiz gerekiyordu. And dağlarının doruklarından fışkıran ve şelâleler yaparak aşağılara vadilere düşen sular, yükseklerden getirdikleri güç ve hız ile kayaları yerlerinden söker, toprakları beraberlerinde sürüklerler. Bizim geçeceğimiz yerde su sakindi. Atlar birbiri ardından nehire girdiler. Ayakları yerden kesildi. Yüzerek karşı kıyıya vardılar. Benim atım da yüzmeğe başladı. Zorlukla boynuna sarıldım. Hayvan başını güçlükle suyun üstünde tutuyordu. Sonunda karşıya vardık. Bana eşlik edenler gülümseyerek sordular:

"Korktunuz mu?"

"Hem de nasıl! Son saatim geldi sandım."

İçlerinden biri. "Arkanızdan ben geliyordum, elimde kement ile," dedi.

Bir başkası da, "Bu nehirde babam boğulmuştur," dedi.

"Akıntı onu aldı götürdü. Fakat bu sizin başınıza gelmeyecektir."

Bir zamanlar suyu bol, fakat şimdi kurumuş bir nehrin kayalara oyduğu korku veren doğal bir tünelden geçmemiz gerekiyordu. İçine girdik. Daha bir kaç adım atmamıştık ki atların ayakları bozuk zeminde kaydı. Doğrulmaya çalışıyorlar, oysa yeniden çöküyorlardı. Her taraf kayalıktı. Düşmemek için hayvanın başına sarıldım. Zavallı atın burnu ve ön bacaklarının diz kısımları kan içinde kalmıştı. Hayvan inatla zor yoluna devam etti.

Ormanın ortasında bizi bir sürpriz bekliyordu. Karşımıza tepelerin kucağına gizlenmiş çayırlar çıktı. Berrak sular, yeşil çimenler ve bol bol güneş ışığı. Sık ormanlar ve tehlikeli kayalıklardan sonra burası önce bize hayâl gibi göründü.

Burada mola verdik. Herkes atlarından indi. Kutsal bir töreni andıran bir olaya tanıklık edecektim. Yanımdakiler, çayırın orta yerinde durmakta olan bir öküz başının yanma gittiler ve hiç konuşmadan iskeletin kemikleri arasına bir kaç para ve yiyecek maddesi koydular Günün birinde yolunu şaşırıp da buralara gelen bir yolcu ya da kaçışta bulunan bir zavallı ölü hayvan başının gözlerinde yiyecek ve para bulsun diye yapılan yardıma ben de

katıldım. Ne var ki seramoni bununla bitmedi. Dostlarım, şapkalarını ellerine aldılar ve bir ayaklarının üzerinde hoplayarak, öküz başının çevresinde dönmeğe başladılar. Onlardan önce bir çok yolcunun bu dansı yaptığı, kuru kafanın çevresindeki ayak izlerinden belliydi. Bana yolumu gösteren bu insanların yanında şunu anladım ki, dünyanın en uzak, en ıssız köşesinde bile birbirini tanımayan insanlar arasında bir bağ vardı.

Bu güzel çayırlardan kilometrelerce ötede, dağların arasına gizlenmiş boğaza gece yarısı vardığımızda yolculuğumuz sona ermek üzereydi. Ben artık yıllarca vatanımdan ayrılıyordum. Uzaktan ilk ışıkları seçmeğe başladım. Günler sonra yine insanlar ve evler görecektik. Burada bir sürü terkedilmiş, yıkılacak durumda kulübe vardı. Işık gelen kulübelerden birisinden içeri girdik. Orta yerde büyük kütüklerden bir ateş yakılmıştı. Burada gece-gündüz yanarmış bu ateş; damın ortasındaki büyük bir delikten dışarı dumanlar çıkıyor, koyu mavi bir peçe gibi karanlıklara karışıyordu. Kulübenin bir kenarında peynir yığınları gördüm. Ateşin yanında çuval gibi yere uzanmış bir kaç erkek gitar çalıyor ve şarkılar mırıldanıyordu. Günlerden sonra duyduğumuz bu ilk insan sesi; ateşin kızıllığı ve loşluk arasında yükseliyordu. Aşkı, uzakları anlatan bir şarkı; aşktan bir şikâyet, uzaklardaki ilkbaharı, bizim geldiğimiz kentleri, ötelerdeki toprakları bir özleyişti. Bizim kim olduğumuzu bilmiyordu bu adamlar. Benim bir kaçak olduğumu, şiirlerimi ve adımı da bilmiyorlardı. Yoksa haberleri var mıydı, bizi tanıyorlar mıydı? Fakat o gece önemli olan, bizim de onlarla birlikte ateşin çevresine toplanıp, yemek yediğimiz ve şarkılar söylediğimizdi. Kulübenin bir kaç odası daha vardı. Odaların birinin orta yerinden akan, yanardağlardan gelen sıcak kaplıca sularının kucağına bıraktık kendimizi.

Sevinç ve neşeyle bu sularda yıkandık, uzun yolculuğun yükünü üzerimizden attık. Sabahın erken saatlerinde uyandığımızda, yeni doğmuş gibiydik, taptaze ve güç doluyduk. Önümüzdeki son kilometreleri de geride bırakmak üzere hemen yola koyulduk. Atlarımızla neşeli ve şarkılar söyleyerek, beni bekleyen yerlere doğru ilerledik. Çok iyi hatırlıyorum, bizi o gece, kulübelerine kabul etmiş olan insanlara, şarkılar, yemekler, kaplıca suyu ve yatak için para vermek istediğimizde, hiç konuşmadan geri çevirmişlerdi. Bize yolculuğun bütün yorgunluğunu ıstıraplarını unutturan bu konaklama, onlar için bir konukseverlikti. Hepsi bu kadar. Belki sessizce söyledikleri "hepsi bu kadar" sözünde bir teşekkür, bir rüya gizliydi.

SAN MARTİN DE LOS ANDOS

Terkedilmiş bir kulübe bize sınırı gösterdi. Artık özgürlüğüme kavuşmuştum. Kulübenin tahta duvarına şunları yazdım: "Yakında görüşmek üzere, anavatanıma. Gidiyorum ve seni beraberimde götürüyorum."

San Martin de los Andos'da beni Şili'li bir dost bekliyordu. Bu Arjantin dağkasabasında onu şöyle bulacağımı söylemişlerdi.

"En iyi otelden içeri gir. Pedrito Ramirez seni orada bekliyordur."

Fakat hayatta her şey beklendiği gibi olmuyor ki! San Martin de los Andos'da bir değil, iki otel vardı. Hangisine gitmeliydik? Kasabanın girişindeki pahalı olanından içeri girdik. Seçtiğimiz bu otel o kadar lükstü ki, bizi kabul etmek istemediler. Sakallı ve kirli suratlarımız, tozlu elbiselerimiz, sırtımıza vurduğumuz torbalar ve kapının önüne bağladığımız atlar, som balığı avı için Arjantin'e gelmiş bulunan İskoç'ları otelinde barındıran müdürü ürkütmüştü. Lord'a filân benzemiyorduk ki. Homurtular arasında, en son odayı on dakika önce kiraladığını söyledi. Tam bu sırada kapıdan içeri şık bir kavalye, yanında sinema artistini andıran güzellikte bir sarışınla içeri girdi ve yüksek sesle konuştu:

"Dur bakalım! Ne sana, ne bana diyerek Şili'leri sokağa atamazsın. Bu adamlar kalacak burada!"

Kaldık. Koruyucumuz Peron'a, yanındaki kadın da Evita'ya öylesine benziyordu ki, muhakkak onlar, diye düşündük bir an. Oysa biraz sonra yıkanıp, yeni elbiseler giymiş, hep birlikte şampanyalarımızı yudumlarken, adamın garnizon komutanı, kadının da onu ziyaret eden Buenos Aires'li bir artist olduğunu öğrendik.

Bir kaç iş sözleşmesi yapmak üzere burada bulunan Şili'li kereste tüccarı olarak kendimizi tanıttık. Bana olan dostluğu ve serüvene düşkünlüğü yüzünden bizimle birlikte gelen Victor Binachi, eline geçirdiği bir gitarla Arjantin'lilerin hoşuna giden neşeli şarkılar söyledi. Üçgün ve üç geceyi böyle geçirdik. Beni almasını beklediğimiz Pedrito Ramirez'den hiç ses çıkmamıştı. Yavaş yavaş sinirlerim bozulmağa başladı. Temiz çamaşırımız kalmamıştı, paramız da suyunu çekmek üzereydi. İyi bir kereste tüccarının hiç olmazsa temiz bir gömleği olmalı, diyordu Victor Bianchi.

Bir gün garnizon komutanı bizleri öğle yemeğine davet etti. Dostluğumuz bir kaç gün içinde ilerlemişti. Peron'a bu kadar

benzemesine rağmen, ona karşı olduğunu itiraf etti. Saatlerce Şili'de mi, yoksa Arjantin'de mi kötü başkan var diye tartıştık.

Hiç beklemediğim bir gün, sabahın erken saatlerinde Pedrito Ramirez odama giriverdi.

"Neredesin?" diye bağırdım. "Niçin bu kadar beklettin beni?"

Aklıma gelen, başıma gelmişti. Pedrito günlerdir bizim gitmediğimiz öteki otelde beklemiş durmuştu.

On dakika sonra sonsuz bozkırlarda ilerliyorduk. Gece gündüz otomobili sürdük. Arada sırada, kaçak çay isteyen Arjantin'liler bizi durduruyordu. Sonra yine yola koyulup, sonu gelmeyecekmiş sandığımız ıssızlıkta ilerliyorduk.

PASAPORTLA PARİS'E

Buenos Aires'de en büyük güçlük, kendime yeni bir kimlik sağlamaktı. Arjantin sınırını geçmek için kullandığım sahte belgelerle bu ülkeden ayrılıp, Avrupa'ya gitmem çok zordu. Peki nasıl yeni bir kimlik sahibi olacaktım? Bu sırada Şili hükümetinin haberdar etmiş olduğu polis de her yerde beni aramağa başlamıştı.

Orta Amerika'lı dostum yazar Miguel Angel Asturias'm ülkesi Guatemala'nın temsilicisi olarak Buenos Aires'de bulunması gerektiği birden hatırıma geldi. Birbirimize çok benzerdik. Guatemala ve Meksika'nın bazı bölgelerinde halkın hindi için kullandığı "chompipes" sözünü kendimize takma ad olarak almağa karar vermiştik. Uzun burun, yüz ve vücudda etli kısımlar bizleri bu yağlı hayvana benzetiyordu.

Saklandığım evde beni ziyaret etti.

"Dost chompipe, dedim ona. "Ver bana pasaportunu ödünç. Miguel Angel Asturias olarak Avrupa'ya ayak basma zevkinden beni yoksun bırakma!"

Hiç duraklamadan istediğimi yerine getirdi. Bir kaç gün sonra, "senyor Asturias hoşgeldiniz" sözleri ile Arjantin'le Uruguay'ı ayıran büyük nehri aşıp, Montevideo'ya yardım. Havaalanındaki polis kontrolünü de atlattıktan sonra, Guatemala'lı büyük yazar olarak Paris'e ayak bastım.

Ancak Fransa'da dostumun kimliği ile uzun zaman yaşamam mümkün değildi. Resmi makamları o pırıl pırıl pasaportumla

atlatamazdım. Miguel Angel Asturias rolünü oynamağa bir son vermeli ve yine Pablo Neruda olmalıydım. Fakat Pablo Neruda Fransa sınırlarından içeri girmediği için ne yapacaktım? Fransa'ya gelen Miguel Angel Asturias idi.

Bana akıl verenler, V. Georg otelinde kalmamı öğütlediler.

"Bu otelde kalan dünyanın güçlü insanları arasında kimse senden kimlik filân sormaz," dediler.

Bu zengin ve şık insanlar dünyasında, üzerimdeki dağ insanını andıran giysiden utanmadan bir kaç gün yaşadım. Sonra Picasso geldi. İyilik ve zekâ dolu bir insan! Beni görünce, bir çocuk gibi sevindi. Çünkü bir kaç gün önce hayatının ilk konuşmasını yapmıştı. Ve bu konuşmasında benim şiirimden, izlenişimden ve ortadan kayboluşumdan sözetmişti. Modern resmin bu dâhi adamı kardeşçe bir yakınlık göstererek, durumumla ilgilendi. Resmi makamlara telefonlar etti, yarı dünyayı ayağa kaldırdı. Bilmem, benim yüzümden kaç şahane eserini yarıda bırakmıştı. Benim için bu kadar zaman kaybetmesine çok üzülüyordum.

O günlerde Paris'te bir Barış Konferans'ı toplandı. Toplantının yapıldığı salona en son dakikada girip, şiirlerimden bir kaçını okudum. Bütün salon alkışladı. Bir çok insan sarılıp öptü. Onlar benim öldüğümü ya da Şili polisinin izlemesiyle yakalanıp, hayatıma gizlice son verildiğini sanıyordu.

Ertesi gün Fransız basınının sözü geçen kişilerinden mösyö Alderete kaldığım ötele geldi.

"Paris'de olduğunuz basında açıklanınca, Şili hükümeti durumu yalanladı ve Paris'te bulunanın Neruda benzeri biri olduğunu bildirdi. Gerçek Pablo Neruda'nın henüz Şili'de bulunduğunu ve yakalanmasının an meselesi olduğunu bildirdiler. Ne cevap verelim?"

Şunu hatırlarım. Günün birinde bir sohbet sırasında Shakespeare'in eserlerinin kendi tarafından yazmadığı iddia edildiğinde, Mark Twain şöyle demişti: Evet William Shakespeare değildi o eserleri yazan. Bir başka İngilizdi, raslantı sonucu onunla aynı günde ve aynı saatte doğan, aynı günde ölen onun gibi William Shakespeare adını taşıyan!"

"Cevap verin," dedim mösyö Alderet'e, "Deyin ki, Pablo Neruda burada değil. Buradaki onun gibi şiirler yazan, hürriyet için savaşan ve Pablo Neruda adını taşıyan bir Şili'li!"

Benim için gerekli evrakları hazırlamak hiç de kolay değildi. Aragon ve Paul Eluard bana yardımcı oldular. ben ise saklanmağa devam ediyordum.

Beni kabul eden evler arasında madam Françoise Giroux'un evi de vardı. Bu ilginç ve zeki madamı hiç unutmayacağım. Evi, Palais Royal'de, Colette'in evi ile yanyanaydı. Vietnam'lı bir çocuğu evlât edinmişti. O yıllarda Fransız ordusu, daha sonra Kuzey Amerika'lıların yaptığı görevle meşguldü. Vietnam'ın ıssız bölgelerinde suçsuz insanları öldürmek. Bunun için madam Giroux o çocuğu evlât edinmişti.

Bu evde, gördüğüm Picasso'lar içinde en güzelinin asılı olduğunu da hatırlıyorum. Kübizm öncesi döneme ait büyük bir tablo idi. Yarı kapalı bir pencereyi andıran iki kırmızı pelüş perde masanın üzerine düşüyordu. Masada uzun bir baston ekmek durmaktaydı. Bu kocaman ekmek, antik ikonlardaki ana konu gibi resmin en çekici noktasıydı. Ben bu tabloya şu adı verdim: kutsal ekmeğin göğe yükselişi.

O günlerde Picasso beni saklandığım bu evde ziyaret etti. Yıllar önce yapmış olduğu tabloyu gösterdim ona. Bu tablosunu unutmuştu bile. Kendisinde arada sırada görülen o melânkolik dikkatiyle tabloyu seyretmeğe başladı. Belki on dakika hiç sesini çıkarmadan eseri önünde ileri - geri yürüdü.

"Gitgide daha çok hoşuma gidiyor," dedi, incelemesi sona erdiğinde. "Ülkemin milli müzesine, satın almaları için teklif edeceğim. Sanırım madam Giroux, satmağa razı olacaktır."

Sonra Picasso yine tablosuna döndü ve bakışlarını o eşsiz ekmeğe dikerek mırıldandı:

"Hiç de fena değil!"

Çok hoşuma giden bir ev buldum ve kiraladım. Şeytanın pelerinini kaybettiği bir semtte idi; Pierre Mill caddesinde. İşçilerin ve yoksullaşmış orta sınıfın oturduğu bir semtti burası. Şehrin merkezinden metro ile bir saatten fazla sürüyordu. Evde benim hoşuma giden şey, bir kuş kafesini andıran inşa biçimiydi. Üç katlıydı. Daracık koridorları ve küçücük odaları vardı. Tanımlaması zor bir kuş kafesi.

Odaların içinde en büyüğü alt kattaki salondu. Bir odun sobasının ısıttığı bu salonu kütüphane ve ziyafet salonu olarak ayırdım. En üst kata da Şili'den gelmiş olan dostlarım yerleşti. Ressam Jose Venturelli, Nemesio Antunez ve şimdi artık hatırlamadığım başkaları taşındılar.

O günlerde Rus edebiyatının üç büyüğü beni ziyarete geldi: şair Nikolai Tichonov, tiyatro yazarı Alexander Kornejtşuk ve roman yazarı Konstantin Simonov. Onları hayatımda daha önce hiç görmemiştim. Sanki kardeşimiz ve uzun ayrılıktan sonra yine

buluşuyormuşuz gibi bana sarıldılar. Büyük dostluk ve saygı ifade eden ve benim çok zor alışabildiğim Slâv'ların erkeğin erkeği öpmesine de ilk o gün tanık oldum. Kolları ile beni sardıktan sonra, iki yanağımdan öptüler. Yıllar sonra bu erkek öpmesinin anlamını daha iyi kavradım ve alıştım. O yıllarda yazdığım bir şiire şu mısra ile başlamıştım: "Beni öpen ilk erkek bir Çek konsolosu idi..."

Şili hükümeti beni arzulamıyordu. Ne Şili'de, ne de Şili'nin dışında. Avrupa'daki bazı ülkelerin dikkatini çekerek, bana zarar vermek istiyorlardı.

Günün birinde Paris polisine şöyle bir haber geldiğini öğrendim: "Neruda ve karısı Delia del Carril, Sovyet emirlerini götürmek için sık sık İspanya'ya gidip gelmektedir. Bu emirleri Rus yazarı İlya Ehrenburg'dan almaktadırlar. Adı geçen bu yazarla da Neruda'nın İspanya'ya gittiği tesbit edilmiştir. Ehrenburg'a daha yakın olabilmek için Neruda, Rus yazarının oturduğu apartmanın yakınına taşınmıştır."

Bir sürü saçmalık! Jean Richard Bloch elime bir mektup vererek, beni dışişleri bakanlığında yüksek bir mevki sahibi olan arkadaşına yolladı. Memura, akıl almaz ithamlarla beni Fransa'dan atmağa çalıştıklarını anlattım. Bugüne kadar İlya Ehrenburg'u tanıyabilmek şansından yoksun kaldığımı ve gerçekte kendisi ile tanışabilmek için can attığımı da söyledim. Yüksek memur acır gibi bana baktı ve anlattıklarımı dinledi. Sonunda durumumla ilgileneceğini söyledi. Fakat hiç bir şey değişmedi, saçma suçlamalar devam etti durdu.

Kendimi Ehrenburg'a takdim etmeğe karar verdim. Her gün La Coupole'e gittiğini ve burada Rus alışkanlığı ile akşamüstü öğle yemeği yediğini biliyordum.

"Ben Şili'den şair Pablo Neruda'yım," dedim. "Polise göre biz ikimiz sıkıfıkı dostuz. Sözüm ona siz ve ben yanyana evlerde oturuyoruz. Bu dostluğumuz yüzünden beni Fransa'dan atmak istedikleri için gitmeden önce hiç olmazsa sizi tanımak ve elinizi sıkmak istedim."

Ehrenburg'un hayatında bir başka olay karşısında böylesine şaşırmış olduğunu sanmam. Kalın kaşların ve aklaşmağa başlayan uzun saçların çevrelediği yüzünde büyük bir şaşkınlık belirdi.

"Ben de sizi tanımağı arzuluyordum, Neruda," diye konuştu. "Şiirleriniz hoşuma gidiyor. Fakat önce oturun da benimle Alsas usûlünde hazırlanmış lâhana yeyin."

O andan başlıyarak iyi iki dost olduk. Sanırım daha o gün "Kalbimde İspanya" kitabımı Rusça'ya çevirmeğe başlamıştı. Fransız polisine de, hayatımdaki en büyük dostluklardan birini

kurmamda bana yardımcı olduğu için minnettarım. Ehrenburg, şiirlerimi mükemmel bir dille Rusça'ya çevirmiştir.

Bir gün Jules Supervielle beni ziyaret etti. O günlerde elimde, adıma hazırlanmış ve geçerli bir Şili pasaportu vardı. Uruguay'da doğmuş bu yaşlı şair çok sık sokağa çıkmadığı için evime gelişi beni biraz şaşırtmıştı.

"Sana önemli bir haberim var," dedi. "Damadım Bertaux seni görmek istiyor. Mesele nedir, bilmiyorum."

Bertaux polis şefiydi. Çalışma odasına girdik. Yaşlı şair ve ben, bu yüksek memurun masasının karşısındaki koltuklara oturduk. Üzerinde bu kadar çok telefon duran bir başka masa görmemiştim. Acaba kaç telefon vardı masada? Sanırım yirmiden az değildi. Polis şefinin zeki suratı, bu telefon ormanının arasından bana bakmaktaydı. Bu odada Paris'in bütün ipleri biraraya geliyor, diye düşündüm. Fantoma ve komiser Maigret aklıma geldi.

Polis şefi kitaplarımı okumuştu; bazı şiirlerimi çok iyi tanıması beni şaşırttı.,

"Şili Büyükelçiliği, pasaportunuzu alınam için bana ricada bulundu. Büyükelçi'nin iddiasına göre sizin elinizde sahte bir diplomat pasaportu bulunmakta. Söyledikleri doğru mu?"

"Benim pasaportum diplomat pasaportu değil," cevabını verdim. Ben ülkemin bir senatörüyüm ve bu pasaporta sahip olmak hakkı da bana verilmiştir. İsterseniz alın bakın. Fakat bana yine geri verin, çünkü benim kişisel malımdır.

Bertaux, uzattığım pasaportu alırken,

"Geçerli mi? Kim uzattı pasaportunuzu?" diye sordu.

"Tabiî geçerli, dedim. "Kimin uzattığını ise size söylemem. Yoksa Şili hükümeti bu memuru tutuklar "

Polis şefi pasaportumu iyice inceledi. Sonra masasındaki bir sürü telefondan birinin ahizesini kaldırıp, Şili Büyükelçiliğini istedi. Telefon konuşmasını benim yanımda yaptı.

"Hayır elçi bey, yapamam bunu. Pasaportu sahte filân değil. Bilmiyorum kimin uzattığını. Tekrar ediyorum, el koymak yasal değildir. Ben yapamam bunu. Elçi bey, çok özür dilerim."

Büyükelçinin ısrar ettiği belliydi, fakat Bertaux'da karşı koyuyordu. Sonunda ahizeyi yerine bıraktı; konuşma bitmişti. Bana dönerek:

"Anladığıma göre sizin büyük bir düşmanınız bu adam," dedi. "Fakat siz Fransa'da istediğiniz kadar kalabilirsiniz."

Supervielle ve ben caddeye çıktık. Yaşlı şair neler olduğunu pek anlayamamıştı. Bana gelince, zafer ve nefret duyguları birbirine

karışıyordu. Bana düşman olan büyükelçi, benim Şili'li takipcimin adamı Joaquin Fernandez'di. Oysa kısa bir süre önce Guatemala büyükelçisi ile bana selâm yollamıştı. Daha önce yıllarda da aynı Fernandez övgüleri ile sırtımı sıvazlamıştı.

KÖKLER

Mısralarımı okumuş ve çevirmiş olan Ehrenburg benim dikkatimi çekti: çok kök, mısralarında bu kadar çok kök. Niçin bu kadar çok?

Hakkı vardı. Sınır ülkesi topraklarım köklerini şiirime sokmuştu. Ve bu kökler mısralarımı bir anda terketmemişti. Benim hayatım uzun bir hacılıktır; hiç durmadan dönüp durur ve sonunda ormanlara, o kaybolmuş ormanlara geri dönerim.

Oradayediyüz yıllık koskoca ağaçların güçlü hayatına son verilir. Kesilir, fırtınalarla köklerinden sökülüp atılır, ya da ateşlerde yanarlar. Ormanın derinliklerinde dev ağaçların nasıl yakıldığını kulaklarımla işittim. Yaşlanmış meşe, almyazısına küsmüş yıkılırken, onu gömmeleri için dünyanın kapısına iri eliyle vurarak rica eder.

Kökleri dışarda kalır, düşmanlara terkedilir. Zamanla onu yavaş yavaş mahvedeceklerdir.

Ormanda gezen bizlere dışarda kalmış o iri ve açık eller, gömülmüş ağacın sırlarını anlatır. Bir gün Rafael Alberti, Osorno yakınlarındaki küçük şelâleler ve ağaçlar arasında yaptığımız bir gezintide her dalm diğerinden ayrı özelliği olduğunu, her yaprağm sonsuz stillerde birbiri ile yarış ettiğini anlatmıştı.

"Dikkat edilirse, sanki doğa bir bahçeden eliyle burada park yetiştirmiştir," demişti.

Böyle idi. Artık böyle değil. Çocukluğumda ve gençliğimde Boroa ve Carahue arasında veya Tolten'de kıyılardan tepelere doğru yaptığım gezintileri Kederle düşünüyorum neler keşfederdim! Tarçın ağacının sevimliliği ve yağmurdan sonraki güzel kokusu. Kış sakalları, ormandaki sayısız suratta asılı duran şeybiyeler!

Yere düşmüş yaprakları ayağımla kenara itiyorum. Altın gibi parıldayan ve köklerin dibinde küçük balerinler gibi dans eden böcekleri bulmak istiyorum. Arjantin'e giden dağlarda dev ağaçların yeşil kubbesi altında atımla ilerliyorum. Birden karşıma bir engel

çıkıyor. Bir ağacın atımdan yüksek kökleri benim yolumu kapatıyor. Koskocaman bir bıçakla kesiyorum bazı kökleri ve yoluma devam ediyorum. Kökler, yıkılmış büyük kiliseler gibidir. Güçlü olduklarını kabul etmeliyiz.

Sürgün Hayatımın Başla
ve Sonu

SOVYET RUSYA'DA

Sürgünden yurduma geri döndüğüm 1949 yılında Puşkin'in 15. doğum yılı dolayısıyla Sovyet Rusya'ya davet edildim. Güneş batışı ile Baltık denizinin soğuk incisi, eski ve yeni Lelingrad kentine vardım. Büyük Peter ve Lenin'in şehri, Paris'i andırıyordu. Çelik grisi büyük caddeler, kurşun rengi koskocaman saraylar ve yeşil bir deniz. Dünyanın en güzel müzeleri, Çar'ların hazineleri, resimleri üniformaları, baştan çıkarıcı mücevherleri, tören giysileri, silâhları, sofra takımları, her şey gözlerimin önüne serildi.

Yüzyıl önce ölen yazar, unutulmaz sayısız romanın sahibi Aleksandr Puşkin'le buluşmağa gelmiştim bu kente. Halk yazarları içinde bir prens olan yazar, bütün Sovyet Rusya'nın kalbini çalmıştır. Onun yüzellinci doğum günü için Çar'larm sarayı yeni baştan inşa edilmişti. Nazi toplarının yerle bir ettiği bu binanın duvarları enkaz altından yeniden canlanmıştı. Sarayın eldeki eski plânlarından yararlanarak, renkli pencere camlarından, süslü oluk kenarlarına ve sütun başlarına her yanı yeniden hayat kazanmıştı. Bütün bu emek, başka bir zamanın mükemmel yazarına bir müze yapmak içindi.

Sovyet Rusya'da beni en çok çeken şeylerden biri, doğanın gözün alabildiğine uzanıp gitmesi ve kişiye sonsuzluk duygusu vermesiydi. Çayırlardaki kayın ağaçları, ucu bucağı belirsiz yemyeşil ormanlar, büyük akarsular ve buğday tarlaları üzerinde dalgalana dalgalana koşan atlar.

Sovyet Rusya doğası ve toprakları hoşuma gitti. Ormanlar ve bozkırlarla kaplı bu ülkede tekniğin ilerlemesi başlamıştı. Herkes merakla bu ülkeden gelecek haberleri bekler. Bazıları korku ile, bazıları ilgisiz, bazıları ise ne olacağını önceden bilirmiş gibi bekler.

Bir ormanın ortasındaydım. Çevremde binlerce köylü geleneksel giysileri içindeydi. Hep birlikte Puşkin'in şiirlerini diniyorduk. Titriyorduk. İnsanlar, yapraklar sonsuz tarlalar, genç buğdaylar. Doğa ve insan birleşmiş gibiydi. Mihaylovskoye ormanında birlikte Puşkin'in şiirlerini dinliyorduk. Köylülerle beraber katıldığım anma töreni sırasında birden bardaktan boşanırcasına yağmur başladı. Yakınımıza yıldırım düştü. Ağaçlar kül oldu. Bütün bunlar törene aitti. Yağmurun eşlik ettiği şiirler benim de şiirlerime girdi, beni her zaman için etkiledi.

Sovyet toprakları durmadan değişiyor. Koskocaman kentler ve

su kanalları inşa ediliyor; hattâ coğrafyası bile yavaş yavaş değişiyor. Bu ülkeye yaptığım ilk ziyarette çok şeyi görmüş ve etkilenmiştim. Moskova'da yazarlar devamlı kaynayan bir tencerenin içinde sürekli tartışmalarla yaşıyorlar. Daha batıda bilinmeden önce, Pasternak'ın Mayakovski'yle birlikte en başarılı Sovyet şairi olduğunu farketmiştim. Mayakovski, her yeri titreten sesi ve bronz yüzü, dili değiştiren ve politik şiirin en zor sorunlarını ele alan o hoşgören yüreği ile halkın şairi idi. Pasternak ise şafak vaktinin büyük şairiydi. Sözü doğru bir reaksiyonerdi ve ülkesindeki değişmelere, aydınlığa kavuşmuş bir zangoç gözüyle bakıyordu. Pasternak'm politik alanda hareketsiz oluşunu eleştiren bir çok insan onun şiirlerini ezbere biliyordu.

Sanattaki Sovyet doğmatizmi —uzun süreli düşünüldüğünde— inkâr edilemez. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu doğmatizm her zaman bir hata olarak kabul edilmiş ve çeşitli görüşteki kişiler onunla mücadele etmiştir. Mükemmel doğmatizmci Jdanov'un eleştirileri ile Sovyet kültürünün gelişmesi sırasında önemli bir sertleşme sezilmiştir. Onun bu eleştirileri bir çok tartışmalara yol açmıştır. Ancak hepimiz biliyoruz ki, hayat kurallardan daha inatçıdır ve galip gelir. Hayat bir devrimdir, kurallar ise sonunda tabuta girecektir.

Yaşının ilerlemesine rağmen Ehrenburg, Sovyet kültürünün en gerçek ve canlı propagandacılarından biridir. Artık yaşlanmış olan bu dostu, Picasso'nun yağlı boya tabloları ile süslü Gorki caddesindeki evinde ya da Moskova yakınlarındaki yazlık evinde ziyaret etmişimdir. Ehrenburg, bitkileri çok sever ve zamanının çoğunu sayısız bitkinin yetiştiği bahçesinde onları incelemekle geçirir.

Daha sonraki yıllarda şair Kirsanov'la da dost oldum. O da şiirlerimi başarı ile Rusça'ya çeviriyordu. Kirsanov ateş gibi yanan bir yurtseverdi. Şiirlerinden kıvılcımlar sıçrar, kalemini dokunduğu yerden Rus dilinin güzelliği patlamalarla havaya yükselir.

Moskova'da ve taşrada başka bir büyük şairle de sık sık buluştum: Türk Nâzım Hikmet'le. "Şiirin gelecek olduğuna inanıyorum," diyen bu büyük şair, Sovyet Rusya'da yaşamaktaydı. "Şiir insan ruhundan devamlı bir şeyler talep eder," dediğini de hatırlıyorum. Sovyet halkı, belki batının bilmediği kadar, ülkesinin kültür hayatı ile yakından ilgilenir. Ona bütün kitaplıkların, bütün konferans salonlarının ve bütün tiyatroların kapıları açıktır. Edebi hareketlerin hedefi üzerine tartışma yapılırken bunun önemi unutulmamalıdır.

Gökyüzü bembeyaz. Akşamüstü saat dörtte ise kapkara. Şehirde

gece başlamıştır çoktan. Moskova bir kış şehridir. Güzel bir kış şehri. Sonsuza doğru uzanan damların karışıklığı üzerinde kar vardır. Her zaman temiz kaldırımlar parıldamakta. Hava, sert ve duru bir kristal gibidir. Lâpa lâpa yağan kar, sanki soğuğu hissetmiyorlarmış gibi gidip gelen binlerce yaya... Bütün bunlar benim için inanılmaz, görkemli ve canlı süslemeleri ile büyük bir kış sarayını andıran Moskova idi. Bu Moskova'da soğuk, sıfırın altında otuz, ateş ve kardan bir yıldız gibi bir soğuk. Dünyanın göğsünde yanan bir yürek gibi duruyor.

Penceremden dışarı bakıyorum. Caddede askerler var. Ne oluyor? Kar da durdu artık. Büyük Wisinski'nin gömme töreni. Caddeler açılıyorağır ağır, tabuta yol vermek için .Büyük savaşçı için susuyor her şey. Kışın ortasında bir sessizlik Wisinski'nin ateşi Sovyet ülkesine geri dönüyor. Geçen tabutun önünde askerler hiç kıpırdamadan duruyor. Sonra çizmeli askerler yürüyor, ayaklarını yere vura vura. Başka hiç kimse hareket etmiyor caddelerde.

Bir İspanyol dostum, savaş günlerinde, buz gibi soğukta, bombardımanlardan hemen sonra Moskova'lıları caddelerde dondurma yerken gördüğünü anlatmıştı. "O zaman, savaşı kazanacaklarını anladım," demişti. "Dehşetli bir savaşın ve buz gibi soğuğun ortasında bu kadar sakin dondurma yediklerini görünce."

Parkın karla örtülü ağaçları şimdi serbest. Kış Moskova'sının kristal çiçeklerle süslü ağaçlarını arıyorum. Kuru dalların arasından Kremlin'in eski kulelerini görüyorum. Sen Basilius'un binlerce yıllık altın kaplı, ince uzun kulelerini de gördüm.

Moskova'nın dışına çıkıyorum. Başka kentlere uzanan bembeyaz büyük yollar görüyorum. Donmuş nehirler bunlar. Hareketsiz nehirlerin yatağı bembeyaz şimdi. Arada sırada bir balıkçı yürüyor sonsuz buzun üzerinde. Bu beyaz bozkırın bir yerinde duruyor ve diz çökerek, buzu kırmağa başlıyor. Altında gömülü suyu bulana kadar bu sürüyor. Hemen avlayamaz, çünkü buzu kırarken çıkardığı gürültü ile balıklar kaçışmıştır. Kaçanlar, geri dönsünler diye suya yemler atıyor. Sonra ucunda iğne bulunan oltasını delikten aşağı sallandırıyor. Bekliyor. Bu şeytanı soğukta saatlerce bekliyor.

Bence yazarın çalışması ile bu kış balıkçısının avlanması birbirine çok benzer. Yazar da bir nehir arar; eğer nehir donmuşsa, eliyle buzu kırar. Sabırlı olmalı, her şeye dayanmalı, düşmanca eleştirilere karşı koymalı, gülenleri susturmalı, derinlerdeki akıntılara dikkat etmeli ve yanlış olta atmamalıdır. Uzun zaman alan, çalışmalardan sonra küçücük bir balık bile elde etse, buna memnun olmasını bilmelidir. Sonra yine balık tutmak için yola çıkmalıdır. Soğuğa,

buza, sulara ve eleştirilere göğüs gererek, tâ ki büyük bir balık tutana kadar.

Bir yazarlar kongresine davet edildim. Kongre başkanlığını büyük balıkçılar, Sovyet Rusya'nın büyük yazarları yapmaktaydı. Bilinç dolu gülümseyişi ve gümüş renginde saçları ile bir İngiliz balıkçısını andıran Fedin, yeni elbisesini o gün ilk defa giydiği belli olan, fakat biraz önce bu elbise ile uykudan kalkmış gibi görünen, karışık saçları ile Ehrenburg. Tichonow.

Moğol yüzleri ve yeni yayınlanmış kitapları ile Sovyet Rusya'nın en uzak köşelerinden gelen edebiyat temsilcileri de vardı. Geldikleri yerlerin adlarını ilk defa duyuyordum. Bu gençler göçebe toplulukların yazarları idi.

YİNE ZİYARET ETTİĞİM HİNDİSTAN

1950 yılında Hindistan'a hiç beklemediğim bir anda yolculuk yapmam gerekti. Paris'de Joliot-Curie beni çağırdı ve görevimi anlattı. Yeni Delhi'ye gidecek, çeşitli siyasal düşünceleri temsil eden kişilerle görüşecek ve Hint barış hareketini güçlendirme imkânlarını yerinde inceleyecektim. Joliot Curie, Dünya Barış örgütünün üyesiydi. Konuyu bütün ayrıntıları ile konuştuk. Hindistan'da savaşçı düşüncelerin henüz azalmamış olması onu çok üzüyordu; oysa Hindistan, barışı en çok seven ülkelerden biri olarak kabul ediliyordu. Hattâ başbakanları Pandit Nehru barış için savaşanların en önünde geliyordu. Barış, bu ülke için çok eski ve önemli bir konuydu.

Joliot Curie, bana iki mektup verdi. Mektuplardan birini Bombay'daki bir bilim adamına, ötekini de başbakana bizzat verecektim. Bu kadar kolay bir görev için beni seçmiş olmalarını biraz tuhaf buldum. Belki de gençliğimin bir kaç yılını geçirdiğim bu ülkeye olan ve hiç sönmeyen sevgim rol oynamıştı. O yıl "Oduncular, uyanın!" adlı şiirime verilen Barış Ödülü de bir rol oynamış olabilirdi. Bu Barış Ödülü'nü daha sonraki yıllarda Pablo Picasso ve Nâzım Hikmet de alınağa hak kazanmıştı.

Bombay'a giden uçağa bindim. Otuz yıl sonra yine Hindistan yolundaydım. Artık özgürlüğü ve bağımsızlığı için savaşan bir sömürge değildi. 1928 yılında ilk kongresine katıldım. Gandi'nin

hayali gerçekleşmişti, Hindistan, bağımsız bir cumhuriyetti. Bana dostça savaşlarından söz eden dostlarım öğrenci hareketleri yöneticileri, sanırım artık hayatta değillerdi.

Uçaktan iner inmez, hemen gümrüğe girdim. Sonra hemen otele gitmeğe, fizikçi Rama'yı ziyaret edip, mektubu vermeğe ve ertesi gün de Yeni Delhi'ye yoluma devam etmeğe kararlıydım. Oysa evdeki hesap çarşıya uymadı. Eşyalarını gümrükten bir türlü çıkmıyordu. Gümrük memuruna benzeyen bir sürü adam eşyamı neredeyse mikroskopla inceleyecekti. Gümrüklerde eşyam didik didik edilmişti, fakat buradaki kadar incelediklerini hiç hatırlamıyorum. Öyle çok bir sevim de yoktu ki: orta büyüklükte bir bavul ile içinde ufak tefeğin olduğu bir deri el çantası. Pantalonum, kilotlarım, ayakkabılarım tek tek ele alınıyor, havaya kaldırılıp, beş çift göz tarafından inceleniyordu. Çantanın her köşesi büyük bir dikkatle arandı, hattâ dikişleri bile kontrol edildi. Çamaşırlarım kirlenmesin diye, Roma'daki otel odamda bulduğum gazeteye ayakkabılarımı sarmıştım. Sanırım Osservatore Romano adlı gazete idi. Gazetenin sayfalarını masanın üzerine açıp okumağa çalıştılar, sonra ışığa doğru tutup incelediler. Bir şey bulamamalarına rağmen gizli bir belgeymiş gibi dikkatle katlayıp, bana ait diğer belgelerin yanına koydular. Ayakkabılarım da içten ve dıştan incelendi. Toprağın altından yeni çıkmış ilginç bir fosil işlemi gördü.

Bu inanılmaz araştırma tam iki saat sürdü. Ben hâlâ sabırlıydım. Pasaportum, adres defterim, yanımdaki değerli iki mektup ve Osservatore Romano Gazetesinin sayfaları bir paket haline getirildi ve benim gözümün önünde törenle mühürlendi. Artık otele gidebileceğimi söylediler.

Sabrımı kaybetmeden ve kendime hakim olmağa çalışarak, elimde pasaport olmadan beni hiç bir otelin kabul etmeyeceğini ve bu Hindistan yolculuğumun amacının başbakana bizzat verilmek üzere getirdiğim mektup olduğunu, fakat el koydukları için bu görevi de yerine getiremeyeceğimi anlatmağa çalıştım.

"Sizi kabul etmeleri için biz otele telefon ederiz. Belgelerinize gelince, onları da sırası geldiğinde size geri vereceğiz."

Yaptığı özgürlük savaşı benim gençliğimin bir parçası olan ülke işte bu, diye düşündüm. Bavulumu ve ağzımı kapattım, gümrükten çıktım. Küfür ediyordum.

Otelde profesör Baera ile buluştum. Başıma gelen kötü olayı kendisine anlattım. Bunu pek ciddiye almıyordu. Henüz biçimlenmekte olduğunu kabul ettiği ülkesine karşı hoşgörülüydü. Ben ise, bir yeni bağımsız ülkeye gelişimde karşılaştığım düzensiz durumdan

rahatsız olmuştum.

Joliot — Curie'nin mektup yolladığı arkadaşı bilim adamı Hind atom çekirdeği araştırma merkezi başkanı idi. Enstitüyü ziyarete çağırdı. Aynı gün öğle yemeğine de başbakanın kızkardeşinin evine davetli olduğumu da söyledi. Benim bütün hayatım böyle idi: bir elle beni sırtımdan itmişler, öteki elle bana çiçek buketleri vermişlerdir.

Atom çekirdeği araştırma enstitüsü, bembeyaz giyimli kadın ve erkeklerin sızan su gibi kaydıkları, koridorlarda adetâ uçtukları, bir sürü aletin ve tabelânın başında durdukları o temiz, ışıklı ve pırıl pırıl imparatorluklardan biriydi. Yapılan bilimsel açıklamalardan çok şey anlamadımsa da, bu ziyaret polisin bıraktığı lekenin çıkarıldığı bir temizlik banyosu gibi geldi bana. Gördüğüm şeyler arasında en çok ilgimi çeken, bir cıva kaynağı oldu. Yaşayan bir hayvan gibi enerjisini gösteren bu maden kadar ilginçi yoktur. Devamlı hareketi ve biçim değiştirmesiyle beni çeker.

Nehru'nun kızkardeşinin adını unuttum. Öyle yemeğine davetli olduğumuz bu kadının yanında keyifsizliğim tamamen kayboldu. Çok güzel bir kadındı. Makyaj yapmış ve ekzotik bir sinema artisti gibi süslenmişti. Sarisi renk renk parlıyordu. Güzelliğini altın ve inciler tamamlıyordu. Hoşuma gitti. Bu ince ve iyi giyimli kadının yemek sırasında mücevherle süslü parmaklarını pirinçlere daldırılması ise beni şaşırttı. Yeni Delhi'ye gideceğimi, orada kardeşi ve barış hareketinin öteki kişileri ile buluşacağımı söyledim. Kendi görüşüne göre Hindistan'ın bütün halkı dünya barış hareketine bir katkıda bulunmuştu.

Aynı gün öğleden sonra otelde bana içinde belgelerimin olduğu paketi verdiler. gözümün önünde mühürledikleri paketin mührü şimdi yoktu. Çamaşır yıkama faturasına kadar bütün kâğıtların fotoğrafını çektiklerine emindim. Daha sonraki günlerde, defterimde adresi bulunan bütün tanıdıkların evine polis gittiğini ve onları sorguya çektiğini öğrendim. Bu tanıdıkların arasında Ricardo Güiraldes'in dul karısı —o yıllarda baldızım— da vardı. Biraz gösterişi seven, Asya felsefelerini inceleyen ve o yıllarda Hindistan'ın bir köyünde bulunan bu kadını, adresinin benim defterimde olması yüzünden çok rahatsız ettiklerini de öğrendim.

Yeni Delhi'ye gelir gelmez bu başkentin yedi — sekiz önemli kişisi ile buluştum. Bir bahçede beni yakıcı sıcaktan koruyan güneşliğin altında oturuyordum. Yazarlar, filizoflar, Hindu ve Budist rahipler vardı çevremde; hepsi de gösterişsiz giyimli, fakat önemli kişilerdi. Dünyadaki barış örgütlerinin, eski ülkelerinin ruhu ile aynı düzeyde bir hareketin öncüleri olduğunu hepsi kabul ediyordu. Tarikatçılık

ya da hükümdarlık yanlısı düşüncelerin derhal ortadan kaldarılmasına da taraftardılar. Ne komünistler ne de Budist ve halk toplulukları barış hareketlerini doğrudan doğruya kendine maledebilirdi. Hepsi katkıda bulunmalı, çekirdeği birlikte oluşturmalıydılar. Ben de onların düşüncelerine katıldım.

Eski dostlardan olan Şili büyükelçisi, yazar ve doktor Juan Marin beni ziyarete geldi. Çeşitli konulardan sözettikten sonra nihayet ağzındaki baklayı çıkardı. Şehrin polis şefi ile görüşmüştü. Resmi makamların diplomatlara önemli bir şeyi açıklarken takındıkları o karakteristik tavırla Marin'e, benim Hindistan'daki ilişkilerimin hükümeti tedirgin ettiği bildirilmişti. Bunun için mümkün olduğu kadar çabuk ülkeyi terketmeliydim. Benim bu şehirde yaptığım tek şeyin otel bahçesinde yedi sekiz önemli kişiyle bir söyleşi olduğunu ve bu kişilerin düşüncelerini de herkesin bildiğini büyükelçiye söyledim. Joliot Curie'nin yolladığı mektubu başbakana verdikten sonra bu ülkede bir saat bile fazla kalmağı düşünmüyordum. Sorunları ile yakından ilgilendiğim Hindistan bana nedensiz yere kaba davranmıştı.

Şili sosyalist partisi kurucularından olmasına rağmen yıllardır sürdürdüğü diplomat mevkiî dostum Juan Marin'i uyuşturucu bir politikacıya benzetmişti. Hind hükümetinin böylesine aptalca bir davranışı onu hiç kızdırmıyordu. Kendisinden bir şey beklemediğimi ve kızgın olmadığımı da söyledim. Dostça birbirimize veda ettik. Omuzlarından büyük bir yük kalkmış gibiydi. Bana gelince, eski dostun bu davranışına çok üzülmüştüm.

Ertesi gün öğleden önce Nehru, beni çalışma odasında bekliyordu. İçeri girdiğimde ayaka kalktı ve yüzünde donuk bir ifadeyle elimi sıktı. Koyu ve soğuk gözlerinde duygusuz bir bakış vardı. Bundan otuz yıl önce bir bağımsızlık toplantısında babasını ve onu tanımıştım. Söylediklerime kısa cevaplar veriyor ve o hiç değişmeyen soğuk ifadesi ile bana bakmağa devam ediyordu.

Arkadaşı Joliot -Curie'nin mektubunu kendisine verdim. Bu Fransız bilginine saygı beslediğini söyledi ve mektupta yazılanları dikkatle okudu. Joliot mektubunda benden söz ediyor ve çabalarımın desteklenmesini istiyordu. Nehru, mektubu okuduktan sonra tekrar zarfına soktu ve hiç konuşmadan suratıma baktı. Birden aklıma, benim yanında bulunuşumun adamcağızı çok rahatsız edebileceği geldi. Fakat aynı anda, safra rengi bu adamın fiziksel, politik ve duygusal bir dönem geçirmekte olabileceğini de düşündüm. Tavırlarında kendini beğenmiş bir hal vardı. Tıpkı emretmeğe alışmış, fakat diktatörlerin gücünü kendinde bulamayan

insanların gergin hali. Babası Pandit'in eski bir büyük toprak sahibi aileden geldiğini, Gandi'nin baş haznedarlığını yaptığını ve partisine çok şeyler kazandırmış olduğunu hatırladım. Karşımda hiç konuşmadan duran bu adam belki büyük toprak sahibi rolüne dönüş yapıyordu ve beni yanında çalıştırdığı o yalınayak köylülerden biriymiş gibi aynı önemsemezlik ve hor bakışla incelemekteydi.

"Paris'e döndüğümde profesör Joliot Curie'ye ne söylememi istersiniz?"

"Mektubuna cevap yazacağım," dedi.

Bana sonsuzmuş gibi gelen bir kaç dakika daha geçti. Nehru'nun bana söyleyecek bir şeyi yoktu galiba, oysa sabırsızlık belirtisi de seçmiyordum. Sanki istersem orada saatlerce sesimi çıkarmadan oturabilir ve böylesine önemli bir adamın vaktini çalıyorum diye de kendi kendime üzebilirdim.

Hindistan'a niçin gelmiş olduğumu anlatmağı düşündüm. Yeryüzündeki soğuk savaş her geçen gün biraz daha sıcak savaşa dönüyordu. Ülkeler arasında açılacak yeni bir uçurum bütün insanlığı yutabilirdi. Atom silâhlarının o müthiş tehlikesinden de sözettim. Ve savaşı önlemek isteyen ülkelerin biraraya gelmesinin ne kadar önemli olduğunu da söyledim.

Sanki beni dinlemiyormuş gibi başını önüne eğmişti. Bir kaç dakika süren yeni bir sessizlikten sonra konuştu:

"Barıştan sözeden bütün ülkeler yine de ayrı ayrı düşünceler taşıyor."

"Bunun önemi yok," diye karşı çıktım. "Önemli olan barıştan sözetsinler ve barış için bir şeyler yapsınlar. Öç almağı ve savaş düşünenlerden başka herkes bizim yanımızdadır."

Hâlâ susuyordu. Konuşmamız sona ermiş gibiydi. Ayağa kalktım ve veda etmek için elimi uzattım. Hic konuşmadan uzattığım elim sıktı. Kapıya doğru yürüdüğümde, bir dostluk belirtisi ile sordu:

"Sizin için bir şey yapabilir miyim? Aklınıza bir şey geliyor mu?"

Hemen cevap vermedim. Kızamıyordum. Fakat bu fırsattan faydalanmağı düşündüm:

"Ah, tabii! Unutmuştum söylemeği. Daha önce yıllarca bu ülkede yaşamama rağmen Taç Mahal'i ziyaret etmek fırsatını bulamamıştım. Bu olağanüstü güzellikteki yapıyı gezmek imkânı şimdi çıktı. Fakat polis bana, şehirden dışarı çıkmağı yasakladı ve derhal Avrupa'ya geri dönmemi söyledi. Yarın sabah uçuyorum."

İçimi boşaltmıştım ve mutlu olarak odayı terkettim.

Otele geldiğimde müdür beni bekliyordu.

"Size bir haberim var. Hükümet merkezinden telefon edildi ve

istediğiniz zaman Taç Mahal'i ziyaret edebileceğiniz bildirildi."

"Hesabımı hazırlayın," cevabını verdim. "Ziyaret edemeyeceğim için üzgünüm. Hemen havaalanına gitmem ve ilk uçakla Paris'e hareket etmem gerekli."

Beş yıl sonra Barış Ödülü'nü verecek olan uluslararası jüride ben de vardım. Adayların adı okunduğunda Hind jüri üyesi Nehru'yu önerdi.

Ben güldüm, fakat niçin güldüğümü jürideki hiç bir üye anlamadı ve onu seçti. Bu uluslararası ödülle Nehru'nun, adı dünya barışının öncü savaşıçları arasına yazılmıştır.

Çin'i iki defa ziyaret ettim. İlk ziyaretim 1951 yılında, Lenin ödülünü kazanan bayan Sung Tşing-ling-Sun Yat sens'in dul karısı dolayısıyla oldu. Bu ödülü ona vermek için Ehrenburg ile beni seçmişlerdi..

Çin'li yazar Kuo Mo-Jo'nun önerisiyle altın madalyaya hak kazanmış olduğuna jüri karar vermişti. Kuo Mo-Jo, Aragon ile seçiciler kurulu ikinci başkanlığını yapmaktaydı. Bu kurula Anna Seghers, filmci Alexandrov, şimdi hatırlamadığım bir kaç kişi daha ve Ehrenburg ile vardık. Aragon, Ehrenburg ve benim aramda gizli bir anlaşma vardı ve bu anlaşma gelecek yıllarda Picasso, Bertlot Brecht ve Rafael Albert'nin ödül almasına rol oynamıştı.

Çin'e gitmek üzere Transsibirya Ekspresi'ne bindik. Bu efsanevi trene binmek, sanki sonsuz ve sırlarla dolu boşluğa yelken açan bir gemiye binmek gibiydi. Trenin penceresinden, kilometrelerce sarı topraklardan başka hiç bir şey görmüyordum. Sibirya, sonbaharı yaşıyordu. Gümüş renkli kayın ağaçlarını sarı yapraklar süslemişti. Gözün alabildiğine ovalar, bozkırlar, tundralar. Arada sırada istasyonlar ve yeni kurulmuş kentler. Ehrenburg ve ben istasyonlarda trenden iniyor, biraz hareket etmiş olmak için yürüyorduk. Peronlarda ve bekleme salonlarında yanyana çömelmiş, çıkınları ve bavulları ile tren bekleyen Rus köylüleri vardı.

Trenin durduğu küçükkentleri biraz gezinecek vakit yoktu. Hepsi birbirine benziyordu ve hepsinde Lenin'in çimentodan yapılmış heykeli duruyordu. Bu heykel, bazen gümüş renginde, bazen de altın renginde boyanmıştı. Gördüğümüz bir sürü birbirlerinin aynı Lenin heykelinden hangisinin gümüş ya da altın rengindeki mi çirkin olduğunu bilmiyorum. Sonra yine trene; bir haftamız böyle geçti. Ehrenburg'un kuşkucu ve ateş saçan konuşmaları ile zamanın nasıl

geçtiğini pek anlamıyordum. Çok heyecanlı düşüncelerinde Ehrenburg, zamanının yaşayışı üzerine ileri sürülen bazı düşünceleri, gülümseyen bir hoşgörü ile, kabul ediyordu.

Ehrenburg askerlerle Berlin'e kadar gelmişti. Savaş haberleri yazanlar arasında sanırım o en başarılısı olmuştur. Askerler, bu ilginç adamın hayranıydı. Alman evlerinde buldukları iki değerli şeyi Ehrenburg'a armağan etmişlerdi. Bunlar, Napolyon ordusu için Belçika'da yapılmış bir tüfek ve Ronsard'm 1650 yılında Fransa'da basılmış küçük boy iki kitabıydı. Kitapların kenarları hafifçe yanmış, sayfalarına kan sıçramıştı.

Ehrenburg sonraki yıllarda güzel tüfeği bir Fransız müzesine armağan etmişti. Parlak dipçiğini okşayarak, ne yapayım bu tüfeği? de mişti. Ronsard'm kitaplarına gelince, onları kıskançlıkla saklamıştı.

Ehrenburg, Fransız'ları çok severdi. Trende bana yayınlanmamış şiirlerinden birini okudu Bu kısa şiirinde Fransa'ya olan aşkını anlatıyordu. Şiir yayınlanmamış, dedim. Çünkü o yıllarda Rusya'da kozmopolit şeyler yasaktı. Bütün modern sanat, kozmopolitlikten uzaktı. Başka ülkelerin sanatından bir şeyler aldığı ya da etkilendiği görülen yazar ve ressamlar ölü kabul ediliyordu. Bunun için de Ehrenburg, Fransa aşkıyla yazdığı şiirini bir çiçek gibi saklamak zorundaydı.

Ehrenburg'un beni tanıştırdığı bir çok şey, yavaş yavaş ve bir daha geri dönmemek üzere Stalin'in karanlık gecesinde ortadan kalktı. Stalin'in protesto ve muhalefet kabul etmeyen kişiliği bunun nedeni idi.

Karışık yüzü, yüzündeki derin çizgiler, sigaradan sararmış dişleri, gri gözleri ve hüzünlü gülüşü ile Ehrenburg büyük hayâl kırıklıklarına uğramıştı. Büyük devrimle ilgilendiğim için her şeyi başından beri izleyemedim, fakat zamanla neler olduğunu anlayacaktım. Sanırım Ehrenburg bile trajedinin böylesine büyük olduğunu hemen anlayamamıştı.

Sanki tren, sonsuz sarılıklar içinde emekliyordu. Günler geçiyor, kayın ağaçları gerimizde kalıyordu. Doğuya gidiyorduk.

Günün birinde trenin lokantasında öğle yemeğinde karşımızdaki bir asker dikkatimizi çekti. Bu genç, kırmızı yanaklı ve gülümseyen adam kendini bilmeyecek kadar sarhoştu. Lokanta garsonuna durmadan taze yumurta ısmarlıyor ve bunları büyük bir neşeyle tabağına kırıyordu. Hemen arkasından iki yumurta daha istiyordu. Yaptığı için çok hoşuna gittiği, çocuğumsu mavi gözlerinden belliydi. Bu oyuna bir süre devam etti. Sonunda tabaktan taşan

yumurtalar, masaya ve yerlere akmağa başladı.

"Tovariş!" diye haykırdı neşeli asker garsona ve hazinesini daha da büyültmek için yeni yumurtalar getirmesini söyledi.

Bu sürrealist olayı büyük bir ilgiyle izliyordum. Her şey Sibirya'nın okyanus yalnızlığına uymaktaydı. Rahatsız olmağa başlayan garson, trendeki askeri polisi çağırdı. Dişlerine kadar silâhlanmış asker, önce yükseklerden sert sert sarhoş gence baktı. O ise başını bile kaldırmadı, yumurtaları kırmağa devam etti.

Kanun koruyucusunun bu müsrifin çılgınlığına zorla son vereceğini bekliyordum. Fakat çok yanılmıştım. İri yarı askeri polis, sarhoş askerin yanına oturdu ve omuzunu okşayarak, usul usul ve gülümseyerek konuşmağa başladı. Sonra birlikte ayağa kalktılar ve iki kardeş gibi kolkola lokantadan çıkarak, varmış olduğumuz istasyona indiler. Zavallı ve sarhoş küçük bir yerli, bir Ekvator treninde tabağına birbiri arkasından yumurtalar kırmağa kalksaydı, acaba başına neler gelirdi, diye acıyla düşündüm bir an.

Bu transsibirya günlerinde Ehrenburg'un bir çok saatini yazı makinasının başında geçirdiğini görüyordum. Çin'e yaptığımız bu yolculukta "Dokuzuncu Dalga" kitabını bitirdi. Bana gelince, arada sırada "Kaptan'ın mısraları"nı yazdım. Matilde'ye bir aşk şiiri olan bu mısraları ilerde Napoli'de yayınlayacaktım.

İrkutsk'da trenden indik. Uçakla Moğolistan'a hareket etmeden önce, Sibirya'nın kenarında uzanan, Çar'lar zamanında özgürlüğe açılan kapı bilinen Baykal gölünde bir gezinti yaptık. Sürgündekiler ve hapistekiler o yıllarda hep bu gölü hayal ederlerdi Tek kaçış yoluydu. Kalın sesli Rus şarkıcıları, eski baladlarını okurken Baykal! Baykal! diye tekrar ederlerdi.

Göl araştırmaları enstitüsünde öğle yemeğine davet edildik. Bilim adamları bize göl üzerine ilginç bilgiler verdi. Asya'nın gözü dedikleri bu gölün tam derinliği hiç bir zaman ölçülememişti. İkibin metre derinliğe kadar inmişlerdi. Bu derinlikte kör balıklar yakalanıyor ve karanlık uçurumlarından yeryüzüne alınıyordu. Enstitüdeki bilim adamlarının bana bu balıklardan yakalaması için yaptığım rica kabul edildi. Belki ben, bu göldeki kör balıkları, yanında Sibirya votkası ile yemiş olan nadir kişilerden biriyimdir.

Sonro Moğolistan'a uçtuk. Bir sis perdesi gerisinde anılarım. İnsanların hâlâ göçebe çadırlarında yaşadığı, fakat ilk basımevlerini ve üniversitelerini kurduğu Moğolistan. Ulan Bator'u sonsuz kurak topraklar çevreliyor, tıpkı ülkemin Atakama çölü gibi. Deve kervanları her şeyi daha da eskilere götürüyor. Moğol'ların şaşılacak kadar güzel yapılmış el işi gümüş kaplarda sundukları viskilerinden

içtim. Her topluluk alkollü içkisini elinde ne varsa ondan yapar. Bu viski, mayalanmış deve sütündendi. Lezzetini hatırladıkça ürperiyorum. Fakat ne güzeldi Ulan Bator! Hele güzel adların hayranı olan benim için. Onların içinde, bana ait masalımsı saraylarda gibi yaşıyorum. Aynı haz ile Singapur'un, Semerkant'ın her gecesini taddım. Öldüğümde beni, heceleri, üzerimde şarkılar söyleyen güzel bir adın altına gömmelerini isterim. Denizin kıyısına.

Çin halkı, dünyada en çok görülen halklardan biridir. Acımasız sömürgecilere, devrimlere, açlığa ve savaşlara rağmen hiç bir zaman gülmesini unutmamıştır. Bu koskoca toplulukta en güzel gülme, çocukların o tertemiz gülmesidir. Çin gülmesi ikiye ayrılır: doğal ve buğday akı yüzleri aydınlatan köylü gülmesi ile sahte ve burnun altından yayılan memur gülmesi.

Ehrenburg ile ben Pekin havaalanında durduğumuzda bu iki gülmeyi birbirinden hemen ayıramadık. Gerçek ve daha iyi olanı bize günlerce eşlik etmiştir. Halkın büyük bir bölümü böyle güler. Bizi büyük konukseverlik ile karşılayan Çin'li yazar dostlar da böyle gülüyordu. Stalin ödülü kazanmış ve yazarlar birliği başkanı kadın yazar Ting-ling'i Mao Tun'i, Emi siao'yu ve Çin şiirinin hükümdarı Ali Ching'i bu gülümseyişleri ile tanıdım. Hepsi Fransızca ve İngilizce konuşuyordu. Yıllar sonra kültür ihtilâli onları gömmüştür. Bizlerle birlikte oldukları günlerde ise edebiyatın ileri gelen kişileriydiler.

Lenin ödülünü verdiğimiz törenden sonra Sovyet Büyükelçiliği'nde yemeğe davetliydik. Yemekte ödül sahibi Sung Tşing-ling'den başka Tşuenlay ve yaşlı mareşal Tşu Teh de vardı. Büyükelçi, Stalingrad'lı tipik bir Sovyet askeri idi. Hiç durmadan şarkılar söylüyor, ilginç şeyler anlatıyordu. Ben, alımlı ve güzel bayan Sung Tşing - ling'in yanında oturuyordum. Döneminin yazarları arasında en çok saygı gösterileriydi.

Herkesin önünde küçük kristal şişelerde votka duruyordu. Masada Ganbie sözü sık sık duyuluyordu. Bu Çin sözü, kadehteki içkiyi son damlasına kadar içmek demekti. Yaşlı mareşal Tşu Teh kadehini sık sık dolduruyor ve yüzünden hiç eksik olmayan o geniş köylü gülümsemesiyle içiyordu. Bu kadar votkayı nasıl içtiğini merak ettiğim için, yaşlı askerin dikkat etmediği bir anda şişesindeki içkinin tadına baktım. Düşüncemin doğruluğu meydana çıktı. Ben çok miktarda yakıcı içkiyi boğazıma boşaltırken, maraşal sadece su içip durmuştu.

Yemekten sonra kahvelerimizi içerken, çekici ve güzel Kadın Sung Tşing ling çantasından sigara mahfazasını çıkardı ve bir

sigara yaktı. Sonra ince bir gülümseyişle bana da uzattı. Hayır, teşekkür ederim, dedim. Ben sigara içmiyorum. Elindeki mahfazaya hayranlıkla baktığımı görünce şöyle konuştu: "Onu o kadar itina ve dikkatle koruyorum ki. Bana kalan değerli bir anıdır." Tamamen altından yapılmış, pırlanta ve yakutlarla süslü bir mahfazaydı. Elime alıp hayranlıkla inceledikten ve bir kaç nazik söz söyledikten sonra sahibine geri verdim.

Geri verdiğimi unutmuş olacak ki, masadan kalkarken bana döndü ve:

"Sigara mahfazamı, lütfen!" dedi.

Vermiş olduğuma çok eminim, ama buna rağmen masada, masanın altında ve ceplerimde aradım. Hiç bir yerde yoktu. Sun Yatsen'in dul karısının yüzündeki gülümseme kaybolmuştu. Bunun yerine acımasız iki ışın gibi bakışları beni adetâ deliyordu. Fakat değerli şeyi de hiç bir yerde bulmak mümkün değildi. Nedense ben de kendimi bu kayıptan dolayı suçlu hissetmeğe başlamıştım. Kadının bakışlarından, değerli anıyı benim çalmış olduğumu okuyabilirdiniz.

Fakat sigara mahfazası birden bulundu. El çantasında idi. Çok basit, çok olağan. Ve hemen yeniden gülümsemeğe başladı. Ben ise günlerce gülmedim. Şimdi düşünüyorum da: belki kültür ihtilâli onu altın sigara mahfazasından, en sonunda, uzaklaştırabilmiştir.

O yıllarda Çin'liler; mavi renkte, montör giysilerini andıran tek tip elbiseler giymekteydi. Bütün kadın ve erkeklerin giydiği bu elbiseler kötü kumaştan değildi, fakat otomobil de kullanmıyorlardı. Birbirine sokulmuş bir insan kalabalığı her yeri dolduruyor, her yöne doğru akıyordu.

İhtilâlin ikinci yılıydı. Bazı yerlerde muhakkak başlangıç zorlukları ve yetersizlikler vardı. Ancak Pekin şehrinde bunları görmek mümkün değildi. Ehrenburg ile beni ilgilendiren şeyler, bu sistemin küçük ayrıntıları, bazı rahatsızlıkları idi. Örneğin, bir kaç çift çorapla mendil satın almak isteyişimiz neredeyse hükümet skandalı olacaktı. Bize eşlik eden Çin'liler önce aralarında uzun uzun konuştular. Sonra heyecanla otelden çıktılar. Biz de peşlerinden. Otomobillere bindik. En önde bizim otomobil, arkamızda koruyucuların, polislerin ve çevirmenlerin olduğu otomobiller. Bu kervan daima insanlarla dolu caddelerde kendine yol açarak, hızla ilerledi. Sanki bir çığ gibi daracık bir kanalın içinde gidiyorduk. Geldiğimiz dükkânın önünde dostlarımız hemen otomobillerinden atlayıp, içerdeki müşterileri dışarı çıkardılar, trafiği durdurdular ve toplanmış bulunan insanlara engel oldular. Bize açılan yoldan Ehrenburg ile ben başlarımız önümüzde dükkâna girdik ve onbeş

dakika sonra yine başlarımız önümüzde, elimizde küçük paketlerle dışarı çıktık. pekin'de bir daha çorap almamağa karar vermiştik.

Ehrenburg olup bitenlere çok öfkelenmişti. Bir olaydan daha söz edeceğim. Kaldığımız otelde bize çıkan yemek, sömürgecilerin Çin'e miras bıraktığı o berbat İngiliz mutfağındandı. Çin mutfağının bir hayranı olan ben, bir gün bizim genç çevirmene, o ünlü Pekin yemeklerini yemek için can attığımı söyledim. Çevirmen, ilgileneceğini söyledi.

Gerçekten ilgilenip ilgilenmediğini bilmiyorum, fakat biz ertesi günlerde de otel mutfağından çıkan o lezzetsiz roztbifi yemeğe devam ettik. Kendisine istediğimi tekrarladığımda. düşüncelere daldı ve sonra ağır ağır konuştu:

"İligili kişiler toplandılar ve aralarında bu konuyu konuştular. Arzunuz yakında yerine gelecek."

Protokoldan önemli bir kişi ertesi gün yanımıza geldi. Memur gülümsemesini yüzüne yapıştırdıktan sonra Çin mutfağını gerçekten denemek isteyip istemediğimizi sordu. Ehrenburg hemen 'evet' dedi. Ben de, Çin mutfağını ta gençliğimden beri hayran olduğumu ve yıllar sonra yine tadına bakmak için can attığımı söyledim.

Çin'li memur, düşünceli, düşünceli: "Durum hiç de kolay değil,"

Sonra sustu, başını iki yana salladı ve devam etti: "Hemen, hemen imkânsız."

Ehrenburg, inatçı kötümserin acı gülümsemesi ile güldü. Ben ise öfkelendim.

"Bana bakın," diye konuştum. "Öyle ise derhal belgelerimi getirin. Paris'e dönmek için hazırlanacağım. Çin'de Çin yemekleri yiyemezsem, buradaki kadar zor olmayan Quartier Lâtin'de yerim daha iyi!"

Benim bu çıkışım başarılı olmuştu. Dört saat sonra yine peşimizde bir sürü insanla oteli terkettik ve beşyüz yıldır o ünlü Pekin ördeğini yapan lokantaya gittik. Çok mükemmel bir yemekti!

Gece gündüz açık olan bu lokanta otelimizden üç yüz metre uzaktaydı.

Sürgün yıllarımda rota değiştire değiştire o güne kadar hiç tanımak fırsatını elde edemediğim bir ülkeye geldim; İtalya'ya. Bu ülkede benim gözüme her şey eşsizmiş gibi göründü. Özellikle sıradan İtalyan yaşamı. Ekmek, şarap ve zeytinyağı. Hattâ İtalyan polisi... Bu polis bana hiç bir zaman kötü davranmadı, fakat yorulma bilmeden her yerde peşimi de bırakmadı. Nereye gitsem karşıma bir polis çıkıyordu. Uykumda, içtiğim çorbada bile.

Edebiyatçılar, beni şiirlerimi okumak için çağırıyordu. Zevkle okuyordum şiirlerimi, üniversitelerde, amfiteatrlarda, Cenova'da liman işçilerinin karşısında, Floransa'da, Turin'de, Venedik'te.

Hınca hınç dolu salonlarda şiirlerimi sonsuz bir zevkle okuyordum. Bazen biri kalkıp benim şiirimi İtalyanca tekrar ediyordu. Bu mükemmel dilin parlaklığında mısralarımı dinlemekten hoşlanıyordum. Polis ise bundan pek hoşlanmıyordu. İspanyolca okunmasına pek ses çıkarmıyordu, ama İtalyanca okunan Neruda şiirleri yara izleri bırakıyordu. Barış övgüsü... onlar için tehlikeydi.

Belediye seçimlerini halkçı partiler kazanmıştı. Bir çok belediye sarayına davet ediliyordum. Kimi şehirlerin onur hemşehrisi seçildim. Bugün Milano'nun, Floransa'nın ve Cenova'mn onur hemşehrisiyimdir. Şiirlerimden parçalar okuduktan sonra belediye meclisi tarafından sunulan fahrî hemşehrilik törenle veriliyordu. Belediye sarayı salonundaki törene, aristokratlar ve yüksek düzeyde din adamları katılıyordu. Şampanya kadehimi kaldırarak, uzak ülkemin adına kendilerine teşekkürlerimi bildiriyordum. Herkes sarılarak ve öperek beni kutladıktan sonra, belediye sarayının merdivenlerini iniyordum. Dışarda, caddede beni polis bekliyordu. Ne güneşte, ne de gölgede peşimi bırakan İtalyan polisi.

Venedik'te bulunduğum günler bir film gibiydi. Tören salonunda şiirlerimi okumuş ve verilen onur hemşehrilik belgesini almıştım. Fakat polis benim şehri derhal terketmemi istiyordu. Desdemona'nın doğduğu ve ıstırap çektiği bu şehri. Gece gündüz otelin kapısında polisler nöbet tutuyordu.

Eski dostlarımdan Vittorio Vidale, Trieste'den Venediğe beni görmek için gelmişti. Onunla sık sık kanallarda gondol gezintileri yapmış, yanımızdan kayan gül grisi Venedik saraylarını seyretmiştim. Polise gelince, izlemesiyle beni yavaş yavaş rahatsız etmeğe başlamıştı. Günün birinde Kazanova gibi Venedik'ten kaçmağı ve

ortadan kaybolmağı plânladım. Vittorio Vidale ve bu şehirde yaşamakta olan Kosta Rika'lı yazar Joaquin Gutierrez'le birlikte sokaklarda koşmağa başladık. Peşimizden Venedik Polisi de koşuyordu. Kanalın kenarına geldiğimizde, orada hazır duran, belediye reisinin motorlu gondolüne atladık. Bizim gondol hızla kanalın sularını yararken, polisler sağa sola koşuyor, başka bir gondol arıyordu. Sonunda oldukça romantik, siyah boyalı ve altın yaldızlı süslü, içinde aşıkların gezinti yaptığı bir gondoldan başkasını bulamadılar. Bu gondolle uzaktan bizi izlemeğe başladılar Bir yunusun peşinden umutsuzca giden bir ördeğe benziyorlardı.

Takip, bir sabah Napoli'de son buldu. Polisler otelime geldiler. Tabiî erkenden değil. Çünkü Napoli'de hiç kimse, polis bile, erken işe başlamaz. Pasaportumdaki bir eksikliği öne sürüp, belediyeye gelmemi istediler. Burada bana bir fincan espresso ikram edildi ve daha o gün İtalya dışına çıkmam söylendi. İtalya'ya olan sevgim boşunaydı. Bir yararı yoktu.

"Sanırım bir yanlışlık var," dedim. "Beni bir başkası ile karıştırmayın!"

"Hayır, yanlışlık filân yok. Sizin değerinizi biliyor ve kabul ediyoruz. Buna rağmen ülkeyi terketmelisiniz!"

Sonunda baklayı ağızlarından çıkardılar ve şili Büyükelçiliği'nin ülkeden çıkarılmamı istediğini söylediler.

Trenim öğleden sonra hareket ediyordu. İstasyonda dostlar bana veda etmek için toplanmıştı. Öpücükler, çiçekler, haykırışlar, Paolo Ricci, Alicatta'lar ve daha bir çoğu. Arrivederci. Adios. Adios.

Roma'ya kadar bana eşlik eden polisler çok dostça davrandılar. Bavullarımı taşıyıp, yerleştirdiler. Bana L'Unita ve Paese Sera gibi hiç de sağcı olmayan gazeteler aldılar. Kendileri ve tanıdıkları için imza vermemi rica ettiler. Bu kadar iyi yürekli polislere hiç rastlamamıştım. İçlerinden biri şöyle konuştu:

"Çok üzgünüz, ekselâns. Fakat bizler yoksul aile babasıyız. Yalnızca verilen emirleri yerine getiriyoruz; çok çirkin şey bunlar..."

Sınıra giden trene binmek için inmeye hazırlandığım Roma istasyonunda büyük bir kalabalığın beni beklediğini gördüm. Bağırıyorlar, itişip kakışıyorlardı. Koskocaman çiçek buketleri başların üzerinde sallanıyordu.

"Pablo! Pablo!"

Yanımda koruyucum polislerle trenin basamaklarını inip, perona ayak basmıştım ki, büyük bir mücadele başladı. Yazarlar, sanatçılar, gazeteciler ve milletvekillerinden oluşan ve sayısı bine yaklaşan bu topluluk beni saniyede polislerin elinden alıverdi.

Polisler kollarıma yapıştılar. Dostlarım onların üzerine yürüdü. Bu dramatik olaylar arasında bazı yüzler seçebildim. Alberto Moravia ve yazar karısı Elsa Morante. Ünlü ressam Renato Guttuso. Bir sürü şair, bir sürü yazar, bir sürü ressam. "Isa, Eboli'ye kadar gelebilmiştir" adlı eserin yazarı Carlo Levi bana bir gül buketi uzattı. Kargaşalıkta güller yere düştü. Artık havada şapkalar uçuyor, şemsiye sapları inip kalkıyordu. Güzel ve zarif Elsa Morante'nin ipek yaz şemsiyesi ile bir polisin başına vurduğunu gördüm. Kavgaya karışan hamallardan biri de polislerle mücadele ediyordu. Roma halkı bana olan sempatisini gösteriyordu. Polisler toplanan insanlarla başa çıkamaycaklarını anlayınca, kulağıma fısıldadılar:

"Konuşun dostlarınızla. Onlara sakinleşmelerini söyleyin..."

Halk bağırıyordu:

"Neruda Roma'da kalmalı! Neruda İtalya'yı terketmemeli! Şair burada kalsın! Şili'li kalsın! Avusturya'lı gitsin!"

(Avusturyalı İtalya'nın başbakanı de Gasperi idi.)

Yarım saat süren mücadele, gelen yüksek bir emirle sona erdi: İtalya'da kalınama izin çıkmıştı. Dostlarım beni kucaklayıp, öpücüklere boğdu. Mücadele sırasında yere düşmüş bir sürü çiçeğin üzerinden geçerek, istasyonu terkettim.

Ertesi sabah bir parlamento üyesinin evinde uyandım. Hükümetin dediğine pek inanmayan ressam Renato Guttuso getirmişti beni bu eve. Bu evde kaldığım günlerde Kapri adasından gelen bir telgraf aldım. Şahsen tanımadığım tarihçi Erwin Cerio yolluyordu. Rezalet olarak adlandırdığı olayları protesto ediyor, bunun İtalyan gelenek ve kültürüne indirilmiş bir darbe olduğunu söylüyordu. Telgrafının sonunda, beni Kapri'deki villâsında kalmağa davet ediyordu.

Bütün bunlar bir rüya gibiydi. Matilde Urrutia ile beraber Kapri'ye vardığımızda rüya gerçek olmuştu. Akşama doğru bu güzel adaya geldik. Hava serindi. Tanımadığım sessiz kayalıklar karşımızda bembeyaz yükseliyordu. Ne olacaktı? Bizi neler bekliyordu? Küçük bir at arabası bizi almağa gelmişti. Yokuşlu ve terkedilmiş sokaklardan geçtik. Beyaz suskun evler, daracık ve boşmuş gibi görünen evden içeri girdik. Arabacı peşimizden bavullarımızı getirdi.

İçeri girdiğimizde büyük bir şömine ateşi ile karşılaştık. Mum ışıkları salonun bir köşesinde ayakta duran bir adamı aydınlatıyordu. Bu uzun boylu, ak saçlı, uzun sakallı ve beyaz giyimli adam Don Erwin Cerio idi. Yarı Kapri'nin sahibi, tarih yazarı ve doğa bilimcisi

Erwin Cerio, yarı karanlıkta çocuk kitaplarındaki Tanrılara benziyordu.

Doksan yaşına yaklaşmıştı ve bu odanın en ünlü kişisiydi.

"Bütün ev sizindir. Burada sizi kimse rahatsız etmeyecektir."

Günlerimiz sessizlik içinde geçmeğe başladı. Büyük bir yakınlıkla bize arada sırada haber yolluyor, ya da bahçesinin en seçkin çiçeklerini gönderiyordu. Kendini hemen hemen hiç görmüyorduk. Bizim için Erwin Cerio, İtalya'nın geniş, canayakın ve güzel kokulu kalbi idi.

Daha sonraki haftalarda çalışmalarını ve kitaplarını tanıdım. Bunlar Axel Munthes'inkiler kadar ünlü olmasa bile, onunkilerden daha gerçekçiydi. İyi insan yaşlı Cerio sık sık şakacı bir ifadeyle şöyle konuşuyordu: "Kapri, tanrının ustalık eseridir."

Bu adada Matilde ile benim aramdaki aşk büyüdü. Anacapri'ye kadar uzun gezintiler yapıyorduk. Binlerce küçük bahçeye bölünmüş adanın doğal bir parlaklığı vardı. Güneşle rüzgârın kırbaçladığı kayaların arasındaki topraklarda, sanki insan eli itina ile yerleştirilmiş gibi, turist etiketinizi üzerinizden atarak tanıyacağınız, kayalıkları, küçük üzüm bağları, gösterişsiz ve çalışkan halkı ile bu gizli Kapri, karşısında duramayacağınız bir büyüye sahiptir. Burada kısa zamanda herşeyle kaynaşır, bütün insanlarla dost olursunuz, bir faytoncu ya da kıyıda balık ağı ören kadınlar sizi tanır. Saklı ve yoksul Kapri ile burada bir bütün haline gelirsiniz. Ucuz şarabın, ya da Kapri insanlarının yediği zeytinin hangi dükkânda satıldığını da bilirsiniz.

Kitaplarda yazılan o çirkinlikler belki büyük köşk duvarlarının arkasında gizlidir. Ben burada bazen büyük bir yoksulluk, bazen de iyi yürekli insanlar içinde hayatımın mutlu günlerini yaşadım, geçirdiğim günler benim için unutulmaz günlerdi. Kapri'de öğleden önceleri çalışıyordum. Öğleden sonra ise Matilde şiirlerimi temize çekiyordu. İlk defa bu adada birlikte oturuyorduk. İnsanı sarhoş edici kadar güzel bu yerlerde aşkımız büyüdü. Artık birbirimizden ayrılamazdık.

Heyecanlı ve acı veren bir aşkın kitabını Kapri'de bitirdim. "Kaptanın mısraları" kısa bir süre sonra gizlice Napoli'de basıldı.

Bu kitabın hikâyesini anlatmak isterim. Üzerine çok şeyler söylenmiş ve yazılmış kitaplarımdan biridir. Uzun zaman bu kitabın kapağında, yazarının kim olduğu yazmadı. Sanki ben şiirlerimi inkâr ediyordum, ya da kitap babasını tanımıyordu. Babasız doğan çocuklar gibi dünyaya geldi "Kaptanın mısraları."

Kitaptaki şiirlerin bir çoğu, sürgünde Avrupa'da geçirdiğim

günlerde orada burada kaleme almıştım. En son kısmını da Kapri'de yazdım 1952 yılında Kapri'de bastırdım. Matilde'ye olan aşkım, Şili özlemim ve insanların tutkuları, daha sonraki yıllarda yazarının adı olmadan defalarca basılan bu kitabın sayfalarını doldurur.

İlk baskısı için ressam Paolo Ricci çok mükemmel bir kâğıt ve eski Bodoni harfleri sağladı. Kitabı yollayacağımız kişilerin listelerini de Ricci'yle birlikte büyük bir dikkatle hazırladık. Kısa bir süre sonra "Kapta'nın mısraları" nın sadece elli adetlik ilk baskısı yapıldı. Bu olayı, deniz ürünleri ve Kapri bağlarının tek oğlu duru şarapla süslü bir sofrada kutladık. Ve bizim aşkımızı seven dostlarla...

Beni çekemeyen bazı eleştiriciler, kitabın yazar adı olmadan yayınlanışının politik nedeni olduğunu iddia ettiler. "Parti bu kitaba karşı çıkmış ve izin vermemiştir," dediler. Fakat bu gerçek değildi. Çok şükür partim güzel şeylerin açıklanmasına karşı çıkmaz.

Gerçek nedeni şuydu: bir süre önce ayrıldığım Delia üzerine olan şiirlerimin onu üzmesini istemiyordum. Delia del Carri, benimle her yere gitmiş bu ince insan, çelik ve baldan bir cisim, oluştuğum yıllarda benim elimi bırakmamış ve onsekiz yıl eşsiz hayat arkadaşım olmuş bu insanın nazik ruhunun şiirlerimle parçalanmasını istemiyordum. Kişisel ve kabul edilmesini istediğim nedenlerle kitabın ilk yıllarda yazar adı olmadan yayınlanmasının sebebi bu idi, başka bir şey değil.

Sonra kitap adsız bir kahraman insan gibi yücelmeğe başladı. Hayatta kendine bir yol açtı. Şimdi ise yollarda yürümektedir, daha doğrusu kitapçılarda ve kitaplıklarda. Ama artık "Kaptanın mısraları" gerçek kaptanın adını taşıyor.

SÜRGÜNÜN SONU

Sürgündeki yıllarım sona eriyor. Yıl 1952. İsviçre üzerinden Cannes'a geliyoruz. Burada bizi Montevideo'ya götürecek gemiye bineceğiz. Fransa'da görmek istediğimiz kimse yok. Yalnızca uzun yıllar benim eserlerimin çevirmeni ve iyi dost Alice Gascar'a haber yolluyorum. Yine de bizi Cannes'de ummadığımız şeyler bekliyordu.

Gemi şirketinin yakınında bir sokakta Paul Eluard ve karısı Dominique'e rastlıyorum. Benim buraya geleceğimi öğrenmişlerdi.

Öğle yemeğine davet ettiler. Picasso da yemekte bulunacaktı. Bir kaç adım sonra Şili'li ressam Nemesio Antunez ile karısı gelecek. Bu Paul Eluard'la son görüşmemiz oldu. Pijamayı andıran mavi elbisesi ile Cannes güneşi altında hâlâ gözümün önünde. Hiç güneşten yanmış yüzünü, koyu mavi gözlerini ve ona gençlik veren gülüşünü, Cannes'ın Afrika ışığı ile parıldayan sokaklarındaki yürüyüşünü hiç unutmayacağım. Eluard bana veda etmek için Saint Tropez'den gelmişti. Picasso da yanındaydı. Ziyafet için her şeyi hazırlatmıştı.

Fakat hiç beklenmedik kötü bir rastlantı bana bütün günümü zehir etti. Matilde'nin Uruguay için vizesi yoktu. Hemen bu ülkenin konsolosunun karşısına çıkmalıydım. Taksi ile oraya vardığımda Matilde beni kapıda bekliyordu. Genç konsolos, Madam Butterfly'-dan bir arya mırıldanarak, içeri girdi. Kısa kollu gömleği ve ayağındaki şortla pek konsolosa benzemiyordu. Fakat konuşmamız sırasında bu adam çirkin davranışlarda bulundu. Mister Pinkerton görünüşü ile mesai dışı görev yaptığı için bunun ücretini talep etti ve akla gelmeyecek bazı zorluklar çıkardı. Bütün öğleden öncemizi konsoloslukta harcadık. Ziyafetteki balık çorbası boğazımda kaldı. Matilde yemeğe gelmemişti, çünkü daha saatlerce konsoloslukta kalması gerekmişti. Pinkerton ona başka zorluklar da çıkarmıştı. Fotoğrafçıya yollamış, elindeki dolarları Fransız parasına çevirttirmiş ve Bordeaux'ya yapılan bir telefon konuşmasının ücretini ödetmişti. Sonunda bir transit vizesi bize, yüzyirmi dolara malolmuştu. Aslında ücretsiz olması gerekiyordu. Bütün yemek boyunca, Matilde gemiye binemezse diye düşünmüş durmuştum. O zaman ben de burada kalırdım. Aradan yıllar geçtikten sonra bile o günün hayatımda en berbat günlerden biri olduğunu düşünmeden yapamıyorum.

PARÇA PARÇA OKYANUS BİLİMİ

Ben denizlerin âşığıyımdır. Yıllardır deniz üzerine bilgiler toplarım, ama daha çok karada sefer yaptığım için bunların bir faydasını görmem. Şimdi Şili'ye, okyanuslar ülkesine geri dönüyorum. Gemim Afrika kıyılarına yaklaşıyor. Eski, bugün zırh kaplı Herküles sütunları, en son imparatorlukların uşakları artık gerimizde kaldı.

Suları seyrediyordum. Denizler üzerine yazılmış kitaplar her zaman ilgimi çekmiştir. Kütüphanemde bu konuda bir sürü kitap var. Fakat sık sık elime aldığım, kutup denizlerinin kabuklu hayvanları üzerine William Beebe'nin yazmış olduğu bir kitaptır. Çeşitli ürünlerle dolu, molekül ve elektrik yüklü menekşe çürüğü bu sular çekiyor beni. Okyanusta yüzen balinalar, kocaman ağızlarını açarak, bu ürün dolu suları ağızlarına alır ve böyle beslenir. Güneye, sıcak adalara doğru yol alırken İsa Negra'daki pencerenin önünden geçen yeşil balina da (bachinetas glaucas) bu hayat dolu sularla karnını doyurur. Şili kıyılarında en çok yakalanan dişli balinanın yolu da benim evimin önünden geçer. Şili'nin eski denizcileri bu balinanın dişlerini bıçakla işleyerek, en güzel şekilleri, küçük oklar, kalbler, yelkenli gemiler yapmışlardı, hepsi de denizin floklor dünyasının eserleridir. Güney yarım küresinin en yürekli balina avcıları Şili'liler ise Kap burnunun ve güney kutbunun azgın sularını balinanın dişlerini aramak için aşmıyor. Onlar hayvanın yağını ve etini alıyor, bundan hayatlarını kazanıyorlar.

Ben şimdi dünyanın bir başka kıtasından geliyorum. Akdenizin masmavi kubbesini, Kapri adasının kayalıklarını ve deniz altı mağralarını, suların ıslattığı saçlarını taramak için deniz kızlarının uzandığı kıyıları bıraktım oralarda.

Napoli'deki akvaryumda b tatlı, neşeli dansını yapan balıklar görmüştüm. Bundan yıllarca önce de, gençliğimin karanlık Hindistanında bir akvaryumu gezmiştim. O, sanki parlatılmış gibi görünen balıkları, ateş gibi kırmızı karınlı, gökkuşağı renginde küçük balık sürülerini, sayısız kolları, gözleri ve memeleri ile hiç kıpırdamadan ciddi ciddi bakan ahtapotları hâlâ hatırlarım.

İlk defa Victor Hugo'nun "Deniz İşçileri" adlı eserinde tanıdığım o dev ahtapotun (ki. Hugo da edebiyatın bir çok kollu ahtapotudur) bazı bölümlerini Kopenhag'ın doğa ürünleri müzesinde gördüm. Eskiden koskocaman yelkenli gemileri kolları ile sarmış ve suların dibine sürüklemiş olan bu ahtapotun şimdi alkollü bir maddenin içinde muhafaza ettikleri kolu, otuz metrenin üzerindeydi.

Yıllar boyu ısrarla üzerinde durduğum, izini takip ettiğim yaratıklar ise balinalardı. Kuzey denizlerinin bu dev balığı, benim dostumdu. Tanıdıklarım arasında hemen hemen hiç biri bu balığa ilgi duymuyordu. Ben kendimi balinaların habercisi olarak görmeği başladım. Hele bir balina vardır ki, monodon monoceros adı verilir, artık ona okyanuslarda pek rastlanmaz. Önünde dört ya da beş metre uzunluğunda bir mızrak taşıyan bu barışsever balina ortadan

kaybolmuştur. Sorduğum dostlarım da onu tanımıyor. Niçin? Derin denizlerin bu dişli balinası acaba bilinmeyen suların dibinde, okyanusun karanlıklarında gizleniyor mu?

Orta çağda bu tek boynuzlu balinayı avlamak mistik ve estetik bir spordu. Uzun boynuzu salonların duvarlarına asılıyor ve mermer beyazı suratlı soylu hanımlar tarafından heyecanla seyrediliyordu. Balığın et kısmına gelince, orta çağda krallar ve prensler onun etinden hazırlanmış sağlık, gençlik ve erkeklik gücü verici içkileri birbirlerine armağan olarak yolluyorlardı. Bir Danimarka gezim sırasında, doğada bulunmuş ender şeyleri satan eski bir dükkâna yolum düşmüştü. Dünyanın bütün çekiciliğini gözlerimin önüne seren böyle dükkânlar bizim Lâtin Amerika'da yoktur. Bu dükkânın saklı bir köşesinde üçdört balina boynuzu gözüme ilişti. En uzunu beş metreye yaklaşıyordu. Uzun zaman onları hayranlıkla seyrettim ve okşadım.

Sonunda yaşlı dükkân sahibi, muhakkak beni mızrağımla denizin görünmeyen değirmenlerine saldırıyorum sanmıştır. Sonra hepsini yine köşelerine bıraktım ve içlerinden en küçük olanını satın aldım. Bu, merakla, soğuk kutup sularını dolaşıp durmuş genç bir balinanın boynuzuydu.

Uzun zaman bavulumda sakladım. Günün birinde İsviçre'de Cenevre gölü kıyısında kalmakta olduğum pansiyonda bu çekici hazineyi yine görmek, elime almak ve okşamak istedim. Bavulumdan çıkardım.

O günden sonra bir daha da görmedim.

Vesenaz'da pansiyonda mı bıraktım, yoksa son dakikada yatağın altına mı yuvarlandı? Karanlık ve sır dolu bir biçimde kutuplara geri mi döndü?

Yeni bir gün. Atlantiğin küçük dalgalarını seyrediyorum. Gemi, iki yanında beyaz, mavi ve kükürt yeşili dalgalar bırakarak, suları karıştırarak ilerliyor.

Okyanusun kapıları titriyor.

Gümüşten ve pırıl pırıl küçük balıklar su üzerinde uçuyor. Uzun uzun suları seyrediyorum. Onların üzerinden başka yerlere doğru gidiyorum. Anavatanımın ıstırap dolu dalgalarına.

Uzun bir günün göğü bütün okyanusu örtüyor.

Gece gelecek ve karanlığı ile bu büyük ve sırlar dolu yeşil sarayı yeniden gizleyecek.

Deniz Yolculuğunun Dönüşünde

EVDE BİR KUZU

Yeni seçimlerde kazanmış ve bana uzaktan akraba olan bir senatör İsla Negra'da beni ziyaret etti. Kuzunun hikâyesi böyle başlar.

Onun coşkun seçmenleri, senatörün zaferini bizde kutlamağa karar verdiler. İlk akşamki yemekte, Şili köy usûlü kızartılmış kuzu vardı. Bahçede büyük bir ateş yakıldı ve kuzu şişe geçirildi. Sonra üzerine bolca şarap dökülerek, kızartıldı. Hüzünlü gitar melodileri ile ziyafetimiz devam etti.

Ertesi gün kutlama töreni süreceğinden ikinci bir kuzu daha vardı. Alınyazısını bekleyen bu hayvancağız benim penceremin önüne bağlanmıştı. Bütün gece ağladı, sızladı, iç geçirdi ve yalnızlığından yakman sesler çıkardı. Bir kuzunun ağlaması kim olursa olsun her insanın yüreğini sızlatır. Sabaha karşı daha fazla dayanamadım, hayvancağızı buradan uzaklaştırmağa karar verdim.

Bir otomobile koyup, yüezlli kilometre uzağa Santiago'daki evime götürdüm. Burada kasabın bıçağı onu bulamazdı. Daha evden içeri yeni girmiştik ki, karnı aç hayvan bahçemdeki güzel çiçeklere saldırdı. Lâlelerin lezzeti çok hoşuna gitmiş olacak ki, bir tane bile bırakmadı. Dikenli olduğu için güllere dokunmadıysa da, zambakların tadına bakmadan yapamadı. Başka çarem yoktu, onu yeniden bağlamalıydım. Hemen ağlayıp, sızlanınağa ve daha önce olduğu gibi beni yumuşatmağa çalıştı. Ne yapacağımı bilmiyordum.

Burada Juanito'nun hikâyesi kuzunun hikâyesi ile kesişir. :O günlerde ülkenin güneyinde bir köylüler grevi başlamıştı. Bölgenin büyük toprak sahipleri yanlarında çalıştırdıkları zavallı köylülere günde yirmi Amerikan cent'i kadar bir para veriyorlardı. Dayak ve hapis ile greve son vermeğe çalıştılar.

Köylülerden bir genç, o kadar büyük bir korkuya kapılmıştı ki, kaçarak ilk trene bindi. Bu gencin adı Juanito idi, katolikti ve bu dünyada olup bitenlerden haberi yoktu. Trene kontrölör gelip de, biletini isteyince, bileti olmadığını söylemişti. Santiago'ya gideceğini ve trenlerin, yolculuk yapmak isteyenin binip gitmesi için bedava çalıştığını sandığını söylemişti. Tabiî kontrölör onu trenden indirmek istemişti. Fakat üçüncü smıf yolcuları —hepsi halktan ve her zamanki gibi eli açık kişilerdi— aralarında para toplayıp, Juanito'nun biletini almıştı.

Büyük şehre gelen Juanito elindeki küçük çıkını ile alanlarda ve

caddelerde gezinmeğe başlamıştı. Hiç kimseyi tanımadığı için de hiç kimse ile konuşmak istemiyordu. Köyünde ona, Santiago'da çok hırsız olduğunu anlattıklarından, üzerindeki elbiseleri ve koltuğunun altında gazeteye sarılı kendi ayakkabılarını çalacaklarından korkuyordu. İnsanların daima aceleci olduğu ve nehir gibi aktığı sele kendini kaptırmıştı. Başka dünyadan gelmiş bu yabancıyı insanlar iterek kendilerinden uzaklaştırmıştı. Akşam olduğunda yine en kalabalık caddeleri kendine seçmişti; kabarelerin olduğu ve şehrin gece hayatının yaşandığı bu sokaklarda, soluk yüzlü köylü, günahkârlar daha da tuhaf görünmüştü. Cebinde tek bir kuruş bile olmayan ve bunun için de yemek yiyemeyen Juanito bir kaç gün sonra bir köşe başına yığılıvermişti.

Kaldırımın üzerinde yatan genç adamın etrafını hemen bir sürü meraklı çevirmişti. Bir lokantanın önünde yatıyordu. Onu içeri sokup, yere uzattılar. Kalbi, dedi birisi. Ciğerdir, diye bir başkası teşhis koydu. Lokanta sahibi ise yerde yatan köylünün suratına bakıp konuştu: "Açlık" Daha ağzına bir kaç lokma sokulmuştu ki, oeset hareket etti. Lokantacı ona mutfakta iş verdi.

Bulaşıkları yıkayan bu köylü, adamın sevgisini kazandı. Daima gülümseyen Juanito, yığınla kirli tabağı hiç yakınmadan temizliyordu. Her şey yolundaydı. Köyünde olduğundan çok da yemek yiyordu. Fakat büyük şehrin rastlantılarla dolu hayatı, bu köy çocuğu ile kuzuyu bir araya getirecekti.

Juanito birden, şehri tanımak arzusu ile yandı. Tabak yığınlarının arasından çıkıp, heyecanla sokaklarda yürüdü, alanları geçti. Her şey onun gözlerini kamaştırıyordu. Fakat geri dönmek istediğinde yolunu bulamadı. Onu bağrına basmış konuksever kapıyı kaybetmişti. Boş yere aradı durdu.

Şaşkın şaşkın dolaşan bu adama rastlayan bir yaya, bana, şair Pablo Neruda'ya gitmesini salık verdi. Bilmiyorum, sokaktaki yayanın aklına nereden gelmişti bu. Belki de Şili'de serüvene değin bir şey oldu mu, bir çok kimsenin aklına ben geldiğim için. Her ne ise, genç köylü evime geldi ve bahçeye bağlı kuzu ile karşılaştı. Ağzının tadını bilen hayvana dikkat etmesini, bahçemdeki bütün çiçekleri yedirmemesini ona tembih ettim. Yeteri kadar çimen vardı.

Aralarında çok iyi anlaşmağa başladılar. Hayvanın boynuna bir ip bağlayarak bahçede dolaştırıyordu. Kuzu hiç durmadan yiyor, ilginç köylü de ondan aşağı kalmıyordu. Her ikisi de canları istediği zaman evin içinde geziniyor, arada sırada benim çalışma odama da geliyorlardı. Böylece aylar geçti. Köylü ve kuzunun etli kısımları gitgide yuvarlaklaşıyordu. Hele geviş getiren canlı yusyuvarlak

olmuştu. Bazen odama geliyor, masamda çalışan bana umursamaz umursamaz bakıyor ve sonra arkasına küçük siyah incilerden taneler bırakarak yine çıkıp gidiyordu.

Genç köylü memleketinin özlemini çekmeğe başlayınca, her şey bir son buldu. Uzaktaki köyüne dönmek istediğini söyledi. Kuzuyu beraberinde götüremeyecekti. Muhabbetle birbirlerine veda ettiler. Köylü trene bindi, tabiî bu defa elinde biletle. Ayrılışımız beni üzdü.

Bahçemde bana bir kuzudan çok, yağlı bir sorunu geride bıraktı. Ne yapacaktım bu geviş getireni? Şimdi kim bakacaktı ona? Benim yeteri kadar sorunum vardı. Üstelik çoğu da siyasal. Şiirlerimin sebep olduğu sürgünlük yıllarımda evimde her şey karmakarışık duruma girmişti. Kuzu, geceleri yine melemeğe başladı. Gözlerimi kapattım ve kızkardeşime, alıp götürmesini rica ettim. Ah! Biliyorum, bu kez şişten kurtulamayacaktı.

AĞUSTOS 1952 İLE NİSAN 1957 ARASINDA

Ağustos 1952 ile Nisan 1957 arasındaki yıllara bu anılar kitabımda yer vermiyorum. Çünkü o tarihlerde Şili'de yaşadım ve okurların ilgisini çekecek önemli olaylar da başımdan geçmedi. Her şeye rağmen o yıllara ait bazı şeylerden sözetmek isterim. "Üzümler ve Rüzgâr" kitabım yayınlandı. "Sıradan Odlar" ve "Odların Üçüncü Kitabı" üzerinde sıkı bir çalışma dönemine girdim. Santiago'da topladığım bir kültür kongresine bütün Amerika'dan değerli kişiler katıldı. Yine Santiago'da dünyanın dörtbir bucağından gelen dostlarımın arasında ellinci yaşımı kutladım. Çin'den Ai Çing ve Eim Siao, Rusya'dan İlya Ehrenburg, Çekoslovakya'dan Dreda ve Kutvalek, Lâtin Amerika ülkelerinden Miguel Angel Asturias, Oliverio Girondo, Norah Lange, Elvio Romero, Maria Rosa Oliver. Raul Larra ve daha bir çok yakın dost evimde toplandı. Şili üniversitesine kitaplığımı ve daha bazı şeyleri armağan ettim. Barış Ödülü jüri üyesi olarak Sovyet Rusya'ya gittim. Delia del Carril'den tamamen ayrıldım. "La Chascona" adını verdiğim evimin inşaatını bitirdim ve Matilde Urrutia ile buraya yerleştim. "Geceta da Chile" adlı dergiyi kurdum ve bir süre yönettim. Parti çalışmalarına ve seçim kampanyalarına katıldım.

Buenos Aires'deki Losada yayınevi bütün eserlerimi bir dizi olarak yayınladı.

BUENOS AİRES'TE TUTUKLANIYORUM

1957 yılının Nisan ayında, Seylân adasında toplanan bir barış kongresine davet edildim. Yıllar önce yaşamış olduğum bu adayı tekrar görecektim.

Gizli polise rastlamak pek tehlikeli sayılmaz, ancak bu gizli polis Arjantin'de ise durum, sonu belirsiz ve biraz da gülünç hal alır. O akşam Şili'den Buenos Aires'e henüz varmıştık. Yorgun ve biraz rahatsız, kendimi hemen yatağa attım. Bir kaç gün sonra uzak ülkelere doğru yolumuza devam edecektik. Daha uykuya yeni dalmıştım ki, odamı bir sürü polis doldurdu. Merakla her şeyi karıştırdılar, kitaplara ve gazetelere el koydular, elbiselerimden iç çamaşırlarıma kadar her şeyi aradılar. Evinde kalmakta olduğum Arjantin'li dostum da yanlarındaydı. Daha önce bütün evi aramışlar, sonunda da en arkadaki bu odaya gelmişlerdi.

"Kim bu bay?" diye sordular.

"Pablo Neruda adım," diye cevabını verdim.

"Hasta mı?" diye karıma sordular.

"Evet, hasta ve yolculuktan çok yorgun. Bugün geldik ve yarın uçakla Avrupa'ya yolculuğumuza devam edeceğiz."

"Çok iyi, çok iyi," deyip odadan çıktılar.

Bir saat sonra yine geldiler. Bu defa ambulans da getirmişlerdi. Matilde protesto etmeğe başladı ama boş yereydi bir sonuç alamadı. Onlara emir verilmişti. Beni alıp götüreceklerdi. Yorgun veya değil, hasta ya da sağlıklı, diri veya ölü...

O gece yağmur yağıyordu. Buenos Aires'in karanlık gökyüzünden sel gibi yağmur düşüyordu. Şaşırmıştım. Peron çoktan ülke dışı edilmişti. General Aramburu, demokrasi adına diktatörlüğe son verdiğini söylemişti. Buna rağmen niçin, nasıl ve kimin emriyle olduğunu bilmeden tutuklandım. Üstelik yorgun ve hastaydım. Dört polisin beni içinde taşıdığı sedye ile odadan çıkıp, merdivenleri inmek ve asansöre binmek, onlar için büyük bir sorun oldu. Hele koridorlardan geçerken bu dört işçi terleyip, soluk soluğa kaldı. Matilde'de onların derdini arttırmak istermiş gibi, o bal gibi tatlı

sesiyle yüz on kilo çektiğimi söylemişti. Burnumun ucuna kadar süveterlere ve paltoya sarınmış durumda gerçekten öyle görünüyordum. Arjantin demokrasisinin benim emrime verdiği sedye üzerinde, Osorno yanardağı gibi parlıyordum. Filibit hastalığının bütün acılarını unutup, sedyemi bu zavallı dört memurun değil de general Aramburu'nun inleyerek, alnından terler akarak taşıdığını gözlerimin önüne getirerek, neşelendim.

Hapishanede alışılagelmiş işlemler yapıldı: tutuklunun deftere kaydı, kişisel eşyanın saptanması gibi. Karımın, canım sıkılmasın diye yanıma verdiği polisiye romana bile el koydular. Ancak canım sıkılmasına gerçekten zaman bulamadım. Hücreme götürdüler. Bir sürü demir parmaklıklı kapı gürültüyle açılıp, kapandı. Sedye içinde koridorlar ve iç avlulardan geçtim. Birden kendimi büyük bir insan kalabılığının ortasında buluverdim. Bunlar o gece tutuklananlardı. Tamamı ikibinin üzerindeydi. Ben tek kişilik bir hücreye kondum; kimse benimle konuşamazdı. Buna rağmen elimi sıkan dost insanlar geldi gitti hücreme. Kapımda nöbet tutan askerler de tüfeklerini duvara dayayıp, bir parça kâğıt uzattılar, üzerine imza atayım diye. Bir hatıra imzası.

Hücrem en üst kattaydı, binanın en uzak köşesindeydi. Yüksek pencereleri vardı. Artık dinlenmek, uyumak, yalnızca uyumak istiyordum. Olmadı, çünkü hava ağarmak üzereydi. Dışarda uyanmış olan öteki hükümlüler gürültü yapıyordu. Öylesine bir gürültü vardı ki, kendimi bir ara River ile Boca takımlarının futbol maçında sandım. Saatler sonra Arjantin'li yazarların ve dostların çabası sonuç verdi. Beni hücremden çıkardılar, revire götürdüler, eşyamı verdiler ve serbest bıraktılar. Hapishane kapısından çıkmak üzereydim ki, üniformalı bir gardiyan yanıma sokulup, elime bir kâğıt parçası tutuşturdu. Bana adanmış, sıradan mısralarla yazılmış bir şiirdi. halkın bütün içtenliği ve saflığı ile kaleme alınmıştı. Çok az şairin, onun gardiyanlığını yapması emredilmiş bir insandan böylesine bir armağan aldığına eminim.

ŞİİR VE POLİS

Bir gün İsla Negra'da kızcağızın biri bize dedi ki: "Senyor DonPablo, ben gebeyim." dedi ve kısa bir süre sonra da bir çocuk

doğurdu. Babasının kim olduğunu hiç bir zaman öğrenemedik. Onun için önemli olan, Matilde ile benim vaftizde bulunmamdı. Fakat buna izin vermediler. En yakın kilise El Tabo'daydı. Bu sevimli köydeki benzinciden her zaman benzin alırdık. Kilisenin papazı benim vaftiz babası olacağımı öğrenince kirpi gibi kabarmıştı. Hiç bir zaman Neruda bu kapıdan içeri adımını atamaz ve çocuğu kucağına alamaz demişti. Bunun üzerine zavallı kız üzgün, başı önünde evine geri dönmüştü. Nedenini anlayamıyordu.

Bir gün Don Asterio'nun üzgün olduğunu gördüm. Yaşlı bir saat tamircisidir Don Asterio. Yaşlanmış olmasına rağmen Valparaiso'da en iyi saati o tamir ederdi. Savaş gemilerinde bütün saatleri de o yapmıştı. Karısı ölüm halinde yatakta yatıyordu. Elli yıllık karısıydı. Bütün ömürleri birlikte geçmişti. Bu büyük derdini belki biraz hafifletirim diye ona bir kaç satır yazmağı istedim. Ölümle mücadele etmekte olan karısına okurdu. Böyle düşündüm. Doğru mu yaptım bilmiyorum. Şiiri yazdım. Bu el sanatları ustasına ve onun sanatına olan hayranlığımdan, saat tik takları arasında geçmiş olan o temiz hayatından sözettim. Bir dostum bu şiiri "Lu Union" gazetesine götürdü. Gazeteyi Senyor Pascal adında biri yönetiyordu. Benim yergicilerimden biri olan bu bay, şiiri basmak istemedi. Don Asterio'nun elli yıllık hayat arkadaşı öldü. Şiiri kimse okuyamadı.

ben böyle bir dünya arzulamiyoruın. Ben, insanların insan olduğu, kimsenin kimseyi suçlamadığı bir dünyada yaşamak istiyorum. Herkesin her tanrı evine, her basımevine girmesini istiyorum. Hiç kimsenin yolda durdurulup sudan nedenlerle tutuklanmasını istemiyorum. Herkes istediği yere gülümseyerek girsin ve yine gülümseyerek, orasını terketsin. Hiç kimsenin gondolla kaçmasını ya da motosikletle izlenmesini istemiyorum. Ben bütün insanların konuşmasını, okumasını ve dinlemesini istiyorum. Ben bu dünyada ne savaşı, ne zorbalığı kabul ederim. Benim yolum, insanlar arasındaki kardeşliğe gitmektedir. Şiirimle polisler arasındaki buluşmalardan bir daha sözetmeyeceğim. Sadece ben değil, bütün şairler şiirleri nedeniyle tadsız olaylar yaşamıştır. Fakat önemli olan insanların alınyazısıdır. Atom bombası ve daha bir çok şey, insanları tehlikeye sokmaktadır. Ancak hepimizin gözü yavaş yavaş açılmakta, her şeyi anlamaktayız. Umudum hepimizin birlikte yürümesidir.

YİNE BULDUĞUM SEYLÂN

Sovyet Rusya üzerinden Hindistan'a doğru uçuyorduk. Kongreye katılacak bütün üyelerle aynı uçaktaydım. Büyük jet uçağımız Semerkant yakınlarındaki Taşkent'te mola verdi. Sonra yine yükseldik. Onbin metredeydik. Himalaya dağlarına yaklaşınca bu dev kuşun 15.000 metre yüksekliğe çıkması gerekti. Bu yükseklikten bakınca altımızda hareketsiz bir doğanın uzandığını görüyordum. Himalaya'ların mavi ve beyaz tepeleri aşağıdaydı. Sonsuz karların o tanıtlanamayan insanı, büyük yalnızlığı ile demek buralarda yaşamaktaydı. Ve birden solumuzda Everest, kar arasından çıkıverdi. Güneş bütün gücü ile bu ilginç doğanın üzerine ışıyor ve karlı sessizlikte hüküm süren keskin kayalarda, profiller oluşturuyordu.

Lâtin Amerika'nın And dağlarını düşündüm. Çok kez onların üzerinden uçtum. Bizim tepelerin o düzensizliği, tek gözlü devin öfkesi ve çılgınlığı burada yoktu. Asya'nın dağları bana daha klâsik ve düzenli geldi. Karlı kubbeleri sonsuzluğa doğru uzanıyordu. Burada yalnızlık, daha yüceydi. Burada gölgeler, koskocaman manastırların mavi parlakları gibi uzayıp gidiyordu. Dünyanın en yüksek havasını ciğerlerime çektiğimi ve yükseklerden dünyanın en yüksek yükseklerini seyrettiğimi düşündüm biran.

Seylân'a yaklaşıyoruz. Uçak yavaş yavaş alçaldı. Dev jeti Yeni Delhi'de terketmiştik. Seylân yolumuza bir Hint uçağı ile devam ediyorduk. Girdiğimiz fırtına bulutları içinde uçağın kanatları titriyor ve inliyordu. Devamlı sallanan uçakta ben çiçekler açan adayı düşünüyordum. Yirmi iki yaşında orada yapayalnız yaşamış, cenneti andıran doğanın ortasında en acı şiirlerimi yazmıştım. Şimdi, aradan uzun yıllar geçtikten sonra oraya dönüyorum.

Barış kongresinin toplanacağı kentin sokaklarında yüzlerce rahip görüyorum. Hepsi de, sarı renkli giysilerine bürünmüşlerdi. Buda'nın bu öğrencileri savaşa karşı, barış ve birleşmeği arzuluyor. Bizim Lâtin Amerika'nın kiliselerini düşünüyorum. Ne kadar sert ve savaş destekliycisidirler. Katolik papazların suçsuz insanı öldürmesinden ve geride milyonlarca sakat insan bırakmasından söz ettiğini görebilmek gerçek Hıristiyan'ı kimbilir ne kadar mutlu ederdi.

Şehrin Wellawatha semtinin sokaklarında gezindim ve yıllarca yaşamış olduğum evimi aradım. Kolay değildi. Sokakların yüzü değişmişti. Ağaçlar da kesilmişti. Sonunda buldum onu. İçinde

dertler dolu şiirlerimi yazdığım o ev eskimişti, yakında yıkacaklardı. Kapıları kırılmış, tropik ülkelerin nemi, duvarlarını aşındırmıştı. Fakat ev benden ayrılacağı bu en son ana kadar ayakta kalmayı başarmıştı.

Eski günlerdeki dostlarımdan hiç birini bulamadım. Fakat ada o hüzünlü sesi ile yüreğime bağırıyordu. Kayalardaki palmiyelerin altında dalgalar hâlâ o eski şarkıları söylemekteydi. Yine orman yollarında yürüdüm ve alımlı alımlı giden filleri seyrettim. Baştan çıkarıcı kokuları ve hışırdayan bitkileri ile balta girmemiş ormanın çekiciliğini yine tattım. Çılgın bir kralın kendine saray yaptırdığı Sigiriya kayalıklarına kadar gittim. Gölgesinde insanların küçük böcekler gibi kaldığı o dev Buda heykellerini yine hayranlıkla seyrettim.

Buralara yine gelmeyeceğimi bilerek uzaklaşıyorum.

•

ÇİN'İ İKİNCİ ZİYARETİM

Seylân'daki barış kongresinden dönerken Jorge Amado ve karısı Zelia ile Hindistan üzerinden uçtuk. Hind uçakları daima sarıklı ve renk renk giysili insanlar ve bunların sepetleriyle doludur. Bu kadar çok insanın uçağa nasıl bindiğini anlayamıyordum. Vardığımız ilk havaalanında bir sürü insan indi, yerine yine bir sürü insan bindi. Madras üzerinden Kalküta'ya gidecektik. Tropik fırtınalar zamanı olduğu için uçak durmadan sallanıyordu. Birden çevremizde gündüz geceye döndü ve sonra yerini daha kuvvetli bir fırtınaya bıraktı. Uçak sallanıyor, titriyor, yıldırım ve şimşekler düşüyor, karanlıklar aydınlanıyordu. Jorge Amado'nun suratında rengin beyazdan sarıya, sarıdan yeşile döndüğünü gördüm. İçimizi bir korku kaplamıştı. Sonra anlattığına göre benim yüzüm de çeşitli renklere girmişti. Birden uçağın içinde yağmur başladı. Üzerimin ıslandığını, damlaların ceketimde asılı kaldığını farkettim. O anda aklıma Temuko'daki çocukluk günlerimin baba evi geldi. Fakat 10.000 metre yükseklikteki bu yağmur damlaları neşe kaçırıcıydı. Arkamda oturan keşiş ise hiç keyfini bozmuyordu. Başının üzerine şemsiyesini açtı ve doğulu rahatlığı ile elindeki kitabı okumağa devam etti.

Sonunda kazasız belâsız Rangoon'a geldik. O günlerde benim "Yeryüzünde Konaklama" kitabım otuzuncu yaşına giriyordu. O

mısraları hiç kimsenin beni tanımadığı günlerde bu ülkede geçirdiğim yıllarda yazmıştım. Rangoon'a geldiğimde. Yıl 1927, yaş yirmi üçtü. Renklerin insanın başını döndürdüğü, dillerinin içine giremediğim, çok sıcak ve baştan çıkarıcı bir ülkeydi. Burayı İngilizler belki sömürüyordu ve eziyordu ama hiç olmazsa şehir tertemiz ve pırıl pırıldı, caddelerinde hayat kaynıyor, vitrinlerinde çekici mallar satılıyordu.

Şimdi ise Rangoon yarı boş, dükkânlarında gerekli şeyler yok, sokakları kir içinde. Toplumların bağımsızlığa giden mücadeleleri hiç dekolay bir yol değildir. Ruhlar heyecanla dolduktan ve bağımsızlık bayrakları dalgalandıktan sonra zorluklar ve sorunlar arasmda kendine bir yol açmak gerekir Bugüne kadar da bağımsız Birma adını duymadım. Büyük İrrawaddy nehrinin kıyısında ve altından heykellerin dizi dibinde ne güzel uzanır bu topraklar. Ancak sokaklarının kirliliği ve üzerindeki sıkıntı dolu bulutlar, bana, yeni cumhuriyetlerin nelerle sarsıldığını gösteriyordu. Sanırım geçmişin yükünü kolay kolay omuzlarından atamıyorlardı.

Benim takipcim ve "Dul Erkeğin Tangosu"ndaki kahraman Josie Bliss de yoktu artık ortalarda. Sorduğum hiç kimse onun hayatta olup olmadığını bilmiyor. Hattâ birlikte oturduğum semt bile ortadan kaybolmuştu.

Birma'dan ayrıldık ve bu ülkeyi Çin'den ayıran dağların üzerinden uçtuk. Pirinç tarlaları, Barok Buda heykelleri, milyonlarca palmiye ve bu topraklarda hüküm süren kardeş savaşlarının üzerinden geçip, Çin'in dümdüz ve sakin topraklarına girdik. İndiğimiz ilk şehir Kunming'de, bizi eski bir dost bekliyordu. Şair Ai Ching bizi karşıladı. Geniş ak yüzü, gözlerindeki şakacı ifade ve iyilik dolu bakışlar, bu kadar yorucu bir yolculuktan sonra bizi dinlendirdi.

Ai Ching ve Ho Şi Min, doğunun sömürgeciliği ile Paris'in zor hayatı arasmda yorulmuş gerçek iki doğu şairidir. Hapisten çıkan bu iki şair ülkelerinin dışında, dilenen öğrenciler ve garson olmuşlardı. Devrim umudlarım hiç bir zaman yitirmemişlerdi; alınyazıları onları şürleri yumuşamış, politikaları demir gibi sertleşmiş olarak ülkeye geri getirmişti.

Kunming'de ağaçlar ve parklara bir güzellik işlemi uygulanıyordu. Alışılmamış biçimlere girmişti bütün bitkiler; hattâ bazı ağaç dalları, yaralı bir kol gibi kerpiçle tutturulmuştu. Bu işleri yapan bahçevana götürdüler. Onun bahçesinde, yaşlı ve kalın çamlar gördük. Hiçbirinin boyu otuz santimi geçmiyordu. Üzerinde altın kaplı pirinç taneleri iriliğinde, portakalların yetiştiği minnacık

portakal ağaçları da gördük.

Çeşitli biçimlerde taşlardan oluşmuş küçük bir ormanı da gezdik. Bu insanların taşlara olan sevgisinin yüzyıllar kadar eski olduğunu biliyorduk. Ülkenin şehirlerinde alanları ilginç görünüşlü koskocaman bir sürü taş şekil süslüyordu. Bunları imparatorlar zamanında en güzel armağanlar diye ülkenin dört bir köşesinden yollamışlardı. Düzinelerle tutsağın binlerce kilometre öteden çeke çeke getirdiği taş şekillerin Pekin'e gelmesi yıllar sürmüş.

Benim için Çin sır dolu değil. Tersine, geçirmekte olduğu ihtilâlin şiddeti içinde bile yüzyıllardır biçimlenmekte olan bu ülkenin aralıksız yenilendiğini ve sınıflandığını görebiliyorum. İnsanların gülümsemesinden el sanatlarına kadar her şey eskiyi örnek alan bir yenileşme. Çin bebeklerinde, seramiğinde ve oyma tahta işçiliğinde binlerce yıl öncesinin gölgelerini sezmek mümkün.

Küçük bir köy pazarında başımdan ilginç bir olay geçti. Zarif kamışlardan yapılmış bir ağustos böceği kafesi gördüm. Bu bir harika idi. Bir mimar dikkati ile kafes minnacık odalara bölünmüştü ve odaların her birinde bir ağustos böceği vardı. Kafesin yüksekliği bir metreye yaklaşıyordu. Yeşil renkli kamış çubuklarını birbirine bağlayan düğümlerinde, harikâlar yaratan bir ulusun elini görmek mümkündü. Hayranlığımı sezen köylü, şarkılar söyleyen bu kaleyi satmadı bana. Armağan etti. Böylece ağustos böceklerinin söylediği güzel melodiler, Çin ülkesinde yaptığım yolculuklarda haftalarca bana eşlik etti. Yalnızca çocukluğumda böylesine güzel armağanlar aldığımı hatırlıyorum.

Yangtse nehri üzerinde yüzlerce yolcu taşıyan bir gemiyle yolculuğumuza devam ediyoruz. Köylüler, işçiler, balıkçılar, hayat dolu bir insan kalabalığı. Gemilerin gidip geldiği bu büyük nehirde Nanking'e doğru günlerce yol aldık. Çin'in bu en büyük caddesi hayat, dert ve hayallerle doludur. Başlangıçta çok geniş ve sakin olan Yangtse sonra daraldı; gemimiz dev bir boğazlardan kıvrıla kıvrıla yoluna devam etmek zorunda kaldı. İki yanımızda yükselen kayalıklar, sanki bir yerde birleşiyormuş gibiydi. Arada sırada bir doğu ressamının fırçasıyla ustaca çizdiği bulutları gökyüzünde görebiliyordum. Kayaların bazı yerlerine konmuş toprak rengi evleri de seçiyordum. Beni böylesine etkilemiş çok az yer vardır. Belki Kafkas'ların dar boğazları ve And dağlarının ıssız geçitleri Yangtse nehrinin aktığı boğaz ile aynı güzelliktedir.

Çin'den ayrı bulunduğum beş yıl içinde bence gözle görülür bir değişiklik olmuştu. Ülkenin içlerine doğru gittikçe bu değişikliği daha iyi seçiyordum. Önce pek farkına varmamıştım. Ne

görüyorum, caddelerde ve insanlarda ne gibi bir değişiklik var? Ah, evet mavi renk yok şimdi. Bundan tam beş yıl önce, yine aynı mevsimde Çin'i ziyaret etmiştim. Caddeleri hep doluydu; şehirlerin atardamarları caddeleriydi. O günlerde herkesin üstünde mavi işçi giysilerini andıran elbiseler vardı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar böyle giyinmişti. Mavi rengin çeşitli tonlarındaki bu tek tip ve sade giysiler benim hoşuma gitmişti. Caddelerde ve sokaklarda hareket eden binlerce mavi lekeyi görmek güzeldi.

Bu şimdi değişmişti. Ne olmuştu?

Çok basit. Beş yıl içinde ülkenin tekstil endüstrisi gelişmişti. Şimdi milyonlarca Çin'li her renkte elbise giyebiliyordu. Çizgili, noktalı, kaba kumaştan ya da ipekten her çeşit elbiseyi Çin'li kendine seçebiliyordu. Kötü şey yapmasını beceremeyen bu insanların zevki, bir gökkuşağı gibi sokakları dolduruyor Onların giydiği en sıradan sandaletler bile, ayaklarında, ottan yapılmış çiçekleri andırıyordu.

Orada, boğazın yukarlarındaki sırtta bir çam ağacı görüyorum; ve yanında da bir heykel var. İnanılmaz yüksekliklere ulaşan ve her kaya yarığında yetenekli insanların izleri görülen bu nehrin geçtiği boğazlar kadar gerçek dışı, beni hayran eden şaşırtan başka bir yer yoktur. Beş ya da altı metrekare yere yeni ekilmiş bitkiler ya da düşüncelere dalmak için kurulmuş beş damlı küçük bir tapmak görüyorum. Daha ötelerde, çıplak kayaların tepesinde pelerinler ve eski dini törenlerin dumanlarını seçer gibi oluyorum. Fakat bunlar dünyanın en güzel ve en eski minyatürlerinde sık sık rastladığımız bulutlar ve uçuşan kuşlar. Bu müthiş doğada, bir kuşun uçuşunu, duvarların arasından hiç durmadan akan suyun gümüş parlaklığını andıran şiirler çıkıyor.

Bu topraklarda küçücük bir dikdörtgende kayaların arasındaki bir parça yeşillikte çalışan insanlara rastlarsınız. Müthiş yüksekler-de, dimdik kayadan duvarların ucunda veya biraz topraklı yumrularda Çin'li mutlaka vardır ve burayı ekiyordur. Çin'in toprak anası, uçsuz bucaksız ve serttir. Bu topraklar insanları disipline sokmuş,onları biçimlendirmiş ve çalışmanın inatçı âletleri yapmıştır.

Yangtse nehrindeki yolculuğumuz sırasında Jorge Amado biraz sinirli ve dertli gibiydi. Gemide onu rahatsız eden bazı şeyler vardı. Hayat arkadaşı Zelia ise sessiz bir espriye sahipti. O da rahatsızdı ama rahatsızlığını pek önemsemiyordu. Ayakları yanmadan ateşte

yürüyebilecek yapıda bir kadındı.

Amado'yu rahatsız eden nedenlerden biri; gemide bizim öteki yolculardan ayrı tutulmamız ve rahatımıza ayrı özen gösterilmesiydi. Bize özel kamaralar ve özel yemek salonu ayrılmıştı. Gemideki yüzlerce Çin'li yolcu ise çok rahatsız koşullar altında seyahat etmekteydi. Brezilya'lı yazar arada sırada bana alayla bakıyor ve neşeli - acı şakalarından birini yapmaktan kendini alamıyordu.

Jorge Amado ile uzun yıllar sürdü dostluğumuz Sürgünde birlikte yaşadık, düşünce ve umutlarla birbirimizin dayanağı olduk. Benim tabiatım ve toplumumun görüşü ondan ayrı olduğu için, daima başkalarının durumunu ve düşüncelerini de anlamağa ve kabul etmeğe çalışmışımdır. Jorge ise düşüncelerini hiç bir zaman değiştirmemiş, düşüncelerinin doğruluğuna inanmış ve sert kalmıştır. Ustası Luis Carlos Prestes, hayatının onbeş yılını hapislerde geçirmişti. Jorge'nin içinden atamadığı ve ruhunu sertleştiren en önemli neden buydu. Onun düşüncelerini paylaşmıyor, fakat kabul ediyorum.

Yangste nehrinin o eşsiz boğazları arasında yaptığımız gemi yolculuğunda sanki hayatının yeni bir döneminin başladığını seziyordum. Eskiye göre biraz yatışmış ve düşüncelerine şaka ve hoşgörü katmağa başlamıştı. Daha sonraki yıllarda da edebiyata daha çok önem vermiş, eserlerine damgasını vurmuş olan politikadan biraz uzaklaşmıştı. Devrimci ve reformcu inancım ise hiç bir zaman yitirmemişti. O yıllarda kaleme aldığı "Gabriela, Tarçın ve Karanfiller Gibi" eserinde biraz şehvet, biraz neşe göze çarpıyordu.

Bize eşlik eden delegasyonun şefi şair Ai Ching idi. Jorge Amado, Zelia, Matilde, Ai Ching ve ben yemeklerimizi özel bir salonda yiyorduk. Her defasında altın ve yeşil renkli sebzeler, en nadide balık, tavuk ve ördek etleri önümüze konuyordu. Ancak bu kadar hoşumuza giden yemekler birkaç gün sonra midemize ağır gelmeğe başladı. hiç olmazsa bir defalık bu lezzetli yemekleri yememeğe karar verdik. Fakat bunu kabul ettirmek için kayalarda yetişen ıstıraplı ağaçların çarpık dallarını andıran zor bir yolu yürümemiz gerekti. Davetli olduğumuz Çin'lilere bunu kabul ettirmek hiç de kolay olmamıştı.

Benim doğum günüm, o günlere rastladı. Matilde ve Zelia doğum günü yemeğini batı mutfağından hazırlamağa karar verdiler: Şili usûlü kızartılmış tavuk ve yine Şili usulü domates ve soğan salatası. Fakat önce bunu bize söylemediler. Dost Ai Ching'e plânlarını açıkladıklarında, Çin'li şair buna kendinin karar veremeyeceğini

söyleyip, diğer delagasyon üyelerine danışmak istemişti. Kısa bir danışmadan sonra açıkladığı karar bizim için şaşırtıcıydı. Bütün ülkede kemerler sıkılıyordu, hattâ Mao bile doğum günü töreni yapmıyordu. Bu şartlar altında ben nasıl doğum günü yapabilirdim? Matilde ve Zelia ise onlara şöyle karşı çıktı: her gün yemekte balıklar, tavuklar, ördekler ve daha bir sürü değişik yiyecek önümüze konuyordu. Şimdi ise sadece kızartılmış tavuk ve salata yiyecektik. Ai Ching'in diğer üyeler ile bir görüşme daha yapması gerekti. Kemerlerin sıkılması gerektiği düşüncesinde ötekiler ısrar ediyordu. Toplantının sonucunu ertesi gün öğrendik: gemide tavuğu kızartacak fırın yoktu. Bunun üzerine Zelia ile Matilde hemen mutfağa gidip, ahçıbaşı ile konuştular. Sonra geri dönüp, Ai Ching'e gemide bir fırın olduğunu ve bunun tavuk için çoktan yakıldığını söylediler. Ai Ching gözlerini kırpıştırdı ve Yangtse'nin ağır ağır akan sularına baktı.

Doğum günümde masamızın üstünde biraz önce anlattığım mücadelenin ödülü, kızartılmış tavuk duruyordu. Küçük bir tepside de soğanlı domates salatası vardı. Yanımızdaki masanın üstünde de her gün yediğimiz, Çin mutfağının o ışıldayan hazineleri hazırlanmıştı.

1928 yılında Hong Kong'dan Şanghay'a gelmiştim. O yılların Çin'i bir sömürge Çin'i idi. Her taraf kumarhaneler, ayfon içilen salonlar, genelevler, gece yol kesenler, sahte Rus prensesleri ve suç işlemeğe hazır denizcilerle doluydu. Limanda demir atmış duran sekiz veya dokuz, gri renkli savaş gemisi sömürgecilerin bir baskısı ve dünyanın ölüm kokan bir korkusu idi. Makamlarına lâyık olmayan bazı konsoloslar tarafından izin verilmiş ve çeşitli ülke bayraklarıyla donatılmış Çin'li ve Malaysia'lı hilekâr tüccarların gemileri limana demir atmıştı. Bu Çin şehrinin sokaklarında bir gece nasıl üzerime saldırıp, her şeyimi aldıklarını ve beş parasız bırakıp, nasıl alınyazıma terkettiklerini daha önce anlattım.

Devrimden sonra Çin'e gelişimde bu anılar yeniden canlandı. Yepyeni bir ülke vardı şimdi karşımızda. Yukarda sözünü ettiğim bazı anlaşmazlıklar bu değişmenin kaçınılmaz sürtüşmeleriydi. Beni en çok etkileyen, dünyanın en eski kültürüne sahip bu ülkenin başarıyla geçirmekte olduğu değişmeydi. Mao'nun kişiliğini değil, fakat sürdürülen Maoizm'i pek anlayamıyordum. Bir insan tanrılaştırılıyordu. Yolculuğumuz sırasında tarlasından evine dönen yoksul köylülerin, ellerindeki çapa ve sabanları bir kenara atıp, şimdi tanrılaşmış eski savaşçının resmi önünde diz çöktüğünü sık sık gördüm. Yüzlerce insanın ellerindeki küçük kırmızı kitapları

salladığını da gördüm. Her şeyin çaresi bunun içinde yazılıydı. Masa tenisini kazanmaktan politik sorunları çözmeğe kadar. Sevgi dolu sözler: her Çin'linin ağzında, her gazetede, her dergide, her defterde, her kitapta, her tiyatroda, her heykelde ve her tabloda.

Burada, güpe gündüz, yeni Çin'in koskocaman ve sonsuz topraklarında gözlerimin önünde bir insanın bir efsane kahramanına nasıl dönüştüğünü yaşıyordum. Yıllar önce Hitler ordularını ezmiş olan Stalin'e de aynı şeyler yapılmıştı. İnsanların devrimci ve reformcu görüşleri bir kişinin tekelinde toplanamazdı. Bu acı ilacı yine yutmam mümkün değildir.

Şungking'de dostlarım, beni şehrin köprüsüne götürdüler. Köprüleri her zaman sevmişimdir .Bana bu sevgiyi aşılayan, trenci babamdı. O, köprülere köprü demezdi, sanat eseri derdi. Bu söz'ü tablolar, heykeller ve de benim şiirlerim için hiç kullanmamıştı. Sadece onun için sanat eseri olan köprülerdi. Güney Şili'deki o mükemmel Malleco köprüsünden babamla beraber bir çok kez geçmiştim. Dağ yamaçlarının yeşili arasında, yüksek ve endamlı, çelikten bir keman gibi pırıl pırıl ve Collipulli'den gelen rüzgârların okşadığı o köprünün dünyanın en güzel köprüsü olduğunu sanırdım. Yangtse nehrinin üzerinde şimdi gördüğüm köprü ise bambaşka bir köprü idi. Sovyet mühendislerinin de katkısı ile inşa edilmiş bu köprü, bir dev eserdi. Şungking şehrini yüzyıllardır nehir ikiye ayırmış, hayatın gelişmesini yavaşlatmış, iki yakadaki insanların birbirlerinden ayrı yaşamasını zorunlu kılmıştı.

Çin'li dostlarımın bana köprüyü gösterirken duydukları, tattıkları zevki kabul ediyorum, fakat kulelerine çıkmak ve aşağılara inip, nehrin sularını seyretmek bacaklarımdaki ve vücudumdaki bütün kuvveti almıştı. Yüzyıllardır akıp giden Yangtse'nin üzerine şimdi demirden bir dev gerilmişti Köprüden trenler geçiyordu. Bisikletliler için de yollar ayrılmıştı. Yayaların akacağı geniş yolları da vardı. Bu kadar büyüklük karşısında eziliyorum.

Ai Ching, akşam yemeği için bizi eski bir lokantaya götürdü. Burada en leziz milli yemekler yapılıyordu. Çin mutfağında o kadar çeşitli yemek vardır ki şaşırırsınız. Aklınıza gelmeyecek şeyleri birleştirirler. Girdiğimiz lokantanın her yanı kiraz çiçekleri ile süslüydü. Ai Ching'in anlattığına göre bu lokantada yüz yıldır korunan yumurtalar vardı. Sofraya gelen yemeğin şu üç özelliği olmalıydı: Tad, koku ve renk. Bu üç özellik mutlaka yerine getirilmeliydi. Mükemmel bir lezzet, iştah açıcı bir koku ve çekici renkleri gerçekten her Çin yemeğinde görürsünüz. "Yemek

yiyeceğimiz bu lokantada," dedi Ai Ching, "bir dördüncü özellik daha vardır: ses. Çeşitli yemeklerle donatılmış tepsinin üzerine kapatılan sıcak madeni kapağa canlı yengeçler konur. Bunun üzerinde devamlı hareket etmek zorunda kalan yengeçler, kulağa hoş gelen sesler çıkarır.

Pekin'de bizi Ting - ling karşıladı. Davetlisi olduğumuz, yazarlar birliğinin başkanı idi. Jorge Amado ile benim eski dostumuz Emi Siao ve fotoğrafçı olan Alman karısı da gezintilerimizde bize eşlik ediyorlardı. Herkes neşeliydi, herkes gülümsüyordu. Eli açık en son imparatoriçenin yaptırmış olduğu çok büyük suni bir gölde kayık gezintisi yaptık. Daha sonraki günlerde fabrikaları, yayınevlerini, müzeleri ve tapınakları da gezdik. Dünyanın en ilginç lokantasında yemek yedik. İmparator ailesinden gelen birinin sahibi olduğu bu lokantada sadece bir masa vardı. Latin Amerika'nın yazarları bizler, Çin'li yazarlar ve şairlerle buluştuk, içki içtik, sigara tüttürdük, güldük. Sanki kendi evimizdeydik.

Her gün Li adlı genç rehber çevirmenimize gazeteyi uzatıyor ve Çin harfleri ile dolu bu gazetede bir sütun işaret ederek:

"Lütfen çevirin" diyordum.

Yeni öğrendiği İspanyol'cası ile istediğimi yerine getiriyordu. Tarım konusunda çıkarılan kararnameleri, Mao'nun yüzmelerini, Maoizm ve Marksizm konusunda bilimsel araştırmaları ve askeri haberleri okuyordu. Bütün bunlar benim canımı sıkan haberlerdi Daha okumağa başlar başlamaz:

"Durun!" diyordum. "Şu sütunu okuyun."

Günün birinde parmağımı bastırdığım gazete sütununda bir habere değil, beni şaşırtan bir yaraya parmak basmıştım. Bu haberde politik bir davadan sözediliyordu. Dava edilenler, benim her gün konuştuğum yazar dostlarımdı. Tabiî tutuklu değildiler, o güne kadar benimle tek kelime bile konuşmamışlardı. Halbuki bu davada alınyazıları tehdit ediliyordu.

Zaman değişmişti. Artık her yerde çiçekler açmıyordu. Daha önce böcekler ve serçelerle savaş yapmak için verilen emir, bunları ortadan kaldırmanın doğuracağı beklenmeyen sonuçlar nedeniyle durdurulduysa, çiçekler açmağa başladığında da yukardan gelen başka bir emirle, sağcıların temizlenmesine geçildi. Bunun üzerine bütün derneklerde, iş yerlerinde, evlerde her Çin'li öteki Çin'liye baskı yapıp, sağcı olduğunu itiraf ettirmek için zorlamağa başlamıştı.

Dostumuz kadın yazar Ting ling. Çan - kay şek ordusunun bir askeri ile aşk hayatı yaşıyor diye suçlanmıştı. Gerçekte ise bu ilişki

büyük ihtilâlden önce kapanmıştı. Sevgilisinden ayrılmış ve dünyaya yeni gelmiş çocuğu ile büyük yürüyüşün zor yıllarına katılmıştı. Oysa, bunlar dikkate alınmadı ve yazarlar birliği başkanlığından uzaklaştırılarak, yıllar boyu başkanı olduğu birliğin lokantasında garsonluk yapmağa zorlandı. Ting Ling, bu görevi öylesine gurur ve haysiyetle yaptı ki, cezası artırılarak, taşranın bir köşesindeki kampa mutfak hizmetine gönderildi. Çin edebiyatının bu mükemmel kadın yazarından en son duyduğumuz bu idi.

Emi Siao'nun başına ne geldiğini bilmiyorum. Çin'i ziyaretimizde bize her yerde eşlik etmiş olan Ai Ching'in ise çok kötü bir alınyazısı oldu. Önce onu Gobi çölüne sürgün ettiler. Sonra yine yazmasına izin verdiler, fakat gerçek adını kullanmadan, başka bir adla. Bu onun edebi inhitarı olmuştur.

Jorge Amado, Brezilya'ya döndükten biraz sonra ben de dilimin ucunda bugüne kadar kalan acı bir tadla, Çin ülkesini terkettim.

SUÇUMİ'NİN MAYMUNLARI

Çin'den döndükten sonra Sovyet Rusya'nın güneyine bir yolculuk yaptım. Uçaktan indiğimde sonsuz bozkırları ve fabrikalarla, yollarla, şehir ve köylerle dolu toprakları geride bırakmıştım. Çam ağaçları ve ormanlarındaki vahşi hayvanları ile Kafkasya'nın o eşsiz dağlarına gelmiştim. Ayaklarımın altında Karadeniz bizi karşılamak için mavi elbisesini giymişti. Her taraftan portakal çiçeğinin güzel kokusunu içime çekiyordum.

Suçumi'deyiz. Bu topraklarda Isa'dan altıyüz yıl önce Greklerin yaşadığı anlatılır. Daha sonraki günlerde ziyaret ettiğimiz bir müzede bana, Karadeniz'in sularından yeni çıkarılmış, mermerden yapılmış bir Hellenistik kabartmayı gösteriyorlar. Bu denizin koyularında tanrılar gizli törenlerini yapmışlar .Bugün ise aynı koyularda çalışan Sovyet yurttaşı yaşamakta. Leningrad, ya da, Moskova'daki insanlar gibi, fakat yürüyüşleri ve konuşmaları başka. Onlar Akdeniz insanlarını andırıyor. Güneşin ısıttığı bu topraklarda, buğday ve üzüm yetişiyor Çok şey bana Akdeniz'i hatırlatıyor.

Bir kaç günlüğüne yazar Simonov'un evinde kalıyorum. Birlikte Karadeniz'in ılık sularında yüzüyoruz. Simonov bana bahçesindeki

güzel ağaçları gösteriyor. Tanıyorum, adlarını da biliyorum. Gösterdiği ağaçların çoğu bizim ülkemizde de var. Vatansever bir köylü gibi cevap veriyorum:

"Bu Şili'de de var. Bu ağaç da benim ülkemde var. Şuradaki de!"

Simonov bana alaycı bir gülümseme ile bakıyor. Ben diyorum ki:

"Belki Santiago'daki evimin önünde uzanan bağları, Şili güzünün altın renkli kavaklarını görmeyeceksin. O altın renk bir başka bitkide yoktur. İlkbaharda çiçek açan kirazları görebilseydin, ovalarda güzel kokular saçan fundalıklardan koparabilseydin, ne kadar sevinirdim. Melipilla yolunda köylülerin evlerinin damlarına koyduğu altın mısır koçanlarını görseydin, ayaklarını İsla Negra'nın o buz gibi berrak sularına sokabilseydin. Fakat sevgili Simonov, ülkeler aralarına engeller döşüyor, birbirlerine düşman oluyor ve insanlar bir araya gelemiyor. En hızlı füzelerle göge çıkıyoruz, ellerimizi ise kardeşçe duygularla birbirimize yaklaştıramıyoruz. Bilsen, ne kadar üzgünüm."

Simonov gülümseyerek cevap verdi. "Belki günün birinde her şey değişir." Sonra yerden aldığı beyaz bir taşı, Karadeniz'in sularında kaybolmuş Tanrılara attı.

Suçumi'nin gururu, içinde çok sayıda maymunun yaşadığı hayvanat bahçesidir. Buranın sutropik ikliminden yararlanan bilim adamları, genellikle tıbbî deneyler için dünyadaki hemen hemen bütün maymun cinslerini yetiştirmeği başarmışlardır. Bahçeden içeri girdik. Büyük kafeslerde cıva rengi ve hareketsiz, koskocaman ve minnacık, kılsız ve kıl içinde, düşünceli ve neşeli sayısız maymun gördük.

Gri, beyaz, uzun kuyruklu, arkası üç renkli, tek başına ya da çok karılı maymunlar vardı. Bir kafeste bir çok dişi ile yaşayan erkek maymunlar, dişinin kendi izni olmadan yemek yemesini istemiyordu. Kendi afiyetle yedikten sonra dişilere de yemek izni çıkıyordu. Hayvanat bahçesine bağlı enstitüdeki biyolojik incelemeler çok ilerlemişti. Maymunların vücudunda sinir sistemi ve irsiyet inceleniyor, hayatın uzatılması üzerine çalışmalar yapılıyordu.

Çocukları ile birlikte yaşayan bir dişi maymun, ilgimizi çekti. Kucağında bir insan şefkati ile yavrusunu taşıyordu; bir başkası da peşinden geliyordu. Müdürün anlattığına göre, kucağındaki kendi yavrusu değildi. Doğumdan sonra ölen bir maymunun yavrusunu kendine evlât edinmişti. Bütün zamanını bu küçük maymuna adamıştı kendi yavrusuna olduğundan daha çok şefkat gösteriyordu. Bilim adamları önce, böylesine yüksek ana duygularıyla daha başka maymun çocuklarını da evlat edineceğini sanmıştı. Oysa yanına

getirilen bütün küçük maymunları kovmuştu.

ERMENİSTAN

Çalışkan insanların yaşadığı topraklara uçtuk. Ermenistan'dayız. Uzaklarda, güneyde, karlarla kaplı Ağrı dağını görüyoruz İncil'e göre dünyadaki hayatın devamını sağlayan Nuh, gemisi ile burada karaya oturmuştur.

Ermenistan'da içinde beşbin insanın çalıştığı dokuma fibrakalarını dolaştım, muazzam sulama düzenlerini, enerji tesislerini ve büyük fabrikaları gördüm. Bir ucundan öteki ucuna şehirleri ve ovaları gezdim; buralarda sadece Ermeniler gördüm. Ermeni erkek ve kadınları. Rastladığım tek Rus, koyu tenli ve kara gözlü insanların arasında yaşayan mavi gözlü, sarışın bir mühendisti. Bu adam Sevan gölü kıyısındaki bir hidroelektrik santralını yönetiyordu Gölde bol miktarda su olduğu ve bu sular küçük bir nehre aktığı için nehrin yatağı genişletilmiş, böylece gölden çok miktarda su elde edilmiş. Şimdi bol su akıtan nehrin üzerindeki sekiz hidroelektrik santralıyla da, kurulan alümunyum fabrikalarına enerji sağlanmış, bütün Erminastan'a bol elektrik ve su verilmiş. Bu tesisi ziyaret ettikten bir kaç gün sonra, Ermenistan'daki eski kilise ve manastırlar üzerine düşüncelerimi soran gazetecilere şu cevabı vermiştim:

"Burada en çok hoşuma giden kilise, hidroelektrik santralıdır. Gölün kıyısındaki o Tanrı evi!"

Ermenistan'da çok yer gezip, gördüm. Yanardağ küllerinin üzerine kurulmuş Erivan kenti, pembe bir gül kadar güzel. Binakan'daki astronomi merkezine yaptığım ziyaret de benim için unutulmazdı. Bir elektrokardiyogram gibi çalışan aletlerle uzaydaki yıldızların ışık gücü tesbit ediliyordu. Bilim adamlarının kullandığı bir çeşit yıldızlar alfabesini, benim gibi dünyevi bir şairin gözleri okuyamazdı.

Erivan'ın hayvanat bahçesinde, doğruca kartalın kafesine gittim. Fakat hemşehrim beni tanımadı. Bizim Andların o dev kuşu kafesinin bir köşesine büzülmüş, bomboş ve kuşkucu gözlerle bakıp durdu. Ben de ona hüzünle baktım. Ben o dağlara dönecektim, o ise buradaki hapis hayatını sonuna değin sürdürecekti.

Tapirle olan serüvenim daha başkaydı. Erivan hayvanat bahçesi, Amazon ormanlarında yaşayan bir tapir cinsinin gösterildiği ender hayvanat bahçelerinden biridir. Koskoca vücuda, iri burnu ve küçük gözleri ile bu hayvanı kendime benzetirim. Bu bir sır değil, gerçeği söylüyorum. Erivan'daki tapir, durduğu yerde başını çevirip, bana şöyle baktı. Sanki daha önce tanışıyormuşuz gibiydi. Acaba Brezilya'da mı rastlamıştık birbirimize? Müdür bana, tapiri yüzerken görmek isteyip istemediğimi sordu. Eğer mümkün olursa, çok sevinecektim, çünkü bir tapiri yüzerken görebilmek için yarı dünyayı dolaşabilirdim. Bir kapıyı açtılar. Tapir bana neşeyle baktı ve kendini sulara attı. Sonra yükseldi ve yine daldı. Sevinçle suları karıştırıyor, derin derin soluk alıp veriyor, etrafına büyük dalgalar yayarak, akrobatik hareketler yapıyordu.

Hayvanat bahçesi müdürü. "Onu bugüne kadar böylesine mutlu görmemiştik," dedi.

Yazarlar birliğinin bana vermiş olduğu bir öğle yemeğinde yaptığım konuşmada, Amazon tapirinin davranışından ve hayvanlara olan sevgimden sözettim. "Nereye gidersem gideyim, mutlaka oranın hayvanat bahçesini ziyaret ederim," dedim. Benden sonra Ermeni yazarlar birliği başkanı konuştu:

"Neruda'nın şehrin hayvanat bahçesini gezmesine ne gerek vardı? Bizim yazar birliğine gelmesi yeterdi. Burada arslanlar, kaplanlar, tilkiler, kartallar, yılanlar ve papağanlar vardı!"

ŞARAP VE SAVAŞ

Kafkasya'dan dönüşümde Moskova'da bir süre kaldım. Burası benim için yalnızca güzel bir başkent değil, aynı zamanda dostlarımın oturduğu yerdi. Moskova bana bayram duyguları veriyor. Gelir gelmez caddelerini dolaşıyorum, derin derin soluk alıyorum, cuecas içiyorum. Rusların yüzlerini, Rus kadınlarının gözlerini ve örgülü saçlarını, köşebaşlarmda satılan dondurmaları, elde yapılmış kâğıt çiçekleri, dükkân vitrinlerini görüyorum. Daima bir şeyler arıyorum, yeni şeyler, küçük, önemsiz şeyler, ama aslında hayat büyülten şeyler. Yine Ehrenburg'u evinde ziyaret ediyorum. Dostum bana bir şişe Norveç konyağı Aquavit gösteriyor. Şişenin üzerindeki etikette bir yelkenli resmi ve iki tarih var. Bu tarihler

arasında yelkenli gemi şişeyi Avustralya'ya götürmüş ve sonra yine İskandinav topraklarına geri getirmiş.

Şaraplardan sözediyoruz. Şili'nin o güzel ve ünlü şaraplarının yurt dışına gönderildiği zamanları hatırlıyorum. Trenci elbiseleri giyen ve hareketli bir bohem hayatı yaşayan biz gençler için o şaraplar çok pahalıydı.

Her gittiğim ülkede şarabın oluşu beni ilgilendirmiştir. "Halkın ayakları altından" yeşil ya da kristal kadehe dökülene kadar geçirdiği anları incelemişimdir. Galiçya'da bardaklardan içilen ve dibinde bir kan tabakası kalan Ribeiro şarabını severek yudumlamıştım. Macaristan'ın boğa kanı adı verilen o kalın şarabını da hatırlıyorum. Ateşi ile çingene kemanları her yanı titretirdi.

Babaannemin ailesi üzüm bağlarına sahipmiş. Doğum yerim Parral topraklarında şaraplık üzüm yetişir. Babam ve amcalarım Don Jose Angel, Don Joel, Don Oseas ve Don Amos bana pipeno adı verilen fıçı şarabını, filtrado denen şişe şarabından ayırt etmeği öğretmişlerdir. İnceltilmemiş tortulu fıçı şarabına kendimi bir türlü alıştıramamıştım. Bu basit ve kuvvetli şarabı, babam ve amcalarım gibi sevememiştim. Hele ötekilerin lezzetini ve kokusunu tattıktan sonra.

Paris'te büyük bir şarabı büyük bir evde içmiştim. Şarabın adı Mouton Rotschild idi. Erişilmez bir lezzet taşıyan bu şarabı bana Aragon ve Elsa Triolet ikram etmişti.

Aragon "Bu şişeler bana henüz geldi ve senin için açacağım onları," demişti.

Ve sonra bana şarapların hikâyesini anlatmıştı.

Alman ordularının Fransız topraklarında ilerlediği günlerdeydi. Fransa'nın en zeki askeri, şair ve subay Louis Aragon ön saflarda bulunuyordu. Emrinde bir hastane bölüğü vardı. Üçyüz metre ötedeki bir binaya kadar ilerlemesi emredilmişti. Fakat son anda gelen emirde ilerlemesi durduruldu. Aragon'a emreden Kont Alphonse de Rothschild idi. Şairden daha genç ve onun kadar dikkafalıydı.

"İlerleyemezsiniz," dedi. "Her an Alman ateşi bekliyoruz."

Aragon heyecanla "Fakat bana şu binaya kadar ilerlemem emredilmişti," diye cevap verdi.

"Şimdi benim emrim ise, ilerlememeniz ve olduğunuz yerde kalmanızdır," karşılığını verir kont da.

Aragon'u iyi tanıdığım için, kont ile konuşması sırasında gülle ateşi ve kılıç vuruşları ile dolu kelimeler kullandığına eminim. Fakat aradan on dakika geçmemişti ki, Rothschild ve Aragon'un faltaşı

gibi açılmış gözleri önünde bir Alman binayı havaya uçurdu. Ve geriye toz toprak ile dumandan başka şey kalmadı.

Böylece bir Rothschild'in dikkafalılığı Fransa'nın ünlü bir şairinin hayatını kurtarmış oldu.

O zamandan beri Aragon'a, her yıl olayın geçtiği günde, kontun şarap mahsenlerinden Mouton Rothschild şişeleriyle dolu bir sandık gelmektedir.

Şimdi Moskova'dayım, İlya Ehrenburg'un evindeyim. Edebiyatın bu büyük savaşçısı, kırkbin kişilik bir ordu kadar tehlikeli bir Nazi düşmanıdır. Stendhal'dan mı, yoksa börekten mi daha çok anladığını hiç bir zaman öğerenemedim. Jorge Manrique'in mısraları ile Pommery Greno şarabını aynı zevkle dilinde kaydırdı. Bütün aşkı ile Fransa'ya bağlıydı. Ruhu ve bedeni. Fransa'nın kokuları ve tadları ile bütünlenirdi.

Savaştan sonra, adı bilinmeyen bir miktar Fransız şarabının piyasaya sürüleceği dedikoduları Moskova'da yayılmıştı. Rus ordusu Berlin'e yürürken ele geçirdiği bir kalenin mahzeninde, Göbbels'in çılgın propaganda broşürlerini ve Almanların Fransa'dan getirdiği yüzlerce şişe şarabı bulur. Broşür yığınları ve şişeler ordu karargâhına getirilir. Broşürler paket halinde saklanır, fakat şarapları ne yapacaklarını bilimezler.

Yıllanmış ünlü Romanee, Beaune, Châteauneuf du Pape gibi şarapların yanında altın sarısı Pouilly, kehribar rengi Vouvray, kadife yumuşaklığında Chambertin gibi mükemmel şaraplar da vardır. Bütün hepsi, yılın en iyi ürünü üzümlerdendir.

Bu savaş ganimetlerini Sovyet hükümeti, piyasadaki Rus şarabı ile aynı fiyattan halka satmağa karar verir. Ancak herkes belli bir sayıda şarap alabilecektir. Sosyalizmin amaçları büyüktür, fakat şiirler her yerde aynıdır. Dostum şairlerin hepsi akrabalarını, komşularını, tanıdıklarını bu değerli ve de ucuz şarapları almağa yollar. Bütün şaraplar bir günde tükenir.

Sayılarını söylemek istemediğim bir miktarı da, Nazi'lerin büyük düşmanı dostumun evindeki yerlerini alır. Şimdi onun karşısında oturuyor, şaraplardan sözediyoruz. Göbbels'in mahzenindeki şarapları yudumlayarak, kadehimi şiir ve zaferin adına kaldırıyorum.

YENİDEN FETHEDİLEN SARAYLAR

Zengin büyükler beni hiç bir zaman, şehirdeki saraylarına davet etmemiştir. Çok şükür meraklısı da değilimdir. Şili'nin milli sporu, açık arttırmalarıdır. Hafta sonlarında bir sürü insanın düzenlenen açık arttırmalara koşa koşa gittiği görülür. Zengin evlerinin hepsinin bir başka alınyazısı vardır. Açık arttırma, sarayın demir parmaklıklarının satılmasıyla başlar. En çok veren, parmaklığı alır. Oysa bu demirler zamanında ne benim, ne de benim ait olduğum o toplumun içeri girmesine izin vermiştir. Parmaklıklardan sonra evin eşyası gelir. Koltuklar, kan kırmızısı kristal kadehler, aile tabloları, tabaklar, kaşıklar ve üzerlerine yıllar boyu insanların dünyaya getirildiği çarşaflar, sahip değiştirir. Şili'liler bu saray gibi evlere girmekten, sağa - sola dokunup, seyretmekten hoşlanır. Gelenlerden çok azı gerçek alıcıdır. Sonra bina yıkılır. Alıcılar evin gözlerini, yani pencerelerini, boynuzlarını, yani merdivenlerini, ayaklarını, yani taban tahtalarını alır götürür. Hattâ bahçedeki palmiyeler bile satılır.

Avrupa'da ise koskocaman eski evler muhafaza edilir. Bu evlerde hâlâ asılı duran ve zamanında himaye gören bir ressamın çizdiği, düşesin çıplak tablolarını seyrederiz. Evin sırlarını görür, insanlarının perukalarına ve yıllar boyu konuşulanları yutmuş olan kumaş kaplı duvarlarına dokunuruz.

Romanya'yı ziyaret etmem için yapılan bir daveti kabul etmiştim. Yazarlar beni ormanların ortasındaki çok güzel bir evde konuk ettiler. Romen yazarlarına ait bu konuk evi, eski yıllarda çılgın aşk olayları ile tanınmış kraliyet ailesinden Carol'a ait bir saraydı. Şimdi ise modern eşyası ve mermer banyoları ile ülkenin düşünür ve şairlerinin hizmetine verilmişti. Belki de uyuduğum yatak, soylu bir kraliçenin yatağıydı. Sonraki günlerde bana, müze, dinlenme ve tatil evi olarak kullanılan başka sarayları da gösterdiler. Her gittiğim yerde şair Yebeleaunu, Beniuc ve Radu Bourreanu bana eşlik ediyordu. Sabahın alacakaranlığında, eski kraliyet sarayının parkındaki yüksek çamların altında hep birlikte, kahkahalarla gülerek, bağırarak şiirler okuduk. Benim için monarşi faşist zamanlardaki uzun ıstırap yılları ile Romen şairleri, dünyanın en yürekli ve en neşeli şairleridir. Bu şakacı insanlar, ormanlarla dolu ülkelerinin kuşları kadar Romen, vatan aşkları bir türlü sönmeyen, reformla öylesine bağlı ve salgın derecesinde hayata âşık bu şairler,

benim için üstün kişilerdi. Romanya'da olduğu kadar başka hiç bir yerde böylesine çabuk dostlar kazanmamıştım.

Romen şairlere, bir başka soylunun sarayına yaptığım ziyareti anlattım. İspanya'da savaşın ortasında Madrid'de Liria sarayını gezmiştim. Franko, İtalyanların, Kuzey Afrikalıların ve Nazi erinin yardımı ile İspanyalıları öldürme görevini başarıyla yerine getirirken, milis askerleri benim 1934 ve 1935 yıllarında Argüelles caddesinden geçerken sık sık gördüğüm o saraya el koymuştu.

Bu sarayda yaşayan dük ve ailesi, savaş çıkar çıkmaz İngiltere'ye sığınmıştı. Orada da kaldılar. Tabloları ve en değerli eşyalarıyla. Kaçan dükü anlatırken aklıma Çin'den Formoza'ya giden, Konfüçyüs sülâlesinin en son kişisi geldi. Yıllar önce ölmüş filozofun kemiklerini, evinin tablolarını ve değerli eşyasını yanına alan bu kimse, Formoza'ya yerleşmiş ve getirdiklerini halka parayla göstermişti.

O günlerde İspanya'dan bütün dünyaya şu haberler yayılmağa başladı: "Kızıllar Alba dükünün tarihi sarayını yağma etti", "Tahrip etme hırsı ile dolu insanlar", "Tarihi mücevherleri kurtaralım"

Sarayı gezmeğe gittim. Şimdi içeri girmek serbestti. Yağmacı denen insanlar, mavi üniformaları ve tüfekleri ile sarayın kapısını bekliyordu. Onlara içeri girmek istediğimi söyledim. Dikkatle pasaportumu incelediler. Sonunda içeri bırakılacağımı sanarak, salona doğru ilerledim. Fakat bana engel olduklarında irkildim. Kapının önündeki paspasa ayaklarımı silmemiştim. Haklılardı, çünkü yerler pırıl pırıl cilâlanmıştı. Dediklerini yaptıktan sonra içeri girdim Duvarlardaki dikdörtgen boşluklar, buralarda daha önce tabloların asılı olduğunu gösteriyordu. Milis askerleri bana, dükün daha yıllar önce tabloları İngiltere'ye göndermiş olduğu ve bir bankada muhafaza ettirdiğini anlattılar. Sarayda görülecek pek bir eşya yoktu. En çok ilgimi çekenler, büyük salondaki, dükün avlarında vurmuş olduğu çeşitli hayvanların başları ve büyük boynuzları idi. Orta yerde, doldurulmuş bir kutup ayısı, iki ayağının üzerinde durmuş, beyaz kollarını açmıştı; dişlerini göstererek gülüyordu. Her sabah fırçaladıkları bu ayı, milis askerlerinin sevgilisiydi.

Tabiî beni bu sarayın yatak odaları da ilgilendirdi. Yataklarında bir çok Alba'nın bazen korkulu rüyalar görerek, bazen hayaletler tarafından ayaklarının altı gıdıklanarak uyuduğu odaları gezdim. Şimdi ayaklar yoktu, ama bir sürü ayakkabı vardı. Hayatımda böylesine büyük bir ayakkabı koleksiyonunu hiç görmemiştim. En son dükün odalara yaptırdığı camlı büyük dolapların rafları binlerce

ayakkabıyla doluydu. En üst raflardaki ayakkabılara ulaşmak için de, özel merdivenler vardı. En çok hoşuma giden, sarı ve siyah çizmeler oldu. Bazıları kumaş ya da sedef düğmelerle süslüydü. Dolaplar çizmeler, ayakkabılar, sandaletler ve terlikler ile doluydu. Kapıları açılsa hepsi Londra'ya gitmiş düklerin peşinden koşacak gibi duruyordu. Bu ender koleksiyonu seyretmek yalnızca gözler için bir ziyafetti bir böceğin bile ayakkabılara dokunmasına omuzunda tüfeği ile peşimden gelen milis askeri muhakkak izin vermezdi. "Kültür," dedi. "Tarih," dedi. Somosierra'nın tepelerinde karlar ve çamurlar içinde doğmuş ve şimdi faşizme "dur" demeğe çalışan bu insana baktım.

Düşesin banyo odasında heyecanlandırıcı şeyler görürüm sandım. Evdeki bazı tablolar beni böyle düşündürmüştü. Örneğin, Goya'nın çizdiğiyatan kadın tablosu. Reformcu ressam kadının meme uçlarını birbirine o kadar uzak çizmişti ki, elimde olmadan onun bu aralığı öpücüklerden oluşan bir kolye ile doldurmuş olabileceğini düşündüm. Yanılmıştım. Beyaz ayıdan ve ayakkabılarla çizmeler koleksiyonundan sonra bir Tanrıça banyosu yerine, beğeni yoksunu fayanslar, mermerler, küçük lâmbalar ve dolaplar ile doldurulmuş, yalnızca Amerikan filmlerinde rastlayabileceğimiz çirkinlikte bir banyo odası ile karşılaştım.

Hayal kırıklığına uğramış bir halde gitmeğe hazırlanırken, milis askerlerinin bir daveti ile neşem yeniden yerine geldi. Öğle yemeğine kalmamı istiyorlardı Birlikte aşağıdaki mutfağa indik. Dükle birlikte burada yaşamış olan kırk kadar uşak, ahçı, bahçevan, temizlikçi kadın şimdi kendilerine ve sarayı koruyan Milis askerlerine yemek pişirmekteydi. Ben o gün öğle yemeğinde onların onur konuğu oldum. Aralarında usul usul konuştuktan sonra ortaya bir şarap şişesi çıkardılar. Yüz yıllık bir "Lacrimae Christi" şarabıydı. Şişeden sadece bir kaç yudum içmeme izin verdiler. İçeni baştan çıkartan bal ve ateş karışımı bir şaraptı. Alba dükünün bu gözyaşlarını kolay kolay unutamam.

Bir hafta sonra sarayın üzerinde bombalar patladı. Evimin balkonundan, yükselen dumanları gördüm. Sarayın son saatlerinde bulunmuştum.'

"Aynı gün öğleden sonra, hâlâ dumanlar çıkan enkaza gittim," diye anlattım, beni dinleyen Romen yazarlara. "Orada işittiklerim beni kalbimden yaraladı. Cesur Milis askerleri, patlayan bombalar ve her yanı saran ateşin arasından beyaz ayıdan başka bir şey kurtaramamışlardı. Bunu yaparken bile hayatlarını tehlikeye

atmışlardı. Büyük salonun tahtaları yanar, tavanı çökerken, doldurulmuş hayvanı dışarı çıkarmağa uğraşmışlardı. Şimdi onu son defa görüyordum, saray bahçesinin çimenleri üzerinde. Beyaz kollarını uzatmış, ölüme gülüyordu."

UZAY ADAMLARI ÇAĞI

7 Kasım günü Moskova'daydım. Genç Rus'ların ve sporcuların yaptığı bir geçit törenini izliyorum. Yıllar önce ölmüş bir adamın keskin bakışları onları izliyor Bu neşe ve gençlik gücünün kurucusu, ülkesinde Lenin kadar ünlü Vladimir Ulyanov'dur. Sonra Sovyet ordusunun bazı silâhları da geçiyor. O gün ilk defa kıtalararası füzeler gösteriliyor. Havana purosunu andıran bu silâhlara sanki elimle dokunacakmış kadar yakında duruyorum. Yeryüzünün her köşesine bir anda atom ölümünü götürebilecek bu silâhların hiç de korkunç görünüşleri yok.

Uzaydan dönmüş olan Rus'lara o gün madalya verildi. Kendimi onların kanatlarına öylesine yakın hissettim ki! Şairin mesleği daha çok bir kuş avcılığını andırır. Nedense Moskova'nın caddelerinde, Kafkas dağlarının derin boğazlarında ve Karadeniz'in kıyılarında, Şili'nin kuşları üzerine bir kitap yazmağı düşünmüştüm. Temuko'lu şair, iki Sovyet uzay adamının gökyüzüne yükseldiği ve bütün dünyanın soluğunu kestiği günlerde, uzaklardaki ülkesinin serçeleri, bülbülleri, tarla kuşları ve kartallarını hatırlamıştı. Hepimiz heyecanla bu iki insan kuşunun tepemizin üzerinde dönmesini izlemiştik.

Şimdi madalya veriliyordu. Yanlarında, doğdukları toprakların insanları, köylü akrabaları duruyordu. Yaşlı erkeklerin uzun köylü sakalları, yaşlı kadınların da ovaların tipik başörtüsü vardı. Uzay adamları da bizim gibi insanlardı. Tarlaların, fabrikaların atölyelerin ruhlarıydı. Nikita Kruşçev onları karşılamış ve madalyalarını vermişti. Sonra bu iki adamı Sankt Georg salonunda da gördüm. İki numaralı uzay adamı. Guerman Titov'a beni tanıttılar. Gözleri parlayan canayakın bir gençti. Birden ona sordum:

"Söyleyin bana, gökyüzünde dolaşır ve aşağıdaki dünyamızı seyrederken, Şili'yi de gördünüz mü?"

Sanki ona şöyle demiştim: " Anlamaya çalışın beni. Bütün

yolculuğunuzda en önemli şey, küçük Şili'yi görmekti."

Umduğum gibi gülmedi. Bir an düşündü ve sonra cevap verdi:

"Güney Amerika'da sarımtırak sıra dağlar gördüğümü hatırlıyorum. Çok yüksek oldukları belliydi. Belki Şili burasıydı."

"Tabiî Şili'ydi, dostum."

Rus devriminin kırkıncı yıl törenleri yapıldığı gün trenle Moskova'dan Finlandiya'ya yola çıktım. Şehrin içinden geçerek, tren istasyonuna giderken, sokaklarda havai fişek atan insanlar gördüm. Kükürt sarısı, mavi, kırmızı, menekşe, yeşil, turuncu sevinçler, göğe doğru yükseliyordu. Mutluluğun renkli işaretleri gibi.

Finlandiya'da bir balina dişi satın aldım. Yolumuza devam ettik ve Göteborg'da bizi Amerika'ya götürecek gemiye bindik. Amerika ve benim ülkemizde zamanla birlikte yürüyordu. Venezuella'ya vardığımızda, diktatör Perez Jimenez — State Department'in sevgili çocuğu— gemiye askerler yollayarak, dışarı çıkmamızı yasakladı. Valparaiso'ya geldiğimizde ise, Venezuella'lı bu diktatörü hürriyetin kovalamış olduğunu öğrendim. Korkak bir tavşan gibi kapağı Miami'ye atmıştı.

Sputnik'den sonra dünya daha hızlı dönmeğe başladı. Valparaiso plajında kabinimin kapısına vurup da, hoşgeldiniz diyen adamın, kendisini en son Karadeniz kıyısında gördüğüm Sovyet yazarı Simonov olacağı hatırımdan geçmezdi...

Şiirin verimlilik sınırlarını, savaşlar, ayaklanmalar ve büyük toplum değişimleri arasında, akla sığmaz bir genişliğe ulaştırmak, çağımıza nasip oldu. Sıradan insanın şiirle tartışıp anlaşması, ya korıcı yoldan ya da kırgınlıkla oldu. Kimi zaman tek başma. Kimi zamanda yığınların genel toplantılarında.

Kendi halinde ilk kitaplarımı yazdığımda, mısralarımı yıllar geçtikçe alanlarda, sokaklarda, fabrikalarda, konferans salonlarında ve tiyatrolarda okuyacağımı aklıma bile getirmemiştim. Oysa, Şili'nin bütün köşe bucağına sokuldum ve şiirlerimi milletimin insanlarına kucak kucak dağıttım.

Santiago da Şili'nin halkça pek sevilen büyük pazaryeri Vega Central'da başımdan geçenleri size anlatayım. Gün doğarken sayısız taşıt, el arabası ve kamyon, çevrenin sebze, yemiş ve besin maddelerini, herşeyi öğütüveren doymak bilmez başkente sunmak üzere, bu pazar yerine taşır. Sayısı pek kabarık olan çıplak ayaklı ve düşük gündelikli hamallar, o semtin aşağılık meyhanelerinde, köşebaşı kahvelerinde ve gece barınaklarında bitkisel bir hayat yaşar.

Günün birinde bir adam gelip beni otomobille aldı. Binerken nereye gideceğimi pek bilmiyordum. Adamın cebinde "İspanya Kalbimde" kitabım vardı. Vega hamalları sendikası lokalinde bir konuşma yapmağa çağırıldığımı otomobilde öğrendim.

Harap yapıya girince, José Asuncion Silva'nın Nocturne şiirinde esen soğuk rüzgârı her yanımda hissettim. Karakışta olduğumuz için değil sadece. Çevre de soluk kesiyordu.

Sandıklar, ya da sıralar üstüne oturmuş elli kadar erkek beni bekliyordu. Kimisi bir çuvalı önlük gibi beline sarmış. Kimileri de yamalı file gömlekleri üstüste giymişti. Şili'nin buz gibi temmuz soğuğunda vücutlarının üstü çıplak titreşenler de vardı.

Bu olağanüstü dinleyicilerden beni şöylesine ayıran küçük bir masanın arkasına oturdum. Hepsi beni süzüyordu. Ülke halkının suskun ve kömür karası gözleriyle. İhtiyar Lafertte'i hatırladım. Lafertte, hiç kıpırdanmıyan bu korkusuz insanlar için bir gün öyle bir deyim kullanmıştı ki, elimde olmadan gülmüştüm. Bir gün güherçile düzlüklerinde dolaşırken: "Bak şuraya!" demişti "Salonun arkasında duvara yaslanmış iki müslüman gözlerini bize dikmiş bakıyor. bir de harman yerleri olsa, çöllerin korkusuz müminlerinden

hiç farkları kalmaz."

Karşımdakilere nasıl davranmalıydım? Onlara nelerden söz açmalıydım? Hayatımın neleri onları ilgilendirir? Bir karara varamamıştım? Salondan gizlice kaçabilme isteğine kapılmak üzereydim. Önümde duran kitabı alıp şöyle başladım:

"Bir süre önce İspanya'daydım. Oralarda şiddetli çatışmalar oldu ve silâhlar patladı. Olup bitenler üzerinde yazdıklarımı dinleyin!"

"İspanya kalbimde" kitabımı hiç birgün kolay anlaşılır bir kitap saymadığımı belirtmek isterim. Açıklığa kavuşma çabaları vardır ama, biçim açısından büyük ve çok yönlü acı girdaplarıyla yüklüdür.

Ne var ki, birkaç sıra okuyup bir kaç söz ekledikten sonra buradan ayrılmak istiyordum. Fakat hiç de böyle olmadı. Şiirleri bir bir üstüne okuyup sözlerimi derin sular gibi yutuveren sessizliği benliğimde hissetmeğe başlayınca, kapkara kaşların ve gözlerin şiirimi zorlu bir duygululukla izlediğini görünce, kitabımın tam yerini bulduğunu, amacına vardığını anladım.

Okudum ve okudum. Kendi şiirimin ses uyumlarıyla kendim heyecanlanmıştım. Şu yüzüstü bırakılmış insan iç dünyaları ve mısraların arasında kuruluvermiş bağlantıyla allak bullak olmuştum.

Şiir okumam bir saat sürdü. Gitmeğe davranınca, adamlardan biri kalktı. Beline çuval bağlamış olanlardan biriydi. Yüksek sesle: "Hepimiz adına size teşekkür etmek istiyorum." dedi. "Bugüne kadar hiç birşey bizleri böylesine güçlü etkilememişti."

Sözlerini bitirince hıçkırıklarını tutamadı. Bir çokları da ağlıyordu. Islak bakışlar önünden geçip, nasırlı eller sıkarak sokağa çıktım.

Böylesine bir ateş ve don sınavından geçmiş olan bir şair hâlâ eskisi gibi kalabilir mi?

Tino Modotti'yi hatırlamak isteyince hayli zorlarım kendimi. Bir avuç dolusu sisi yakalamak ister gibi. Kırılıverecek, gözle seçilemeycekmiş gibi biriydi. Onu tanıyor muydum, yoksa tanımıyor muydum?

Güzel kadındı, halâ uzun ve solgun yüzünü çerçeveliyen dalga dalga kara saçlarını arkaya taramıştı. Yılların içinden bakan iri ve yumuşacık gözleri vardı. Diego Rivera onu büyük boy bir tablosunda ölümsüzleştirmişti.

Fotoğraf sanatının büyük ustası olan bu devrimci İtalyan kadını,

bir süre önce Sovetler Birliği'ne bir yolculuk yapmıştı. İnsan yığınlarının ve anıtlarının fotoğrafını çekmek için. Meksika'da bulunduğu sırada tanıdım ve bir gece ölüvermesini bütün benliğimde hissettim.

1941 yılındaydı. Kocası Vittorio Vidale, İspanyol iç savaşında 5. alayın ünlü komutanı Carlos'du Tino Modotti, eve gitmek için bir takside kalp durmasından öldü. Kalp hastalığını biliyordu ama, devrim uğrunda çalışmalardan yoksun bırakılmasın diye hiç yakınmıyordu. Başkalarının yapmağa yanaşmadığı işlere hep o koşardı. Büroları süpürmek, en uzak semtlere yaya gitmek, bütün gece mektuplar yazmak, ya da makaleler çevirmek gibi. İspanya savaşında cumhuriyetçilerin yaralılarına hastabakıcılık yapmıştı.

Onu tanıdığım tarihte, Meksika'da sürgünde yaşıyan Küba gençlik önderi Julio Antonio Mella'nın hayat arkadaşı olarak çok acıklı bir serüven yaşamıştı.

Diktatör Gerro Machado, devrim önderini öldürmek için Havana'dan tabancalı zorbalar göndermişti. Tino bir ikindi üzeri sinemadan Mella'nın kolunda çıktı ve makineli tüfek ateşi o yürekli erkeği yere serdi. İkisi de yere yığılmıştı. Tino, ölü arkadışınm kanları içinde yatarken, katiller büyük destek bularak kaçıp kurtuldular. Bu da yetmedi. Katilleri korumuş olan polisler, Tino Modetti'yi cinayetle suçladılar.

On iki yıl sonra Tino Modetti bütün gücünü sessizce yitiriverdi. meksika'nın gericileri yine aşağılık bir oyuna baş vurmağa kalkıştılar. Tino'nun ölümünün gerçek nedenini örtbas etmek için. Mella'nınölümünde de ona karşı böyle davranmışlardı. Bunlar olup biterken Carlos ve ben, bir çocuk kadar küçülüvermiş ölünün başında nöbet tutuyorduk. Böylesine dayanıklı ve yürekli bir erkeğin acı çekişini görmek hiç de hoş olmuyor. Tino Modetti'nin ölüsünü bile lekelemek isteyen alçaklıklar bu arslan yürekli erkeği öylesine kemirmişti ki, kan ağlıyordu. Gözleri kıpkırmızı olmuş komutan Carlos, inliyordu. Tino, küçük sürgün tabutunda yatmaktaydı. Ben, bayılacak gibiydim. Susuyordum.

Gazeteler 'heyecan uyandıran çamur'la sayfalar doldurmuştu. Tino için "Esrarlı kadın" diyorlardı. Buna: "Çok şeyler bildiği için öldü," diye ekliyenler de vardı. Carlos'un dayanılmaz acısı beni öylesine sarsmıştı ki, kesin bir davranış yaptım. Ölülerimize çamur atanlara kafa tutan bir şiir yazdım. Bu şiiri bütün gazetelere gönderdim. Yayınlanacağını hiç ummadım. Fakat bir mucize oldu. Ertesi gün bütün gazetelerin birinci sayfasında benim öfkeli ve üst perdeden şiirim yayınlandı. Oysa, yeni açıklamalar, yayınlaya-

caklarım bir gün önce ilân etmişlerdi.

Şiir: 'Tino Modetti öldü!' başlığını taşıyordu. Bu şiiri Meksika mezarlığında Tito'nun vücudunu granit parçası altında sonsuz dinlenmeğe bıraktığımız bir öğle öncesi okudum. Taşın üstünde bu şiirimin mısraları kazılıdır.

Basın Tino'ya değin tek bir satır yayınlamadı.

Lota'daydı. Yıllarca önce. Toplantıya on bin maden işçisi gelmişti. Açlıkla yüzyıllardır hep ve hep kaynaşan kömür bölgesi, Lota alanını kömür emekçileriyle doldurmuştu. Politikacılar uzun uzun konuştu. Sıcak öğle havasında kömür ve deniz tuzu kokuları vardı. Okyanus az ötedeydi. Bu erkeklerin kömür çıkardığı karanlık oluklar suların altında on bin kilometre tutuyordu.

Şimdi hepsi kulak kesilmişti. Keskin güneş altında. Konuşmacıların kürsüsü yükseltilmişti. Madenci şapkalarının ve başların kapkara dalgalanışını görebiliyordum. Ben en son konuşacaktım. Adım ve şiirimin başlığı "Yeni sevgi türküsü" duyurulunca, olağanüstü birşey ömrüm boyunca unutamıyacağım bir törenle karşılaşıverdim. Dev yığın, adımı ve şiirimin başlığını duyar duymaz, şapkalar sessizce çıkarıldı. Politikanın açık ama kuru dilinden sonra benim şiirim okunacak, şiir okunacak diye şapkalar çıkarılmıştı. Yükseltilmiş kürsüden görüyordum şapkaların sonsuz bir deniz gibi dalgalanmasını. On binlerce el bir anda yana düşüvermişti. Deniz dalgalanması gibi. Suskun bir çağlayan gölü gibi. Derin saygıyla dilsizleşmiş kapkara ağaç kümeleri gibi. Anlatılmaz.

Sonra benim şiirim yükseldi. Savaş ve kurtuluşun türküsü böylesine bir yankıya asla ulaşmamıştı daha önce.

Gençlik yıllarımdaydı. Kara giysili bir üniversite şairiydim. Sıska ve yarı aç. O günlerin şairleri gibi. "Sabahın alacakaranlığı" kitabımı yeni yayınlamıştım.

Arkadaşlarla adı kötüye çıkmış bir kabareye, gittik. Tangolar, muhabbet tellâlları, bıçaklı kabadayılar günleriydi. Dans birden duruverdi. Tango, duvara fırlatılmış bir bardak gibi parçalandı. Dans yerinin ortasında adları kötüye çıkmış iki serseri el kol sollayarak birbirlerine küfrediyordu. Heriflerden biri saldırınca öteki

geri kaçıyordu. Masalları siper almış müzikseverler de, o herifle birlikte geriliyordu. Dünya, yaratıldığı günlerin korkunç iki hayvanı, koskoca bir ormanın düzlük yerinde dansedere benziyordu. Olup bitenlerin görünüşü böyleydi.

Pek düşünüp taşınmadan ileri atıldım, ve cılızlığıma, çelimsizliğime bakmadan gürledim.

"Aşağılık kavgacılar! Pis serseriler! Bok herifler! Dans etmeğe gelmiş şu insanları rahat bırakın! Sizin gülünçlüklerinizi seyretmek için gelmedik buraya!"

İki herif birbirine baktı şaşkınlıkla. Pek bir şey anlamamış gibi. Serseri olmadan önce güreşçilik etmiş daha az irisi üstüme yürüdü. Gebertmek ister gibi. Az kalsın başaracaktı bunu. Bereket goril herifin suratına bir yumruk indi. Öteki herifti. Yapıştırıvermişti yumruğunu.

Yenik güreş şampiyonu bir çuval gibi havaya fırlatılınca masalardan şişeler atılınca ve dansözler sevinçle gülüşünce, rakibini dize getirmiş dev herif, zaferinin hakkını benimle paylaşmak istedi. Ama ben buna hiç yanaşmadım:

"Bas git! Sen de onun gibi pis herifin birisin!"

Ünlü kabadayılığımın sayılı dakikaları bu sözle sona eriyordu. Dar bir koridora geçerken, çıkış yerinin bir çeşit dağla engellendiğini farketmiştim. Az önce söylediklerimle ününün keyfini çıkaramamış öteki serseri öç almak için yolumu kesiyordu:

"Seni bekledim," dedi.

Hafif bir yumrukla beni bir kapıya iteledi. Arkadaşlarım deli gibi kaçıştı. Cellâdımın önünde kalakalmıştım. Çevremde, bir silah arandım bir an. Hiç bir şey yoktu. Masaların mermerleri ve demir sandalyeler çok ağırdı. Ne bir çiçek vazosu, ne şişe, hatta ne de bir köşede unutulmuş bir sopa vardı.

Herif, "Konuş, bakalım!" dedi.

Her çeşit çabanın anlamsızlığını kavramıştım. herif beni göz hapsinde tutacak, sonra da kaplan'ın Dizam geyiğine yaptığı gibi, paralayacaktı. Kendimi savunmanın tek yolu, korkumu göstermemekti. Ben de ona bir yumruk attım, ama herifi bir milimetre bile kımıldatamadım yerinden. Taş bir duvar gibi.

Birden arkaya attı başını, vahşi hayvan gözlerinin rengi değişmişti.

"Şair Pablo Neruda'sınız değil mi?"

"Ta kendisi!"

Başını önüne eğdi ve şu cevabı verdi:

"Ne boynu devrilesice herifim ben!"

"Deli gibi hayranı olduğum şair karşımda ama, aşağılık serserinin birisin sen diyor bana!"

Ahlayıp oflayarak başını elleri arasına aldı:

"Ben muhabbet tellâlıyım. Benimle döğüşen herif de kokain kaçakçılığı yapıyor. Aşağılığın aşağılığı kişileriz. Fakat hayatımda yine de temiz bir yan vardır. Nişanlım, nişanlıma olan sevgim. Bakın şu resme, Don Pablito! Bu resmi elleriniz arasında tuttuğunuzu ona söyliyeceğim günün birinde. Bunu duyunca çok mutlu olacaktır."

Gülümsiyen bir gençz kız fotoğrafı uzattı:

"Sizden ötürü hoşlanıyor benden, Don Pablito! Sizin mısralarınızdan ötürü. Hepsini ezbere biliyoruz."

Lâfı uzatmadan hemen şiir okumağa başladı:

"Dizlerine oturmuş bir çocuk derinliklerden bizi süzüyor. Benim kadar hüzünlü."

Tam bu anda kapı sert bir itişle açıldı. Bizim arkadaşlar, silâhlanmış olarak geri dönmüştü. Hiç konuşmadan birbirlerini iteliyen başlar gördüm kapı ağzından.

Yavaş yavaş uzaklaştım. Adam, tekbaşına geride kaldı. Duruşunu hiç değiştirmeden ve şiire kendisini iyice vermiş olarak.

Sovyetler Birliği göklerinde casusluk uçuşuna gönderilen pilot Power akıl almaz yüksekliklerden düşürüldü. Aşırı inançla fırlatılmış iki mermi onu bulutlar arasından alıp yere indirmişti. Gazeteciler, ateş açılan o ıssız ve dağlık yerlere koştular.

Oralarda tek başlarına yaşıyan iki gençti topçular. Çamların, kar fırtınalarının ve nehirlerin uçsuz bucaksız dünyasında elmalarını yiyor, satranç oynuyor ve nöbet tutuyorlardı. Geniş anayurt Rusya'yı savunmak için göklere nişan almışlardı.

Gazeteciler soru yağmuruna tuttular.

"Neler yiyorsunuz? Ana babanız kim? Danstan hoşlanır mısınız? Hangi kitapları okuyorsunuz?"

Bu son soruya, genç Topçulardan biri, en çok sevdiği şairlerden mısralarını okuduğu, cevabını verdi: Rus klasiklerinden Puşkin ve Şili'li Neruda...

Bunu öğrenince sonsuz mutlu oldum. Böylesine yükseklere fırlatılan ve onurlandırılması böylesine derin o atış, benim ateşli şiirime bir atom katmıştı.

..Ne de çok sanat eseri... Bu dünyaya sığmıyacak kadar... Evlerin dışlarına bile asmalı onları... Ne de çok kitap... Ne de çok kitapçık... Kim okuyabilir bütün bunları... Onları yiyebilseydik... Şu açlık dünyasında onlardan salata yapabilseydik... Onları küçük küçük doğrayıp yemek yapabilseydik... Kitap bolluğu var... Kitaba doyduk buramıza kadar... Dünya boğuluyor kitap bolluğu altında. Reverdy bana şöyle demişti:

"Bana bundan böyle kitap gönderilmesin diye yazdım postaya. Hepsini açmağa bile vaktim yok. Onları koruyacak yerim kalmadı. Odamın duvarları boyunca tavana kadar tırmandılar. Bir felâket olacak, başıma düşecekler, diye korkuyorum..."

Eilot'u herkes tanır. Ressam olmadan, tiyatro yönetmeden, ileriyi gören eleştiriler yazmadan önce benim mısralarımı okurdu. Pek hoşlanırdım bundan... Bu şiirleri ondan daha iyi anlayan yoktu. Günün birinde kendi şiirlerini okuduğunda: "Okumayın bana onları, okumayın bana onları" diye bütün bencilliğimle protesto ederek yanımdan uzaklaşıncaya kadar. Sonra da banyoya kilitlemiştim kendimi. Fakat Eliot şiirlerini kapının deliğinden okumuştu bana... Çok üzülmüştüm. İskoçyalı şair Frazer de yanımdaydı... Bana: "Neden böyle davranıyorsun,Eliot'a?"deyince "Okurumu yitirmek istemiyorum karşılığını verdim. Ona, bunca özen gösterdim... Şiirimin kıvrımlarını bile yakından tanıdı. O resim yapabilir... Denemeler yazabilir. Fakat ben bu okurumu elimde bulundurmak, kendim için alıkoymak istiyorum... Yaban ülkelerin bitkisi gibi... Onu büyüteyim istiyorum... Anlıyorsun beni değil mi, Frazer? Zira böyle giderse şairler bundan sonra yalnızca öteki şairler için eser yayınlayacak... Her biri kendi şiir dergiciğini çıkarıp ötekilerin cebine koyacak... Son şiirini ötekinin tabağına bırakacak... Quedo, günün birinde şiirini bir kralın peçetesi altına bırakmıştı... Böylesi hiç değil zahmete değer... Ya da şiiri parlak güneş altında bir alana bırakmak... Yoksa insan yığınlarının ellerinde parçalansın, liyme liyme olsun mu?...

Fakat şairlerin şairler için yayınlaması, beni heyecanlandırmıyor, yüreklendirmiyor... Kaçıp doğaya sığınmağa iteliyor. Bir kayaya, bir dalgaya sığınmağa iteliyor. Yayınevlerinden uzaklara, basılı kâğıtlardan uzaklara... Şiir uzakta, okurlarla bağlantısını yitirdi. Bunu yeniden kazanması gerekiyor... karanlıklarda yol alması,

insanların kalpleri, kadının gözleri, yollarda bilinçsiz kişilerle karşılaşması gerekiyor. Belirli yarı uykulu anlarda, ya da yıldızlı gecelerde tek tek bir mısra aranan kişilerle... Böylesine önceden kestirilemiyen bir konukluk, heryolun, okunmuş herşeyin, öğrenilmiş herşeyin yorgunluğuna değer... Tanımadıklarımız arasında kendimizi yitirmeliyiz ki, onlar da yollarda bizleri okusunlar... Bin yıldır hep o aynı ormanda yaprakların düştüğü kumlarda... Ve ortaya koyduğumuz şeyi sevip okşayarak bağrımıza basmalıyız... İşte ancak o zaman gerçekten şair oluruz. Şiir o şeyde yaşıy :caktır.

DİLDE YAŞAMAK

1904'de doğdum. 1921'de bir broşürde bir şiirim yayınlandı. 1923'te ilk kitabım "Sabahın alaca karanlığı" çıktı. Bu anıları 1973'te yazıyorum. O heyecanlı andan bu yana elli yıl geçti. Bütün yeni doğmuşlar gibi ilgiçekmek isteyen o basılı ve sarsak yaratığın ilk feryadını şair duyalı beri.

Kendi vücudumuzla dil arasında bir yakınlık kurulmadan ömür boyu bir dille yaşanamaz... O dilin her yönüyle içli dışlı olunamaz... Köprü ayaklarıyla yakınlaşma sağlanamaz.

Konuşulan dilin boyutları başkadır. Yazılı dil ise umulmadık değişiklikler kazanır. Dili, giysinin kolları, yamaları, terlemeleri, kan ve ter lekeleriyle kullanmanın üstesinden bir şair gelebilir ancak. Üslubu böylelikle oluşur. Ben çağımı Fransız kültürünün devrimlerinde buldum ürkerek. O olaylar her zaman çekici geldi ama, bir bakıma de vücuduma uygun giysiler değildi. Şili'li şair Huidobro, Fransız modasını alıp kendi varlığına ve anlatımına büyük bir ustalıkla uydurdu. Modelini aşıyor kimi zaman sanırım. Ruben Dario'nun İspanyol şiirinde ortaya çıkmasında da kimi zaman buna benzer birşeyler vardır ama, daha yüksek düzeyde. Ne var ki, Ruben Dario, büyük sesler veren bir fildi. İspanyol dili döneminin bütün dilimlerini parçalayarak dünya havasını kendi alanına doldurdu. Ve dünyanın havası doluverdi.

İspanyol dili arada bir İspanyol Amerikalılarını ve İspanyolları ayırdeder. Fakat herşeyden önce halk deyimlerinin fikir yanı ikiye ayrılmıştır. Gongora'nın donuk güzelliği, bizim enlemlerimize uymaz. İspanyol şiirinde, hatta en yeni örneklerde bile bu Gongora

çeşnisi pek boldur. Bizim Amerikan örtümüz, taş tozu, öğütülmüş lav, balçık ve kandan oluşur. Kristal kesmeği bilmeyiz. Bizim üslupçularımız derinden ses verir. Martin Fierro'nun bir tek damla şarabı, ya da Gabriela Mistral'in tek bir damla bulanık balı, onları hareketsiz bırakır: yaban çiçekleri konulmuş vazolar gibi salonlarda uyuşuklaşırlar.

İspanyol dili Cervantes'den sonra altınlaştı, saray inceliğini kazandı, yüce rahip Gonzalo de Berco'dan kazanmış olduğu vahşi gücünü yitirdi. Quevedo'yu tutuşturan o yaratıcı tutkusunu tüketti. İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'da da böyle oldu. Chaucer'nin, Rabelais'nin sınırsızlığı hadım edildi. Aşırı incelik, zümrüt ve elmas parıltıları getirdi. Ama, yüceliğin kaynağı da kurumağa başladı.

Bir zamanların bu kaynağı bütün insanları, sonsuzluğu bolluğu ve taşkın kaynakları besledi.

Benim sorunum burada. Bu sözlerle ortaya koymasam da. Şiirimin bir önemi varsa, bu genişlikleri, sınırsızlıkları zorlamasından... bir odanın duvarlarını yeterli bulmasından. Kendi sınırlarımı kendimin aşması gerekti. Çevre olarak uzak uygarlıklar seçmedim kendime. Kendi kendim olmalıydım... Kendimi genişletmeğe çaba göstermeliydim... Beni doğuran toprak ana gibi. Bizim kıtanın bir başka şairi bu yolda yardımcım oldu. Manhattanlı yol arkadaşım Walt Whitman, derim.

ELEŞTİRMENLER ACI ÇEKMELİ

"Maldoror'un Şarkıları" aslında bir yergidir. İsidore Ducasse'in takma adını yergi yazarı Eugéne Sue'nin bir romanından aldığını unutmamalı: Lautréamont 1837'de Chatenay'da yazılmıştır. Fakat Lautréamont'un asıl Lautréamont'u çok geride bıraktığını biliyoruz. Çok daha derinlere indi. İblisce davranmak istiyordu, oysa, daha yükseklere çıktı, lânetlenmiş bir baş melek gibi. Moldoror, mutsuzluğun yücelticiliğinde cennet ve cehennemde evlenmeği kutlar. Öfke, eski yunan Dithramb türküleri ve ölümle boğuşma, Ducasse'ın güzel söz sanatında itici güçleri oluşturur.

Lautréamont, yeni bir dönem tasarlar, iç karartıcı görünümü bir yana bırakır ve iyimser şiir için bir giriş yazar ama, arkasını

getiremez. Paris'te ölüm, genç Uruguay'lıyı alıp götürür. Ne var ki, şiirinde bu umut verici değişme, iyiye ve iyileşmeğe doğru bu gelişim, pek çok eleştirilir. Eleştirmenler onun acılı şiirlerini överler ve neşeliliğe geçişini lânetlerler. Şairin acılar içinde kıvranması gereklidir. Umutsuzluk içinde yaşamalı, umutsuzluğun türküsünü yazmalı durmamacasına. Bu bağlayıcı kurala uyanlar çoktu. Yazılı olmasa da bağlayıcı kurala boyun eğdiler. Bu gözle görülemeyen buyrultu, şairleri yırtık papuçlara, hastane köşelerine ve morga mahkûm ediyordu. Herkes hoşnuttu. Bir kaç damla göz yaşından sonra, şenlik sürüp gidiyordu. Dünya değiştiği için de olup bitenler değişiyordu. Biz şairler, neşenin başkaldırıverdiğini hissettik.

Bahtsız şair, haça gerilmiş yazar, toplumun alacakaranlığında mutluluk, törenin bir parçasıdır. Beğeniler büyük bir ustalıkla ters yöne itilir. Bahtsızlık, yaratıcılıkların mayasını çoğaltır, diye.

Hastalıklı davranışlar ve acı çekişler, şairliği hazırlamanın reçetesi diye öğüldü. Hölderlin deli ve bahtsızdı. Rimbaud, tedirgin ve acılıydı. Gerard de Nerval, kötü bir sokağın fener demirine kendini asmıştı. Bunlar, yüzyılın sonlarına sadece güzelliğin başdöndürücülüğünü değil, acılar yolunu da armağan ediyorlardı. Kalıp inanış, fikir ve düşünce ,yaratıcılığın temel şartını böylesine dikenli bir patika olarak gösteriyordu. Dylon Thomas bu yolda en son kurbanlardan biridir.

Eskimiş ve yıpranmış burjuvazinin bu düşüncelerinin daha bir kaç kafayı etkilemesi tuhaftır. Dünyanın nabzını sezemeyen kafalara. Çünkü dünyanın burnu, geleceğin kokusunu alır.

Balkabağını andıran eleştirmenler vardır. Bu gibilerin duyu boynuzları ve tutunma uçları, modanın en son iç çekişlerine sımsıkı yapışır ve onu yitirmekten pek korkar. Fakat kökleri geçmişle beslenir.

Biz şairlerin mutlu olmağa hakkı var. Çünkü bizler milletlerimize ve onların mutluluk savaşına sımsıkı bağlıyız. İlya Ehrenburg bir yazısında: "Pablo tanıdığım az sayıda mutlu insandan biridir," diyordu. Bu Pablo benim ve Ehrenburg, yanılmadı.

Haftalık gazetelerde yazan en uyanık denemecilerin bile benim geçim durumum için tasalanmalarına işte bundan ötürü, hiç şaşmıyorum. Bu arada bencillik, çıkarcılık da hiç bir eleştirme fırsatı vermiyor. Başkalarının mutluluğundan bir çoklarının alındığını bilirim. Ne var ki, benim iç dünyam mutluluk dolu. Vicdanım çok rahat ve aklım tedirgin.

Şairlere daha yüksek bir hayat düzeyi yakıştırmak isteyen eleştirmenlere, şiir kitaplarının basılabilmesi, satılabilmesi bile

yeterli sayılmalı, derim. Zira böylece görevlerini, yerine getirebiliyorlar, yani, sizleri tedirgin ediyorlar. Yazarlara, şairlere para ödenmesine ve hiç değil bir kaç yazarın bu körolasıca işle yaşayabilmelerine sevinmeliler. Eleştirmenler bu onurlandırıcı olayı herkese duyurmalı. Çorbanın içinde saç teli arayacaklarına.

Genç ve parlak görüşlü bir eleştirmenin geçenlerde bana ayırdığı satırları okuyunca, bütün parıltısına rağmen, işte bundan ötürü yavan buldum.

Onun bu satırlarına göre benim şiirimde mutluluk kokuları vardı. Bana acılar sağlık veriyordu. Onun bu kuramına göre, bir kör barsak düğümlenmesi eşsiz bir düzyazı ve bir karın zarı iltihabı yüce bir türkü olabilirdi.

Ben yine kendi malzememle ve kendi olduğum gibi çalışıyorum. ben duyguları, insan oğlu, kitaplar, olaylar ve savaşlarla beslenen doymazın biriyim. Bütün bir yeryüzünü mideme doldurabilirim. Denizlerin bütün suyunu içip tüketebilirim.

KISA VE UZUN ŞİİRLER

Eylemci şair olarak kendi batışımla savaştım. Gerçekle benim öznelliğimin kafamın içinde çekişmesi bu yolda kesin oldu. Yaşantılarım başkalarına öğüt vereceğine kendime yardımcı oldu. Önce bir göz atalım verilere.

Benim şiirim elbette ki, bir yandan yüksek eleştirinin yargısına bağlı, öteyandan da yerginin tutkularına açık. Oyuna bu da katılıyor .Tartışmanın bu bölümünde ben karar veremem ama, bir oyum var. Eleştirmenlerin çoğunluğu kitaplarımda, şiirlerimde bir ses buluyor. Düşman yergilerde de oy hakkım var. Bu da benim durmamacasına yaratıcılığımdan.

Bu söylediklerim size aşırı kendini beğenmişlik geldiyse, haklısınız derim. Fakat bu da, işi yıllar yılı, bıkıp usanmaz bir sevgiyle yapagelmiş bir zenaatçının kendini beğenmişliğidir.

Ne var ki, birşeyden yana çok güvenliyim. Hiç değil yurdumda şairlik mesleğinin. Tanrı vergisi şairliğin saygı görmesine şöyle, ya da böyle yardımım dokundu.

Yazmağa başladığımda iki şair tipi vardı. Haklı, ya da ünlerine para desteğiyle saygı toplıyan yüksek tabakadan şairler. Öteki şairler türünde ise, döğüşken serüvenciler, meyhane devleri, büyüleyen çılgınlar, acılar çekmiş uykuda gezenler bile vardı. Orta çağ savaş gemilerinin kürekçileri gibi kamu yöneticilerince zincire

vurulmuş durumda bir başka şairler türü de vardı. Rüyaları hemen hep o damgalı kâğıtlar yığını altında, otoriteler ve tehlikeler önünde gülünç düşme korkusu ve dehşeti içinde boğuluyordu.

Hayata atıvermiştim kendimi. Âdem'den daha çıplak. Fakat şiirimin dokunulmazlığını korumağa kararlıydım. Böylesine eğilmez durumum bana yardımcı olmakla kalmadı, sersemlerin gülmekten vazgeçmelerini sağladı. Sözünü ettiğim sersemler arasında kalbi ve vicdanı olanlar, ileriyi gören insanlar gibi mısralarımla uyanarak, silahlarını daha önemli hedefe yönelttiler. Kötüleri de korktular.

Şiir böylece saygı gördü. Sadece şiir değil, şairler de. Bütün şiirler ve bütün şairler.

Yurttaşlarıma bu hizmetimin bilincindeyim. Bu onuru kimselere vermem .Zira bir nişan gibi onu taşımak hoşuma gidiyor. Bunun dışında herşey tartışılabilir. Geçerli olanı kısaca anlatayım.

Şairin en inatçı düşmanları bir sürü kanıt ileri sürebilir ama, hiç biri geçerli değil artık. Gençliğimde bana açlık kadavrası demişlerdi. Bugün ise, beni herkese aşırı varlıklı kişi diye tanıtarak düşmanlık etmek istiyorlar Böylesine varlıklı değilim ama, onların sinirleri bozulsun diye pek çok zengin olayım isterdim.

Mısralarımı ölçüp bunları küçük parçalara böldüğümü, ya da aşırı uzattığımı ispatlamak isteyenler de var. Fakat bunun hiç önemi yok. Kim karar verecek, mısralar daha kısa, aha uzun, daha ince, ya da daha kalın olmalı, diye? Daha sarı, ya da daha kırmızı olsun, diye? Şiiri yazan şair kestirir bunu. Soluğuyla, kanı, bilgisi, ya da bilgisizliğiyle bunu kestirir. Çünkü bütün bunlar şiirin günlük ekmeğine katık olur.

Gerçekçi olmayan şair ölür. Fakat yalnız gerçekçi olan şair de ölür. Sadece akla aykırı yazan şair, kendisince ve sevgilisince anlaşılır ancak. Bu da oldukça umut kırıcı. Sadece akılcı olan şairi eşekler bile anlar. Ama, bu da epey hüzün verici.

Bu gibi karşılaştırmalar için resim tahtasında yazılı sayılar yok. Tanrının, ya da şeytanın hazırladığı aletler de yok. Her ikisi de çok önemli bu kişilikler, şiirde durmamacasına bir savaşa götürür sadece. Meydan savaşını kimi zaman biri, kimi zaman öteki kazanır ama, şiirin kendisi yenilgiye düşmemelidir.

Şairlik mesleğinin kötüye kullanıldığı da olur elbette. Öylesine çok yeni şair ve yeni yetişme bayan şair ortaya çıkıyor ki, yakında hepimiz şair olacağız ve okur hiç kalmayacak. Okur aramak için yakında keşif heyetleriyle yola çıkmak, çöllerden geçmek, ya da uzay gemileriyle evreni bir baştan öte başa dolaşmak gerekecek.

İnsanın en eski eğilimi şiirdir. Din törenleri ve duaları şiirden

doğdu. Dinlerin çekirdeğinde de şiir vardır. Şair bunu doğanın belirtileriyle kendini bildi. İlk çağlarda bu Tanrı görevini korumak için rahip dediler kendilerine. Günümüzün şairi ise, şiirini haklı göstermek için, sokağın ve insan yığınlarının kendisine uzattığı belgeyi benimsiyor. Günümüz halkçı şairi din adamlarının en eskisidir. Eski zamanlarda karanlıklarla anlaşma yapardı. Günümüzde ise ışığın yerini göstermek zorunda.

ÖZGÜNLÜK

Ben inanmıyorum özgünlüğe. Özgünlük, baş döndürücü uçurumun derinliklerinden çağımızın bulup çıkardığı Tanrıcıklardan biri. Ben dilde kişiliğe, biçimde kişiliğe, sanatta her anlamda yaratıcılığa inanırım. Fakat o çileden çıkarıcı özgünlük modern bir icaddır ve bir seçim palavrasıdır. Ülkelerinin, dillerinin, hatta dünyanın baş şairi seçilmek isteyenler vardır. Böylece de seçmenlerinin arkasından koşarlar âsâyı ellerinden alabilecek sandığı kişilere küfrederler. Böylesi, şiiri karnavala benzetir.

Fakat doğanın, kültürün, toplum hayatının şaire Tanrı vergisi yeteneklerini korusun diye verdiklerine göz kulak olmak, iç dünyamızın yönünü korumak yine de gereklidir.

Eski çağların Quevedo gibi soylu ve çok titiz şairleri şiirlerine "Horatus'a nazire," "Ovidus'a nazire," "Lucretius'a nazire" notunu koyarlardı.

Ben, yaradılıştan güç alan anlatımımı kendi payıma korudum. Bütün canlı şeylerin büyüyüp gelişmesi gibi. İlk kitaplarımın çoğu parçasını sorusuz heyecanlar oluşturur. Türküleriyle kalbin duygulu, ya da öfkeli seslenişlerine cevap vermiyen şairlerin Tanrı yardımcısı olsun. Fakat kırk yılın tecrübelerinden sonra, bir şairin yaratıcılığının heyecanları büyük ölçüde dizginliyebilmesine bağlı bulunduğunu sanıyorum. Yönetilmiş bir doğrudan doğruya seslenişe inanıyorum. Bunun için de şair yelek cebinde bir takım yedekler bulundurmalıdır. Gerektiğinde yardım istemek için. En önce kuramlar, etkili gözlemler, sözler, seslenişler, ya da şekiller gelir. Çevremizde arılar gibi uçuşurlar. Bunları hemen yakalayıp yelek cebine koymalı. Bu bakımdan ben epey tembelimdir ama, yine de iyi bir öğüt verdiğimi sanıyorum. Mayakovski yanında küçük bir kitap

taşır ve sık sık yardımına baş vururdu. Heyecanlar da yedeklenebilir. Yedek heyecanlar nasıl korunabilir? heyecanlarsız anlarımızda onları hatırlayarak. Beyaz bir kâğıt önünde onun bilinçlendiriliciğini asıl heyecanından daha iyi hatırlarız.

Şairin gözüne çarpanları, insan topluluğuna yazması gerektiğini, eserlerimin önemli bir parçasında ispat etmek istedim. Eski çağların hemen bütün büyük eserleri titizlikle belirlenmiş siparişler sonucu meydana getirilmiştir. Georkia'lar, Romalıların tarım usullerinin reklâmıydı. Bir şair, bir üniversite, ya da bir sendika için, komisyonlar ve meslekler için yazmakla özgürlüğünü yitirmez. Büyülü esinlenme ve şairin Tanrıyla ilişkisi saçma uydurmalardır. Aşırı yaratıcı kendinden geçişler anında ürün kısmen yabancılaşır, okumanın ve dış baskının etkisinde olur.

Edebiyat hayatımın gençlik yıllarını hatırlamak için bu kuram gözlemlerini kesiyorum.

Ressamlar ve yazarlar pek uyuşuk davranmaktaydı. Resimde ve şiirde bir güz lirizmi ağır basıyordu Herkes ötekinden daha anarşist daha karıştırıcı olabilme, dağıtıcı olabilme yollarını arıyordu. Şili'nin toplum hayatı bir değişim geçirmekteydi. Alessandri, yıkıcı nutuklar söylüyordu. Güherçile vadilerinde çalışan işçiler, bütün Amerika kara parçasının en önemli halk haraketini oluşturacak örgütlerini kurmaktaydı. Mücadelenin kutsal günleriydi. Carlos Vicina'lar ve Juan Gandulfo'ların günleriydi. Anarşist-Sendikalist üniversiteli ideolojisine kaptırıvermiştim kendimi. En sevdiğim kitap Andrjev'in Sasch Schegulev'di. Başkaları Arzybachev'in açık saçık romanlarını okuyor ve bunlardan ideolojik sonuçlar çıkarıyordu. Günümüzde varoluşçuluk pornografisinde olduğunun tıpkısı. Aydınlar meyhanelere sığınıyorlardı. Yıllanmış şarap, yoksulluğu cilâlıyor ve ertesi sabaha kadar altın gibi pırıl pırıl yapıyordu. Olağanüstü yetenekli şair Juan Egana bu yüzden mezarı boyladı. Anlattıklarına göre, bir mirasa konunca eline geçen bütün paraları boş bir evde masanın üstüne bırakmıştı. Kafadarları gündüzleri uyur, gece olunca fıçı fıçı şarap taşırmış. Fakat Don Juan Egana şiirinin ayışığı parıltısı bizim "Şir ormanımız'm bilinmez bir yer sarsıntısıdır yine de. Bu romantik deyim, Molina Nunez ve Segura Castro'nun hazırladığı büyük modern antolojinin başlığıdır. Geniş, büyük çapta ve gönlü yüce bir kitaptır. Sonsuz boşlukları ve tertemiz parıltıları olan karışık bir dönemin şiir bilânçosudur. Beni en çok etkisi altında bırakan kişilik, genç edebiyatın diktatörüydü. Bugün onu kimsenin hatırladığı yok. Adı Ahrio Ayarzum'du. Bitik bir Baudelaire'ci, aşırı yetenekli bir düşkün, Şili'nin bir Jacob Baradaeus'üydü. Acılar içinde kıvranan,

ölüden farksız, güzel ve delinin biriydi. Boğuk bir sesle ve tepeden bakarcasına konuşurdu. Edebiyatımızın belirli bir bölümünde kendine özgü bir hiyeroglif icat etmişti. Estetik sorunları dile getirmek için Sesini yükseltince, alın zekâ tapınağının sarı kubbesini andırırdı. Sözgelişi şöyle derdi:

"Çevrenin en yaygını", "Diktatörün en baskıcısı", "Karanlığın karanlık yanı."

Fakat Ahrio Ayarzum hiç de budala değildi. Bir kültürün cennet ve cehennem yanlarını birleştirebilmeği başarmıştı. Bir kozmopolitti. Kuramlar hatırına, kendi çekirdeğini yavaş yavaş öldürdü. Yeni, bir yarışmayı kazanmak için tek şiir yazdı. Bu şiirin Şili'nin bütün şiir antolojilerine neden alınmadığını anlıyamıyorum.

ŞİŞELER VE MASKELER

Noel yaklaşıyor. Arkada kalan her noel bizi 2000 yılma biraz daha yaklaştırır. Geleceğin bu sevinci, yarının bu barışı, böylesine dünya çapında bir adalet ve 2000 yılının çan sesleri için biz bugünün şairleri savaştık ve türküler söyledik.

Socrates Aguierree, Buenos Aires konsolosluğunda şefim olan o kibar ve bulunmaz kişi, 1930 yılı 24 aralığında evine davet etmişti beni. Noel baba olayım, diye. Hayatımda beceremediğim çok şey olmuştur ama, o noel baba rolü kadar kötüsünü yapmış değilimdir. Pamuktan sakalım yere düştü, armağanları dağıtırken birbirine karıştırdım. Güney Şili'lilerin doğuştan gırtlaktan ve nezleli konuşmasını nasıl değiştirsem de sesim tanınmasaydı? Bir hileye baş vurdum. Çocuklara İngilizce seslendim. Fakat bir sürü kara ve mavi göz üstüme dikildi ve iyi yetiştirilmiş çocuklara yaraşmıyan bir kuşkuyla baktılar.

İlerde benim sevgili bir arkadaşım olacak ve en iyi biyografilerimden birini hazırlayacak bayan bir yazarın o çocuklar arasında bulunduğunu o gün kim söyleyebilirdi bana? Bu yazar Marguarita Aguirre'dir.

Evimde irili ufaklı bir sürü oyuncak bulundururum, oyuncaksız yaşayamadım. Oyuncakla oynamıyan bir çocuk, çocuk sayılmaz. Fakat oynamıyan bir insan çocuk yanını ömrü boyunca yitirmiş olur ve bunun yoksulluğunu çeker. Ben evimi bir oyuncak gibi yaptım ve bu evle sabahtan gece yarılarına kadar oynadım.

Bunlar benim kendi oyuncaklarım. Onları ömrüm boyunca topladım. Sadece onlarla oyalanayım diye bir çeşit bilimsel amaç için. Fakat onları küçük çocuklara ve her yaştan çocuklara da bir bir anlatacağım.

Bir şişe içinde yelkenli bir gemim var. Aslında, birden daha fazla var bu gemilerimden. Gerçek bir filo. Hepsinin adları, direkleri, yelkenleri bordaları ve çapları var.

Bazıları çok uzak ve küçük denizlerden geldi. En güzel gemilerimden biri İspanya'dan gönderildi. Şiirler kitabımın telif hakkı karşılığı olarak. Geminin en yüksek direğinin tepesinde bayrağımız asılı. Tek ve küçük yıldızlı Şili bayrağı. Öteki gemilerin hepsini Senor Carlos Hollander yaptı. Senor Hollander, eski bir gemiciydi. Ünlü ve görkemli bir çok geminin modellerini yaptı bana. Gühercile yüklemek, ya da kuzey denizlerinde balina avına çıkmak için Hamburg'tan, Salem'den, Breton kıyılarından gelen gemilerin.

Güneş şehrinin kömür ve yağmur kokuları arasında ihtiyar denizciyle buluşmak üzere kıyılar boyunca uzun bir yolculuğa çıkınca, aslında, dünyanın en küçük tersanesine ayak basmış bulunuyorum. Küçük oturma odasında, mutfakta, bahçede, yemek odasında şuraya buraya rastgele dizilmişlerdir. Don Carlos, büyülü piposuyla gemilerin güvertesine, büyük direğine ve küreklerine bir dokunur. Limanın en önemsiz dumanları bile onun elleri arasında bir yaratıcılığa dönüşür. Kimisi yepyeni ve pırıl pırıl yeni bir şişe gemisi oluverir

Kolleksiyonundaki gemiler arasında Anvers'te, ya da Marsilya'da yapılmış gemiler vardır. Cronel'li gemicinin kendi halinde elleriyle yaratılmışlardır. O, bu gemileri sadece yaratmakla kalmadı, bilgisiyle donattı, modelin adını ve başarılarının sayısını gösteren bir levha da yapıştırdı. Rüzgârlara ve hava şartlarına göğüs gerip yaptıkları yolculukları, Pasifik Okyanusunda yelkenlerini şişirerek yol alıp dağıttıkları malları da.

Büyük Potasi ve 1910'da Manş denizinde bir kazada batan Hamburg limanından Magna Prussia gibi ünlü şişe gemilerim de var. Hollander usta, Maria Celeste'in iki ayrı modeliyle de mutlu kıldı beni. 1882'de bir yıldızla biçim değiştiren o akıl sır ermez gemiyle.

Kendi dünyalarında yaşayan denizcilerin sırlarını ele vermeğe hiç de niyetli değilim. Minicik gemilerin o incecik şişe denizciklerine nasıl girebildiğini de.

Şişeden denizciklerine nasıl girip sonra nasıl çıkabildiklerini, kuyu kazar gibi uğraşan gemi yapımcılarının esrarlı işini bir şiirimde

ayrıntılarıyla anlattım. Fakat bilinmezlik sürüp gidiyor.

Daha büyük oyuncaklarım, gemilerin başındaki kabartma heykellerdir. Bunların fotoğrafı, daha bir sürü şeyimin olduğu gibi, gazetelere basıldı ve sözü edildi. Hoşgörüyle, ya da çekememezlikle. Bunlar için iyi düşünenler anlayışla gülerek:

"Ne kaçık adam! Neler de topluyor!" dediler.

Kötü düşünenler, bütün bunlar için, daha başka biçim konuşuyor. Kolleksiyonlarıma ve İsla Negra'daki evime astığım o beyaz bir balığın süslediği mavi bayrağa öfkelenen biri, şöyle demişti:

"Ben özel bayrak asmam. Bende o gemi heykelleri yok."

Zavallı, ağlıyordu, öteki çocukların topaçlarını kıskanan bir çocuk gibi. Benim deniz maskelerim ise, böylesine kıskançlık uyandırdıkları için, sevinçlerinden gülüyorlardı.

Size o kadın gemi heykellerini anlatmalıydım asıl. Büstler, deniz heykelleri, uçsuz bucaksız Okyanus'un sembolleriydi. İnsanlar, deniz taşıtları yapınca, bu gemilerin başını yükseltmek istediler. Önceleri gemilere kuş heykelleri, tahtadan yapılmış masal hayvanları, totem kuşları astılar. Sonraları, ondokuzuncu yüzyılda, balina avcılarının gemileri için, sembolik figürler yapıldı. yarı çıplak Tanrıçalar, ya da Jakobin bereli cumhuriyetçi kadınlar.

Benim kolleksiyonumda erkek ve dişi gemibaşı heykelleri var. En küçük boyda olanı pek değerlidir. Salvador Allende onu elimden almağı pek çok denedi. Adı, Maria Celeste'dir. Küçük bir Fransız gemisinin, belki yalnız Seine nehri sularında işleyen bir geminin başındaydı. Koyu renktedir. Meşe ağacından yapılmıştır. Yıllar ve deniz yolculukları onun rengini daha da kararttı. Küçük bir kadın heykeliydi. İkinci imparatorluğun süslü giysilerinde rüzgârın izleri yer etmiş sanırsınız. Yanak çukurlarının üzerinden bakan çini mavi gözleri, ufka dalmıştır. Tuhaf bulacaksınız ama, bu gözler her kış ağlar. Bunun nedenini kimse açıklayamadı. Koyulatırılmış tahtada ıslaklığı çeken bir içe işlemişlik vardır belki de! Fakat bu Fransız gözlerinin her kış ağladığını ve inci taneleri gibi gözyaşlarının Maria Celeste'in küçücük yüzünden aşağı akışını her yıl seyrettiğime hiç kuşkunuz olmasın.

İnsanların içinde belki bir din duygusu uyanıyor böyle heykeller önünde. Hıristiyan, ya da dinsiz. Kadın gemi başı heykellerimden bir başka gemi provasında yol alır gibi yüzleri denize yönelmiş ve yanlamasına durdu bir kaç yıl. Fakat bir ikindi üzeri ben ve Mathilde, benimle görüşmeğe gelen gazetecilerin yaptığı gibi, çitin üstünden bahçeye atlayınca, İsla Negra'nın dini bütün kadınların

hepsini o gemi başı heykeli önünde diz çökmüş bulduk. Mumlar yakmışlardı ve heykelin yüzü apaydınlıktı. Görkemli ve saygıdeğer gemi başı heykeli, bizim Gabriel Mistral'a şaşılacak kadar benzese de, dini bütün kadınları hayal kırıklığına uğrattık, işin doğrusunu söyliyerek. Günahlı gezegenimizin günahlar dolu denizlerinde geminin başında yol almış bu kadın heykeli önünde diz çöküp dua etmesinler diye.

Sonra hemen içeri aldım bahçeden. Şimdi, yakınımda duruyor. Şöminenin üstünde.

KİTAPLAR VE SALYANGOZLAR

Zavallı kitap tutkunları, sık sık acılara katlanırlar. Aradıkları kitaplar ellerinden kayıvermez, kuş gibi havalarda kanat çırpar, satış fiyatlarıyla yükseklere havalanır. Fakat özenilen inci, uzun araştırmalardan sonra elde edilir yine de.

Madrid'li kitapçı Garcia Rico'nun şaşıp kalışını hâlâ hatırlarım. 1934 yılındaydı. Gongara'nın eski bir basımını yirmi ay taksitle bana satmasını önermiştim. Sadece yüz peşeta tutuyordu. Ucuzdu. Ama, bende bu para da yoktu. Taksitleri günü gününe ödedim. Foppek basımıydı. 17. yüzyılın bu Flaman yayınevi, altın çağ İspanyol ustalarının eserlerini eşsiz süslemeler ve güzel harflerle basıyordu.

Quevedo'yu sadece o basımlarında okumak hoşuma gider. Harfleri, saldırıya geçmiş savaş düzeninde gemiler gibidir.

Bundan ötürü de, kenar semtlerin eski kitapçılarında, Fransa'nın ve İngiltere'nin ulu kitap evlerinde, uçsuz bucaksız kitapçı dükkânı ormanlarında kaybolurum. Ellerim toz içinde kalır. Ne var ki, arada sırada bir hazine bulup çıkardığım olur. Hiç değil, bulduğumu sanmanın sevincini duyarım.

Çil çil altınlarla ödenen edebiyat ödülleri az bulunan bu gibi baskıları bulup yüksek paralar ödiyerek satın almama yardım ediyordu. Kitaplığım yavaş yavaş değer ve önem kazanıyordu. Kitaplığımda eski şiir ciltleri kıvılcımlar gibi ışıldıyordu. Tabiat tarihine duyduğum aşırı sevgi yüzünden kitaplığımı dolaştığım dünya şehirlerinde eşsiz kuşlar, böcekler, balıklar üzerine botanik kitaplarıyla dolduruyordum.

Yolculuk kitapları, İbarra basımı inanılmaz güzellikte Don Quijote nüshaları, Dante'nin güzelliği anlatılamaz Bodoni basımı Folio boyu nüshalarını buluyordum. Hatta, Molière'in 'Fransa kıralının oğlu için' basılmış pek az bulunur nüshalarını. Fakat ömrüm boyunca yaptığım kolleksiyonların en güzeli salyangoz kolleksiyonumdur. O inanılmaz değişik yapıları, ay kabuğunu andıran esrarlı porselenlerinin tertemizliği pek hoşuma gidiyordu.

Küba'nın ünlü yumuşak hayvanlar uzmanı Don Carlos de la Torre, kolleksiyonunda bulunan en güzel parçaları bana armağan ettiği gündenberi küçük küçük binlerce deniz altı kapısı bana açılıvermişti, sırlarını öğreneyim diye. O gündenberi yedi denizde yaptığım bütün yolculuklarda hep onları aradım ve onları gözledim. Fakat itiraf edeyim ki, Paris'in dalgalı hayatında buldum salyangozlarımın çoğunu. Paris'in bit pazarını gölgede bırakan doğa araştırması ürünleri dükkânlarında bütün okyanusların sedefleri vardı. Dünya başkentinin dikenli böğürtlenliklerinde, kırık fenerler ve eski kunduralar arasında Oliva Textil'in en seçkin örneklerini bulmak, elleri Veracruz, ya da aşağı Kaliforniya'nın kayalıkları arasına sokmaktan daha kolaydı.

Mercan dikenleriyle örtülü bir kemik olan Espondylus Rosé'yi denizden çıkarıp almanın o baştan çıkarıcı duygusunu kimselere bırakamam.

Bu ganimetlerin bir ikisinin tarih değeri olabilir. Pekin müzesinde Çin denizlerinin en kutsal deniz hayvancıklarının konulduğu sandığı benim hatırıma açıp da sadece iki tane bulunan Thatcheria Mirabilus'den bir tanesini bana armağan ettiklerini hatırlarım. O inanılmayacak kadar eşsiz güzellikte eseri — Okyanus'un Çin'e tapınak ve pagod üslubu armağanı olan— böylece kendi hazineme katmıştım.

Hepsi birbirinden güzel bir sürü kitap toplamam için otuz yıl gerekti. Kitaplığımın raflarında çok değerli bildiğim ciltlerle kitap vardı. Quevedo, Cervantes, Gongora'nın, Laforge, Rimbaud ve Lautrémont'un orijinal baskıları. O kitapların sayfaları bana sevimli şairime dokunmuşum duygusunu veriyor. Rimbaud'un el yazısıyla metinler de var. Paris'de bulunduğum sıralar doğum gününde, Paul Eluard bana, İsabelle Rimbaud'un anasına Marsilya'dan yazdığı bir mektubu armağan etti. Paris milli kitaplık müdürlüğü ve Şikago'nun eski kitap meraklıları ele geçirmek için koşuşup durmuştu.

Dünyayı öylesine dolaştım ki, kitaplığım aşırı büyüdü ve özel bir kitaplık ölçülerini aştı. Yirmi yılda topladığım salyangoz

kolleksiyonumu ve dünyanın bütün ülkelerinden severek seçtiğim beş bin cilt kitabımı günün birinde armağan ettim. Yurdumun üniversitesine. Rektörün güzel sözleriyle, ışık tutan bir armağan olarak kabul edildiler.

Aydınlık düşünceli herkes benim bu armağanımın Şili'de sevinçle kabul edileceğini tahmin eder. Fakat aydınlık düşünmeyen insanlar vardır. resmi bir eleştirmen öfkeli yazılar yazdı. Bu davranışıma şiddetle karşı çıktı. Atıp tuttu. Bir başkası da, o eşsiz armağanlarımı kabul etmiş olan üniversiteye şiddetle çatan bir söylev verdi parlamentoda. O devlet kuruluşuna o güne kadar yapılan para yardımı kesilsin diye gözdağı verdi. Makale yazarları ve parlamenterler, Şili'nin küçük dünyası üzerine buz dalgaları savurdular. Üniversite rektörü parlamento koridorlarında bir oraya bir buraya koşarken az kalsın bıyununu kıracaktı.

O günden bu yana geçen yıllarda kitaplarımı da, salyangoz koleksiyonumu da hiç gören olmadığı kanısındayım. Hepsi de kitapçı dükkânlarına ve okyanuslarına geri dönmüşler diye aklıma geliyor.

PARÇALANMIŞ CAMLAR

Uzun sürebir ayrılıktan sonra Valparaiso'daki evime üç gün önce döndüm. Duvarlarda büyük çatlaklar vardı. Pencerelerin cam kırıkları odanın döşeme tahtasında acı verici bir hal almıştı.

Yere düşmüş saatler de depremin olduğu saati öfkeyle gösterir gibiydi. Yer sarsıntısının çöplük ettiği bir sürü güzel şeyi, az ele geçer nice öteberiyi, Mathilde süpürüp bir yere topladı. Temizlik yapmamız, yeniden düzenlememiz ve herşeye yeniden başlamamız gerekiyor. Karmakarışıklığın ortasında kâğıtları bulmak hiç kolay değil. Düşüncemize bir çeki düzen vermek daha da güç.

En son çalışmalarım, bir Romeo ve Juliet çevirisi ve eski biçimde uzun bir sevgi şiiriydi, daha bitirememiştim.

Gel benim sevgi şiirim, pencerelerin cam kırıkları arasında kalk ayağa.. Türküler saati geldi.

Yardım et bana sevgi şiirim, bozulmazlığı yeniden kurayım ayağa. Türküler saati geldi.

Yardım et bana sevgi şiirim, bozulmazlığı yeniden kurayım ve

acıları unutup türküler söyleyim diye.

Doğru: savaşlardan ve kanlardan arınmıyor dünya, kinleri bir yana bırakmıyor. Doğru.

Fakat doğru olan bir başka şey de var, yavaş yavaş iyice anlaşılıyor: zorbalar kendi suratlarını aynada görüyorlar ve bu suratı kendileri bile güzel bulmuyor.

Ben sevginin olanaklarına inanıyorum. Eskiden olduğu gibi. İnsanlar acılar, kanlar ve cam kırıkları üzerinden yine de anlaşabilecektir, bundan yana hiç kuşkum yok.

KADINIM MATİLDE URRTİA

Kadınım da benim gibi taşralıdır. Bir güney şehri olan Chillan'da doğmuştur. Köylü işi Seramiklerinin ünüyle mutlu ve korkunç depremlerinden ötürü bahtsız bir şehirdir. 'Yüz sevgi sonatı' kitabımda ona karşı bütün duygularım ve söylediğim herşey vardır.

Kadınımın benim için taşıdığı önemi mısralar söyler belki! Yeryüzü ve hayat bizi birleştirdi.

Kimseyi ilgilendirmese bile söyleyeceğim: Mutluyuz.

Issız Şili kıyılarında uzun süre kaldığımızda zamanımızı ortaklaşa paylaşırız. Yazları gitmeyiz oralara. Çünkü güneşin kavurduğu kıyı şeridi sarıdır bir çöl gibi. Fakat yağmurların ve soğukların yeşili, sarılı, mavili ve alacalı değişik giysiler giydirdiği kışlar. Vahşi ve ıssız Okyanus'dan kimi gün uzaklaşır, yukarılara, sinirli şehir Santiago'ya gideriz. Karmaşık hayatlarımızı birbirimize sunduğumuz kente.

Matilde, güçlü sesiyle benim türkülerimi söyler.

Ben ona ne varsa, ne yazmışsam sunarım. Çok şey değil bunlar ama, Matilde bundan hoşnut.

Minicik ayakkabılarının bahçede çamura batışına bakarım, küçücük ellerinin bitkilerle toprağa gömülüşünü seyrederim.

Matilde, mutluluğun bütün köklerini, bütün çiçeklerini, güzel kokulu bütün yemişlerini topraktan taşıdı bana... Ayaklarıyla, elleriyle, gözleriyle ve sesiyle.

Paris'te kaldığı otelin odasında bir adam uyuyor. Geceleri sürtmekten hoşlanan biridir. Öğleüstü saat ikide adamın hâlâ uyuduğunu söylersem şaşmazsınız.

Fakat uyanması gerekti. Sol duvar birden ikiye ayrıldı. Sonra, tam karşı duvar yıkıldı. Küçük çapta bir bomba saldırısıydı sözkonusu. Az önce açılan yerlerden bıyıklı işçiler hızla girdiler odaya. Ellerinde baltalar vardı. Uyuyan adama çıkışırcasına seslendiler:

"Haydi, kalk! Bizimle bir bardak iç!"

Bir şişe şampanya açıldı. Göğsünde kırmızı, mavi, beyaz kurdelasıyla bir belediye başkanı girdi odaya. Nefesli sazlarla çalman Marseillaise'in ezgileri yükseldi. Bütün bu tuhaf olup bitenler acaba nedendi? O sırada henüz yapılmakta olan Paris metrosunun iki tüneli tam da uykucumuzun yattığı odanın altından geçmekteydi.

Adam bana bunları anlattığı andan başlayarak onun dostu, daha doğrusu, onun çömezi olmağa karar verdim. O adam hep böyle olağanüstü şeylerle karşılaştığı —benim rüyada bile göremiyceğim şeyler— için, bir çok ülkede onun arkasından gittim. Adamm hayal gücü zenginliğe kendini kaptırıveren Federico Garcia Lorca da benim gibi davrandı.

Federico ve ben o Paris'li uykucuyla karşılaştığımızda Madrit'te Correos birahanesinde oturuyorduk. Fakat bu dünya görmüş tuhaf insanın yine de buruk bir yanı vardı. Yine garip şeyler gelmişti başına. Madrit'te o gösterişsiz barınağında notalarım düzene koyarken. Kahramanımızın büyüleyici bir besteci olduğunu söylemeği nasıl da unuttum? Ne miydi olup bitenler?

"Kaldığım otelin kapısı önünde bir araba durdu. Birisinin merdiven çıktığını ve yan odada ayak sesleri duydum. Az sonra da odanın yeni konuğu horlamağa başladı. Önceleri sadece bir homurtuydu. Sonra oda sarsılmağa başladı. Güçlü horlamaların etkisiyle dolaplar ve duvarlar hareket etmeğe başladı."

Vahşi bir hayvan sözkonusuydu kuşkusuz. Horultular bir çağlayanın düşüşte çıkardığı gürültüye benzer olunca, dostumuz durumu kavradı: yan odada bir döğüş boğası vardı. Başka ülkelerde onun böğürmesiyle kiliseler yerinden oynar, sokaklar tıkanır ve denizler allak bullak olurdu. Bu çirkin dev, Avrupa barışını tehdit

eden bu gezegen tehlikesi, başımıza daha ne işler açacaktı?

Federico'ya ve bana, Rafael Alberti'ye, heykelci Albertor'ya, Fulgencio Diaz Pastor ve Miguel Hernandez'e her gün yeni ve korkunç hikâyeler anlatıyordu. Onun gelişinden pek seviniyor ve gitmesini hiç istemiyorduk.

Günün birinde çıkageldi ve o yuvarlacık gülüşleriyle şunu söyledi:

"Korkunç soruna çözüm bulundu. Alman Graf Zepplin, o döğüş boğasını taşımağa hazır. Brezilya'nın balta girmemiş ormanlarına atacak havadan. Koca koca ağaçlarla beslenir. Amazon su kaynaklarının hepsini birden içip bitirme tehlikesi yok. Korkunç horultularıyla dünyamızı oradan da korkutacak, elimizi kolumuzu bağlıylacaktır."

Gözleri kapalı onu dinleyen Federico, gülmekten katılıyordu. Dostumuz bir hikâye de anlattı. Günün birinde telgraf çekmek isteyince, telgrafcı bayan, telgraf yerine mektup göndermesinin daha uygun olacağını onu inandırmağa uğraşmış. Zira katlanmış telgraf kâğıtlarını alanlar müthiş korkuyor, hatta kimileri kalp durmasından ölüveriyorlarmış. Açmak kısmet olmadan. Bir başka olay da anlattı. Londra'da safkan atların açık arttırmayla satışma merakından bir bakmak için uğramış. Bir ara, bir dostunu selâmlamak için elini kaldırınca, müzayedeyi yöneten adam çekici vurup on bin İngiliz lirası değerinde bir kısrağı onun üstünde bırakmış. Ağa Han dokuz bin beşyüze kadar arttırmış.

Adam: "Kısrağı otele götürmem gerekti ve ertesi gün geri verdim." diye hikâyesini bitirmişti.

Ne var ki, masalcımız bundan böyle ne boğa hikâyesi, ne de daha başka hikâyeler anlatabilir. Burada, memleketim Şili'de öldü. Gezegenimizi baştan başa gezmiş olan bu Şili'li gerçek bir müzikçiydi, eşi bulunmaz hikâyeleri bol bol anlatırdı. Yaşadığı sürece adı Acario Cotapos'du. Böylesine toprağa verilmesi güç bir adamın gömülmesinde konuşma görevi bana düştü. Sadece şunu söylemekle yetindim:

"Bugün gölgeler ülkesine parıltılı bir insan veriyoruz. Hayattayken bizlere hergün bir yıldız armağan ederdi."

BENZERİ OLMAYAN ELUARD

Arkadaşım Paul Eluard, kısa bir süre önce öldü. Öylesine bütün, öylesine yoğun bir kişiliği vardı ki, ölümüne çok güç alıştım ve çok acı çektim. Normandiyalıydı. Mavi gözlü ve pembe tenliydi. Dimdik ve ince yapılıydı. 1914 savaşında iki kez gazla zehirlenmişti, elleri titrerdi. Fakat Eluard'ı her görüşümde gökyüzünün rengi, derin ve suskun sular, güçlülüğünü iyi bilen bir yumuşaklık canlanırdı gözümün önünde. Pencerede kalıvermiş bir ilkbahar yağmuru damlası kadar pırıl pırıl ve tertemiz şiirlerini okuyanlar. Paul Eluard'ı politika dışı bir şair, politikaya karşı çıkan şairlerden biri sanırdı. Fakat hiç de öyle değildi. Fransız milletiyle bağlı sayıyordu kendini; Fransız milletinin heyecanlarına ve döğüşlerine sıkı sıkıya bağlıydı.

Paul Eluard yere sağlam basardı. Bir çeşit Fransız kulesiydi. O yaygın ve budalaca heyecanlamalara hiç benzemiyen bir Fransız heyecanı vardı onda.

Birlikte yolculuk ettiğimiz Meksika'da onu ilk kez karanlık bir uçurumun kenarında gördüm. Yüreğinde hüzne her zaman sessiz ve küçük bir köşe ayırmasını bilmiş Eluard'ı.

Çökmüştü. Gerçek bir Fransız olan dostumu ben razı edip sürüklemiştim bu yabancı ülkeye. Fakat José Clement Orozco'yu gördüğümüz gün hastalandım, tehlikeli bir filibit hastalığına tutularak yataktan dört ay hiç kalkmadım. Paul Eluard kendini pek yalnız hissediyordu. Yalnız bırakılışına pek üzülüyordu. Gözleri görmiyen bir araştırıcı gezgin gibi savunmasız. Hiç kimseyi tanımıyordu. Bütün kapılar ona kapalıydı. Üstelik karısını da yitirmişti. Tek başınaydı ve sevgiden yoksundu. Şöyle diyordu:

"Hayatta başkalarıyla birlikte yaşamalı, hayatın bütün tabakalarına karışmalı. Benim tekbaşıma oluşum gerçek dışıdır, suçluluktur."

Dostlarımı çağırdım ve hep birlikte sokağa çıksın diye onu zorladık. Meksika yollarında sürüklememize diş gıcırdatarak katlandı. Bu sayısız gidiş gelişlerden birinde sevgiyi, en son sevgisini buldu: Dominique.

Paul, Eluard üzerine yazı yazmak hiç de kolay gelmiyor bana.

Onu hâlâ önümde ve hayatta görüyorum. Gözlerinde elektriklendirici mavi derinlikler parlıyor.. Çok uzaklardan bakar gibi. Defnelerle köklerin sarmaş dolaş olup güzel kokular verdiği Fransız toprağındandı. Sular ve taşlar kadar yüceydi. Adları bile unutulmuş eski çağların sarmaşıkları sarmıştı onu. Çiçekleri ve yıldırımları, kuş yuvalarını ve pırıl pırıl türküleri taşıyan bitkiler.

Pırıl pırıl sözü sadece bir deyimdir. Onun şiiri, taşlardan bir kristaldi. uların çağaltılı akışı onu susturdu.

Ustalığının en yüksek tepesine ulaşmış sevgiler şairi, Fransa'nın o felâketli günlerinde yüreğini yurduna adadı ve o yürek, savaşlara gerekli ateşle dolup taştı.

Eluard'ın şairlik yanının politikadan daha ağır bastığına inanmamalı. Onun ne denli ileri görüşlü ve dialektik aklın ne inanılmaz derece olduğunu çok geçmeden anlayıp şaştım. Pek çok şeyleri günümüzün sorunlarını ve insanlarını birlikte gözden geçirdik. Onun ileri görüşlülüğü hep yardımcım oldu.

Eluard, akılcı olmıyan gerçeküstücülükte hiç bir zaman kendini yitirmedi. Zira o taklitçi değil yaratıcıydı ve bu kişiliğiyle de gerçeküstücülüğün ölüsüne, ileriyi görüşü getirdi.

O benim bütün günlerimin arkadaşıydı. Onun şefkatini yitirmekle günlük besinimin bir bölümünü de yitirdim. Zira onun eylemci kardeşliği hayatımın en pahalı maddelerinden biriydi.

Fransa kalesi, arkadaşım! Kapanmış gözlerine eğiliyorum. O gözler bana bundan böyle de ışık tutacaklar, büyüklüğü; sadeliği ve doğruluğu, iyiliği, dürüstlüğü gösterecekler. Çünkü bütün bunları sen diktin dünyamıza.

PİERRE REVERDY

Reverdy'nin şiiri için büyüleyici diyemeyeceğim hiç bir zaman. Bir çağın ortak yanı olan bu söz, bir pazaryeri hokkabazının şapkasına benzer: çukurundan hiç bir güvercin kaçıp uçamaz.

Reverdy, maddeyi ele alan bir şairdi. Yeryüzünün pek çok şeyinin adını şiirlerinde kullanır, onlardan söz açardı. Dünyanın görünümünü ve parıltısını sözkonusu ederdi.

Onun şiiri bir taş kömürüne benzerdi. Yer altında, gözalıcı ve tükenmez. Kimi şiirlerinde sert bir parıltı vardı. Yeryüzünün kalın

kabuğundan güçlükle sıyrılmış kara madenin ışıltıları gibi. Sonra, parıltılı kıvılcımlar çıkarır, ya da maden ocağının giriş yerine gizlenirdi. Gün ışığından uzak, ama kendini zincirlemiş olarak. Belki de bu gerçeğinden ötürü, şiir yapısının doğayla böylesine benzerliğinden, Reverdy'ye özgü bu rahatlıktan, bu yıkılmaz sahicilikten dolayı erken unutuldu. Zamanla başkaları onu bir dış görünüş, bir doğagörünümü bir nehir, ya da tanış bir sokakmış gibi gördüler. Giysilerini, ya da bulunduğu yeri bir gün bile değiştirmiyecek bir şey diye.

Şimdi o yerini değiştirdi. Şimdi büyük bir suskunluk, saygı uyandıran ve onurlandıran bir suskunluk onu alıp kaçırdığı için, bundan böyle aramızda olmıyacağını görüyor, böylesine yeri doldurulmaz bir kıvılcımın bizden uzaklaştığını, yeryüzüne ve gökyüzüne gömüldüğünü anlıyoruz.

Ben derim ki, günün birinde onun adı, ölümden sonra dirilen bir melek gibi unutuluşun kapılarını itip açacaktır. Borazan sesleriyle değil, büyük ve kalıcı şiirinin seslendirmesiyle aydınlanmış olarak onu mahşer günü karşımızda bulacağız. Mahkemelerin en yücesinde. O, bizleri eserinin dümdüz ölümsüzlüğüyle büyüleyecektir.

JERZY BOREZJHA

Polonya'da Jerzy Borezjha beni beklemiyor bundan böyle. Bu yaşlı göçmene, alınyazısı, yurdunu yine armağan etti. Bir çok yıl ayrı kaldıktan sonra yurduna asker olarak ayak bastığında, Varşova bir yıkıntılar yığınıydı. Ne caddeler kalmıştı, ne de ağaçlar, onu bekliyen de yoktu. Borezjha, hareketli insandı, halkıyla birlikte çalıştı. Kafasında dev tasarılar oluşuyordu ve kısa süre sonra çok büyük bir girişim yaptı: Basılı sözün evini ele aldı. Kat kat yükseliyordu yapı. Dünyanın en büyük rotasyon makinelerini getirttiler. Şimdi orada binlerce kitap ve dergi basılacak. Borezjha, hayal edilenleri gerçeğe çeviren yorulmaz bir insandı. Yeni Polonya'nın inanılmaz canlılığı sayesinde onun en aşırı tasarıları bile gerçekleşti. "Rüyalardaki saraylar gibi.

Onu tanımıyordum. Mazuri gölü bölgesinde bir dinlenme kampında tanıştık. Polonya'nın kuzeyinde. Beni bekliyordu.

Otomobilden inince, traşsız ve yorgun bir adamla karşılaştım.

Rengi pek belli olmıyan bir kısa pantalon giymişti sadece. Aşırı güçlü bir sesle hemen seslendi. Kitaplardan öğrenme İspanyolcasıyla:

"Pablo burada hiç yorulmayacaksın! Bir güzel dinlenmelisin!" diye. Gerçekteyse beni hiç bırakmadı dinlenmeğe. Konuşmaları geniş, çok yönlüydü ve umulmadık anlarda 'lâf arası sözler'le kesilirdi. Ayrı ayrı yedi yapı tasarısını birlikte anlatırdı.. Kitaplar üzerine görüşler, tarih gerçeklerinin yeni değerlendirmeleri, ya da hayat üzerine sözlerin karışımı bir anlatımla. "Gerçek kahraman Sancho Panso'dur, Don Quijoote değil, Pablo," derdi. Ona göre Sancho halkçı gerçekçiliğin sesiydi. Kendi dünyasının ve çağının kaynağı, başlangıcı da buydu: "Sancho'nun yöneticiliği başarılı olur... Zira o halkı yönetmesini bilir," derdi.

Beni yatağımdan erkenden çekip kaldırırken: "İyi dinlenmelisin!" diye bağırırdı. Sonra da çam ormanlarında dolaştırıp eski bir tarikat mensuplarının manastırını gösterirdi. Bir yüzyıl önce Rusya'dan göç etmiş olan o tarikat mensupları bütün âdetlerini bugüne kadar korumuşlardı. Rahibeler onu bir dua gibi karşılardı. Borezjha bu tarikat hemşirelerinin önünde çok duygulu ve derin saygıyla davranırdı.

Duygulu olduğu kadar da eylemciydi. Geçmiş yılları pek kötüydü. Bir gün bana bir tabanca gösterdi. Bir savaş suçlusu, kısa bir yargılamadan sonra bu tabancayla öldürülmüştü.

O Hazinede buldukları küçük not defterinde, yaptığı bütün cinayetler bir bir yazılıydı. Kendi eliyle astığı yaşlılar ve çocuklar, kirletilmiş genç kızlar. Bütün bu suçları işlediği köyde, tanıklarla yüzleştirilmişti. Onu ağır suçlayan not defterinde yazılı olanlar yüzüne okunmuştu. Kafa tutan katil tek bir cümleyle yetinmişti:

"Yeniden başlayacak olsam yine yapardım bunları."

Küçük not defterini ve korkunç bir kötünün hayatına son vermiş olan tabancayı bir süre elimde tuttum.

Sayıları bilinmez o Mazuri göllerinde yılan balığı tutulur. Sabahın erken saatlerinde yola çıkardık balık tutmağa. Çok geçmeden yılan balıkları ıslak ıslak ve titriyerek yakalanırdı. Kara kemerler gibiydiler.

O sulara, balıklarına ve bambaşka kırlarına alışmıştım. Dostum beni sabahın erken saatlerinden geç vakitlere kadar dağlara tırmandırıyor, yokuşlardan indiriyordu. Koşmak, kürek çekmek, yeni yeni insanlar ve ağaçlar tanımak zorundaydım. Durmamacasına seslenirdi: "Burada dinlenmelisin. Dinlenmek için bundan uygun bir yer bulamazsın!" diye.

Mazuri göllerinden ayrılırken bana tütsülü bir yılan balığı armağan etti. O güne kadar gördüklerimin en uzununu.

Bu tuhaf sopa bir balık yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Onu yiyecektim. Zira tütsülü yılan balığını pek severim. Bu balık, gölden tutulmuştu. Dikkâncı ve aracı eli değmemişti. Fakat o günlerde yılan balığı bütün otel yemek listelerinde vardı. Bundan ötürü de benim özel balığı yemek olanağını bulamadım. Ne gündüzleri, ne de akşamları. Balıktan kurtulamıyordum.

Geceleri balkona koyuyordum. Taze kalsın açık havada diye. Kimi zaman, hem de çok ilginç bir konuşmanın tam ortasında aklıma geliyordu benim yılan balığının açıkta, yakıcı güneş altında olduğu. Konuya duyduğum ilgiyi yitiriyor ve hemen odama koşup yılan balığını derin bir yere, söz gelişi bir dolaba, taşıyordum.

Yılan balıklarının en lezzetlisi ve en iyi tütsülenmişini büyük bir iç rahatlığıyla, armağan edecek birini buldum ve kurtuldum.

Boylu boslu ve inci yapılı, hareketli, Don Quijoote, Sancho'nun hayranı, duygulu ve bilge, yapıcı ve hayali geniş büyük Borezjha şimdi ilk kez rahata kavuştu. Pek sevdiği karanlıklarda dinleniyor. Dinlendiği yerden de dünyaya katkılarda bulunuyor. Hayat dolu patlama gücünü, yorulmak bilmiyen ateşini armağan ettiği dünyamıza.

SOMLYO GEORGY

Macaristan'da hayatla şiir, tarihle şiir, zaman ve şiir içli dışlıdır, bunu pek severim. Başka bir yerde bu konu azbuçuk bir saflıkla, az çok adaletsizlikle ele alınır Macaristan'da ise her şair doğuştan bununla görevlidir. Attilâ Joseph, Ady Andre, Gyula İllyes, görev ve müzik, yurt ve gölgeler, sevgi ve acılar arasında güçlü bir gidiş gelişin doğa ürünleridir.

Somlyo Georgy, büyük olgunlaşmasını yirmi yıldır çok yakından ve iyice gördüğüm bir şairdir. Kulağa hoş gelen keman ezgileri veren bir şairdir, kendi hayatıyla olduğu kadar başkalarının hayatlarıyla

da kaygılanır; iliklerine kadar bir Macar şairidir. Halkın gerçeklerini ve rüyalarını büyük bir açık yüreklilikle bölüşmeğe hazır bir Macardır. Kararlı sevgilerin ve ateşli isteklerin şairidir, dünyayı kucaklıyan özelliğinde yurdunun yetiştirdiği büyük şairlerin damgası vardır.

Genç ve olgun bir şair. Çağımızın saygısına lâyık. Sessizliğin şiiri. Pırıl pırıl ve sarhoş edici. Altın sarısı kumlu toprakların şarabı gibi.

QUASİMODO

İtalyanın kültür mirası, eski çağ şairlerinin en güçlü yanını korumasını bilmiştir. Sürülmüş topraklarına ayak bastığımda, suların pırıldadığı parklarından geçerken, mavi denizinin kumsallarında yürürken, elmas cevherlerine, gizli kristal hazinelerine, yüzlerce yılın koruduğu göz kamaştırıcılıkla basmış gibi olurum. İtalya, Avrupa şiirine biçim armağan etti. Ölçü mükemmelliğini, zarifliği ve yürekliliği de. Bunun, henüz biçim kazanmamış ilk biçimlerden, yün yelekler, silâhlar kuşanmış kaba saba görünümlerinden alıp yarattı. İtalyan göklerinin aydınlığı, oyuncularının partal giysilerini ve yiğitlik türkülerinin demir şangırtılarını, pırıl pırıl elmaslar dolu ve suları bol bir nehir yapıverdi. Antolojileri 880 yılının şairleriyle başlıyan ülkelerin kültüre yeni ulaşmış biz şairleri, İtalyan güldestelerinde 230, ya da 310 ve 450 tarihlerini görünce şaşırdık. Bu tarihler arasında o baştan çıkarıcı üçlü türküler, heyecanlandırıcı görkemler; Alighileri, Cavalcanti, Petrarca, Poliziano'ların derinlikleri ve pırlanta ışıltıları.

Bu adlar ve bu erkekler, yumuşak ve güçlü Garcilso de la Vega'ya, tatlı Boscan'a Floransa'nın ışığını getirdiler, Gongora'yı aydınlattılar ve gölgeden oklarıyla Quevedos'un hüzünlerine ses verdiler, İngiliz William Shakespeare'in sone'lerine örnek oldular, Fransa'nın temel maddelerini ateşleyip Ronsard ve Bellay'ın güllerine çiçek açtırdılar.

İtalya'da doğmuş olmak şair için güçlerin gücü bir girişimdir; yıldızlar dolu bir girişim, parlak miraslara sahip çıkma yükümlülüğünü beraberinde getirir.

Salvatore Quasimodo'yu yıllardır tanırım, şiiri bu dediklerime

uygundur diyebilirim sadece. Quasimodo, bilimin güvenilir bütün bilgilerine, zekânın dengesine ve bütün silâhlarına sahip bir Avrupalıdır. Fakat gerçek bir İtalyandır yine de. Tükenmez bir klasizmin çağa yakın olmasını bilen başsözcüsüdür, klasizmin kalesine tutsak bir asker değil, Quasimodo, evrensel insanın eşsiz bir örneğidir. Dünyayı doğu ve batı diye tartışma konusu yapıp ikiye bölmez, kültürler arası sınırları ortadan kaldırıp şiir, gerçek, özgürlük, barış ve sevinci bölüşülmez temel öğeler yapmak ister. Quasimodo'da da renkler ve sesler, hüzünle sevinç karışımı bir dünyada birleşirler. Onun hüznü, Leopardi'nin kolu kanadı kıran güvensizliği değil, dünyanın akşamları filiz ve ren kabuğuna çekilmişliğidir; kokular, sesler, renkler ve çan sesleri tohumun derinlerdeki zorlu çalışmasını destekleyince akşam saatlerine ulaşan o derin saygıdır. Bu büyük şairin yoğunlaştırılmış dilini, klasizmini ve romantizmini seviyorum. Fakat en çok hayranı olduğum yanı, kendi açılışını güzellik devamlılığına ulaştırabilmesi, herşeyi sahici ve dokunaklı bir şiir diliyle yapabilmesi.

Aurakania yapraklarından sıcak renkler demeti uzatıyorum, denizlerin ve ufukların ötesine ve havaya bırakıyorum. Rüzgâr ve hayat alıp oralara götürsün, Salvatore Quasimodo'nun alnına koysun diye Francesco Petraca'nın tablolarında sık sık gördüğümüz sıcak renklerden değil. Yurdumun insan eli değmemiş ormanlarında daha adları bile konulmamış yapraklardan derlenmiş bir demet. Sabah kızıllığının şebnemleriyle bezenmiş yapraklardan.

VALLEJO

Vallejo daha bir başkaydı. Peru'nun eski pencerelerinde rastlanılan o büyük ve sarımtırak başını hiç unutmayacağım.

Vallejo ciddi ve tertemiz insandı. Paris'te öldü. Paris'in kirli havasında, bir çok ölüleri gizlemiş kirli bir nehrin kıyısında Vallejo, açlıktan ve soluk alamamaktan öldü. Peru'suna geri götürebilseydik, soluk alabileceği Peru havasını ve toprağını ona verebilseydik, belki de hâlâ yaşardı ve türküler söylerdi. Sevgili dostum ve iyi arkadaşım üzerine ayrı zamanlarda iki şiir yazdım. Çıkarsız karşılıklı dostluğumuz o şiirlerde anlatılmıştır, sanırım. Cesar Vallajo'ya eski türküler adını taşıyan ilk şiir, temel şiirler

kitabımın birinci cildindedir.

Son zamanlarda küçük askerlerin diş gıcırdatarak yürüttüğü küçük edebiyat savaşı, Cesar Vallejo'yu gölgeledi, Cesar Vallejo'yu uzaklaştırdı. Cesar Vallejo'nun şiirini bana ve şiirime karşı çıkardılar. Böyle şeyler heryerde olur. Çok çalışmışları böylelikle lekelemek isterler. Şöyle derler: "Bunun hiç değeri yok. Vallejo da birşeyler var. Neruda ölmüş olsaydı, hayatta kalmış Vallejo'ya onu karşı çıkarırlardı."

Başlığı tek bir V harfi olan ikinci şiir olağandışı geziler kitabımdadır. Eserleriyle insanları birbirine kimin yaklaştırdığı, o kavranması güç soruya cevap bulmak için, az ya da çok yakınlık kurduğum kişilerden söz açıyorum. Hayatı yer yer paylaştık. Şimdi onlar öldü ve ben hayattayım. Daha çok şiir sırrı denilen ve benim şiir apaçıklığı demek istediğim şeyin ne olduğunu araştırmak. Daha başka şey gelmez elimden.

Eller ve eser, insanların gözleri, bağırsakları ve kanlarıyla emek ürünleri arasında bir ilişki bulunması gerekir. Ama böyle bir kuralım yok yine de. Kolumun altıda basma kalıp bir formül taşımıyorum, birisinin kafasına bırakıvereyim diye. Hemen bütün insanlar gibi, pazartesileri herşeyi apaydınlık görüyorum. Salı günleri ise herşey gözüme karanlık görünüyor. Bu yıl aydınlık bir karanlık diye düşünüyorum. Gelecek yılların rengi mavi olacak.

GABRİELA MİSTRAL

Bir başka yerde daha önce belirttim, Gabriela Mistral'i köyüm Temuco'da tanıdım diye. Bu köyden temelli ayrıldı o.

Gabriela, yorucu ve zahmetli hayatının ortasındaydı ve herşeyden elini ayağını çekmiş olarak yaşıyordu. Tam bir baş rahibe gibi.

Gabriela o günlerde oğluna şiirler yazıyordu. Tertemiz işlenmiş yıldızlar benzeri bir düzyazıyla. Zira onun düzyazısı en inandırıcı şiirlerdi çoğu zaman. Oğlunu konu edinmiş o şiirlerde gebeliği, doğumu, büyümeyi anlattığından, Temuco'da bir sürü dedikodu almış yürümüştü. Tekbaşına yaşıyan şair kadın, demiryolcuların, odun kesicilerin —yakından tanıdığım, çabuk öfkelenen o yontulmamış insanların— kaba dokundurmalarına alışmıştı belki de!

Gabriela, hakarete uğramış saydı kendini ve o duyguyla da öldü.

Yıllarca sonra, büyük kitabının ilk basımına, uzun ve gereksiz bir önsöz yazdı. O dağlarda kendisi için söylenmiş, gizlice fısıldanmış dedikodular üzerine.

Başını Nobel ödülü ile süsleyen o çok büyük zaferi kazanınca, yolculuğu sırasında Temuca köyünden geçmesi gerekti. Okul çocukları istasyonda hergün onu bekliyorlardı. Yağmurdan sırsıklam küçük öğrenci kızlar ellerinde çiçek demetleriyle titreşiyordu. Copihue, bizim Aurakanya'nın en eski ve vahşi çiçeğidir.

Gabriela Mistral öyle bir yolculuk seçti ki, çocuklar boşuna bekledi. Temuca köyünün çiçeklerini almak zorunda bırakmıyacak bir trene bindi ve oradan geceleyin geçti.

Böyle de olsa, Gabriela aleyhinde bir sonuç çıkar mı bundan? Olsa olsa, yüreğinin derinliklerine işlemiş yaranın hâlâ iyileşmediğini ve en ufak bir tahrişle yeniden işlediğini gösterir. Bu büyük şair kadının iç dünyasında da sevgi ve aşırı öfkenin, her insanın yüreğinde olduğu gibi, çekiştiğini gösterir.

Gabriela benim için her zaman açık yürekli ve arkadaşça bir gülümseyiş bulundurdu yüzünde. Yüzünün yanık rengine yakışan ak bir gülümseyiş. Çalışmalarının fırınında en seçkin cevherler neydi acaba?

Bunu araştırmayacağım. Bunu tam tamına öğrenemiyeceğimi bile söylemiyeceğim.

Eylülde Raps çiçekleri açıyor. Tarlaları sarı sarı ışıldayan bir halı gibidir. Bu kıyılarda dört gündür güney rüzgârı kıyametleri koparıyor. Saldırısıyla geceyi gürletiyor. Okyanus ardına kadar açılmış bir pencere. Hem yeşil hem de ak, dev bir pencere.

Gel, Gabriela, bu çiçekli tarlaların, bu taşların ve gümbürtülü rüzgârların kızı, gel! Hepimiz sana hoş geldiniz diyoruz sevinçle. Senin türkülerini ve Şili'nin kar gibi ak dikenlerini unutamayız. Sen, Şili'nin kadınısın. Sen halkın şairisin. Senin "Müthiş Söz"ünü kimseler unutmadı. Sen barış için savaşan heyecanlı bir öncüsün. Seni bundan ötürü ve daha başka nedenlerden ötürü seviyoruz.

Gabrieia, Rap çiçeklerine ve Şili'nin ak dikenlerine gel! Sahici, parlak, sert bir 'hoşgeldiniz' sunalım sana. Büyüklüğüne ve sarsılmaz dostluğuna yaraşır. Taşkapılar ve güz ilkbaharları sana açılıyor ardına kadar. Şili'nin halkını gençleştiren ve düşündüren o

geniş gülümseyişin kadar hiç bir şey yüreğimi mutlu kılmaz.

Seslerimiz ve yaptıklarımızın ürünü saygıyı, varoluşu ve gerçeği seninle bölüşmek istiyorum. O eşsiz yüreğin rahat olarak yaşasın, savaşsın, türküler söylesin ve yurdum Okyanuslar ve And sıra dağları sonsuzluğuna inansın. Soylu alnından öperim. Geniş yönlü şiirine derin saygım var.

VİCENTE HUİDOBRO

Herşeye karşı her zaman çapraşık bir durum alan büyük şair Vicente Huidobro, o çok yönlü hileleriyle arkamı bırakmıyor, imzasız çocuksu mektuplar gönderiyor ve beni başkalarının eserini yürütmekle suçluyordu durmamacasına.

Huidobro herçeşit günahı işlemeğe hazır bir sürü kendini beğenmişlerin temsilcisidir. Bu tarz, yazara kendini savunma olanağı tammıyan birinci savaş öncesi yılların çelişkiler içinde hayatına çok uygundu. Edebiyatta 'Ben-seslenişli' davranış, Amerika'da d'anunzio'nun densizliklerinin bir yankısı gibiydi. Küçük burjuva değer ölçülerini saçıp savuran ve kirleten bu İtalyan yazarı, Amerika'da bir kurtarıcı gibi izler bırakmıştı. Onun izinde gençlerin en çarpıcısı ve ihtilâlcileri Vargas Vila'ydı.

Mürekkep savaşıyla beni onurlandırmış olan Huidobro için kötü konuşmak bana zor geliyor. O kendi kendisini "Şiir Tanrısı' ilân etmişti. Benim gibi çocuk yaşta birinin 'Tanrılar dağı'nda bir yeri olmasını haksızlık sayıyordu. Bu 'Tanrı dağı'nı ne anlama aldığını hiç bir zaman iyice anlıyamadım. Huidobro'nun çevresindekiler yaratıyorlar, gerçeküstü yazıyorlar, Paris'in en son moda basılı kâğıtlarını yutup öğütüyorlardı. Ben pek alçaklardaydım, adam olmaz taşralının biriydim, her halimle kaba saba biriydim.

Aşırı yetenekli bir şair olmak yetmiyordu, Huidobro'ya. Oysa, gerçekten aşırı yetenekliydi. O 'Üstün adam' da olmak istiyordu. Şakalarında, dalaverelerinde çocuksu bir güzellik vardı. Günümüze kadar yaşamış olsaydı, aya ilk yolculuk için —bir benzeri daha bulunamaz— gönüllü yazılırdı. Kafatasının biçim ve esnekliği dolayısıyla uzay füzelerine kendisinden daha uygun ve yetenekli bir başkasının bulunamayacağını bilginlere ispat edişini görür gibiyim.

Huidobro için anlatılanlardan bir kaçı pek ilginçtir. Son savaştan

yurda dönüşte iyice yaşlanmış ve bir ayağı çukurda, paslı bir telefonu herkese gösterip şöyle diyordu:

"Bunu Hitler'in elinden çekip aldım. Führer bu telefondan pek hoşlanırdı."

Bir gün kötü bir heykel göstermişler ona ve şu cevabı vermiş:

"Ne çirkin şey! Michel Angelo'nun heykellerinden de kötü."

1919'da Paris'te başından geçmiş inanılmaz bir serüven anlatılmağa değer. Huidobro, yayınladığı 'finis Britanica' broşüründe, Britanya imparatorluğunun yakında batacağını önceden haber veriyordu. Bu önceden haber verişine kimsenin kulak asmadığını gören şair, ortalıktan kaybolmağı uygun görmüştü. Basın bu olayla ilgilendi: "Şili'li diplomat esrarlı bir biçimde kaçırıldı" diye yazılar çıktı. Birkaç gün sonra yine ortaya çıktı. Evinin kapısı önünde boylu boyuna uzanmış olarak. Polise: 'İngiliz izcileri beni kaçırdılar.' diye durumu açıkladı. 'Bir bodrumda direğe sımsıkı bağladılar ve 'Yaşasın Britanya İmparatorluğu!' diye bin defa .bağırmağa zorladılar."

Bunları söyledikten sonra yine bayıldı. Fakat polis, kolunun altında tuttuğu küçük bir paketi inceledi. Yepyeni bir pijama vardı içinde. Huido, bir kaç gün önce Paris'te bir mağazadan kendi eliyle satın almıştı. Herşeyi anlaşıldı.

Ne var ki, Huidobro bir dostundan oldu. Şili'li şairin kaçırıldığına ve emperyalistlerin saldırısında müthiş acılara katlandığına iyice inanmış olan ressam Juan Gris, onun bu kuyruklu yalanını asla bağışlamadı.

Huidobro, pırıl pırıl bir şairdir. Eseri her yönüyle parıldar ve büyüleyici sevinçler saçar. Bütün şiirlerinde Avrupalı'ya özgü bir ışıltı vardır; o bunu billurlaştırır, yücelik ve sanatla oluşan bir oyunda eritir.

Eserlerini yeniden okuyunca, kargaşalıklar içinde bir dönemin bütün modalarını izleyen saydamlığına şaştım. Doğanın törenlerini aldırmamazlıktan gelen bu aşırı edebiyatçı şair, kendi şiirlerinde suların aralıksız türküsünü söyler, rüzgârın ve yaprakların hışırtılarını dile getirir. Son ve en son şiirlerini ölçülü bir insan sevgisi doldurur.

Huidobro'da, Fransız özentisi o, çevrimli şiirlerinden, temel mısralarının güçlülüğüne kadar, oyunla ateş, kaçışla yiğitlik arasında bir savaş vardır. Bu savaş bir çeşit tiyatrodur. Gün ışığında oynanır.Hemen hemen tam bir bilinç ve göz kamaştıran bir apaçıklıkla.

Hiç kuşkunuz olmasın! Aşırı uyanıklığa karşı ön yargımızı,

eserlerine bizi uzun bir süre yabancı bıraktı. Vicente Huidobro'nun en korkunç düşmanının yine Vicente Huidobro olduğunda hep birleştik. Ölüm onun çelişkili ziyan olmuşluğu su götürmez varlığına son verdi. Ölüm onun ölümlü hayatı üstüne tülünü örttü, ama, ömür boyu gizlenmiş olan bir başka örtüyü kaldırdı.

Ruben Dario'nun yanında ona da bir anıt yapılmasını önerdim. Fakat bizim hükümetler saçma anıtlar için eli açık olduğu oranda yaratıcı insanlara kalıcı heykeller yaptırmakta tutumlu davranır.

Huidobro'yu bir politika kahramanı olarak hiç bir gün düşünmeyeceğiz. İhtilâl evine kaçamak bir uğramış olsa da. Şımarık bir çocuk gibi hiç düşünmedi fikirlerinin sonu nereye varacak diye. Ne var ki, bütün bunlar şimdi tozlara gömüldü. Ona böyle şeyler yakıştırmanın sonu neye varır, diye düşünmemiş ve onun kanatlarını kesmiş oluruz.

Huidobro, 1948'de öldü. Bizim İsla Negra'nın pek de uzağında olmıyan Cartagua'da. Ömrüm boyunca okuduğum en ciddi davranışlı ve yürek parçalayıcı şiirlerden bir kaçını yazdıktan sonra. Ölümünden az önce Negra'daki evimde beni görmeğe geldi. Yakındostum ve yayıncıGonzalo Losada ile birlikte.

EDEBİYATTA DÜŞMANLAR

Yazarlar arasında, küçük ya da büyük çekişmeler dünyanın her yanında, her zaman vardı ve hep olacaktır sanırım.

Amerika kara parçası edebiyatları, büyük anlaşmazlıklarla doludur. İhtilâl Rusya'sında Mayakovski'yi çekemeyenler onu intihara sürüklediler. Lâtin Amerika'da küçük küçük entrikalar pek boldur. Başkalarını çekememek, kimi zaman bir meslek halini alır. Bu duygu, aşağılık İspanyol sömürücülerinden bize miras kaldı, denilebilir.

Quevedo, Lope, Gongora'da rastladığımız yaralara, aslında karşılıklı yol açılmıştır. Altın çağ, o masalımsı parıltısına rağmen, hiç de mutlu değildir; açlık, sarayların yakınına kadar sokulmuştu.

Son yıllarda bizim ülkelerde roman yeni bir boyuta ulaştı. Garcia Marquez, Juan Rulfo, Vargas Llosa, Cortazar, Carlos Fuentes ve Donoso adları heryerde konuşuluyor ve okunuyor. Bunların kimisi için reklâm deyimi kullanıldı. Kendilerini reklâm için aşırı çaba

gösterdikleri de ileri sürülüyor.

Hemen hepsini tanıdım. Hepsini ilginç, sağlıklı ve çok verimli buluyorum. Politika çekişmelerinden ve gittikçe artan kıskançlıklardan uzak, başları dinç çalışabilmek için bir kaçının ülkelerinden kendi istekleriyle göç ettiğini —gittikçe daha iyi— anlıyorum. Nedenleri tartışılamaz. Kitapları ve rüyaları, bizim Amerika ülkesinin gerçeklerine ve rüyalarına gittikçe daha yakın düşmektedir. Aşırı çekememezlik olaylarında kendi başımdan geçenleri anlatmak istemedim. Kendini beğenmiş ve kendinden aşırı söz açar görünmeği sevmem. Fakat talihime öyle inatçı ve çekici kıskançlıklar düştü ki, sözünü etmeğe değer.

Yakamı bırakmayan bu gölgelerin kimi zaman sinirlerimi bozduğu olmuştur belki. Fakat bunlar istemeden de olsa aşırı bir propaganda görevi yapmışlardır. Adımı yaymak için özel bir acenta kurmuşlar gibi.

Bu karanlık rakiplerden birinin acıklı ölümü hayatımda bir boşluk bıraktı bir bakıma. Yaptığım herşeyi öylesine hırpalardı ki, onu şimdi pek arıyorum. Edebiyatta kırk yıl süreyle kovalanmak olağanüstüdür. Tek bir insanın kendi gölgelerine karşı —hiç katılmadığım— savaşını hatırlamak ve hatırlatmak bir bakıma hoşuma gidiyor.

Sürekli bir yayıncı, beni edebiyatçı olarak mahvetmek için, her çeşit suçu, ihaneti, şairliğimin tükenişini, herkesin bildiği, ya da gizli kalmış günahları, başkasından yürütmelerimi, heyecanlı seks karmaşalarını bana yüklemek için tam yirmi beş dergi çıkardı, ateşli bir çabayla yazılmış yergiler, hatta epey esprili röportajlar yayınlandı; sonunda, Neruda ve ben, başlığını taşıyan ve her çeşit hakaretler, alçaltmalarla dolu kalın bir kitap da çıkardı. Şili'li bir şair de benden üstün olduğunu iddia ederdi: benden yaşlıydı, düşünceden çok gösterişe önem veren öfkeli bir ilke şövalyesiydi.

Bu kendini beğenmiş ve yetenekli yazarlar bizim Amerika kara parçasında pek bol yetişir. Birbirlerinden değişik suratsızlıklar ve kendini beğenmişliklerle ortaya çıkarlar. Fakat d'anunzio özentisi kökenleriyle aslında pek acınacak kişilerdir.

Gezegenimizin bu yoksul enleminde üstbaşları perişan, ve aç şairler, acımasız sabah kızıllıklarında, sarhoş artıkları arasında şuraya buraya koşuşur. Saldırganlar ve düşkünler edebiyatı bu acınası çevrenin ürünüdür. Ayağını basacak sağlam topraktan

yoksun hınzırca bir inkârcılık, Nietzsche taklitçiliği, çoğumuzu yanlış yola, itti, kafalarımıza kötü kişi maskeleri taktırdı. Bu yanlış yollarda ömürleri suçlulukla sona eren, ya da kendilerini mahvedenlerin sayısı az değildir.

Benim masal kişisi rakibim de o çevrelerden gelmeydi. Kendi oyun kurallarını beni kazanmak, baştan çıkarmak için kullanmağı denedi. Fakat küçük burjuva kökenli taşralılığım böyle şeylere yatkın değildi. Başkasının sırtından geçinmekten hoşlanmıyordum ve böyle şeyleri göze alamıyordum. Kahramanımız ise, uygun çıkarları değerlendirmenin ustasıydı. Sürgit dalavereler dünyasında yaşıyor, korunmak için kullandığı tehlikeli kişi maskesi altında kendini aldatıyordu.

Şimdi adını açıklamanın da sırası geldi Perico de Palothes'di adı. Güçlü kuvvetli, akıllı biriydi. Güzel konuşmasıyla olduğu kadar görünüşüyle de göze çarpardı. On sekiz, ya da ondokuz yaşımdaydım ki, bir edebiyat dergisi kurmamızı önerdi bana. Bir rastlantıyla karşılaştığımızda.

Derginin iki bölümü olacaktı. Bir bölümünde o düzyazılarla benim güçlü ve dâhi bir şair olduğumu doğrulayacaktı. Öteki bölümde de ben, onun tartışılmaz bir aydın kişi, sınırsız bir dâhi olduğunu bütün dünyaya ilân edecektim. Böylece herkes kendi payını alacaktı. Çok genç olmama rağmen bu tasarı bana pek aşırı geldi. Fakat onu bundan vazgeçirmek daha da güç oldu benim için.

Dergiler yayınlamakta pek verimliydi. Yergici yanını ayakta tutabilmek için oradan buradan para bulmakta şaşılacak bir becerikliliği vardı. Kışın en uzak eyaletlere uygulanacak bir çalışma tasarlandı. Hekimlerden, avukatlardan, diş teknisyenlerinden, tarım uzmanlarından, öğretmenlerden, mühendislerden. resmî dairelerin kısım şeflerinden oluşan uzun bir liste hazırlanmıştı. Baş aktörümüz, sayısız yayınlarının, dergilerinin, toplu eserlerinin, destansı ve lirik yergilerinin kutsal ışığıyla aydınlanmış dünya kültürü elçisi olarak ortaya çıktı. Görmeğe gittiği canı sıkkın kişilerle bütün bunlar çok ciddi bir yüz anlatımıyla sunuluyor ve hemen arkasından bir kaç kuruş isteniyordu. Onun yüksekten atan konuşmaları önünde, kurbanımız bir sivri sinek gibi büzülüveriyordu. Olağan sonuç şuydu: Palothes paraları cebine yerleştirip sokağa çıkar ve kurbanını dünya kültürünün büyüklüğüyle baş başa bırakırdı. Perico de Palothes, daha başka durumlarda tarım propagandası uzmanı olarak ortaya çıkar, güneyli tarımcılara, büyük topraklarının, sahiplerinin ve ineklerinin fotoğrafı basılacak lüks monografiler yayınlamağı önerirdi. Onu, bir binici pantolonu, itfaiye çizmeleri ve yabancı

ülkelerin gösterişli bir harmaniyesiyle dolaşır görmek, tiyatro seyrinden farksızdı. Bir yandan yaltaklanıp, bir yandan da aleyhte yayın yaparım diye gözdağı veren kahramanımız, cepte bir çekle çiftlikten ayrılırdı. Pinti, ama gerçekçi olan çiftlik sahipleri ondan yakalarını kurtarmak için, bir kaç banknotu gözden çıkarırlardı.

Bu Nietzche'ci ve iyileşmez tavrıyla Perico de Palothes'un en belirgin niteliği fikriyle ve bedeniyle kavgacı bir niteliğe sahip olmasıydı. Şili'nin edebiyat hayatında sözde kahraman geçiniyordu. Onu göklere çıkaran zavallıları yıllar yılı bir kralın maiyeti gibi kullandı. Ne var ki, hayat o rastlantı kuklalarını acımasızca silip süpürdü.

Benim öfkeli rakibimin acıklı sonu —ilerlemiş yaşta kendi eliyle canına kıydı— bu anıları yazmadan uzun süre duraksamama yol açtı. Fakat sonunda yazıyorum. Zamanın ve zeminin isteğine boyun eğerek. İspanyol dili ülkelerini uzun bir kin sıra dağları ikiye böler. Bu kinler, yazarın görevini acı veren bir çekememezlikle örter. Böylesine yıkıcı acımasızlıklara son vermenin tek çıkar yolu, aşırı uygunsuzlukları herkesin önünde açığa vurmaktır.

Ribero diye bir Galiçyalı adı taşıyan bir Uruguaylı da, eserlerimle gerek edebiyat, gerek politika alanında, hastalığa varan bir inatçılıkla uğraştı. Bu insan, yıllardır. İspanyolca ve Fransızca yazdığı yergilerde beni didikledi durdu. Bunun heyecanlı bir yanı da var. Adam, parasını vererek bastırdığı kâğıtları tıkabasa doldurmakla yetinmiyor, beni hiç acımadan yoketmek için pahalı yolculukların giderlerini de cepten ödüyordu.

Bu tuhaf çağdaşım, Oxford üniversitesinin bana onur doktorluğu vereceği duyulunca, oralara kadar gitti. Uruguaylı mısracı, akıl almaz suçlamaları oraya kadar uzattı. Edebiyat yanımı parçalamağa kararlıydı. Bana yöneltilen suçlamaları, ev sahiplerim tören sırasında haber verdiler. Onur belgesini henüz almış olan ben, erguvan kırmızısı Toganın içinde ayakta duruyordum ve tören şenliğine içkiler dağıtılıyordu.

Uruguaylı'nın 1963'de Stockholm'a yaptığı yolculuk daha serüven dolu ve akıl almazdı. Nobel ödülünün bana verileceği o günlerde ağızdan ağıza dolaşıyordu. Sözü uzatmayalım. Adamcağız, akademi üyelerini bir bir gördü, basma demeçler verdi ve radyo konuşmasında da, Trocki'yi öldürenlerden biri olduğumu söyledi. Bu manevralarıyla benim ödül işini engellemek istiyordu.

Fakat adamın hep başarısızlığa uğradığını, Oxford'da olduğu gibi Stockholm'da da boşyere para tüketip yorulduğunu zaman gösterdi.

ELEŞTİRİ VE KENDİ KENDİNİ ELEŞTİRİ

Değerli bir iki eleştirmenin var olduğunu inkâr edemem. Edebiyat şölenlerinin övgü nutuklarından söz açacak değilim. İstemeyerek yol açtığım küçük düşürmelerden de söz açmayacağım.

Ben daha başka kimselerden söz edeceğim. Kitaplarım üzerine yazılanlar arasında genç neslin ateşli yazarlarından ayrı olarak Sovyet yurttaşı Lev Ospevat adını en başta söyleyeceğim. Bu genç adam İspanyol dilini bütün incelikleriyle öğrendi ve benim şiirlerimde anlamdan ve uyumdan daha fazlasını buldu: Kendi ülkesinin kuzey ışığını benim şiirlerime yönelterek yarının bakış açısına varmış oldu.

Büyük çapta bir eleştirmen olan Emir Rodriguez Monegal, şiirlerim üzerine bir kitap yayınladı. 'Hareketsiz yolcu' başlığıyla. Bu edebiyat doktorunun hiç de budala olmadığı ilk bakışta anlaşılır. Yolculuklardan hoşlandığımı, fakat evimden, yurdumdan ve kendi kendimden uzaklaşmadan bunu yaptığımı hemen farketmişti. Kitaplığımda bulunan ve eşsiz bir polis romanı olan 'Ay Taşı'nda hoşuma giden bir dokundurma vardır. Yaşlı bir İngiliz centilmeni, sırtında pelerini, bir elinde piposu, öteki elinde kitabıyla şöminenin önünde oturur, ayaklarının ucunda iki köpek uyuklar. Şöminenin önünde, deniz kıyısında, iki köpeğin arasında ve pipomu tüttürerek kitaplar okuyayım, her zaman pek isterdim.

Amado Alonso'nun **'Pablo Neruda'nın şiiri ve üslubu'** kitabı pek çok şeyi doğru olarak ortaya koymaktadır; gölgelikleri araştırması, sözler ve kayıp giden gerçek arasında bir şeyler aranması çok ilginçtir. Bunun dışında da Alonso'nun incelenmesi, dilimizde çağdaş bir şairin eserleri üzerine ilk ve ciddi bir uğraşıdır. Böyle oluşu beni pek çok şeylerden daha çok onurlandırıyor.

Şiirlerimi incelemeği deneyen bir çok eleştirmen bana baş vurdu. Bunların arasında Amado Alonso, beni soru yağmuruna tuttu o günlerde hiç katlanamadığım aydınlık duvarına sıkıştırdı.

Kimi eleştirmenler beni gerçeküstücü sayıyor, kimileri de gerçekçi. Şairden saymayanlar da var. Hepsi de bir parça haklı. Bir parça da yanılıyorlar.

'Yeryüzünde konaklama' kitabım, gerçeküstücülüğün doruğa ulaştığı günlerde yazılmış, hiç değil yazılmağa başlanmıştı. 'Bitip tükenmez insanlar'da böyle. Ne var ki, yılları saymak pek güvendirici değil. Dünyanın havası şiir molekülleri istiyor. Hafif, ya

da kurşun gibi ağır. Bu tohumlar sürülmüş topraklara, ya da kafaların içine düşüyor. Maddeye ilkbahar ve mücadele havasını armağan ediyor.

Gerçekciliğe gelince, şiir söz konusu olunca, gerçekcilikten nefret ederim, diye birşey aklımın köşesinden geçmez. Hatta, daha da fazlası. Şiirin gerçeküstü, ya da gerçek altı olmak için hiç bir nedeni yoktur ama, şiir gerçekciliğe karşı olabilir. Bunu çok haklı, ya da çok haksız yapabilir. Yani bütün şiir yanıyla.

Şiir çalışmalarımın dokusu niteliğindeki kitaptan hoşlanırım Edebiyat ormanından da. Kitaplarm sırt yazılarından bile. Fakat edebiyat okulu etiketlerinden hiç hoşlanmam. Okulsuz ve sınıflandırılmamış kitaplar istiyorum. Hayatta olduğu gibi...

'Olumlu kişi'yi, Walt Whitman'da ve Mayakovski'de severim. Demek istediğim şu:'Olumlu kişi'yi reçetesiz bulmuş, bunu vücut yapımıza, boyunca acılara katlanarak yerleştirmiş, o kişiyi ekmeğimize ve rüyalarımıza ortak edebilmiş olanlarda.

Sosyalist bir toplum, asıl önemli olanın unutulduğu, tedirgin bir dönem mitolojisine son vermeli. Kuzey Amerikalı Whitman'ın ya da Sovyet yurttaşı Mayakosvki'nin iç savaşın aşırı hareketli siperlerinde bulduğu 'olumlu kahraman'dan hoşlandığım gibi, Lautréamont'un yaşlı kahramanına da, Laforgue'nin saygıdeğer kişisine ve Charles Baudlaire'in 'olumsuz' askerine de yer var yüreğimde. Yaratıcılığın bu elma yarısından kopmamağa dikkat etmeliyiz, yoksa yüreğimiz ikiye bölünür. Varoluşumuzu kaybederiz. Dikkat! Şairler için sokakta, ışıkta ve gölgede bir yer ayırmağı bilmeliyiz.

Şairin görevi tarihte hep birdi belki de! Şiirin onuru, sokağa gitmek, şu ya da bu mücadeleye katılmaktı. Ayaklanmış yığınlar 'Şiir bir ayaklanıştır' dediğinde şair hiç korkmadı. Şair, sen bir devircisin, denildiğinde de, bir hareket anlamı çıkarmadı bundan. Hayat, yürürlükte toplum yapılarını aşar, insan ruhu için yeni yasa kitapları oluşturur. Tohum taneleri her yerde fışkırır. Bütün düşüncelerde bir yabancılık vardır. Kökten değişmeleri hergün bekleriz. İnsanoğlunun kurduğu düzenin hergün değişimini heyecanla yaşarız. İlkbahar, başkaldırının ta kendisidir.

Bende var olanı verdim. Şiirlerimi Arena'ya fırlattım. Şiirlerimle birlikte yavaş yavaş kan döktüm. Can çekişmelerin acısını çektim. Eşsizliği övdüm. Yaşamak ve doğrulamak istediklerimle arada sırada yanlış anlaşıldım ama, bu da can sıkıntısına bile değmez.

Ekvatorlu bir eleştirmen "Üzümler ve rüzgâr" adlı kitabımda 'sahici şiir altı sayfayı geçmez,' demişti. Bu Ekvatorlu eleştirmen

kitabımı sevmeden okumuş, derim. Politika yanı ağır basıyor diye. Aşırı politikacı eleştirmenlerin 'Yeryüzünde konaklama' kitabımda, pek hüzünlü ve sembolcü diye, nefret etmeleri gibi. Çok önemli bir eleştirmen olan Juan Marinella bile, bir başka tarihte, temel ilkeler adına o kitabımı lânetledi. Her ikisi de yanılıyor, derim. Her iki yanılmanın da nedeni bir.

"Yeryüzünde konaklama" kitabıma ben kendim bile bir tarihte karşı çıktım. Ne var ki, bunu yaparken şiir yanını değil, kitabı dolduran aşırı abartılmış iklimi düşünmüştüm. Birkaç yıl önce Santiago'da kendini ağaca asan delikanlıyı hiç unutamıyorum; yambaşında benim o kitap duruyordu ve 'Gölgelerin Anlamı' sayfası açılmıştı.

Eserlerim arasında önemli bir yeri olan o hüzünlü "Yeryüzünde konaklama" kitabımın da, genişlikleri ve ışıkları bol bir kitap olan "Üzümler Ve Rüzgâr" ın da, bir yerlerde yaşama hakkı var. Şöyle dersem, kendi kendimle çelişkiye düşmemiş olurum:

"Üzümler ve Rüzgâr"a karşı bir bakıma aşırı sevgim var. Kendi kitabım olduğu, ya da onun sayfalarında dünyaya taşındığım için. Onun sayfalarında sokakların tozları, nehir suları vardır. İnsanlar vardır. İlişkiler, hiç tanımadığım ve fakat dolaşmalarım sırasında bana yakınlık gösteren denizaşırı ülkeler vardır. Tekrar ediyorum, o kitap, en sevdiğim kitaplarımdan biridir.

Bütün kitaplarım arasında "Programdışı dolaşmalar", gerçi en güzel türküler söyleyeni değildir, ama en atılganıdır. Onun mısraları değer vermeği, saygı beslemeği ve karşılıklı saygıyı aşar. Derin saygıdan yoksunluğuyla benim en içtenlikli kitabımdır. Gerçeğin tuz tadını veren, başma buyruk bir kitabımdır. Tam bana göre bir kitaptır. Şiirlerim arasında en geniş yönlüsü olarak kendinden geçmişliğe ulaşır. "Temel Şiirler" kitabımda dünyanın başlangıcını, doğum sancıları içinde dile getireyim istemiştim. Daha önce dile getirilmiş, söylenmiş ve yine söylenilmiş bir çok şeyi yeniden anlatayım istemiştim.

İsteğimle seçtiğim yola çıkış noktam, kurşun kalemini kemirerek güneş, taş tahta, saat, insanlarda aile üzerine bir görev yazmak zorunda olan bir çocuğu andırmalıydı. Hiç bir konu benim sınır çevremin dışında kalmamalıydı. Herşeye dokunayım istiyordum. Yürüyerek, ya da uçarak dilime sonsuz bir saydamlık ve el değmemişlik vereyim istiyordum.

Bir kaç taşı ördek yavrularına benzetmiş olmam, Uruğuay'lı bir eleştirmenin, hoşnutsuzluğunu uyandırdı. Eleştirmen ördek yavruları da, bütün küçük hayvanlar gibi, şiire hiç uygun değildir,

buyurmuştu. Böylesine ciddilikten uzak davranış, edebiyat alanında bir söz düellosuna yol açtı. Bu gibilere göre, yaratıcılar sadece yüce konuları ele almalıdır. Ne var ki, bunda yanılıyorlar. Bizler o yüce söz ustalarının hor gördüğü şeylerleyazacağız şiirimizi.

Burjuvazi gerçeklere gittikçe yabancılaşan bir şiir istiyor. Can çekişen kapitalizm şairin, ekmeğe ekmek ve şaraba şarap, demesini bile, tehlikeli buluyor. Bir şairin, Huidobro'nun deyimiyle, kendisini 'küçük bir Tanrı' saymasını, kapitalizm daha uygun görüyor. Bu kanı, ya da bu davranış, egemen sınıfları hiç tedirgin etmiyor. Şair heyecanlanıp, Tanrılara özgü yapyalnızlığında direnince, satın alınması, ya da ezilmesi zorunluğu da kalmıyor. Bu arada ise, dünya kendi yolunda, kendi gözkamaştırıcılığında sarsılarak ilerliyor.

Bizim Amerikan halklarımızın milyonlarcası okuma yazma bilmez. Kültürsüzlük, derebeylik düzeninin zorunlu miraslı ve ayrıcalığı olarak özenle korunmuştur. Bu yetmiş milyonluk engele bakınca okurlarımız henüz doğmamıştır, diyebiliriz. Bu doğuşu çabuklaştıralım ki, onlar biz bütün şairleri okuyabilsin. Amerikan halklarınınana kucağını açalım ki, zafer ışığını oradan alabilelim.

Kitap eleştirmenlerinin çoğu, derebeylerine ayak uydurur. Sözgelişi, 1961'de benim üç kitabım çıktı: Kahramanlık destanları, Şili'nin Taşları, Törensel Türküler. Ülkemin bütün eleştirmenleri bütün bir yıl hiç birinin adını bile duyurmadı.

"Macchu Picchu tepeleri" şiir kitabım ilk basıldığında, Şili'de kimsecikler adını olsun söylemeği göze alamadı. Bu şiir kitabımın yayıncısı,.bir buçuk yüzyıldır çıkmakta olan El Mercurio gazetesinde paralı ilân vermek için başvurdu. İlânı bir şartla kabul edecekleri cevabını aldı: Neruda'nın adı basılmadan

Yayıncı Neira: "Fakat kitabın şairi Neruda," diye karşı çıktı.

Aldığı cevap: "Bizi ilgilendirmez!" oldu.

"Macchu Piccehum Tepeleri" ilânı, şairi bilinmiyen bir kitap olarak çıktı. Böyle bir gazetenin yüzelli yıl çıkmış olması neye yarar? Böylesine uzun bir sürede gerçeğe, olanlara, hele şiire saygı duymağı öğrenmedikten sonra.

Kimi olumsuz tutkular sadece kıyasıya sınıf çekişmesinin tepkisiyle değil, daha başka nedenlerle açıklanabilir. Kırkı aşkın yılı arkada bırakmış ve bir çok edebiyat ödülü kazanmış olmama, kitaplarımın en akla gelmeyecek dillere çevrilmesine rağmen, beni saran çekememezlik hergün ufak, ya da büyük bir darbe indirmeği dener. Benim ev, bunun bir örneğidir. İsla Negra denilen o ıssız yerde yıllarca önce bir ev satın aldığımda ne içme suyu vardı, ne de elektrik. Bir yandan kitaplarımı yazarken, evimi yavaş yavaş

yaptım ve döşedim. Sevgili tahta heykellerimi, gemi başı heykellerimi, eski gemi modellerini bir bir taşıdım. Evim onlara bir barınak oldu. Uzun yolculuklardan sonra rahata kavuştular.

Ne var ki, bir şairin heryerde yayınlanmış eserlerinin yemişi olarak maddi bir armağanı bunca zahmetle elde etmesine pek çok kişi katlanamıyor. Oysa, bütün yazarlar, müzikçiler, bütün ressamlar bunu hak etmiştir. Çelişmeler içinde bocalayan gerici yazar bozuntuları Goethe'yi durmamacasına göklere çıkarırlar da, günümüz şairlerine yaşama hakkını çok görürler. Bir otomobile sahip olmam, onları olağanüstü öfkelendirir. Onlara kalırsa, bir otomobil, tüccarların, tefecilerin, genel ev işletenlerin, karaborsacıların ve kaçakçıların ayrıcalığıdır. Onları büsbütün çileden çıkarmak için İsa Negra'daki evimi halka armağan edeceğim. Sendika toplantıları yapılsın, kömür madeni emekçilerine ve ırgatlara dinlenme yurdu olsun diye. Şiirimin öcünü böyle almış olacağım.

Yeni bir Yıl Başlıyor

Bir gazeteci bana soruyor:

"Dünyayı bu yıl başında nasıl görüyorsunuz?"

Benim cevabım:

"Şu 5 Ocak günü sabah dokuzu yirmi beş gece dünyayı tozpembe ve masmavi görüyorum."

Bu cevabımın edebiyat, politika, öznel görüşle hiç bir ilgisi yok. Bunun anlamı yalnızca şu: Pencereden bakınca yığınla pembe çiçek gözüme çarpıyor ve daha ötelerde Okyanus ile gökyüzü, birbirini masmavi bir kucaklayışla, birleşiyor. Dünya panoramasında daha başka renklerin de var olduğunun farkındayım. Bizler de biliyoruz. Vietnam'da hergün çılgınca dökülen bunca kanı kim unutabilir? Napalm bombasıyla yakılıp yıkılan köylerin rengini kim unutabilir?

Gazetecinin ikinci sorusunu cevaplıyorum:

"Bu üçyüz atmış beş günde yeni bir kitap yayınlayacağım. Öteki yıllarda olduğu gibi. Buna güvenliyim. Kitabımı okşuyorum, azarlıyorum ve hergün yazıyorum."

"Nedir konusu?"

Ne cevap versem!

"Kitaplarım hep bir tek ve hiç değişmez şeyi ele alıyor. Hep aynı kitabı ele alıyorum. Dostlarım bağışlasın. Bu kez de, yeni günlerim dolu bu yeni yılda sizlere yine hep o bildiğiniz mısraları sunacağım. Hiç değişmiyen o yeni mısraları."

Arkada kalan yıl bütün ölümsüzlere zaferler getirmişti: uzayda ve yollarda zaferler. Bütün bir yıl bütün insanlar hep uçmak istedik. Hepimiz kozmonot rüyalarında yolculuk ettik. Büyük yüksekliklerin ele geçirilmesi zaferi, hepimizindir. Ay avlusunda dolanan ve ilk ay üzümlerini yiyenler ister kuzey Amerikalı olsun, ister Sovyet insanları!

Biz şairlere arslan payı düşüyor yeni keşifler armağanından. Eski çağların uzay rüyasını bir kitabında mekanikleştiren Jules Verne'den, Jules Laforgue'e, Heinrich Heine'ye ve José Asumcion Silva'ya kadar (Bunun felâketli yanlarını keşfeden Baudelaire'i unutmamalı,) o solgun gezegen herkeslerden daha çok, biz şairlerce incelendi, araştırıldı, türküleri söylendi ve anlatıldı.

Yıllar geçiyor. İnsanlar yıprandı, güçlenip geliştiler acılar çekti ve hayatın tadını çıkardı. Yıllar insanın hayatını alıyor ve insana yeni bir hayat veriyor. Ayrılışlar, gittikçe çoğalıyor. Dostlar ceza evlerine giriyor ve sonra salıveriyorlar. Avrupa'ya yolculuk ediyor, geri dönüyor, ya da ölüveriyorlardı.

Bir dostumuz bizlerden ayrılınca öldüğü yer bizlere uzaksa, onun ölümüne daha az inanırız. İç dünyamızda yaşamasını sürdürür. Daha önce olduğu gibi. Dostlarının ölümünden sonra da yaşıyan bir şairde eserlerini bir yas antolojisi yapma eğilimi görülür. Ben bunu, ölüm acısının tekdüzeliği korkusundan sürdürmüyorum. Bir ölüler kataloğu olayım istemiyorum. En sevgili ölülerim de olsalar. 1928 yılında Seylan'da arkadaşım şair Joaquim Clfunetes Sepulveda'nın ölümünden sonra yazarken, 1931'de Barselona'da Alberto Rojas Jimenes yitip gidiyor şiirimi yazdığımda, bundan böyle hiç bir yakınım ölüme gitmiyecek diye düşünmüştüm. Oysa, ölüm pek çok dostumu benden aldı. Hemen yakınımda, Arjantin'in Cordoba tepelerinde, Arjantinli dostlarımın en değerlisi Rodolfo Araos Alfaro'nun gömüldüğünü bu arada belirteyim. Şili'li kadın şairimiz Margarita Aguirre'yi dul bırakarak.

Az önce arkada bıraktığımız yıl da ölüm rüzgârı, dostlarımın en sevgilisi, gerçeğin yürekli savunucusu, yalana karşı güçlü savaşçı İlya Ehrenburg'un zarif vücudunu alıp götürdü. Yine geçen yıl Moskova'da şair Ovadi Savitsch toprağa verildi. Gabriela Mistral'in şiirlerini ve benim şiirlerimi sadece kusursuz bir güzellikle değil; pırıl pırıl bir sevgiyle de Rusça'ya çevirmiş olan şair dostum. Yine geçen yılın ölüm rüzgârı şair kardeşlerim Nâzım Hikmet'i ve Semion Kirsanov'u alıp götürdü. Daha pek çok başkalarını da.

Resmi bir cinayet geçen yılın korkunç bir olayıydı. Che Guevera'nın Bolivya'da kötülerin kötüsü öldürülüşü. Ölümünü

bildiren haberler kutsal bir soğuk ürperti gibi, dünyayı dolaştı. Yürekli ve acıklı hayatı üzerine hep bir ağızdan sayısız türküler söylendi. Bütün enlemlerde mısralar yazıldı. Büyük acıyı her zaman pek başarılı dile getirmeseler de, Küba'lı bir edebiyatçıdan telgraf aldım. Bir şiirle katkımı dileyen. Bugüne kadar yazamadım. Sanırım böyle bir eleji ağıt için ya hemen bir protesto, ya da acı veren olayın derin yankısı gerekli. Bu şiiri bir süre düşüneceğim. Kafamın içinde ve kanımda Olgunlaşıncaya kadar. Büyük gerilla önderi Che Guevera'nın günlüğünde adı geçen tek şair olmam beni heyecanlandırıyor. Che bir tarihte 'Sierra Maestra'nın alçak gönüllü ve ilk sakallısı'na benim "Büyük Türkü" şiirimi sık sık okuyuşunu çavuş Retemar'ın yanında bana anlatışını hatırlıyorum. Che'nin günlüğünde benim 'Bolivar için Türkü' şiirimden esinlenerek yazılmış bir mısra vardır: "...sen yürekli bir yüzbaşının küçük cesedi..."

NOBEL ÖDÜLÜ

Nobel ödülü almamın uzun bir hikâyesi vardır. Adım yıllar yılı aday olarak duyurulmuştur ama, bütün bunlardan bir sonuç çıkmamıştı. 1963'de durum ciddileşti. Radyo istasyonları, adımın Stockholm'da ciddi olarak ele alındığını ve adaylar arasında şansın bendeolduğunu bir çok kez duyurdular.

Matilde ve ben, ev savunması 3 numaralı plânı uygulamağa başladık. İsla Negra'daki evimizin eski giriş kapısına büyük bir asma kilit koyduk, yiyecek öteberi ve kırmızı şarap aldık bol bol. Siemenon'un cinayet romanlarından da bir sürü satın aldım. Tam hazırlıklı olmak için.

Gazeteciler gelmeğe başladılar. Fakat yakınımıza sokulamıyorlardı. Gösterişli olduğu kadar da güçlü olan kocaman bir asma kilitle korunmuş büyük kapıyı açamıyorlardı. Dış duvarların çevresinde kaplanlar gibi dönenip duruyorlardı.

Neydi istedikleri? Dünyanın başka bir ucunda sadece İsveç akademi üyelerinin katıldığı bir tartışma üzerine ben ne söyleyebilirdim? Fakat gazeteciler niyetlerinde yine de kararlı görünüyorlardı. Kurumuş bir ağaç gövdesinden su içmek istiyorlardı.

Okyanus'un güney kıyılarında bahar geç başlamıştı. O yapyalnız günler, kıyıların ilkbaharıyla yakınlık kurmam olanağını geç de olsa sağlamıştı.

Yazları tek damla yağmur düşmez. Topraklar çatlak, sert ve taşlıdır. Tek bir yeşil ot görülmez. Kışları, kudurmuşcasına sert bir deniz rüzgârı, dağlara çıkan dalgalar ve tuzla döğer kıyıları. Sonra, o korkunç güçlerin kurbanı doğa, kaygılı bir parıltıya bürünür.

İlkbahar, büyük ve sapsarı bir çalışmayla başlar. Heryeri ve herşeyi altın sarısı ve minimini milyonla çiçek kaplar. Bu alçak gönüllü, ama güçlü filizlenmeler, yamaçların giysilerini değiştirir, kayaları sarar, denize uzanır ve bizleri şaşırtıverir. Hergün geçtiğimiz yollarda, varlığını ispatlamak ister gibi. Bu çiçekler pek uzun süre gözlerden uzak bir ömür sürmüştü. Çorak toprağın hüzünlü olumsuzluğu altında öylesine ezilmişlerdi ki, şimdi sapsarı bollukları, verimlilikleriyle ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Küçük solgun çiçekler çok geçmeden bozuluyor ve menekşe rengi kalın çiçekler herşeyi ve heryeri kaplıyordu. İlkbaharın kalbi, sarıdan maviye, sonra da kırmızıya, renk değiştiriyordu. Bu küçük, bu adsız çiçeklerin sonu gelmeyen iklimi birbiriyle nasıl yer değiştiriyordu? Rüzgâr, bir rengi sarsıp uzaklaşıyordu ve ertesi sabah bir başka renk vardı. Issız tepelere dikilmiş ilkbahar yaprakları renk değiştirmiş gibi. Değişik cumhuriyetler, toprağa sahip çıkıp bayraklarını dikmiş gibi.

O günlerde kıyı kaktüsleri çiçekteydi. Buralardan çok uzaklarda, And sıra dağlarının başlangıçlarında, kaktüsler pek azmandır, yivli ve dikenlidirler; düşman sütunlarına benzerler. Kıyı kaktüsleri ise küçük ve yuvarlaktırlar. Erguvan kırmızısı tomurcuklarla bezenmiştirler. Bir el kan damlası sürmüş gibi. Okyanusun dağlara uzanan ak köpükler duvarı önünde binlerce kaktüs, bol çiçekleriyle, alev alevdir.

Evimin önündeki bunca yıllık Agave, iç organlarından gelen bir çiçek coşkusu içindeydi. Bu mavi sarı ve iri etli bitki, on yıldır bizim evin önündedir ve boyumu aşmıştı. Şimdi, ölmeden önce son kez çiçekleniyor; yedi metreyi bulan yeşil ve güçlü bir mızrak uzattı yukarıya doğru.

Agave American'ın bütün o kocaman yaprakları yakında buruşacak veölecekTam da o ölen çiçeklerin yanında bir başka dev çiçek doğuyor. Benim yurdumun dışında onu hiç kimse bilmez. Chahunal'lar sadece bu kıyılarda yetişir. Bu çok eski zamanların çiçeğine Arakaunya'lılar taparlardı. Arakaunya'lıiarm en eskileri yok şimdi. Yabancı saldırısına uğramış yurdu savunmak için jeolojik

uykulardan sarsılıp uyandırılmış balçık kabile eski zamanlar hikâyesi, kan, ölüm, zaman, ve Alfonso de Ercilla'nın destan türküleri ile yitip gittiler. Yüzyılların karanlık ölülerinde onların yeşerdiğini ve kanlı unutulmuş mısralarında yeniden dirilişlerini görürsem, derim ki, dünyanın geçmişi bizlere karşı, bizler şimdi neysek ona karşı, çiçek açmaktadır. Sadece dünya neyse odur ve özü hiç değişmez. Fakat o çiçeğin nasıl bir şey olduğunu size anlatmağı unuttum; sivri destere gibi yaprakları olan bir Bromeliza çiçeğidir. Yollarda karşınıza çıkıverir yeşil bir yangın gibi, bir silah kolleksiyonu gibi, o esrarlı zümrüt kılıcını toplıyarak. Fakat çok kocaman ve tek bir çiçek, bir üzüm salkımı atıverir kemerinden. İnsan boyunda yeşil bir gül. Bir sürü küçük küçük çiçekten oluşmuş bu benzersiz çiçek, denizin ışığına doğru parıldar. Gördüğüm dev çiçekler içinde rengi yeşil olan daha bir başka çiçek yoktur. Deniz dalgaları için enginlerde bir anıt gibidir.

Ülkemin köylüleri ve balıkçıları, küçük bitkilerin, adsız küçük çiçeklerin adlarını unutalı çok oldu. Çiçekler de onurlarını yitirdiler yavaş yavaş. Onemsízleştiler; Andların karlı tepelerinden bilinmez kıyılara kadar nehirlerin karmakarışık sürüklediği taşlar gibi önemlerini yitirdiler. Köylüler ve balıkçılar maden işçileri ve kaçakçılar görevleri gereği ölümler ve yeniden dirilişlerle, yenik düşmelerle —hiç değişmediler, sert ve kaba— saba kaldılar.

Henüz keşfedilmemiş bölgelerin kahramanı olmak hüzünlüdür; böylelerinde, bu gibilerin türkülerinde, en bilinmez kanlar ve hiç kimsenin adını bilmediği çiçekler ışıldar.

Bunların arasında bir çiçek vardır ki, bütün yüreğimi sarmıştır. Uzun, onurlu parlak ve dayanıklı bir çiçektir, mavidir. En uç yerinde küçük küçük ve koyu mavi çiçekler sallanır. Dünyanın en yüceltici o mavisini görmek bilmem bütün ölümlülere nasip olur mu! Ya da pek az kişiye? Mavi bir Tanrı, insanların görmesini yasakladı diye, herkesin gözünden uzak mı kalacak? Bu maviye, bu mavi dalgaya, herkeslerin yüzüstü bıraktığı ilkbaharın bu mavi yıldızına rastlamak, ıssızlıkla beslenmiş, onurlanmış ve şiddetle arzulayan kendi sevincimden ötürü mü?

Önce, Doca'dan sözaçacağım. Milyonlarca çoğalan, üç çatallı parmaklarıyla kumda ilerliyen bu sürüngeç bitki, başka yerlerde var mı, bilmiyorum. İlkbahar, bu yeşil elleri horoz ibiği sarısı eşsiz yüzüklerle süsledi. Doca'ların Yunanca adı Aizoaea'dır. İlkbahar günlerinin bu gecikmiş saatlerinde Aizoea'lar, bizim İsla Negra'nın parıltısıdır. Denizin saldırısı gibi ilerleyen, deniz mağaralarından taşıp akan yeşil köpükler gibidirler. Uzaklardaki Neptunun yeraltı

mağarasında sıkıp elde ettiği, kıpkırmızı üzüm özü gibidirler.

Tam da bu sırada radyo, ünlü bir Yunan şairinin kazandığını haber veriyor. Gazeteciler uzaklaşıverdiler. Ben ve Matilde,sonunda rahata kavuştuk. Eski büyük kapının asma kilidini de çıkarıyoruz, isteyen girebilsin diye. Kapıy çalıp önceden haber vermeden. İlkbahar gibi. Akşama doğru İsveç büyükelçisi bizi görmeğe geldi. Şişeler ve nefis yiyeceklerle dolu bir sepeti de beraberinde getirerek. Nobel ödülünü birlikte kutlayalım diye hazırlamışlardı. Kazanacağıma güvenmekteymişler.

Üzgün değildi. Ödülü kazanmış olan Yunanlı şair Seferis'in sağlığına içtik. Büyükelçi, ayrılırken beni bir yana çekip şunu söyledi:

"Basın benimle görüşmeğe gelecek, yüzdeyüz. Oysa, Yunanlı üzerine hiç birşey bilmiyorum. Söyler misiniz bana, bu Seferis'in kim olduğunu?"

Büyük bir dürüstlükle:"Ben de bilmiyorum," cevabını verdim.

İşin doğrusu, bu dünyadaki şairlerin herbiri günün birinde Nobel ödülünü kazanmak ister. Bunu söylemek istemiyenler de, bu konuyu tartışanlar da.

Lâtin Amerika ülkeleri adaylarını gösterip, propagandalarını plânlar ve stratejilerini tasarlarlar. Hak etmiş bir adayın kazanmasından, staretjiyi uygulayanlar sorumludur.

Romulo Gallegos olayında böyleydi. Şairin eseri güçlü ve ülkesine lâyıktı.

Fakat.Venezuella petrol ülkesidir. Yani para ülkesidir. Ödülü bu yoldan elde etmeği düşünmüşlerdi. İsveç'teki büyükelçiye verilen en önemli görev, ödülü Gallegos'a kazandırmaktı. Büyük elçi, sayısız şölen verdi, İsveçli akademi üyeleri eserlerinin İspanyolca çevirilerini yayınladı. Hem de, Stockholm'da bastırarak. Bütün bunlar. kıldan nem kapan ve kabuğuna çekilmiş akademi üyelerine pek aşırı gelmiş olmalı. Romulo Gallegos, çoktan hakettiği bir edebiyat onurlandırmasını, Venezuela büyükelçisinin aşırı işgüzarlığı yüzündan kaçırmış olduğunu hiç bir zaman öğrenmedi.

Paris'te bana, bir rastlantıdan yararlanarak, acı bir alayla biten üzücü bir hikâye anlattılar. Paul Valery üzerine. Fransa'da o yılın en umutveren adayı sayılıyordu Paul Valery. Stockholm'da oylamaların yapılacağı gün, beklemekte olduğu haber yüzünden aşırı gergin sinirlerini yatıştırmak için kaldığı kır evinden. köpeğini ve bastonunu alıp sabah sabah çıktı. Öğleye doğru yemek zamanı gezisinden döndü. Kapıdan girmesiyle sekreteri bayana soru yöneltmesi bir oldu:

"Telefon eden oldu mu?"

"Evet, monsiuer... Bir kaç dakika önce, Stokholm'dan telefon ettiler."

Paul Valery, gizliyemediği bir heyecanla: "Ne dediler?" diye sordu.

"İsveçli bir gazeteci, kadın hakları üzerine görüşünüzü öğrenmek istiyordu.

Valery'nin kendisi anlatmıştı bunu. Hafiften alayla. Gerçek olan şu ki, böylesine büyük ve eşsiz bir yazar, o ünlü ödülü hiç bir zaman alamadı.

Bana gelince. Bu konuda dikkatli davrandığımı herkes kabul ediyor. Gabriela Mistral'i övmek için Şili'li bir profesörün yazdığı kitabı okumuştum. İyice kabuğuna çekilmiş memleketlim Gabriela'nın, ödüle yakınlaşmak gibi çok olağan bir istekle —gerçi hiç yitirmemişti saygı değerlerini— bir çok makama yazdığı mektuplar vardı o kitapta.

Bunu okuyunca, daha da çekingen oldum. Adaylar arasında benim de adım geçmeğe başlayınca, İsveç'e bir daha gitmemeğe karar verdim. O ülke beni —Thomas Lago ve ben, Gösta Berling adlı bir rahibe kendimizi mürid bileli— çocukluğumdan beri pek çekerdi.

Bir sonuç almadan adımın her yıl geçmesi de hoşuma gitmiyordu. Her yılın adaylar listesinde adımı görmek, bir yarış atıymışım gibi tedirginleştirmeğe başlamıştı. Öteyandan, edebiyatçılar olsun, yurttaşlar olsun, bütün Şili'liler, İsveç akademi üyelerinin vurdumduymazlığından alınmıştı. Aşırı gülünçlüğe çok yakın bir durumdu.

En sonunda, herkesin de bildiği gibi, bana Nobel edibayat ödülünü verdiler. 1971 yılında Şili büyükelçisi olarak Paris'e yeni ayak basmıştım ki, adım gazetelerde yine görüldü. Matilde ve ben, kaşlarımızı çattık. Her yıl hayal kırıklığına alışarak cildimiz duyusunu yitirmişti.

O yıl, ekim ayında bir akşam, kendisi de yazar olan Şili elçiliği müsteşarı Jorge Eduard, evimizin yemek odasında göründü. Her zamanki ihtiyatlı davranışıyla, bir iddiaya girişmemizi önerdi.

Son derece akıbaşında bir öneriydi. Bu yılın Nobel ödülünü kazanırsam ona ve karısına Paris'in en iyi lokantasında bir şölen verecektim. Kazanmazsam o, beni ve Matilde'yi davet edecekti. Ben: "Anlaştık, dedim. "Senin kesenden eşsiz bir akşam yemeği yiyeceğiz.

Jorge Eduard'ın böyle bir iddiaya girişmesinin sırrı ertesi gün biraz aydınlandı. Stockholm'da bir bayan tanıdığından telefon

gelmişti. Gazeteci ve yazar olan bayan, Pablo Neruda'nın bu kez Nobel ödülünü alabilmesi için elden gelen herşeyin yapıldığını söylemişti.

Gazeteciler dış ülkelerden telefon etmeğe başlamıştı. Buenos Aires'ten, Meksika'dan ve özellikle İspanya'dan. Zira ödülün bana verilmesi olmuş bitmiş gözüyle bakılıyordu o ülkede. Açıklamalardan kaçınıyordum elbette. Çünkü yine kuşkuluydum. O akşam, Arthur Ludkvist beni görmeye geldi. Yakından tanıştığım tek İsveçli yazardı. Üç dört yıldan beri akademi üyesiydi. Ülkesinden yeni gelmişti ve Paris'ten geçip güney Fransa'ya gidiyordu. Akşam yemeğinden sonra, denizaşırı ülkelerden telefon edip Nobel ödülü aldığımı söyleyen gazetecilere cevap vermenin güçlüğünü söyledim ve: "Senden bir ricam var, Arthur, dedim. "Doğruysa, haber gazetelerde çıkmadan öğrenmek benim için pek önemli. Herkesten önce Allende'ye duyurayım istiyorum. Birlikte bunca mücadele ettik. Haberi herkesten önce öğrenirse pek sevinecektir."

Yazar ve akademi üyesi Ludkvist, o İsveçli gözlerinin müthiş ciddiliğiyle baktı yüzüme ve: "Sana hiç bir şey söylemiyeceğim," dedi. "Eğer doğruysa, Kral Paris'teki İsveç elçisine telgrafla bildirir.

Bu konuşma, 19 ya da 20 Ekim günü oluyordu. 21 Ekim öğleden önce elçilik salonu gazetecilerle dolmağa başlamıştı. İsveç, Alman, Fransız televizyoncuları ve Lâtin Amerika ülkelerinin televizyon adamları, sabırsızlanmaktaydı. Benim aşırı suskunluğum karşısında ayaklanacak gibi bir halleri vardı. Saat onbir buçukta, İsveç büyük elçisi, ziyaretime gelmek için telefonla izin istedi, fakat ne görüşeceğini söylemedi. Buluşma iki saat sonra olacağı için, sinirler daha da gerginleşmişti. Heyecanlı telefonlar sürüp gidiyordu.

Tam o sırada Paris radyosu, bomba bir haber verdi: "Son dakikada öğrendiğimizegöre Nobel ödülü Şili'li şair Pablo Neruda'ya verildi." Hemen aşağı indim ve kamuoyunun gürültücü temsilcilerine göründüm. Mutlu bir rastlantı oldu. Bunca yıllık dostlarım Jean Marcenac ve Aragon, tam o sırada çıkageldi. Fransız kardeşim bildiğim büyük şair Marcenac sevincinden haykırıyordu. Aragon bu habere benden çok mutlu olmuşa benziyordu. Gazetecileri idare etmek gibi çok güç bir görevde ikisinin de büyük yardımı oldu.

Kısa bir süre önce ameliyat olduğumdan kansızdım, yürürken topallıyordum ve hareketten hoşlanmıyordum.

Dostlar o akşam yemeğe geldiler. İtalya'dan Matta, Barselona'dan Garcia Marquez, Paris'ten Arturo Camacho Ramirez. Cortazar da köşesinden çıkmıştı. Şili'li Carlos Vassalo, Roma'dan buraya

yolculuğu göze almıştı. Benimle Stockholm'a gitmek için.

Bugüne kadar hepsini ne okuyabildiğim, ne de cevaplayabildiğim telgraflar küçük tepeler gibi yığılmıştı. Sayısız mektuplardan bir tanesi çok tuhaftı, hemde bir az ürkütücüydü. Hollanda'dan postalanmıştı. kara ırktan biri tarafından. Mektuba iliştirilmiş bir gazete kesiğine (küpürüne göre —aşağı yukarı şöyleydi— Britanya Güyanında Georgetown'da sömürüye karşı olanlar hareketi temsilcisiydi. Şöyle diyordu: Stockholm'da Nobel ödül töreni için giriş kartı istedim. İsveç elçiliğinin bana dediğine göre, bu tören için koyu renk giysi, ya da frak gerekliymiş. Bir frak satın alacak param yok. Kiralık bir frak da giyemem hiç bir zaman. Zira kullanılmış giysi kibar bir Amerikalı için pek küçük düşürücüdür. Toplayabildiğim azıcık parayla Stockholm'a giderek —evrensel şairlerin en antiemperyalisti ve en halkcısını onurlandırmak için— düzenlenecek törenin, sömürücü ve halk düşmanı karakterini yermek için bir basın toplantısı yapacağımı size bildiriyorum."

Kasım ayında ben ve Matilde, Stockholm'a gittik. Eski bir kaç dostumuzla. Bizi o görkemli Grand Hotel'de konuk ettiler. Odamızın penceresinden şehri ve kral sarayını görüyorduk. Kimya, tıp ve daha başka dallarda ödül kazananlar da aynı otelde kalıyordu. Değişik karakterde insanlardı. Kimisi aşırı konuşkan ve gösterişçi, kimisi atölyeden gelen mekanisyenleri andıran sıradan giyimli kişiler. Alman Willy Brandt otelde yoktu. Nobel barış ödülünü Norveç'te alacaktı. Yazık. Öteki ödülleri alacaklar arasında en çok onunla tanışmak ve görüşmek isterdim. Daha sonra kabul resimlerinde onu sadece görebildim. Aramızda üç dört kişi vardı.

Büyük törenin bir provası gerekliydi. İsveç protokolu bunu tören salonunda yaptırdı. Gerçekten gülünç bir gösteriydi. Çok ciddi birtakım insanlar belirli bir saatte yataklarından kalkıp otelden çıkacak ve bomboş bir yapının önünde tam saatinde hazır bulunacaktı. Hiç yanılmadan merdivenleri tırmanacaklar, sıra halinde sağa ve sola yürüyecekler, sahnede yerlerini alacaklar ve ödül dağıtım günü oturacakları koltuklara oturacaklardı. Bütün bunlar bomboş ve koskocaman bir salonda televizyon kameraları önünde. Boş kral tahtının ve kral ailesi koltuklarının hüzünlü görünümü karşısında yapılacaktı. İsveç televizyonunun böylesine kötü aktörlerin oynadığı bir tiyatro denemesini ne diye filme aldığını hâlâ anlamış değilim.

Ödül dağıtımı Santa Lucia bayramı gününe rastlamıştı. Otel koridorlarında duyulan hafif şarkılarla uyandım. Başlarında çiçekler

ve ellerinde mumlarla sarışın İskandinav kızları girdi az sonra odaya. Kahvaltıyı ve armağan olarak da büyük ve pek güzel bir deniz tablosu getirdiler.

Günün ilerlemiş saatlerinde geçen bir olay Stockholm polisini telâşlandırdı. Otel holünde bir mektup tutuşturmuşlardı elime. Britanya Güyanından o öfkeli sömürgecilik aleyhtarının imzasını taşıyordu yine. Basın toplantısı yapmağı başaramamıştı, fakat ihtilâlci eylem kişisi olarak gereken şeylere başvurmuştu. Hor görülmüşlerin ve ezilmişlerin şairi Pablo Neruda'nın Nobel ödülünü frak giyerek alması olamazdı. Bundan ötürü yeşil bir makas satın almıştı. Frakımın kuyruklarını herkesin önünde kesmek için. Mektubunda: "Sizi uyarmakla görevimi yerine getiriyorum sadece," diyordu. "Salonun ortasında elinde yeşil makas tutan kara birini görünce, neyle karşılaşacağınızı önceden bilesiniz diye."

Bu tuhaf mektubu, İsveç protokolünün yanıma kattığı genç diplomata verdim. Verirken güldüm ve bu çılgından Paris'te bir mektup almış olduğumu ve önem vermememiz gerektiğini söyledim. Genç İsveçli benim gibi düşünmüyordu. Başkaldırıcıların heryerde görüldüğü günümüzde herşeye karşı hazırlıklı olmalıydı. Bundan ötürüdür ki, durumu Stockholm polisine bildirmek benim için bir görevdi. Genç diplomat bunları söyledikten sonra, kendi payına düşen görevi yerine getirmek için çabuk çabuk uzaklaştı.

Şunu da söylemek isterim. Benimle buraya gelmiş olan arkadaşlar arasında, Venezuela'lı büyük yazar ve Coşkun şair Miguel Otero Silva da vardı; benim gözümde sadece Amerikan bilincinin önemli bir temsilcisi değil, eşsiz bir arkadaştır da. Törenin başlamasına sadece bir saat kalmıştı. Öğle yemeğinde bu mektuptan söz açtım ve İsveçli'nin olaya pek önem verdiğini söyledim. Birlikte yemek yediğimiz Otto Silva, elinin ayasını alnına vurdu: "Ah o mektubu ben kendi elimle yazdım," dedi. "Seni biraz heyecanlandırmak için. Fakat Pablo şimdi polisle ne etsek! Mektubu yazanı boş yere aramasınlar diye."

"Deliğe girersin. Bu kötü şakan yüzünden Georgtowon'lu adamın cezasını sen çekersin."

İsveçli koruyucum tam da o anda masamıza geldi. Makamlara durumu bildirmişti. Ona durumu açıkladım ve: "Kötü şakaymış, yapan da yanımda öğle yemeğinde," dedim.

Genç diplomat yine koşarak uzaklaştı. Ne var ki, polis bu arada bütün Stockholm otellerinde Georgtovon ya da buna benzer bir yerden gelmiş zenciyi aramıştı.

Güvenlik tedbirleri kaldırıldı. Ben ve Matilde, tören salonuna

girerken ve balo salonundan çıkarken, olağan salon hizmetlilerinden başka dört ya da beş kumral ve iri yarı gencin bizi korumak için adetâ üstümüze saldırdığını farkettik.

Nobel ödülünün geleneksel törenine katılan kalabalık, fakat çok sessiz ve disiplinli seyirciler, ölçülü ve kibarca alkışladı. Yaşı ilerlemiş kral, herbirimizin elini teker teker sıktı, diplomayı, madalyayı ve çeki verdi. Sahne, prova günü gibi sıkıcı değildi. Çiçeklerle ve boş olmayan koltuklarla doluydu. Dediklerine göre (ya da hoşuna gitsin diye Matilde'ye söylediklerine göre) kral, benim önümde öteki ödül sahiplerinden daha çok durmuş, elimi daha çok tutmuştu ve böyle davranmakla bana karşı sempatisini açığa vurmuştu. Bu davranış eski çağların ozanlarına gösterilen bir saray inceliğiydi belki de. Şu da var ki, başka hiç bir kral benim elimi sıkmadı. Ne uzun süre, ne de kısa.

Çok ciddi bir protokolla yapılan bu tören, ölçülü bir kutlamaydı. Önemli durumlarda başvurulacak törenler dünyamızda her zaman tekrarlanacaktır belki de. İnsanlar bunu gerekli bulacaktır. Fakat ben bu çok önemli kişilerin ciddi yürüyüşüyle, bir taşra okulundaki ödül dağıtımı arasında gülünç bir benzerlik görüyorum yine de.

CHİLE CHİCO

Puero İbanez'den geliyorum. O yüce General Carrera gölünün etkisindeydim hâlâ. Çelikparıltılı sularının etkisinden kurtulamadım. Küba'da Varadero'nun bir doğa sarhoşluğu olan firuze mavisi denizi, ya da bizim Retrohude kıyılarına bir benzeri vardır ancak. Rio İbanez'in o vahşi çağlıyanı da var üstelik. Yeri vuruşunun yüceliğinde eşsiz bir yan var. Bu bölge köylülerinin içine kapanıklıkları ve yoksullukları da beni sarmıştı. Dev enerji kaynaklarıyla komşuydular ama, elektrik ışıkları yoktu. Bol yün veren koyun sürüleri arasında yaşıyorcasma esen bir rüzgâr, kara bulutları yırttı. Mavi ışık nehirleri, rüzgârın yerle gök arasında koskoca bir parçayı ayırıverdi.

Tarıma uygun topraklarla otlaklar, rüzgârın aşırı baskısı altında savaşıyordu. Çevrede, sert kuleleri, gotik çıkıntıları ve doğaya uygun granit mazgallarıyla Roca Castillo vardı. Dik kafalı, yusyuvarlak, masalar kadar yüksek ve dümdüz, Aysen dağları,

dikdörtgen ve üçgen yanlarını da göstermekteydi. Gökyüzü, mürekkep ağacı ve metal renkleri karışımı bir alacakaranlık yaratmıştı. Yükseklerde altın ışıltısı vardı. Uzaydan oluşmuş dev bir kuş taşımış gibi. Herşey bir anda değişiyor, bir balina ağzı oluyor, kızgın bir pars oluyor, ışıklandırılmış soyut bir kale oluveriyordu.

Başımın üzerinde yayılan bir devleşmeyi, benliğimde hissettim. Beni tanıklığa çağırıyordu. Aysen dağlarının baştan çıkaran uçurumları, çağlayanları, milyonlarca ölü ve yanmış ağaçları —çok eski zamanlarda işlenmiş cinayetlerden dâvacı— ve doğum sancıları içinde bir dünyanın suskunluğunda herşey hazırdı: Gökyüzünün ve yeryüzünün bütün törenleri. Ama, koruyuculuktan, hep birlikte yaşama düzeninden, hoşnutluktan ve insandan yoksun. Böylesine sert bir yapayalnızlıkta yaşıyan için dayanışma gereklidir. İçinde yaşadığı uçsuz bucaksız yerler kadar yüce bir dayanışma.

Alacakaranlıklar tükenip de gece başlayınca gitmeğe davrandım. Gece şaşırtıcı ve masmaviydi.

EYLÜL BAYRAKLARI

Eylül, Lâtin Amerika kara parçasının güneyinde, göz alabildiğine çiçekler açan bir aydır. Ayrıca bu ay bir bayraklar ayıdır da.

Geçen yüzyılın başlarında, 1810 yılı Eylül'ünde, İspanyol egemenliğine karşı Güney Amerika'nın pek çok yerinde ayaklanmalar başlamış, daha önce başlanmış olanlar da güçlenmişti.

Biz Güney Amerikalılar bu Eylül ayında, özgürlük hareketlerimizi hatırlarız, kahramanlarımızı törenle anarız ve Macellan Boğazından geçip güney Patagonya, Ümit Burnuna kadar uzanan parıltılı bir ilkbaharla şenlik ederiz.

Meksika'dan başlayıp Arjantin ve Şili'ye kadar uzanan bir devrimler zinciri bütün dünya için büyük önem taşır.

Caudillo'ların kişilikleri değişikti. Bolivar, savaşçı olduğu kadar da peygamber ününe ulaşmış bir saray adamıydı. San Martin, dâhice kurduğu bir orduyla, en düşmanca ve en yüksek sıra dağları aşmıştı, Şili'yi kurtaracak kesin savaşlar vermek üzere. Jose Miguel Carrera ve Gernando O'Higgins, Şili'nin ilk ordusunu ve ilk basımevlerini kurmuşlar, Şili'de Birleşik Amerika'dan önce yasaklanmış köleliği kaldırmak için ilk yasaları çıkartmışlardı.

Jose Miguel Carrera, Bolivar ve daha başka bir kaç kurtarıcı, İspanyol'ların Amerika'daki çıkarlarıyla şiddetli çatışma durumundaydı. Halk örgütlenmiş bir bütün değil, İspanyol egemenlerin hizmetinde bir köleler yığınıydı, belirli bir biçimden yoksundu. Fransız ansiklopedistlerini okuyarak yetişmiş ve İspanyol askerlik akademisinin eski öğrencileri olan Bolivar ve Carrera gibiler, millî ruhu harekete geçirmek için sınıflandırma ve bilgisizlik duvarlarını yıkmak zorundaydılar.

Carrera'nın kısacık ömrü bir şimşek gibi aydınlatıcıydı. Birkaç yıl önce yayınladığım eski bir anılar kitabıma "Bahtsız Süvari" adını vermiştim. Carrera, büyüleyici kişiliğiyle bütün çatışmaları başının üzerine toplamıştı. Bir paratonerin şimşekleriçekmesi gibi.

Sonunda onu, yeni kurulmuş Arjantin cumhuriyet hükümeti Medonza'da vurdurttu. İspanyol egemenliğini yıkmak uğrunda beslediği umutsuz istem onu, Arjantin ovalarının yarı vahşi kızıl derililerinin başına geçirtmişti. Buenos Aires'i kuşattı ve bir saldırıda şehri ele geçirmek üzereydi. Ne var ki, onun istediği, Şili'yi kurtarmaktı. Bu istekle iç savaşa yöneldi ve bunu canıyla ödedi. O yılların ihtilâl kargaşalıkları, en yetenekli ve yürekli evlâtlarından birinin başını yedi. Tarih, bu kanlı olayın suçunu O'Higgins ve San Martin'e yüklüyor. Ne var ki, bu ilkbahar ve bayraklar ayı Eylül'ün tarihi, onsuz ovalar ve hiç erimeyen karlı dağlar sahnesinde geçen kurtuluş savaşının bu üç önderi üzerine anılardan kanatlarını örter.

Şili'yi kurtaranlardan bir başkası olan O'Higgins alçak gönüllü bir insandı. Hayatı boyunca da öyle kaldı. 17 yaşında, Londra'dayken eski bir ihtilâlciye rastlamasaydı devrimci olmazdı. Bu ihtilâlci, Amerika'nın kurtuluşuna yardım sağlamak için bütün Avrupa saraylarını dolaşan Fransisco Mirand'dı. Dostları arasında Rus Çariçası Katerina'da vardı. Paris'e bir Rus pasaportuyla gelmişti ve Avrupadaki bütün elçiliklere serbestçe girip çıkardı.

Romantik bir hikâye gibidir. Çağının bütün çizgilerini taşır. Hemen hemen bir opera konusunu andırır.

O'Higgins, İspanyol kral yardımcılarından İrlanda doğumlu bir şövalyenin, Şili'de valiliği sırasında kanun dışı birleşmeden dünyaya gelmiş oğludur. Miranda, O'Higgins'in geçmişini iyice araştırmıştı. Çünkü İspanya'nın Amerika'daki sömürgelerinde patlak veren ayaklanmalarda genç adamın pek yararlı olacağını anlamıştı. Bundan ötürü de, genç O'Higgins'e geçmişinin içyüzünü açıkladı ve onu ihtilâlci eylem için kazandı. Genç devrimci, diz çöküp Miranda'yı gözyaşlarıyla kucakladı, yurdu Şili için bundan böyle çalışmağa, ispanyol sömürgecilere karşı ayaklananların başında

çarpışmağa and içti. O'Higgins, sömürü düzenine karşı kesin zaferi hazırlıyan biri olarak cumhuriyetimizin kurucusu sayılmaktadır.

İspanyollara tutsak düşen Miranda, Cadiz'de o korkunç Carra zindanında öldü. Bu Fransız generalinin ve ihtilâlciler öğretmeninin cesedi bir çuvala konularak mazgal deliklerinden denize atıldı.

Hemşerilerinin yurtdışına kovduğu San Martin, Fransa'da Boulogne'deçok yaşlı ve yapayalnız öldü.

Şili'nin kurtarıcısı O'Higgins de, Peru'da öldü. Sevdiği herşeyden uzak ve ihtilâli hemen ele geçirmiş Kreolin kökenli büyü'. toprak sahiplerince hor görülerek.

Kısa bir süre önce Linnaya uğradığımda, peru müzesinde general O'Higgins'in son yıllarında yaptığı tablolardan bir kaçını gördüm. Bütün tablolarda Şili konuları vardı. Şili'nin ilkbaharı, ağaç yaprakları ve Eylül ayının çiçekleri.

Bu Eylül ayında, o ayaklanma günlerinin adlarını, olup bitenlerini, sevişmelerini ve acılarını hatırladım. Tam bir yüzyıl sonra milletler yeniden kaynaşıyor, rüzgâr ve öfke karışımı bir hava akımı bayrakları yine dalgalandırıyor. O uzak günlerden bu yana herşey değişti. Fakat tarih kendi yolunda ilerlemekte ve yepyeni bir ilkbahar Amerika kara parçasının uçsuz bucaksızlığını doldurmakta.

PRESTES

Amerikan solcu önderlerinden hiç birinin hayatı Luis Carlos Prestes kadar tehlikelerle dolu ve etkili geçmemiştir. Asker ve politikacı bir kahraman olarak, doğruları ve efsaneleriyle, ideolojinin dar sınırlarını çoktan aşmış, eski çağ yiğitlerinin canlı kişiliğine ulaşmıştır.

Brezilya'da Prestes ile tanışmak için İsla Negra'dan bir çağırı alınca, işte bundan ötürüdür ki, hemen kabul ettim. Benden başka hiç bir yabancı konuk bulunmadığını öğrenince de sevindim. Bir bakıma bir yeniden dirilişe katılacağımı hissediyordum.

Prestes, on yılı aşkın bir mahpusluktan sonra az önce serbest bırakılmıştı. Böylesine uzun mahpusluklar özgür dünyada hiç de olağandışı sayılmaz.

Arkadaşım ve Türk şairi Nazım Hikmet, Türkiye'de cezaevinde onüç, ya da öndört yılını geçirmişti. Bu anıları yazdığım sırada

Paraguay'ın altı, yedi solcusu oniki yıldır canlı canlı gömülmüş oldukları ceza evindedir. Dış dünya ile hiç bir bağlantıları olmadan. Prestes'in Alman asıllı eşi, Brezilya diktatörünce Gestapo'ya teslim edilmişti. Naziler kadını bir gemiye hapsedip işkence yerine götürdüler. Kadının orada dünyaya getirdiği kız çocuğu şimdi babasının yanında. Prestes'in anası Donna Leocadia Prestes'in yorulmak bilmez didinmeleri sonucu Gestapo'nun pençesinden kurtulabilmişti. Naziler, çocuğun ceza evinde doğmasından az sonra, Luis Carlos Prestes'in eşinin kafasını kestiler. Bütün bu işkenceler ve zulümler, Prestes'in o uzun mahpusluk yıllarında unutulmamasına yol açtı.

Dona Leocadia Prestes öldüğünde ben meksika'daydım. Oğlunun özgürlüğe kavuşmasını sağlamak için dünyayı dolaşmıştı. Meksika cumhuriyetinin eski başkanı general Lazarro Cardenas, Brezilya diktatörüne telgraf çekerek, Prestes'in birkaç gün serbest bırakılmasını diledi: anasının gömülmesinde bulunabilsin diye. Başkan telgrafında, Prestesin mahpushaneye dönme sorumluluğunu üzerine almıştı. Getilio Vargas olumsuz cevap verdi.

Bütün dünyanın öfkesini dile getirerek, oğluna hasret ölen Dona Leocadia'nın anısını canlı tutmak ve zalimleri lânetlemek için bir şiir yazdım.

Bu şiirimi, oğlunu kurtarmak için dünyayı kapı kapı dolaşmış o soylu Senora'nın mezarında okudum. Şiirim ölçülü başlıyordu:

Senora, Amerika'mızı sen yücelttin, yücelerin yücesi yaptın.
Sen ona dev suların köpür köpür aktığı tertemiz bir nehir armağan ettin:
İnsancıl kökleri olan koskoca bir ağaç armağan ettin, sen ona:
Engin yurduna lâyık bir erkek evlât.

Fakat şiir ilerledikçe Brezilya'lı diktatöre karşı şiddetleniyordu. Bu şiirimi her yerde okudum. Şiir bildiriler ve kartpostallarla bütün Amerika kara parçasını dolaştı.

Bir defasında, yoculuk sırasında Panama'dan geçerken, bir aşk şiirimden sonra o şiiri de okudum. Salon doluydu. Panama kanalının sıcaklığından ötürü her yanımdan terler sızıyordu. Başkan Vargas'ı yerin dibine batıran mısraları okumağa başladığımda gırtlağım kurumuştu. Bir an sustum ve elimin yakınında duran bir bardağa uzandım. Tam o anda, beyazlar giymiş bir adamın kürsüye doğru çabuk çabuk yaklaştığını gördüm. Salonda hizmetli sanıp, bardağı ona uzattım. Doldursun diye. Fakat beyazlar giymiş adam bardağı

kızgınlıkla geri itti ve dinleyenlere doğru sinirli sinirli: "Ben Brezilya büyükelçisiyim," diye bağırdı. "Protesto ederim! Çünkü Prestes sıradan bir suçludur..."

O sözleri duyan bütün salon çılgınca ıslıklamağa başladı. Kara ırktan bir üniversiteli, kocaman bir kaya gibi salonun ortasına fırladı, ellerini büyükelçinin gırtlağına uzattı uzatacak, kürsüye giden yolu kapadı. Diplomatı korumak için hemen koştum ve resmi kişiliğini daha fazla tehlikeye koymadan salondan ayrılmağa razı ettim.

Bu olup bitenlerden sonra, halkın sevincine katılmak için, İsla Negra'dan Brezilya'ya yolculuğum Brezilya'lılara çok olağan geldi. Sao Paolo'nun Pacaembu stadyumunu dolduran kalabalığı görünce müthiş heyecanlandım. Çünkü 130 bin kişi toplanmıştı. Stadyumun koskoca alanında insan kafaları birer nokta gibiydi. Yanımd a duran ufak tefek Prestes, az önce mezarından çıkmış ve büyük olay için zarif giyinmiş bir Lazarus etkisini bırakmıştı bende. Cılız yapılıydı ve saydam denilecek kadar ak bir teni vardı; uzun süre tutuklu kalmış kişilerde görülen olağanüstü bir solukluk. Soru dolu bakışları, gözlerini çevreleyen kara halkalar, incecik yüz çizgileri, saygı uyandıran ciddi davranışları, ömrünün kahramanca harcanmış yıllarını dile getiriyordu. Fakat konuşması, zaferi elde etmiş bir general gibi rahat ve sakind i.

Bir kaç saat önce yazmış olduğum şiiri onun şerefine okudum. Jorge Amado şiirimin tek bir sözünü değiştirmiş "albaniles" (duvarcılar) sözünü Portekizce "pedreiros" yapmıştı.

Korktuğum gibi olmadı ve İspanyolca okuduğum şiiri, stadyumu dolduran halk yığını anladı. Şiirimin ağır ağır okuduğum her mısrasını, Brezilyalılar çılgınca alkışladılar. Bu alkışlar şiirlerim üzerinde büyük yankılar yaptı.

Mısralarını yüzotuzbin kişi önünde okuyan bir şair, değişmesin olamaz. Böylesine bir deneyden geçen şair, eskisi gibi değil, daha başka yazar.

Efsane kişisi Luis Carlos Prestes'le en sonunda yüzyüze gelmiştim. Dostlarından birinin evinde buluştuk. Bütün yüz çizgileri, ufak tefek vücut yapısı, ince endamı, saydam bir kâğıdı andıran solgun teni ona bir minyatürün zarifliğini veriyordu. Sözleri de, hattâ belki düşünceleri de, onun bu dış görünüşüne uyar gibiydi.

Çekingenliğinin sınırları içinde bana pek dostça davrandı. Biz şairlerin sık sık karşılaştığı dostça davranışlar, yetişkinlerin çocuklarla konuşurken o biraz şefkatli, biraz çekingen ve üstten bakan davranışlarını hatırlatır.

Prestes, bir hafta sonrası için beni öğle yemeğine çağırdı. İşte bu arada başıma geldi o felâket. Ya almyazım gereği, ya da sorumsuzluğumdan.

Portekizce'de, haftanın günleri için cumartesi pazar gibi kelimeler bulunmasına rağmen, günler için pazartesi, salı, çarşamba ve daha başka deyimler kullanılmaz. Şeytanın bile aklında kalınıyacak O'Segunda feira', 'terça feira', 'quarta feira', deyimleri kullanılır. Hem de 'primera feira' atlanılarak. İşte ben bu 'feira'ları, haftanın hangi günü çağrılı olduğunu bilemeden birbirine karıştırdım.

Güzel Brezilyalı kadın arkadaşımla kumsalda birkaç saat geçirirken, Prestes beni yarın öğle yemeğine bekliyor, diye düşünüyordum hep. Prestes beni, 'terça feira' günü hazır yemek masası başında boşyere beklemiş olduğunu kumsalda bulunduğum sırada ancak 'quarta feira' günü anlıyabildim. Prestes beni heryerde aramış, fakat nerelerde sürttüğümü öğrenememişti. Dünya zevklerinden elini çekmiş Prestes, Brezilya'da pek güç elde edilen şaraplar hazırlatmıştı. İkimiz başbaşa yemek yiyecektik.

Bu olayı her hatırlayışımda utancımdan ölmek isterim. Ömrüm boyunca çok şey öğrendim ama, Portekiz dilinde bir haftanın gün adlarını öğrenemedim.

CODOVİLLA

Santiago'dan ayrılırken Vittorio Codovilla'nın benimle görüşmek istediğini öğrendim. Görmeğe gittim de. Onunla her zaman iyi dost kaldık. Ölümüne kadar.

Codovilla, III. Enternasyonalin adamıydı ve zamanının her çeşit yanılmalarıyla yüklüydü. Kişiliğe aşırı bağlıydı. Otoriterdi ve hep haklı olduğunu sanırdı. Kararlarını yürütmesini ve başkalarının isteğine tereyağını bıçakla keser gibi sokulmasını bilirdi. Bütün toplantılara telâşlı gelir ve bütün sorunları düşünüp taşınarak çözümlemiş etkisi uyandırırdı. Başkalarının görüşlerini sadece naziklik gereği ve biraz da sabırsızlıkla dinleyen bir hali vardı. Çünkü hemen arkasında o dediği dedik görüşlerini açıklardı. Yorulmak bilmeden çalışırdı ve arkadaşlarını da kendisine ayak uydurmağa zorladı. O günler politika düşüncesinin büyük bir makinası sanmışımdır onu hep.

Bana karşı her zaman olağanüstü bir anlayış göstermişti. Ülkesinden buralara göç etmiş ve burjuva hayatında hesaplı kitaplı davranan bu İtalyan, aşırı insalcıldı ve büyük bir sanatçı sezgisine sahipti. Kültür insanlarının yanılmalarını ve zayıf yanlarını bu yeteneği sayesinde anlamağı biliyordu. Fakat bu yanı, politika hayatında kıyasıya kötü davranmasına engel olmuyordu. Codovilla, Prestes'le görüşmemi istiyordu. Bunun bir görev olmadığını söylerken —kişiliği gereği kendinden güvenli görünmesine rağmen— tasalandığını farketmiştim.

Pacaembu stadyumunda yapılan toplantıdan sonra Prestes'le uzunuzun görüştüm. Böylesine apayrı, birbirinin tam karşıtı iki erkek düşünülemezdi. İri yarı ve heyecanlı bir insan olan İtalyan asıllı Arjantinli, bütün odayı, bütün masayı, bütün çevreyi doldurur gibiydi. Ufak tefek ve bir keşişten farksız Prestes, öylesine zayıf görünüyordu ki, en hafif bir rüzgâr onu pencereden sokağa atıverecek sanırdınız.

Fakat bütün bu ayrı yanlarına rağmen her ikisinin aynı sertlikte olduğunu anladım.

Bir sorumu cevaplıyan Prestes: "Arjantin'de faşizm yoktur," dedi. "Peron, bir Caudillo'dur, faşist önderi değildir. Nerde kahverengi gömlekliler? Nerde kara gömlekliler? Faşist milisler nerede? Hem yanılıyor da Codovilla.

Böylesine apayrı görüşlü iki erkeğin aslında benzer bir yanı vardı. İkisi de baş eğmiyordu. Bunlardan biri, sanırım Prestes, haklıydı bu konuda. Ne var ki, bu eşsiz iki ihtilâlcinin katı görüşleri zamanla, çevrelerini öyle bir havayla sardı ki, katlanılır gibi değildi benim için.

Codovilla'nm çok canlı bir insan olduğunu eklemeliyim. Bir dönem komünizminin aşırı ahlâkçı ve sözüm ona kutsal görünüşüne karşı mücadelesi hoşuma gidiyor. Eski parti günlerimizin büyük Şili insanı Lafertte aşırı bir alkol düşmanıydı. Lafertte, kadın ve erkek partili yoldaşlar arasında evlenme dairesinden geçmemiş sevişme ve sevgilerin her çeşidine de karşıydı.Codovilla, o canlı davranışlarıyla, bizim sınırlı öğretmen görüşlü Lafertte'mizi alan dışı bıraktı.

SADELİĞİN ÖĞRETİSİ

Gabriel Garcia Marquez, o yüce eseri "Yüzyıllık Yalnızlık" kitabından sevişme yerlerinin Moskova'da çıkarıldığını biraz da alınmış olarak, anlatmıştı bana. Yayıncılara: "Çok fena oldu," dedim. Verdikleri cevap: "Kitap bundan ötürü değerinden hiç yitirmedi," oldu. O parçaların kötü niyetle çıkarılmadığına inanmıştım. Fakat çıkarılmıştı ya.

Bu gibi şeyleri nasıl yoluna koymalı? Sosyolog yanımın hiç bulunmadığını hep bilirim. Kapitalizme karşı duyduğum antipatiden ve sosyalizme beslediğim güvenden gayrı insanların o inatçı çekişmelerinin pek azını anlıyorum. Hem de gittikçe daha azını.

Biz bugünün şairleri, seçmek zorundayız. Seçeceğimiz şey gül tarhlarında değildi. Korkunç ve haksız savaşlar, paranın gittikçe artan baskısı, ilerleyişini ve bütün haksızlıkları avucumun içinde gittikçe dapa apaçık görüyorum. Koşullu "özgürlük" seks konuları, zorbalık, aylık taksitlerde kolayca ödenebilecek sevinçler, eskimiş sistemin çekici tuzaklarıdır.

Günümüzün şairleri bu çıkmazdan kurtulmak için bir çıkar yol aradı. Kimi şairlerimizi mistisizme, ya da sağduyu rüyasına sığındılar Başkaları gençliğin o kendiliğinden ve yıkıcı gücüyle büyülendiler, onlarla yaşıyan insanlar oldular. Günümüzün savaşçı dünyasında böyle bir denemenin hep önleyici ve korkunç acılara götüreceğini hiç düşünmeden.

Ben partimde, başbuğluktan, madde çıkarlarından çok uzaklarda kalabilmiş bir grup sıradan insan buldum. Ortaklaşa saygı duygusunun, yani, haktanırlık uğrunda savaşan namuslu insanlar tanımış olduğumdan pek mutluydum.

Şili halkı, benim halkım için büyük zaferler kazanmış olan benim partimle bir çekişmem, bir sorunum olmadı hiçbir zaman Daha ne söyleyebilirim? O arkadaşlarım kadar sıradan, onlar kadar dirençli ve altedilmez olayım isterim sadece. Alçakgönüllü olmayı öğrenmenin sınırı yoktur. İnsan acılarını paylaşmamak için kuşkuculuğun arkasına gizlenmiş olan bireysel gurur duygusu bana hiç birşey öğretmiş değildir.

Fidel Castro, Havana'ya büyük bir zaferle girişinden iki hafta sonra, kısa bir süre için Caracas'a geldi. Venezuela hükümetine ve halkına kendisine yaptıkları yardım için teşekküre gelmişti. Bu yardım, Castro kuvvetleri için silâh gönderilmesiydi ve (az önce seçilmiş başkanı) Betancourt tarafından değil, daha önceki başkan amiral Wolfrangı Larrazbal tarafından yapılmıştı elbette. Larrazbal, Venezuela'(da solcuların dostuydu ve Küba'dan gelen dayanışma dileğini yerine getirmişti.

Venezuelalıların, Küba devrimini zafere ulaştırmış genç Castro'ya gösterdikleri içten heyecana benzer bir başka politika karşılaşmasını hatırlamıyorum. Fidel, Caracas'ın kalbi sayılan büyük "El Silencio" alanında dört saat aralıksız konuştu. Ayakta ve hiç kıpırdamadan uzun söylevi dinliyen ikiyüz bin kişiden biri de bendim. Benim için de, daha birçokları için de, Fidel'in konuşması bir inanç açıklayışıydı. Onu böylesine kalabalık bir dinleyici yığını önünde konuşur görünce, Lâtin Amerika ülkeleri için yeni bir çağın başladığını kavramıştım. Dilinin yeniliği hoşuma gitmişti. En usta politikacılar ve işçi önderleri, anlamlı ve geçerli konuşsalar da, sözleri aşınmış ve tekrarlanmaktan gücünü yitirmiş formülleri sakız gibi çiğner dururlar. : Fidel formüllerden hiç hoşlanmıyordu. Dili çok olağan ve öğreticiydi. Konuşurken ve öğretirken kendisi de öğreniyora benzer bir hali vardı.

Başkan Betancourt toplantıda yoktu. Hiç bir zaman sevilmediği Caracas'lıların karşısına çıkmaktan ürkmüş olmalıydı. Fidel Castro konuşmasında onun adını her tekrarlayışta, bir ıslık ve yuuh konseri başlıyor ve Kübalı gençler önder el hareketleriyle bunu önlemeğe çalışıyordu. Başkan Betancourt ile Küba'nın önderi arasında kesin düşmanlık o gün başlamış oldu. Fidel, o sırada ne Marksist, ne de komünistti; sözleri bu politika anlayışından çok uzaktı. Fidel'in konuşması, atak ve gözkamaştırıcı kişiliğiyle yığında uyandırdığı hayranlık, Caracas'da kendisini dinliyenlerde uyandırdığı heyecan, söz ebeliklerine, komisyonlara ve gizli kararlara bağlı eski biçim bir politikacı olan Betancourt'u gölgelemişti. O tarihten sonra da, başkan Betancourt, uzaktan yakından Fidel Castro'ya da, Küba devrimi kokan herşeyi müthiş bir kızgınlıkla kovaladı.

O gün toplantıdan sonra şehir dışında bir gezintide bulunduğum sırada motosikletliler çıka geldiler ve Küba büyük elçiliğinin

çağırısını getirdiler. Beni bütün gün aramışlar ve en sonunda bulmuşlardı. Kabul resmi aynı gün öğleden sonraydı. Öylesine çok kişi çağrılmıştı ki, salonlar ve bahçelerden taşıyordu. Dışarda halk, elçilik binasını adeta sarmıştı. Büyük elçiliğe giden caddelerden geçmek güçtü.

İnsanlarla tıka basa dolu salonlardan ve havaya kaldırılmış kokteyl kadehleri tutan kolların oluşturduğu bir galeriden adım adım geçtik. Birisinin yol göstericiliğiyle ve bir sürü koridorda yürüyüp merdivenler tırmanarak bir başka kata çıktık. Orada bizi Fidel'in yakın arkadaşı ve sekreteri Celia'nın beklediğini görünce şaşırdık. Beni yan odaya aldılar. Bir bahçıvanın, bir şoförün odası kadar sade döşenmiş bir yatak odasına. Bir yatak vardı. İçinden az önce birisi kalkıvermişe benziyordu. Karyola örtüsü buruş buruştu. Yere bir yastık düşmüştü. Köşede küçük bir masa. Hepsi bu kadar Komutanla buluşmam için bu odadan geçirilip, küçük ve sevimli bir salona götürüleceğimi sandım. Hiç de böyle olmadı. Kapı birden açıldı ve Fidel Castro'nun iri yarı vücudu kapı ağzında görünüverdi.

Benden bir baş daha uzundu. Çabuk adımlarla yanıma yaklaştı ve: "Hallo, Pablo," diyerek beni kucakladı; uzun bir süre kolları arasında kaldım.

Sesinin ince, hattâ çocuksu olmasına pek şaştım. Fakat genel görünüşüne de uygun düşüyordu ses tonu. Fidel, büyük bir erkek değil, büyük bir çocuk izlenimi bırakmıştı bende. Bacakları çekilip boyu uzatılıvermiş, fakat çocuk yüzü ve teni terlemiş gençlik sakalı hiç değişmemiş gibiydi.

Kucaklamasını birden yarıda bıraktı. Elektriklenmiş gibi kalakaldı. Sonra arkasını dönüp odanın köşesine gitti, kesin bir kararla. Ben hiç farkında olmadan bir basın fotoğrafcısı usulca içeri girip, makinasını odanın o köşesinden bizlere yöneltmişti. Fidel bir sıçrayışta onun yanındaydı. Adamı yakasından tutup sarstığını gördüm. Fotoğraf makinası yere düştü. Fidel'in yanma gittim ve kolunu yakaladım. Boşyere korunmağa çalışan ufak tefek fotoğrafçının halinden pek korkmuştum. Fakat Fidel onu tuttuğu gibi kapı dışarı etti. Sonra bana döndü gülerek ve fotoğraf makinasını yerden alıp yatağın üstüne fırlattı.

Olaydan bir daha söz açmadık, bütün Amerika için çalışacak bir basın ajansı olanaklarını konuştuk. Prensa Latina ajansı sanırım o görüşmemizden doğdu. Sonra, her birimiz yan kapılardan geçerek, kabul resmine döndük.

Bir saat sonra ben ve Matilde, büyük elçilikten ayrılırken, fotoğrafçının korkulu suratı ve odaya habersizce sokuluvermiş

adamın varlığını arkasına bakmadan hisseden gerilla önderinin bir içgüdü çabukluğuyla davranışı aklıma geliverdi.

Fidel Castro ile ilk kez böyle buluştuk. Fotoğrafımızın çekilmesini neden istememişti? Bu kaçınmasında bir politika sırrı var mıydı? Buluşmamızın gizli kalması gerektiğini bugüne kadar anlamış değilim.

Che Guevara ile ilk buluşmamız ise çok daha başkaydı. Havana'daydı. Sabahın birine doğru çağırısını almıştım. Beni Ekonomi ve Maliye Bakanlığı makamında görmek istiyordu. Çok iyi hatırlamaktayım. Gece yarısı beklemesine rağmen ben geciktim. Bir sürü resmi toplantıda bulunmam ve başkanlıketmem gerekmişti.

Che çizme ve savaş urbası giymişti. Kemerinde tabancalar vardı. Giyimi büronun havasına uymuyordu.

Che esmerdi. Ölçülü konuşuyordu. Pek belli bir Arjantinli şivesiyle Açıkhavada, ovalarda ve iki çoban püskülü çalısı arasında konuşmaların adamıydı. Kısa cümleleri bir gülümseyişle sona eriyordu. Yorumu havada bırakmak ister gibi.

Benim "Büyük Türkü" şiirim üzerine söylediklerinden hoşlanmıştım. Geceleri Sierra Maestra dağlarında bunu gerillalara da okuduğu oluyordu. Şimdi, o tarihten dört yıl sonra, şiirlerimin ona ölümde arkadaşlık ettiğini düşününce titriyorum. Regis Debray'ın kitabından öğrendim: Bolivya dağlarında en son anma kadar arka çantasında iki şey taşımış hep. Bir aritmetik defterini ve benim "Büyük Türkü" şiir kitabımı.

O tanışma gecesi bana söylediği şeye iyice şaşmıştım. Ama başına gelenleri biraz açıklar sanırım. Bakışları, gözlerim ve banka odasının karanlık penceresi arasında gidip geliyordu. Küba'ya bir kuzey Amerika saldırısı olasılığını görüşüyorduk. Havana sokaklarında stratejik yerlere kum torbaları konulmuş olduğunu görmüştüm. Che, birden şöyle dedi:

"Savaş... Savaş... Biz her zaman savaşa karşıyız... Fakat bir kez savaş edince, savaş etmeden yaşayamaz bundan böyle. Her an savaşa dönmek istiyoruz."

Yüksek sesle düşünür gibi konuşuyordu. Kendisi için ve benim için. Gerçekten dehşete kapılarak dinliyordum. Savaş için bir gözdağıydı, kaçınılmaz bir alınyazısı değil.

Ayrıldık birbirimizden ve onu bir daha hiç görmedim. O tarihten az sonra Bolivia ormanlarından onun savaşı patlak verdi.verdi ve trajik ölümü bunu izledi. Fakat benim gözümde Guevara, yürekli savaşlarında silâhlarının yanında şiire de küçük bir yer ayıran bir duygu insanı hâlâ.

Lâtin Amerika'da "Umut" sözü hoşa gider. "Umut kara parçası sözü hoşumuza gider,' demesini pek severler. Milletvekili, senatör ve başkan adayları 'Umut adayı' derler kendilerine.

Gerçekte ise bu umut, vadedilen cennete benzer, bir ödeme sözverişidir. Yerine getirilmesi gelecek seçim dönemine, gelecek yıla, ya da gelecek yüzyıla ertelenir.

Küba devrimi patlak verince milyonlarca Güney Amerikalı hiç beklenmedik bir uyanış anı yaşadılar. Kulaklarına inanamıyorlardı. Düşüncelerindeki umutla umutsuzca yaşamış bir kara parçasının kitaplarında böyle birşey yazılı değildi.

O güne kadar kimselerin tanımadığı bir Kübalı olan Fidel Castro, umudu el ve ayaklarından yakalayarak uçup kaçmasını önlüyor, kendi masasına. yani Amerika halkının masasına ve evine getiriyordu. O günden beri bizler de, şimdi gerçekleşmiş olan 'Umut' yolunda epeyce yol aldık. Ne var ki, hayatımız bir pamuk ipliğine bağlı. Pek güçlü ve pek sömürücü bir komşu ülke, Küba'yı bütün umutları ve başka her şeyiyle birlikte ezip yutmak istiyor. Amerika'da halk yığınları hergün gazete okuyor, her akşam radyo dinliyor ve hoşnutluklarından iç geçiriyor. Küba ise varlığını sürdürüyor. Bir gün daha. Bir yıl daha. Bir beş yıl daha. Umudumuzun başını koparamadılar. Umudumuzun başını koparamayacaklar.

KÜBALILARIN MEKTUPLARI

Aralarında pek çok dostum bulunan Perulu yazarlar, ülkelerinde bana resmi bir nişan verilmesi için direniyorlar. Nişanları her zaman biraz gülünç bulduğumu gizlemeyeceğim. Sahip olduğum az sayıda nişanı göğsüme hiç de severek takmış değilim. Yaptığım resmi işler, konsolosluk çalışmaları gibi görevler ve sıradan işler içindi, o nişanlar. Yolculuğum sırasında Lima'dan geçerken "Aç köpekler" romanının büyük yazarı ve o tarihte Peru yazarlar birliği başkanı Ciro Alegria, yurdunda bir nişan almam için pek ısrar etmişti.

"Macchu Picchu Tepeleri" şiirim bir bakıma Peru hayatını yansıtır. Büyük yapıların büyük taşları gibi yarı uykuda duyguları o şiirimin mısralarında dile getirmeği başarmıştım belki! Bir mimar olan Peru başkam Belaunde'de, hem dostum, hem okurumdu.

İhtilâl, sonradan onu ülkeden uzaklaştırıp Peru'ya tarih yolunda

beklenmedik sağlamlıkta bir hükümet armağan etmiş olsa da, mimar Belaunde'nin bir yandan çok dost bir insan olduğuna, bir yandan da —onu korkunç gerçeklerden uzak tutan, onu pek sevdiği halkından uzaklaştıran— epeyce hayal ürünü görevlere bağlı kaldığına hala inanmaktayım.

Nişan vermelerini kabul etmiştim. Fakat konsolosluk hizmetlerimden ötürü değil elbette. Bir şiirim için. Bundan başka —hiç de azınsanmayacak bir neden— Şili ve Peru halkları arasında iyileştirilmesi gereken yaralar vardır daha. Geçmişin kanlarını dindirmek için sporcuların ve diplomatların çabası yeterli değildi. Şairler, hem de çok sayıda şair katılmalıydı. Çünkü şairlerin ruhu, öteki ölümlülerden daha az sınırlıdır.

O tarihlerde Birleşik Amerika'da bir yolculuk yapıyordum. Milletlerarası Pen Club'un bir kongresi için. Çağrılı kişiler arasında dostlarım Birleşik Amerikalı Arthur Miller, Arjantinli Ernesto Sabato ve Victoria Ocampo, Uruguaylı tenkitçi Emir Rodriguez Monegal, Meksikalı yazar Carlos Fuentes vardı. Avrupa'nın hemen bütün sosyalist ülkelerinden de yazarlar katılıyordu.

Birleşik Amerika'ya vardığımda öğrendim, Kübalı yazarlarında çağırılı olduğunu. Pen Club'dekiler, Carpentier'nin gelmemiş olduğuna pek şaştılar ve benden bu durumun aydınlığa kavuşturulmasını dilediler. New York'taki Prensa Latina ajansı muhabirine Carpentier için başvurup, bir haber getirmesini istedim. Prensa Latina aracılığıyla gelen cevap şöyleydi:

"Çağrı mektubu geç geldiğinden ve Amerikan vizesi hemen alınamadığı için Carpentier yola çıkamıyordu.

Bu haberde bir yalan vardı. Vizeler üç ay önce verilmişti. Çağrıyı üç aydır Kübalılar da biliyordu. Bütün bunlar, en son dakikada ve yüksek düzeyde bir bahane kararlaştırılmış olduğunu gösteriyordu.

Olağan görevlerimi yerine getirdim. New York'taki ilk şiir matinemi yaptım. Salon öylesinedoluydu ki, yer bulamadıkları için dışarda kalmış bir kaç bin kişi dinlesin diye, tiyatronun kapısına televizyon yerleştirilmişti. Sömürüye karşı aşırı vurgulu şiirlerimin Kuzey Amerikalı halk yığınlarında derin yankılar uyandırmasına pek heyecanlandım. Washington ve California'da da üniversitelerin ve sıradan dinleyenlerin sömürüyü lânetliyen sözlerimi onaylamasından çok şey öğrendim. Halklarımızın Kuze Amerikalı düşmanlarının Kuzey Amerika halkınında düşmanları olduğunu çok yakından görüp anladım.

Bir iki gazetenin benimle röportaj yapmasına razı olmam gerekti. Birleşik Amerika'da oturan Lâtin Amerikalıların yayınladığı

İspanyolca Life dergisi, görüşlerimi süsledi ve makasladı. Düzeltmeleri için yaptığım dileği umursamadılar. Pek önemli şeyler olmadığını ileri sürdüler. Vietnam Amerikan zencilerinin önderi üzerine sözlerimi. Benimle o röportajı yapmış olan gazeteci, yazının sansür edildiğini yıllarca sonra doğruladı.

Kuzey Amerikalı yazar meslektaşlarımı onurlandırmak için yaptığım bir ziyarette, bana Amerika'ya giriş vizesi verilmesi için büyük baskı yapmış olduklarını öğrendim. Sanırım, bana giriş vizesi verilmezse, Şili'liler Pen Club'u kapatır, diye gözdağı vermişlerdi Dış İşleri Bakanlığına. Kuzey Amerika şiirinin çok saygıdeğer bir kişisi olan ve bir kaç ay sonra da ölen, oldukça yaşlı kadın şair Marianne Moore, kendisine nişan verilme toplantısında heyecanla söz almış ve şairlerin ortak çabayla bana giriş vizesi sağlamalarından duyduğu sevinci belirtmişti. Heyecanlı ve dokunaklı sözlerinin çılgınca alkışlandığını anlatmışlardı bana.

Fakat bilinen ve akıl almaz olan birşey var. Şiir ile politik etki yapmaktan başka amacı olmayan ve Küba devrimini savunmak, desteklemek için büyük ölçüde yararlandığım o yolculuktan Şili'ye dönünce, Kübalı yazarların herkesce bilinen o kötü mektubunu aldım. Beni yaltaklanmak ve ihanetle suçluyorlardı. Beni suçlamalarının anlatım biçimlerini şimdi pek hatırlamıyorum. Fakat şu kadarını söyleyebilirim ki, kendilerini devrimin öğretmenleri ve solcu yazarları yöneltecek ölçülerin davulcusu biliyorlardı. Benim şairliğimi, toplum ve ihtilâl eylemlerimi düzeltme hakkını buluyorlardı. Kendilerinde, Utanmazca bir kendini beğenmişlik ve keyifle. Macchu Picchu şiirlerim için aldığım nişan, Pen Club kongresine katılmam, açıklamalarım ve konuşmalarım, Kuzey Amerika sistemine karşı arslanın ininde yönelttiğim sözler ve davranışlar... Evet bütün bunlar, az önce sözünü ettiğim yazarlarca kuşkuyla karşılanıyor, değiştiriliyor, ya da büsbütün inkâr olunuyordu. Çoğu ancak pek yakın bir tarihte devrimci kampa ulaşmış, çoğu yeni Küba devletinden doğru yanlış para alan yazarlarca.

Böyle hakareketler dolu bir paçavra, yazarlar ve sanatçılar derneğinin sözümona kendiliğinden toplanmış imzalarla şişirilmişti. Görevlendirilmiş demek, Havana sokaklarını baştan aşağı dolaşıp bütün birliklerin, müzikçiler, dansözler ve plâstik sanatçıların imzalarını toplamıştı. Küba'nın eli açık ev sahipliğinden yararlanan konuklar olarak lüks otelleri dolduran çok sayıda sanatçı ve yazarın da imzası gerekli görülmüş ve sağlanmıştı. O hiç de haklı olmayan yazının altında adları ve imzaları basılı yazarlardan birkaçı sonradan

bana: "Ben bunu hiç bir zaman imza etmedim. Hiç bir zaman benim olmıyan imzamı gördükten sonra öğrendim yazılı olanları," diye gizlice haber göndermiş. Juan Marinello'nun bir dostu, yazının kendi bilgisi dışında yayınlandığına beni inandırmak istemişti. Fakat bunu hiç bir zaman, kontrol edebilmiş değilim. Başkalarında bunu kontrol edebilmiştim.

Bu olay, bir yün yumağı, kardan bir top, ya da ideolojik bir ihanettir; fakat bir çığ gibi büyümesi gerekiyordu. Paris'te ve öteki başkentlerde özel ajanslar kuruldu. Bu yalanla dolu mektubu bol sayıda yaysınlar diye. Bu mektuplardan binlercesi gönderildi. Hemde Madrid'den postalanarak. Her alıcıya yirmilik otuzluk tomarlar halinde Franco pullarıyla bezenmiş bu mektupları alıp, Neruda'nın karşı devrimci olarak suçlandığını okumak çok kötü bir şakaydı.

Bu olup bitenlerin neden ötürü yapıldığını söylemek bana düşmez. Politika kalpazanları, ideolojik zayıflıklar, edebiyatçı öfke ve kinleri, ya da belirsiz başka duygular, bir çok insanın tek bir kişiye karşı böylesine bir meydan savaşına yol açmış olabilir. Sonradan bana anlattıklarına göre o heyecanlı yazarlar ve imza toplayıcıları, yazar Roberto Fernandez Retamar, Edmundo Desmoes ve Lisandro Otero'ymuş. Desnoes ve Otero ile tanıştığımı ya da eserlerini okuduğumu hatırlıyamıyorum. Fakat Retamar'la, evet. Havana'da ve Paris'te arkamı bırakmaz ve hep yaltaklanırdı. Eserlerim üzerine açıklamalar ve övgü yazıları yayınladığını söyler dururdu. Oysa, ben ona hiç bir zaman değer vermemiş, çağımızın edebiyat ve politika alanında yeni sivrilmişlerden biri gözüyle bakmıştım.

Eylemci bir devrimci olan beni böylece sarsabileceklerini, ya da yıkabileceklerini hayal etmişlerdi belki! Fakat parti merkez komitesinde olay için ilk kez konuşmak üzere Şili'de Santiago'ya geldiğimde parti hiç değil politika açısından kesin bir görüşe sahipti. Bana: "Şili partimize karşı yöneltilen ilk saldırı," dediler.

O tarihte ciddi görüş ayrılıkları vardı. Venezuela'lı, Meksikalı ve daha başkaları ideoloji açısından Kübalılar tartışıyordu.

Şili'de parti, en başarılı mücadelesi için kısa bir süre önce tesis edilen Recabarren madalyasının genel bir törenle bana verilmesini kararlaştırdı.

Bu çok yerinde bir cevap oldu. Parti o tarihte görüş ayrılıklarını zekice gidermiş ve uyuşmazlıkları aramızda incelemek üzere ilkelere bağlamıştı. Zamanla her çeşit anlaşmazlığın gölgesi uzaklaştırıldı. Tam bir anlaşma ve kardeşçe ilişkiler sağlandı.

Bana gelince, ben hep o "Yiğitler destanı" şairi kaldım. Bu kitap hâlâ pek hoşuma gider. Küba devrimi şerefine bütün bir kitap sunmuş ilk şair olduğumu bu olaydan ötürü unutacak değilim.

Devrimlerin ve özellikle devrim adamlarının arada bir yanılmalar ve haksızlıklar yapabileceğini elbette anlayışla karşılarım. İnsanlığın yazılı olmayan yasaları, devrimcileri ve karşı —devrimcileri aynı ölçüde kapsamına alır. Yanlış yapmıyan insan yoktur. Bir davada küçücük ve çok önemsiz bir nokta, davanın yüceliği karşısında hiç de önem taşımaz. Küba devriminin, Küba halkının ve soylu baş aktörünün türküsünü söylemekten, onları sevmekten ve saymaktan vazgeçmiş değilim.

Ne var ki, herkesin zayıf yanları vardır. Benim de pek çok var. Sözgelişi ben, başını hep dik tutmuş devrimci bir mücadeleci olarak beslediğim onurdan hiç bir zaman vazgecmem. Hâlâ aşağılık saydığım o mektubu bilerek ya da bilmiyerek imzalamış olanlara gelecekte de işte bundan ötürü elimi vermiyeceğim.

Sevgili, Acımasız Vatan

Eski anarşistler sıkışık anlarında kapitalizmin rahat durumuna kaçıp sığınırlar. Günümüz anarşist dostları da yarın böyle davranacaktır. Bu rahat yapıya, politika çetecileri, sollara göz kırpanlar ve yalancı bağımsızlar da sığınır. Şiddetten yana kapitalizm, komünistleri baş düşmanı bilir ve onların nişancılığı hedefi hemen hiç şaşmaz. Bütün bu bireyci başkaldırıcılar, şu, ya da bu yoldan, irticaın keskin aklı, ya da yaltaklanmalarıyla okşanırlar, şımartılırlar. İrtica, onlara kutsal ilkelerin kutsal savunucuları gözüyle bakar. Gericiler, bir toplumda değişme tehlikesinin bireyci başkaldırıcılardan değil, örgütlenmiş yığınlardan, yerleşmiş sınıf bilincinden geleceğini bilir.

Bütün bunları İspanya iç savaşı sırasında apaçık gördüm. Belirli antifaşist gruplar, Hitlerci ve Franco'cu kuvvetlerin Madrid'e yürüyüşleri önünde, karnavalların maskeli oyunlarına benzer davranmaktaydı. Barselona'da arslanlar gibi döğüşen Durutti ve Katalonyalıları bu yargı dışında bırakıyorum elbette.

Fakat casuslar, aşırılıktan yana olanlardan bin kez daha zararlıdır. Devrimci partinin mücadelecileri arasında karşı ajanlar, gerici partilerin, ya da yabancı hükümetlerin parayla tutulmuş polis ajanları gizlice sokulur. Bunlardan kimisi kışkırtıcılık olağanüstü görevlerini yerine getirir, ötekiler de büyük bir sabırla gözlemcilik yapar. Azeff'in hikâyesi bu konuda klâsik bir örnektir. Azeff, Çarlık devrilmesinden önce terörcülerin pek çok suikastine katılmış ve birçok kez tutuklanmıştı. Devrimden sonra yayınlanmış olan Çarlık gizli polis şefinin anılarında, Azeff'in her an bir Ochrana ajanı olarak nasıl çalıştığı bütün ayrıntılarıyla görüldü. Bir grand dükün de ölüsüne yol açan bir çok suikaste karışmış bu tuhaf insanın kafasında terörcü ve ajan yan yanaydı.

Tuhaf bir başka olay da, Los Angeles, san Francisco ve bir başka Californiaşehrinde geçti. Mac Carthy saldırganlığı sırasında o çevre komünist partisinin bütün eylemci üyeleri tutuklanmıştı. Yetmiş beş kişiydiler. En küçük özelliklerine kadar numaralanmış, adları kataloğa geçirilmiş ve sayımları yapılmıştı. Fakat lâfı uzatmadan söyleyelim, bu yetmiş beş kişinin polis ajanı olduğu anlaşılmıştı. FBI., kendi hesabına küçük bir "Komünist partisi" kurmak lüksünü göze almıştı. Birbirlerini tanımıyan polis ajanları, aslında var olmıyan bir düşman üzerine heyecan uyandırıcı raporlar yazabilmek

için birbirlerini izlemişlerdi.

Uzun bir tarihi olan ve sadece proleter kökenli insanlarca kurulmuş Şili komünist partisi örgütüne böyle ajanların girmesi her zaman pek güçtü. Ne var ki, Lâtin Amerika ülkelerinin Gerilla örgütleri her çeşit ajana bütün kapıları açtı. Çok yeni olan ve hiç bir aracı olmadan girilebilen bu örgütler, casusların ortaya çıkarılmasını, maskelerinin düşürülmesini güçleştiriyordu. Kendi gölgelerinden bile korkan gerilla önderlerinin hep kuşkuda yaşaması bundan ötürüydü. Tehlikeleri göze almak eğilimi, Lâtin Amerika ülkelerini sarıvermiş, bir bakıma romantik ve düzensiz Gerilla kuramcılarını yüreklendiriyordu sadece. Bu dönem, Ernesto Guevara'nın katledilerek kahramanca ölümüyle belki de sona ermiştir. Fakat kuramcılar, yarının devrimci halk hükümetinin kapitalizmin sömürdüğü yığınlar değil, ayaklanacak silâhlı kuvvetler gerçekleştirecek görüş ve kanıtlarıyla beslediler Lâtin Amerika kara parçasını. Bu yargının kötü sonucu politikada zayıf düşmeler oldu. Büyük Gerilla hareketleri kimi zaman Che Guevera gibi çok güçlü bir politika önderine sahip olsa da, böylesi, bir rastlantıdan ya da bir istisnadan öteye geçmez. Bir gerilla örgütünden hayatta kalanlar, sadece aşırı yürekli oldukları, ölüm karşısında daha mutlu olabildikleri için, bir proleter devletini yönetemezler.

Şimdi, kendi başımdan geçen bir olayı anlatacağım. O tarihte Meksika'dan Şili'ye yeni dönmüştüm. Katıldığım politika toplantılarından birinde bir adam yanıma yaklaşıp selâm verdi. Orta boylu biriydi ve bir centilmen örneğiydi. Çok özene bezene giyinmişti. Gözlüğü vardı. Daha bir saygı uyandıran çerçevesiz bir gözlük. Çok sevimli bir kişiliği var izlenimini uyandırıyordu.

"Don Pablo, size yaklaşmağı hiç bir zaman göze alamadım. Hayatta kalmış olmam, size borçlu bulunmama rağmen. Bir tarihte 'Winnipeg' vapuruyla Şili'ye göndererek toplama kamplarından ve gaz odalarından koruduğunuz göçmenlerden biriyim. Katalonyalıyım ve örgüttenim. Burada kendime sağlam bir iş edindim. Falan şirket adına sağlık tesisleri satıcılığı yapıyorum. Şili'nin en önemli şirketlerinden biridir."

Santiago'nun merkezinde güzel bir apartmanda oturduğunu anlattı. Komşusu olan ünlü tenis şampiyonu İgelsias benim okul arkadaşımdı. Sık sık beni konuşurlarmış aralarında. Beni davet edip tanışmamızı kutlamağa geçenlerde karar vermişler. Bu nedenle bugün gelmişti toplantıya.

Katalonyalı, bizim küçük burjuvazinin gerçekten rahat ve iyi

döşenmiş bir apartmanında oturuyordu. Mobilyalar çok güzeldi. Tatlı kahverengi bol tüylü bir Paella vardı yerde. Öğle yemeğinde İgelsias da vardı. Temuco'nun eski lisesini hatırlayıp güldük. Okulun bodrumunda, yarasaların kanatları sürünürdü başımıza. Konuksever Katalonyalı, yemeğin sonlarına doğru. kısa bir konuşma yapıp bana çok güzel iki fotoğraf armağan etti. Birisi Baudela e'indi. ikinci resim de Edgar Poe'nun'du. O pırıl pırıl şair başların. bugün de kitaplığımda saklıyorum elbette.

Günün birinde bizim Katalonyalı'ya inme indi. Ne konuşabiliyor, ne de kımıldanabiliyordu yatakta. Sadece gözleri korkuyla hareket ediyordu; karısına ya da komşusu ve benim yakın dostum tenis şampiyonu İgelsias'a birşey söylemek ister gibi. Karısı, temiz bir geçmişi olan ve önde gelen bir İspanyol cumhuriyetçisiydi. Ne var ki, adam hiç birşey konuşamadan, ya da biraz olsun kımıldıyamadan, öldü.

Apartman, gözyaşları, dostlar ve çelenklerle dolduğunda, komşu tenis şampiyonuna esrarlı bir telefon geldi:

"Ölen Katalonyalı ile yakın dostluğunuzu biliyoruz. Sizi her zaman pek överdi. Dostunuzun anısına önemli bir hizmette bulunmak isterseniz, kasayı açın ve orada duran bir çekmeceyi alın. Üç gün içinde yine telefon edeceğim."

Dul kadın böyle şeylerle ilgilenecek durumda değildi. Dinlemek bile istemedi. Pek üzgündü. Apartmandan ayrılıp Calla Santo Domingo'da bir aile pansiyonuna taşındı. Pansiyon sahibi, direnç örgütünden bir Yugoslav'dı ve politikacı yanı çelik gibi sağlamdı. Dul kadın, kocasının kâğıtlarını gözden geçirmesini ondan diledi. Yugoslav, madeni çekmeceyi kasada buldu ve kolayca açtı. Çekmeceden çıkanlar pek şaşırtıcı şeylerdi. Kilit altında korunmuş, ölü Katalonyalı'nm bir faşist ajanı olduğunu gösteriyordu. Mektup kopyalarında. İspanya'ya gizlice döndükten sonra tutuklanmış, ya da öldürülmüş bir sürü göçmenin adı vardı. Francesco Franco'nun yaptığı hizmetlerden ötürü teşekkür için, Franco'nun el yazısıyla bir mektup bile vardı. Şili kıyılarından ayrılan yük vapurlarının Nazi donanmasınca batırılması için yazılmış raporlar da vardı. Bu kurbanlardan biri de bizim o güzel eski savaş gemimiz —Şili donanmasının gözbebeği— Lautaro'ydu: Tocopilla limanında güherçile yükü ile ayrıldığı sırada batırılmıştı. Bu yüzden on yedi genç deniz subayı canını yitirmişti. Boğularak, ya da yanarak.

Bütün bu cinayetleri beni bir öğle yemeğine davet etmiş olan o gülümser Katalonyalı işlemişti.

BAŞKANLIK ADAYI

1970 yılında bir sabah parti genel sekreteri ve öteki yoldaşlar, İsla Negra'daki sevgili deniz barınağıma geldi. Cumhurbaşkanlığı için şarta bağlı adaylığımı öneriyorlardı. Bu adaylığı halk cephesinin altı yedi partisine önereceklerdi. Herşeyi iyice hazırlamışlardı. Program hükümetin biçimini, ilerde alınacak zorunlu önlemleri ve daha başka herşeyi. Şu ana kadar o partilerin hepsinin kendi adayları vardı ve adaylarından vazgeçmek niyetinde değillerdi. Sadece bizim partinin adayı yoktu. Biz, sol partiler için tek bir adayı, yani halk cephesinin adayını, desteklemeğe karar vermiştik. Ne var ki, kesin anlaşmaya varılamamıştı ve işler böyle yürüyemezdi. Sağ partilerin adayları belli olmuştu ve propaganda başlamıştı. Bizler ortaklaşa bir seçmenlik girişiminde birleşemezsek, müthiş bir yenilgiye uğrıyacaktık. Bu konuda anlaşma sağlanmazsa benim adaylığım seçim sonuçlanıncaya kadar geçerli kalacaktı.

Ötekileri onaya zorlamak yürekli bir davranış olacaktı. İlerde adaylıktan vazgeçmemin kaçınılmazlığı kanısına varınca bu kararımın da kabul edileceği görüşüyle adaylığa razı olduğumu yoldaş Corvalan'a söyledim. İşin aslında, Hıristiyan Demokratların bir kaç adayı dahil, hepsinin de bizim desteğimize ihtiyacı vardı.

Adaylığım Isla Negra'nm o deniz kıyısı sabahında kararlaştırılınca bir yıldırım hızıyla her yere ulaşıverdi. İlle de gelmemi istemiyen hiç bir yer yoktu. Halktan yüzlerce, hatta binlerce erkek ve kadının beni ezercesine öpmesi ve ağlamasına pek duygulanmıştım. Santiago'nun kenar semt insanlarına, Coxuimbo kömür madenleri emekçilerine, bakır madenlerinin ve çöllerin erkeklerine, kucaklarında emzikli çocuklarıyla beni saatlerce beklemiş köylü kadınlara, Bio nehrinden Macellan Boğazının ötelerine kadar yerlerde yaşıyan hiç bir korunmasız insanlarla konuştum, seller gibi yağmur altında, çamurlu yollarda ve sokaklarda, insanları iliklerine kadar donduran buz gibi rüzgârlarda onlara şiirlerimi okudum.

Konuştukça kızıştım. Her kez daha çok insan geliyordu toplantılarıma. Kadınların sayısı gittikçe artıyordu. Hem sevinç heyecanı, hem de korkuyla düşünüyordum: Bu kendinden geçmiş insanların oluşturduğu cumhuriyete sahiden başkan seçilirsem ne yaparım ben? diye. Böylesine şifa bulmaz, böylesine borçluluk duygusunda insanlara. Zira başkan ilk aylarda alkışlanır ve geri kalan beş yıl ve on ayda, haklı, ya da haksız, hırpalanır.

ALLENDE'NİN SEÇİLMESİ İÇİN

Beni çok mutlu kılan bir haber geldi: Allende bütün halk cephesinin en şanslı adayı gösterilmişti. Partimin de onayını alarak adaylıktan çabucak çekildim. Adaylıktan çekildiğimi ve Allende'yi desteklediğimi sevinçli insanlardan oluşmuş çok kalabalık bir topluluğa bildirdim. Büyük toplantı bir parkta yapılıyordu. İnsanlar, her yeri, hatta ağaçları, silme doldurmuştu. Dalların arasından bacaklar ve kafalar görünüyordu. Böylesine çelikleşmiş Şili'lilerin bir benzeri daha yoktur.

Yeni adayı tanıyordum. Şimdiye kadar onunla üç kez dolaşmıştım, Şili'nin çabucak değişiveren uçsuz bucaksız bölgelerinde şiirler okumuş, konuşmalar yapmıştım. Arka arkaya üç kez. Her altı yılda bir. Benim çekişmeli yol arkadaşım hep başkanlık adayıydı. Bu dördüncü kezdi ve başarıyla sonuçlanmalıydı.

Arnold Bennet, ya da Somerset Maugham (bunlardan hangisinin olduğunu iyi hatırlıyamıyacağım) anlatmıştı: Winston Churchil'le bir odada yatmış diye. Odada birlikte geceliyenlerden birincisi, yani o dev politikacı, gözünü açar açmaz ilk iş olarak elini gece masasına uzatıp kocaman bir yaprak sigarası almış ve hiç kimseye aldırmadan tüttürmüş. Böylesine bir şeyi göze alabilmek için taş çağı insanları kadar sağlıklı olmak gerekir.

Allende'nin dayanıklılığı ise kendisiyle dolaşanların hepsinden üstündü. Curchill'e lâyık bir üstünlüğü vardı: canı çekince uyuyabilirdi. Kimi günler Kuzey Şili'nin kurak ve sonsuz topraklarında yolculuk ederdik. Allende, otomobilin bir köşesinde rahat rahat uyurdu. Yolda bir kırmızı noktacık belirirdi birden. Yaklaşınca, erkekli kadınlı on beş yirmi kişinin çocukları ve bayraklarıyla önümüze çıktığı anlaşılırdı. Otomobil dururdu. Allende, tepeden kavuran güneşe ve türküler söyliyen küçük topluluğa alışabilmek için gözlerini oğuştururdu. Onların yanında durup birlikte okurdu Milli marşı. Sonra konuşmağa başlardı. Canlı ve konuşkan. Sonra yine yolculuk başlardı. Şili'nin sonu gelmiyen yollarında sürdürürdük yolculuğumuzu. Allende kolayca uykuya dalıverirdi yine. Her yirmi beş dakikada bir aynı sahne tekrarlanırdı: Bir insan topluluğu bayraklar, türküler, konuşma ve uyku.

Allende, otomobilden trene, trenden uçağa, uçaktan vapura, vapurdan ata binerek binlerce ve binlerce Şili'li önünde yaptığı sayısız toplantıda, yorulmak nedir bilmeden o yüce görevinin

üstesinden gelirdi. Hiç bocalamadan. Onunla birlikte dolaşanların hemen hiç biri ona ayak uyduramazdı. Sonradan Şili başkanı olduğunda, çalışma arkadaşlarından dört, ya da beş kişi, onun acımasız çalışkanlığı yüzünden kalp hastası olduydu.

PARİS BÜYÜKELÇİLİĞİM

Paris'teki diplomatik heyetimizin başına getirilince, böyle boş şeylere heveslenmemin karşılığını yüksek ödeyeceğim demiştim kendi kendime. Bu görevi uzun uzun düşünüp taşınmadan yüklenmiş ve kendimi hayatın gidişine bırakmıştım bir kez daha. Pek çok yıl sıradan ve göstermelik hükümetlerden sonra zaferle işbaşına gelmiş bir halk hükümetinin temsilcisi olmak hoşuma gitmişti. Bunun, aslında, bir çekici yanı da vardı. İspanyol cumhuriyetçilerinin Şili'ye göçünü organize ederken pek çok küçültmelere katlanmak zorunda kaldığım Büyükelçiliğe yepyeni bir saygınlıkla ayak basmak duygusu. Daha önceki Büyükelçilerin her biri benim kovalanmama yardım, etmiş, kötülenmem ve lekelenmem için elinden geleni yapmıştı. Kovalanan kişi kovalayanın koltuğuna böylece oturmuş olacak, onun yemek masasında yiyecek, yatağında yatacaktı ve eski elçilik yapısına dünyanın yepyeni bir havası dolsun diye, pencereleri açacaktı.

Hepsinden güç olan, o yepyeni havayı elçilik binasına sindirmekti. 1971 mart ayında ben ve Matilde yatak odamıza girip de -hayatın tadını çıkarmış, ya da acılar çekmiş olarak bir çok elçinin ve elçi eşinin içinde öldüğü- Yüksek ve çok rahat karyolalara uzanınca, o boğucu salon havası burun deliklerimizi ve gözlerimizi tıkar gibi oldu.

Büyük elçi olmak benim için pek alışılmış şey değildi ve rahatsız bir yanı vardı. Fakat çekiciliği de vardı. Şili bir devrim geçirmişti. Şili'ye özgü bir devrim. Çok tartışılan ve çok incelenen bir devrim. İç ve dış düşmanlar, devrimi yıkmak için pusudaydılar.

Ülkemde yüz seksen yıl hep aynı yöneticiler değişik etiketlerle birbirinin yerini almıştı. Hep aynı şeyi yapmıştı. Yoksulların durumu değişmemişti. İçinde insanların oturamayacağı konutlar. Okulsuz ve kundurasız çocuklar. Zavallı halkım için de zincirler ve sopalar.

Şimdi ise rahat bir soluk alabilir ve türküler söyleyebilirdik.

Buydu yeni görevimde hoşuma giden.

Şili'de bir diplomatın göreve atanması için senatoca onaylanması gerekir. Şili'nin sağcıları, şair olarak beni hep öğmüşler, hatta onurlandırıcı konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmaları mezarımın başında yapmış olmağı elbette daha çok isterlerdi. Elçilik görevimin senatoda oylanmasında ancak üç oyla çoğunluğu alabildim.Sağcılar ve Hıristiyan Partilerin kimi ikiyüzlüleri oylamada beyaz ve kara oylarla bana karşı çıkmışlardı.

Benden önceki büyükelçi çalışma odasının duvarlarını daha önceki meslektaşlarının —hiç bir ayırım yapmadan ve kendini de unutmadan — fotoğraflarıyla donatmıştı. Aralarında bizim Şilili küçük Balzac ünlü Blest Gana dışında bomboş bir sürü kişinin ilginç bir kolleksiyonu. Bu hayalet fotoğrafları kaldırttım ve yerlerine daha sağlam, daha geçerli insanların resimlerini asdırdım. Şili'ye bayrağını, milliyetini ve bağımsızlığını armağan etmiş olan beş kahramanın gravürlerini ve çağdaşlardan da üç kişinin fotoğrafını: Şili cumhuriyetinin ilerici başkanı Aguirre Cerda, partinin kurucusu Luis Emilio Recabarren ve Salvador Allende. Duvarlar böyle daha bir güzel görünüyordu.

Hemen hepsi sağ eğilimli olan Büyükelçilik sekreterlerinin ne düşündüklerini bilmiyordum. Yüzyıllardır ülkenin yönetimi gerici partilerin elindeydi. Tutucu, ya da kıralcı olmıyan bir kişi kapıcılık, ya da hizmetlilerin başı görevine getirilemezdi. Kendileri için 'Özgürlük için devrim' sloganını kullanan Hristiyan Demokratlar ise, eski günlerin gericilerine uygun bir oburluk örneği verdilerdi. Sonraları hemen hepsi yan yana bir çizgide gittiler.

Bürokrasi mekanizması, genel hizmetler daireleri ve heryer, sağcıların memurları, denetçileri ve yargıçlarıyla doluydu. Şili'de Allende ve Halk Cephesi kazanmamış, gibi.

Paris Büyükelçiliği müşavirliğine dostlarımdan birinin —aynı zamanda yazar da olan meslekten yetişme diplomatın — atanmasını bundan ötürü hükümetten istedim. Söz konusu genç diplomat Jorge Edwards'dı. Ülkemin en gerici ve kendilerini yönetme tekeline sahip gören bir aileden olmasına rağmen, partili olmadan soldan yana birisi biliniyordu. Bana herşeyden önce gerekli olan, mesleğini iyi bilen ve güvenilir bir memurdu. Edwards o ana kadar Havana'da işgüderlik yapıyordu. Orada kimi güçlüklerle karşılaştığını duymuştum. Onu yıllardar solun adamı bildiğim için Havana olayını pek önemsememiştim.

Yeni müşavirim Havana'dan epey sinirli geldi ve başından geçenleri anlattı. Her iki tarafında haklı ve her iki tarafın da haksız

olduğu izlenimini edindim. Hayatta her zaman olduğu gibi. Jorge Edwards'ın sinirleri yavaş yavaş yatıştı. Tırnaklarını yemekten vazgeçti, elle tutulur bir uzmanlık, zekâ ve göreve bağlılıkla çalışmağa başladı benimle. İki yıl süren büyük elçiliğimde en iyi arkadaşım, hatta o koskoca yerde politika açısından güvenilir tek memurum oldu.

Kuzey Amerikan şirketi Şili bakırına ambargo konulmasını isteyince bütün Avrupa'yı bir heyecan dalgası dolaştı. Sadece gazeteler değil, televizyon ve radyo kurumları da olayı kaygıyla ele aldılar. Halk çoğunluğu da bizi bilinçle savundu.

Fransız ve Hollanda deniz işçileri, Şili'ye haksız davranışa duyulan öfkeyi göstermek için, bakırları boşaltmaktan kaçındılar. Bu güzel davranış dünyayı heyecanlandırdı. Böylesine dayanışma olayları günümüz tarihini üniversite kürsülerinden daha iyi öğretir.

Daha küçük çapta fakat daha heyecanlandırıcı durumlar ve olaylar da hatırlıyorum. Ambargonun ikinci günü, küçük bir taşra şehrinde oturan sıradan bir Fransız kadını, Şili bakırının savunmasını desteklediğini göstermek için, tutumluluğunun ürünü yüz frangı bize göndermişti. İçtenlikle yazılmış ve küçük şehrin bütün insanları, belediye başkanı, rahibi, işçileri, sporcuları ve üniversitelilerce imzalanmış sevgi dolu bir mektupla.

Şili'deki dostlarımdan, tanışlarımdan, tanımadığım kişilerden yüzlerce mektup ve telgraf geliyordu. Şili bakırını milletlerarası korsanlara karşı savunmak için davranışımdan ötürü kutlayan. Halktan bir kadından da küçük bir paket aldım. Pakette kabak ve yeşil biber ve Avacados armutları vardı.

O sıralarda Şili adı daha bir aydınlığa kavuşmuştu. Varlığını kabul ettirmiş bir ülke olmuştuk. O güne kadar geri kalmış ülkeler yığınında adımız şanımız duyulmazdı. Şimdi ilk kez, özgün bir görünüşümüz vardı. Kendi alınyazımıza bir yön verme savaşımızın yüceliğini hiç kimse görmemezlikten gelemiyordu.

Vatanımda olup biten herşeye, Fransa ve bütün Avrupa, heyecanla katılıyordu. Halk toplantıları, üniversitelilerin toplantıları, her dilde yayınlanan kitaplar, bizi inceliyor, gözden geçiriyor ve portremizi çiziyordu. Hergün, herşey ve her konuda bilgi edinmek isteyen gazetecilerle güç başa çıkabiliyordum. Başkan Allende çok yönlü bir aydındı. İşçi sınıfımızın disiplini ve dayanıklılığı hayranlık uyandırıyor ve övgüyle karşılanıyordu.

Şili'ye gösterilen ateşli heyecan, bakır madenlerimizin millileştirilmesinden ötürü patlak veren çekişme dolayısıyla daha da arttı.

Bunun Şili'nin yeni bağımsızlığı yolunda atılmış dev bir adım

olduğu heryerde kavranımştı. Halk hükümeti, bakır madenlerimizin yurt çıkarına geri alınmasını sağlayarak bağımsızlığımızı hiç bir kaçamağa mahal bırakmıyacak biçimde damgaladı.

ŞİLİ'YE DÖNÜŞ

Şili'ye dönüşümde yeni gelişmelerle caddelerde ve parklarda karşılaştım. O eşsiz Şili ilkbaharımız ağaç yapraklarını yeşile boyamıştı. O sıkıcı eski başkenti'miz yeşil yapraklardan da, insan yüreklerinin sevinçlerinden de yoksundu. Bu gencecik ilkbaharın tazeliğini ciğerlerime doldurdum.

Vatanımızdan uzakta bulunduğumuzda onun kışlarını hiç hatırlamayız. Uzaklarda olmak, kışın getirdiği acıları, hiç bir korunması olmıyan halk tabakalarını ve soğukta çıplak ayakla dolaşan çocukları unutturur. Anılar sanatı, sadece yeşil otlakları, sarı ve kırmızı çiçekleri, milli marşın mavi göklerini canlandırır gözlerimizin önünde. Bu gelişde karşılaştığım güzel mevsim, uzaklarda sık sık hatırladığım görünümdü.

Bir başka gelişim de şehir duvarlarının rengini değiştirmişti. Kin türküleri kaplamıştı duvarları. Toplum düşmanları utanmazca yalanlar saçıyordu. Küba'ya, Sovyetler Birliği'ne, barışa ve bütün insanlığa düşman afişler kaplamıştı duvarları. Kana susamış afişler, kıyımı ve Cakarta olaylarını önceden haber veriyordu. Şehir duvarlarının görünümünü aşağılaştıran yeni gelişim işte bunlardı.

Bu propagandaların anlamını ve genel rengini deneylerimden bilirdim. Hitler'den önceki Avrupa'yı görmüştüm .Hitler propagandasının can alacak yanı tam tamına böyleydi Daha iyi bir yarına karşı bütün yalan dolan kampanyasını, gözdağı verme ve korkunç haçlılar seferini ve bütün kin silâhlarını harekete geçirmek. Bu insanların hayatımızı temelden değiştirmek istediğini sezmiştim. Fakat milli ruhumuzu böylesine aşağılayacak Şili'liler olabileceğini aklım almıyordu.

Gerici sağcılar terörcülüğü kendilerince gerekli görünce hiç kaygı duymadan o yola baş vurdular. Ordu başkomutanı general Schneider gibi çok saygıdeğer bir insan — Allende'nin Cumhurbaşkanlığı yolunu engellemek için başvurulan bir hükümet darbesine karşı çıkmıştı — öldürüldü. Gözlerini kan bürümüş köpeklerden farksız

başkaldırıcılar, generali evinin yakınında pusuya düşürerek öldürmüşlerdi. Hareketi, ordudan kovulmuş eski bir general yönetmişti. Kanlı haydutlar, genç budalalar ve sabıkalılar birliği idi.

Cinayeti hazırlayanlar ve yaptıranlar savaş divanında otuzar yıla hüküm giydiler. Fakat anayasa mahkemesi bu cezayı iki yıla indirdi. Açlıktan tavuk çalan bir zavallı Şili'de dört yıl hapse hüküm giyer. Ordu başkomutanını öldürenlere verilen cezanın iki katı. Egemen Sınıflar yasalarının klâsik uygulanması böyledir.

Allende'ninzaferi bu sınıflar için korkunçtu. Özenle hazırlanmış o yasaların şimdi kendilerine karşı kullanılabileceğini ilk kez düşünüyorlardı. Bundan ötürüdür ki, ülkeden kaçarcasına uzaklaştılar. Dosyalarını, mücevherlerini, banknotlarını, altın paralarını birlikte götürerek Arjantin'e ve İspanya'ya gittiler. Avustralya'ya göç edenleri bile oldu. Halktan öylesine dehşete kapılmışlardı ki, Kuzey kutbuna kadar kaçabilirlerdi. Sonradan dönmek üzere.

FREİ

Her yandan şeytanca ve resmî engellerle daraltılmış Şili'nin yolu her hukuk davranışına anayasaya çok uygundu. Bu arada, oligarşi, delik deşik urbasını az buçuk yamamış ve tam bir faşist çetesine dönüşmüştü. Kuzey Amerika bloku, bakırın millileştirilmesi dolayısıyla büsbütün sertleşmişti. Hıristiyan Demokratlar, Frei'ın da onayıyla, yeni faşist sağcıların kollarına itilmişti.

Allende'nin ve Frei'ın birbirine karşıt kişilikleri Şili'yi hep meşgul etmiştir. Belki de böylesine değişik insanlar olmalarından. Öndersiz bir ülkede her birinin kendisine göre bir önder olmasından. Her birinin niyeti başkaydı ve yolları önceden çizilmişti.

Allende'yi iyi tanımış olduğumu sanıyorum. Anlaşılmaz bir yanı yoktu. Frei'a gelince, Cumhuriyet senatosunda ikimiz de üyelik etmiştik. Çok tuhaf, çok hesaplı kitaplı, Allende'nin aşırı apaçık davranışlarındançok uzak biriydi.Yine de sık sık kahkahalarla güler, çınğın çıngır kahkahalar atardı. Kahkahalarla gülen insanlardan hoşlanırım. (Benim bu yanım hiç yoktur.) Ne var ki, kahkahadan kahkahaya fark vardır. Frei'ın kahkahaları tasalı ve ciddi bir yüzde patlayıverir. Politik ağını ördüğü iğneye ciddi ciddi bakarken. Birden patlayan böyle kahkahalar, kimi gece kuşlarının çırlak sesleri

gibidir, ürkütürler. Frei'ın davranışları, uzak ve soğuktur da.

Frei'ın politikada çizdiği zikzaklardan çoğu zaman kaygılanmış, en sonunda hayal kırıklığı duymuştum. Bir tarihte beni Santiago'daki evimde görmeğe gelişini hatırlarım. O günlerde Komünistlerle Hıristiyan Demokratlar arasında bir anlaşma düşüncesi vardı havada. Onların adı henüz Hıristiyan Demokrat değildi. Falange Nacionale'di. Bu korkunç deyimi, genç faşist Primo de Rivera'dan miras almışlardı. İspanya iç savaşı bittikten sonra, Mariatan'ın etkisi altında, antifaşist olduklarını söylediler ve adlarını değiştirdiler.

Benim Frei'la görüşmem pek kesin çizgili değil, ama içtenlikliydi. Bizler, iyi niyetli herkesle ve her çeşit insan topluluklarıyla anlaşmaktan yanaydık. Herkesten ayrı kalmakla hiç bir zaman ilerliyemezdik. Frei, micazına uygun kaçamaklı davranışının sınırlılığı içinde, o tarihte açığa vurduğu sol eğilimini doğruladı. Benden ayrılırken, o gümbürtülü kahkahalarından biriyle — ağzından taşlar dökülüyormuş gibi — gülerek: "Yine görüşelim," dedi. Fakat bir daha hiç mi hiç görüşmiyeceğimizi iyice anladım.

Frei, Allende'nin zaferinden sonra, hırslı ve buz gibi bir politikacı olarak, yeniden başa geçmenin tek çaresini, gericilerle birlik yapmakta buldu. Bir politika örümceğinin taşlaşmış rüyası, kendi kendisini önceden aldatmasıydı bu davranışı. Kurduğu ağ dayanmayacak. Desteklediği, kışkırttığı hükümet darbesinin ona hiç bir yararı dokunmayacak. Faşizm, karşılıklı alışverişten hoşlanmaz, arkasından körü-körüne gelinsin ister sadece. Frei, yıldan yıla daha kötüleyecektir. Günün birinde cinayetin hesabı onun anısından sorulacaktır.

TOMİC

Flange Hıristiyan Demokrat Partisi kuruluşundan bu yana — o güvenilmez Falange adını bırakalı — beni pek ilgilendirmiştir. Katolik aydınların küçük bir grubu, Mariatincilerden ve Tomic'cilerden bir seçkinler topluluğu oluşturulmasıyla, kurulmuştu. Bu felsefe görüşü beni ilgilendiriyordu. Şiirin, politikanın, cinsiyet hayatının kuramcılarına karşı doğuştan ilgisizimdir. O küçük hareketin uygulanması sonuçları hiç beklenmedik ve bambaşka

belirtiler ortaya çıkmıştı. Kimi genç önderlerin, Madrit Savaşı dönüşünde düzenlediğim büyük toplantılarda İspanya cumhuriyetinden yana konuşmalarını sağlayabilmiştim. Onların bu katılışı alışılmış şeylerden değildi. Tutucu politikacıların kışkırttığı kilise ileri gelenleri, yeni partiyi az kalsın dağıtacaktı. Öncü bir piskoposun karışması böylesine bir politika intiharını önliyebildi ancak. Talca ruhani meclisi başkanının bir demeci, zamanla Şili'nin sayı bakımından en güçlü partisi olacak o küçük grubun ayakta kalmasını sağladı. Partinin ideolojisi aradan geçen yıllarda temelden değişti.

Frei'den sonra Hıristiyan Demokratlar arasında en güçlü adam Rodamiro Tomic'di. Parlâmento üyesi olarak çalışmalarım sırasında onu tanıdım. Grevlerde ve Şili'nin kuzeyinde seçim gezilerimde. Hiristiyan Demokratlar o tarihte bizim partiyi izlerlerdi. Toplantılarımıza katılmak için. Bizler güherçile ve bakır madenleri bölgelerinde çok seviliyorduk (Şimdi de seviliyoruz). Amerika kara parçasında her şeyi göze alan işçiler oralarda yaşar. Recabarrciler oralarda doğmuştu. Bizler olmadan bunların hiç biri gerçekleşmezdi.

Tomic o tarihte Hıristiyan Demokratlar'm yalnızca en büyük umudu değil, kişiliğiyle de en ilginç insanıydı ve güzel konuşurdu.

1964'te Hıristiyan Demokratlar seçimleri kazanıp da Frei'nin Cumhurbaşkanı olmasını sağlayınca, pek çok şey değişti. Allende'yi yenen adayların seçim kampanyası aşırı bir komünizm düşmanlığına ağırlık vermiş, basın ve radyonun tam bir işbirliği sağlanarak halk şaşırtılmak istenmişti. Saçları diken diken eden korkunç bir propagandaydı Rahibeler kurşuna dizilmiş, Fidel benzeri sakallılar küçük çocukları süngülemiş, ana — babalarından zorla alınmış genç kızlar Sibirya'ya gönderilmişti. Sonraları Kuzey Amerika senatosunun özel komisyonu önünde yapılan açıklamalarda,CIA'nın bu dehşet kampanyası için yirmi milyon Dolar harcadığı ortaya çıktı.

Frei, Cumhurbaşkanı olur olmaz, parti içinde tek ve en büyük rakibine uğursuz bir armağan verdi, Tomic'i, Şili'nin Birleşik Amerika Büyükelçisi yaptı. Frei, hükümetinin Amerikan bakır şirketleriyle görüşmeler yapacağını biliyordu. Ne var ki, o sırada bütün ülke, bakırın millileştirilmesini istiyordu. Frei, büyük deneyler sahibi bir büyücü gibi, millileştirme sözü yerine 'Şili'leştirmek' deyimini buluverdi ve ülkenin başlıca gelir kaynağının o güçlülerin güçlüsü Amerikan Kennecot and Anaconda Copper Compovy konsorsiyomuna, yeni görüşmelerle, verilmesini sağlama bağladı. Bunun Şili için ekonomi alanında getirdiği sonuç

büyük bir felâketti. Tomic'in politikacı hayatı için de kötü oldu. Frei, onu haritadan silivermişti. Bakır madenlerinin Amerikan şirketlerine verilmesi için çaba göstermiş bir Şili büyükelçisi, halktan hiç bir destek bulamazdı. Daha sonra yapılan başkanlık seçimlerinde Tomic, üç aday arasında güçlükle üçüncü olabilirdi. Tomiç 1970'de Amerika Birleşik Devletlerinde Şili Büyükelçisi görevini bıraktıktan hemen sonra, İsla Negra'da beni görmeğe geldi. Dostluğumuz bütün politika sarsıntılarına rağmen ayakta kalmıştı bugün de böyledir.

Ne var ki, o tarihte birbirimizi güç anlıyorduk. O, bütün ilerici güçleri kapsayacak bir hareketin 'Halk birliği' deyimi altında bizim 'Halk cephesi'nin yerini almasını istiyordu. Oysa, böyle bir öneri gerçekleştirilemezdi. Bakır kaynaklarının Amerikan şirketlerine verilmesi görüşmelerine katılmış olması, adaylığını, sol eğilimler önünde değerden düşürüyordu. Daha başka bir durum da vardı. Halk hareketinde ağır basan iki büyük parti, Komünist ve sosyalist partileri, kendi aralarından bir adayın başkan seçilmesini sağlayacak güçteydi.

Hayal kırıklığına uğradığı pek belli olan Tomic, evimden ayrılırken, bana bir açıklama yaptı. Hıristiyan Demokrat parti hükümetinin Maliye Bakanı Andres Zaldivar, ülke ekonomisinin tam bir iflâs durumunda olduğunu ona apaçık anlatmıştı. Tomic: 'Uçuruma yuvarlanacağız.' dedi. "Dört ay sonra batacağız. Büyük bir felâket olacak. İflâsımızın kaçınılmazlığını Zaldivar bütün ayrıntılarıyla bana anlattı."

Allende'nin Devlet başkanı seçilmesinden bir ay sonra, fakat başkanlık makamına henüz geçmeden, aynı Maliye Bakanı Zaldivar, ekonomide ülkeyi bekliyen çöküntüyü herkese açıkladı. Nevar ki, bu kez çöküntüyü, Allende'nin seçilmesinin milletlerarası ilişkilerde yaptığı etkilere bağladı. Tarih böyle yazıyor. Hiç değil, Zaldivar gibi çıkarcı ve hileci politikacılar böyle yazıyor.

ALLENDE

Halkım o günlerde pek çok aldatıldı. Güherçile bölgelerinde, denizaltı kömür ocaklarında —halkımın ellerinin en acımasız işlere katlanarak çıkardığı bakır çevherlerinin bulunduğu korkunç

yüksekliklerde — gerçekten böyle bir kurtuluş hareketi başladı. Bu hareket, Şili devlet başkanlığını Salvador Allende adında birine verdi. Çok gerekli reformları yapsın ve haktanırlık önlemleri alsın, milli zenginliklerimizi yabancı pençelerinden çekip kurtarsın diye.

Her gittiğim yerde, en uzak ülkelerde bile, bütün halklar, başkan Allende'ye hayranlıklarını belirtiyor, hükümetimizin olağanüstü çoğunluğa dayanmasını övüyorlardı. Birleşmiş Milletler kurulalı beri New York, bütün dünya milletlerinin başkan Allende'yi çılgınca alkışlamasının bir benzerini duymuş değildi. Ülkemiz Şili'de, sonsuz güçlükler altında gerçekten adaletli bir toplum düzeni kurulmuştu. Bağımsızlığımız, milli onurumuz ve en seçkin yurttaşlarımızın yürekliliği temeli üstünde anayasa, kanun, demokrasi ve umut bizim yanımızdaydı. Şili devriminin yanındaydı.

Ötekilerin yanında yok yoktu. Soytarılar ve paskallar oradaydı. Güldürücüler yığınla oradaydı. Tabancalı ve zincirli terörcüler, yalancı rahipler de. Hepsi de dönme dolapta gezinti yapıyordu. Faşist Jarpa ve 'Vatan ve Özgürlük'cü yeğeniyle elele dolanıp duruyordu dönme dolapta. Yaşıyan herkesin kafasını ve ruhunu koparmağa kararlıydılar. Şili adını verdikleri büyük çiftliği yeniden ele geçirmek için. Panayır tiyatrosuna bir parlaklık vermek için onlarla dans eden biri, hafifçe kana bulaşmış bir büyük banker ve balet ustası, rumba şampiyonu Conzelas Videla da vardı. Bir süre önce rumba oynayarak partisini, halk düşmanlarına satmıştı. Şimdi de Frei, demokrat partisini — sözünden hiç çıkmayan ve üstelik eski binbaşı Viaux ile sarmaş dolaş – kendi Hiristiyan Demokrat partisini yine o halk düşmanlarına ikram ediyordu. Komedinin başoyuncuları işte bunlardı. Dün halkımızı Ranquin'de, Salvador'da, Puerto Montt'da, José Mario Caro'da, Frurillar'da, Puento Alto'da ve daha başka bir çok yerde öldüren aynı sopalar ve mermiler soygun besini olarak hazır edilmişti. Hernan Mery'nin katilleri, anısını savunması gerekenlerle dansediyordu. Çok olağan birşey yaparmışcasına bir iki yüzlülükle dansediyorlardı. Kendilerine böyle suçlar yükleniyor diye alınmış görünerek.

Şili'nin uzun süren burjuva tarihinde pek az ihtilâl veçoğu sürekli olmuş tutucu, ya da orta tutumda bir sürü hükümet vardır. Pek çok küçük başkan arasında sadece iki kişi gerçekten büyüktür:

BALMACEDA VE ALLENDE

Her ikisinin de aynı çevrelerden, kendilerini buranın aristokrasisi bilen varlıklı orta sınıftan yetişmiş olması tuhaftır. Her ikisinde orta güçte bir oligarşinin batağa götürdüğü bir ülkeyi yüceltmeğe kararlı ülkücü insanlardı. Her ikisinin de ölümü aynı biçimdedir. Balmaceda, güherçile kaynaklarını yabancı şirketlere vermeği kabul etmediği için kendi eliyle canına kıymak zorunda bırakıldı. Allende, ülkesinin önemli zenginlik kaynağı olan bakırı millileştirdiği için katledildi. Her iki olayda da Şili oligarşisi kanlı ayaklanmaları kundakladı.

Her iki olayda, başkanlık sarayı, bizim o çok seçkin aristokrasimizin buyruğuyla yağma edildi. Balmaceda'nın salonu baltalarla parçalandı. Allende'nin bulunduğu yapı, dünyanın teknik gelişmesi sayesinde, yiğit uçucularımızca havadan bombalandı.

Fakat bu iki insan arasında yine de çok fark vardı. Balmaceda, dinleyenleri sürükliyen bir konuşmacıydı. Öylesine çekici ve üstün bir yaradılışı vardı ki, kısa sürede egemenliği ele alırdı. Düşüncelerinin yüceliğine güveni vardı. Çevresini her an düşmanlarla çevrili sanarlardı. Yaşadığı çevreye karşı üstünlüğü pek fazlaydı. Yapayalnızlığı aşırıydı ve sonunda büsbütün içine kapandı. Ona yardım etmesi gereken halk bir güç olarak yoktu. Daha açık bir deyimle, örgütlenmiş değildi. Bu başkan, bir aydınlatıcı, bir hayal adamı gibi davranmak zorundaydı. Yüceleşme hayali bir rüya olarak kaldı. O öldürüldükten sonra soyguncu yabancı tüccarlar, güherçile kaynaklarımıza el koydular: yabancılar payın mal sahipliği ve ayrıcalıklar, İspanyol asıllı Şilililer'e de metresler. Otuz akça ödendikten sonra herşey normale döndü. Savaş alanlarında halktan binlerce kişinin döktüğü kanlar çok geçmeden kurudu. Dünyanın en çok sömürülen işçileri olan Şili'nin kuzey bölgesi emekçileri Londra'nın para babaları için yığınla sterlin üretmek görevlerini sürdürdü.

Allende hiç bir zaman büyük bir konuşmacı değildi. Devlet adamı olarak da bütün önlemlerini inceden inceye düşünüp taşınan bir hükümet şefiydi. Diktatörlüğün karşısındaydı. En küçük ayrıntılarına kadar temelden bir demokrattı. Başına geçtiği ülke de, Balmaceda'nın hiç bir deney görmemiş halkı değildi artık. Herşeyleri iyi öğrenmiş güçlü bir işçi sınıfı bulmuştu. Allende, kollektif bir yöneticiydi. İşçi sınıfından yetişmemişti, ama bu toplum katının

sömürenlerin engellerine ve ahlâksızlıklarına karşı mücadelesinin ürünüydü. Allende'nin böylesine kısacık zamanda gerçekleştirdiği eser, bu nedenlerden ötürü, Balmaceda'yı aşar. Şili tarihinin en önemli olayıdır. Sadece bakır kaynaklarının millileştirilmesi dev bir girişimdir. Sonra, tekelciliğin yıkılması, derinlemesine bir tarım reformu ve onun varlığı sırasında kollektif hükümetin başardığı daha başka amaçlar.

Allende'nin eseri ve sönmez milli değerde başarıları, kurtuluşumuzun düşmanlarını öfkelendirdi. Bu buhranın trajik içeriği, hükümet sarayının bombalanmasını açıklar. Nazi hava kuvvetlerinin korunmasız yabancı şehirlere, İspanya, İngiltere ve Rusya'ya karşı yıldırım savaşını hatırlatır. Şimdi de Şili'de aynı cinayet işlendi. Şili pilotları, dalış uçuşlarıyla saldırdılar saraya. Ülkede ikiyüz yıl boyunca yurttaş hayatının merkezi olmuş hükümet sarayına.

Anılarım için bu satırları çabuk çabuk yazıyorum. Büyük yol arkadaşım başkan Allende'in ölümüyle sonuçlanan o çileden çıkarıcı olaylardan üç gün sonra Öldürülmesinin nedenini gizlediler. Ölüsünü gizlice gömdüler. O ölümsüz ölünün mezarına kadar sadece dul eşine izin verdiler birlikte gitsin diye. Saldırgınlarm yazdığına göre ölü olarak bulunduğunda, kendi eliyle canına kıydığının apaçık belirtileri varmış! Fakat yabancı ülkelerde yazılanlar bambaşkaydı. Hava bombardımanından hemen sonra tanklar saldırıya geçmişti. Tek bir adama karşı korkmadan savaşabilmek için pek çok tank kullanıldı. Şili Cumhurbaşkanı Salvador Allende, onları çalışma odasında bekliyordu. Yüce yüreğinden başka kimsesi yoktu o anda. Dumanlar ve alevler her yanını sarmıştı.

Saldırganlar böylesine bir olanaktan yararlanmalıydı. Saldırganların onu makineli tüfekle biçmesi gerekti. Zira o görevini bırakmamıştı. Cesedi bir yerlerde gizlice gömüldü.

Bütün dünyasının acısını yüreğinde taşıyan tek bir kadın vardı ceset gömülmeğe götürülürken. O ünlülerin ünlüsü insan, makineli tüfeklerin kurşunlarıyla delik deşik edilmişti. Şili'ye bir kez daha ihanet etmiş Şili kurşunlarıyla.

Bitiriş Sözü
Curt Meyer - Clason

BİTİRİŞ SÖZÜ

Aslında 12 Temmuz 1974'de büyük bir kutlama töreni tasarlanmıştı. Pablo Neruda'nın yetmişinci doğum yıldönümü için.

Matilde ile Pablo'ya sürpriz yapmak için İsla Negra'ya helikopterle sık sık inen büyü, dost Allende, çağırılsın istedikleri dostların adını epey önce istemişti. Bir çok ülkeden konuklar gelecekti. Pablo'nun kendisi de, Buenos Aires'li yayıncısı Gonzola Lasado ile anlaşmıştı ve sürpriz hazırlamak için. Sekiz yeni şiir kitabı ve anılarını yayınlıyacaktı. Bir süre ayrı ayrı, fakat hiç aralıksız bu kitaplara çalışıyordu, anıları da epey ilerlemişti. Matilde Urrutia ve Carracas'lı şair ve romancı Oterro Silva, anıların ayrı bölümlerini tarih sırasına göre düzene koymaktaydı.

Şili halk cephesi hükümetinin düşürüldüğü 11 Eylül 1973'den epey önceydi bütün bunlar Neruda'lar o tarihte İsla Negra'da oturmaktaydı. Şairin keyfi ve sağlığı yerindeydi. İyi çalışıyordu. Kanser hastası olduğunu bilmiyordu. Sayısı pek çok olan ziyaretçilerinin hiç biri de bunu bilmiyordu. Hekim, Pablo kontrol altında hiç değilse daha bir altı yıl daha yaşar ve belki de ölümü kanserden olmıyacaktır, diye güvence vermişti eşine. Kötü ur, Paris'te 1971'de yapılan bir prostat ameliyatı sırasında görülmüştü. Nobel edebiyat armağanı verilmesinden az önce. O gündenberi kalçalarında ağrı vardı ve bastona dayanarak güçlükle yürüyordu. Yolculuklarda zorluk çekiyordu.

Neruda büyükelçi olarak Fransa Cumhurbaşkanı Pompidou'ya itimatnamesini sunarken yanında bulunmuş olan Şili'li diplomat ve hikâye yazarı Jorge Edwards, onun bacağını sürüklediğini farketmişti.

Neruda, 11 Eylül sabahı saat yedide radyoyu açtı. Erken kalkardı. Karı koca yedi buçukta kahvaltı eder, sonra bütün gazeteleri okurlardı. Dokuzdan on dörde kadar çalışırdı. Öğle yemeği on dört otuzdaydı. Sonra, yemek üstüne bir uyku. Daha sonra dostlar gelirdi. Karı - koca, evde, ya da bahçede, ayrı ayrı ve canlarının çektiğini yaparlardı. Neruda uzun süre kitap okumaktan hoşlanırdı. Akşama doğru birlikte aperatif alırlardı. Daha sonra akşam yemeği ve şuradan buradan konuşmalar. Geceyarısından sonra ikiden önce yatılmazdı. Neruda, ağzının tadını bilirdi. Yemeği, içmeği ve gülmeği pek severdi. Matilde güzel buluşlarıyla yemek pişirmeği bir sanat yapmıştı. Neruda'yı çalışırken hiç kimse ve hiç bir şey rahatsız edemezdi. Evde bir sürü hayvan vardı. Kümes hayvanları ve köpekler. Yatak odasında sabah sabah kanaryalar öterdi. Çalışmaktan söz açılınca: "Yazmak benim için kundura yapmak gibi bir iş, derdi. "Hiç bir zaman daha iyisi, ya da daha kötüsü yapılmaz."

1950'lerde Matilde ile tanışmıştı. Matilde, onun el yazılı şiirlerini makineyle yazmağa başlamıştı. Neruda'nın müsveddelerinin çoğu baskıya verilecek durumdaydı ve hemen hiç bir düzeltme gerekmezdi. Yazı masası, pencerenin önündeydi ve iki yanı kitapla çevrilmişti. O yığınla kitap ve bir sürü yolculuktan getirmiş olduğu — güney denizinin sıcak sularında yüzdüklerini kendi gözleri ile gördüğü sevgili balina balıklarının dişleri de vardı bunların arasında — binlerce öteberiyle tıklım tıklım doluydu. Okumak onun gözünde, yazı yazmak gibi bir çalışmaydı. Çok ve pek çok kitap okurdu. Yolculuk kitapları, tarih eserleri, botanik ve coğrafya kitapları, ama şiirler, hatta hepsinden daha çok şiir kitabı okurdu. Polis romanlarını da unutmamalı. Yolculuğunda bir kaç polis romanı bulundurdu çantasında.

İşte o 11 Eylül sabahı sonun başlangıcı oldu. Neruda, Allende'nin en son konuşmasını radyodan dinledi. Az sonra Pablo ve Matilde, sarılmışlardı. Şehirle bağlantıları kesilmişti. Evi, nöbetçiler sarmıştı. Dostlar ya kaçmış, ya da tutuklanmıştı. Hekim, şairin radyo dinlemesini yasaklamıştı. Fakat ateşi yükselmeğe başlamış olan Neruda, olup bitenleri ayrıntılarıyla öğrenmekte kararlıydı. Allende'nin ölümünü radyodan haber aldı. Ayın 18'inde Santiago hastanesine kaldırıldığında ateşi çok yükselmişti. Yollarını kesmiş olan sınır polisi 'Carabineros'lar engel olmağa kalkışmışlardı. Hastanede herşey altüst tü. Hekim öylesine korkuyordu. Matilde'nin dediğine göre herkes de böyleydi. Antibiyotik yoktu. Hastabakıcılar yetersizdi. Sonunda, 20 Eylül günü, Meksika büyükelçisi, başkan Echeverria'dan bir öneri getirdi. Neruda'yı özel uçağıyla Şili'den aldıracaktı. Neruda, ülkesinden ayrılmak istemedi. O, bu güne kadar hiç bir zaman özel bir koruyucu gerekli görmemişti kendisine. Bütün Şili onu korumuştu. Halk onun dostuydu. Matilde onu yurd dışına yolculuğa razı edebilmek için, otomobiline el konulduğunu, şoförünün tutuklandığını, Santiago'daki evlerinin yağma edildiğini açığa vurmak zorunda kaldı.

Matilde, İsla Negra'ya gidip iki bavul hazırladı. Döndüğünde Pablo'yu daha kötüleşmiş buldu. Sayıklıyordu. "Onu katlediyorlar onu katlediyorlar," diye. İnsanüstü bir güce sahip olan Neruda, dostunun katledilmesiyle moralini yitirmişti, çökmüştü. Yatıştırıcı bir ilâç verdiler. Bir gün bir gece uyudu. 23 Eylül akşamı saat 23'de kalbi durdu. Uykusunun içinde ölüme kayıverdi. General Pinochet üç gün süreyle yas tutulmasını emretti. Bir saat sonra ise, Matilde'ye bir telefon geldi: Valparaiseo'daki evleri tahrip edilmişti.

Özel cenaze alayında birkaç dostu ve aralarında büyükelçi Nicanor Parra da vardı. İşçiler sokakları doldurmuştu. Gerilmiş yüzlerde öfke ve acı okunuyordu. Polisler de vardı cenaze alayında. Mezar başında bir üniversiteli, bir yazar ve bir yüksek öğretim üyesi, sadece bu üçü konuştu. Halk mezarlığa ayak basar basmaz: "Pablo Neruda yaşıyor." diye bağırdı.

Neruda, anılar kitabı "Yaşadığımı itiraf ediyorum"u, serüvenler dolu hayat serüveni kitabının çoğu bölümlerini İsla Negra'da yazdı. Bay, ya da bayan sekretere yazdırdı. Ses alma bandına değil. Kimi zaman otururak, kimi zaman da ayakta Hiç bir zaman günlük tutmuş değildi. Bu anılar, şairin iç dünyasında gizli bir şemaya uygun olarak — Miguel Otero Silvanın dediğine göre — yazılmıştı belki de. Pablo, şairlik soluk alışıyla, içinden geldiği gibi alaycı, ya da politika itmelerivle yazdırdı. Bu yazılara zaman zaman yıllarca ara verilmişti. Matilde ve Miguel Otero, kitabı derleyip toparladıklarında, şairlik hayatının önemli bir döneminin eksik olduğunu gördüler. Neruda öldüğünde, kitap bitmişti. Kimi parçaları konuşma olarak tasarlanmıştı. Çocukluk ve gençlik anıları dergilerde, Şili'de yayınlanan Ercilla'da, Brezilya'da çıkan Grazeira'da... Önemli parçası yayınlanmıştı; gerilere uzanıp hatırlayışlarla, hafızanın çeşmelerinden, deneylerin çekirdeğinden elde edildi. Yaşanılmışların özünden, tarihin moralinden. Kelimenin bütün anlamıyla. Hiç bir yerde süsleme, güzelleştirme, güzel söz eklemeleri yoktur.

Neruda için geçerli olan, hayattır. Konuya ve malzemeye göre kimi zaman ısırıcı, kimi zaman şiirli, kimi de görkemli olan ses tonu hep doğrudan doğruyadır, bir dinleyiciye birşeyler anlatıyor gibi. Havanın gidişi, insan hayaltında ruh hali gibidir. Kitabı bir haber verme, bir hesaplaşma, bir günlük lirik bir atılım, dostlara sesleniş, geçmişe ve yarınlara bir and içmedir. Bir sürü somut şeylerdir. Neruda, beş duyunun doğrularından oluşmuştur.

Fakat kitap, politakada inancın ortaya dökülmesi, Latin Amerika'nın bir demirbaşı, şiirde kendini kabul ettirmesi, bir kara parçasının anlamlandırılmasıdır. Yani, kendihayatının ve yaratma durumunun anlamlandırılması:
(Appologia pro vita sua: 'hayatını savunması')

Neruda, kitabının basılışını göremedi, kolon provalarını okuyamadı. Yer yer tekrarlamalar, ya da çelişkili görünen yerler, bundan ötürüdür .Savaştan sonra, Madrit'te kaldığı apartmana gittiğinde bir kez beşinci kat, bir kaç sayfa ötede yedinci kat yazması bundan ötürü. Ya da, Malraux'un Hidobro istasyonu peronunda öfkeyle: "Canıma okuyorsunuz!" diyeceğine "Canınıza okuyorum," demesi de böyle.

Arkanya bölgesinde doğmuş olan şair; "Vatanıma ellerim, kulaklarım ve ayaklarımla temas etmeden yaşıyamam," diye yazar. Onun yurdu Arakanya Şili'nin güney kutbuna en yakın bölgesidir; şair için berrak, temizlik ve yanar dağlar güçlülüğüdür. Şiirin temel kuralları bağlantı ve bağlanıştır, denilebilir.

İspanya savaşı sırasında Rafael Alberti ile karşılaşmasından öğrendiğini şöyle yazar:

"Şiir yazmak bir barış eylemidir. Şair, barıştan doğar. Ekmeğin undan yapılması gibi."

Pearl Harbor'dan kısa bir süre önce Guatamala'da Miguel Angel Asturias'la görüştükten sonra da şu kısa cümleyi yazar:

"Kardeşler olarak bu dünyaya gelmiş olduğumuzu kavradık...

Yaşama, politika mücadelesi ve yazmak gücünü, o köklü gücü topraktan alır, denilebilir: Rusya'da ve Çin'de birlikte bir çok yolculuklar yaptıkları İlya Ehrenburg: "Aşırı kökler... Şiirlerinde kökler çok.." diye eleştirir. Fakat onu değişik yöne, hep beraber davranışa iten de budur. — Odun kırıcılar, uyanın (1948) şiirini okuyun! — Neruda gençlik döneminin hastalıklı yapayalnızlığını arkada bırakır bırakmaz. şiir yazarak mücadele bayrağını açar. Yirmi yaşında bir üniversiteli olarak Santiago'da politikaya atılır, antifaşist dünya yazarlarıyla birlikte Ispanyol iç savaşında cumhuriyetçileri destekler, senatör olarak güherçile alanlarının maden işçilerini aydınlatır ve eğitir. Bundan mutlu olur:

"Biz şairlerin mutlu olmağa hakkı var. Zira halklarımıza ve onların mutluluk mücadelesine çok bağlıyız."

Bir atom savaşı karşısında bile umutlu olması da bundandır:

"Ne var ki, bundan ötürü umuduma gölge düşmüş değil. Zira yarı kapalı gözlere de eninde sonunda ışığın ulaşacağını böylesine tehlikeli anlarda bile hepimiz biliyoruz. Bunu hepimiz anlayacağız. Hep birlikte ilerleyeceğiz. Çok yüce bir sevgiye ulaşmak çabasındayız."

Jürgen Becker, sanırım: 'Çerçeveler' adlı kitabında şunları yazar:

"Gittikçe daha çok kabuğumuza çekiliyoruz."

İsteseydik, Neruda kendisine ve kendine benziyen bizlere daha iyi şeyler öğretirdi. Şöyle, ya da böyle, onun anılar kitabı, aklımıza parlaklık veren, genişleten ve dayanıklılığını arttıran sert bir şarap içer gibidir; kitabı okumakla, çoktandır gereksindiğimiz birşeyi de öğreniriz: Biz Lâtin Amerikalıların, akla karşı o günahı, böylesine bir kabuğuna çekilişi yenmemiz gerektiğini.

Neruda'nın kitabı, insan isteğinin ne olduğunu ve neler başarabildiğini — Avrupalıların mekanik gücüyle ölçülemiyecek olanı — da öğretiyor şöyle denilebilir:

"Neruda, hayatı boyunca doğanın bir örneği olmuştur. Sadece verimli olmak isteyen o görkemli doğanın. Onun doğru bildiği budur. Goethe'de olduğu gibi. Verilmiş olan doğrudur sadece. Doğanın uyumunda yaşayan isteği — biz Avrupa'lıların gittikçe daha çok boyun eğdiğimiz — iç ve dış şartları basamak basamak böylece aşar, varoluşuna ve eserine biçim veren bir istek insanı olur. Engeller, çitler, düşmanlıklar, kısacası: zuhal yıldızı, güçlerinin

sağlam ölçüsünü ona vermeğe hazırdır; 'vicdanı rahat ve aklı tedirgin' birisi olarak, doğayla aklı dengeli kullanabilsin diye.

İstekleri ile çevrelenmiş olarak ölürken, son nefesini verirken bile, zaferi kazanmış olarak şöyle der gibidir:

"İyi bir savaş verdim."

Curt Meyer - Clason

SON

KİTAPTA GEÇEN ADLAR

(Geçiş sıralarına göre)

GABRİELA MİSTRAL (1889 - 1957) Bu kadın şair 1945 Nobel Edebiyat Armağanını kazanmıştır. Şilili Mistral'in en önemli kitabı Desolacion'dur. Aşk ve yitik aşklar şiirinin ana tema'sını oluşturur.

İLYA EHRENBURG (1891 - 1967). Rus romancı, Şair ve gazetecisi. İspanya iç savaşında bulundu. İkinci Dünya Savaşında Paris'teydi. Dilimize çevrilen kitapları: **Paris Düşerken, İlya Ehrenburg'un Anıları.**

FEDERİCO GARCİA LORCA (1898 - 1936). İspanyol şair ve oyun yazarı. İspanyol edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Franco'nun adamları tarafından, İspanyol iç savaşında kurşunlanarak öldürülmüştür.

DAME EDİTH SİTWELL (1887-1964) İngiliz edebiyatının ünlü şair ve eleştirmenlerinden.

GUİLLAUME APOLLİNAİRE (ASIL ADI: WİLHELM APOLLİNARİS DE KOSTROWİTSKİ) (1880 - 1918) Fransız şairi. Modern Fransız şiirinin büyük ustalarından.

D (AVİD) H (ERBERT) LAWRENCE (1885-1930) Çağdaş İngiliz romancı ve şairi.

Dilimize çevrilen kitapları: **Lady Chatterley'in Sevgilisi, Aşık Kadınlar, Oğullar ve Sevgililer.**

JEAN NİCOLAS, ARTHUR RİMBAUD (1854 - 1891). Modern Fransız şiirinin kurucularından. Şiirlerinden bir demetinin çevirisi yayınlandı. En ünlü eseri: **Cehennemde Bir Mevsim.**

MARCEL PROUST (1871 1922). Fransız romancı ve kısa hikâye yazarı. **Geçmiş Zaman Peşinde** adlı nehir romanıyla tanınır.

CESAR FRANK (1822-1890) Belçikalı Fransız bestecisi.

GİUSEPPE VERDİ (1813 - 1900). İtalyan bestecisi. Operalarıyla tanınır. **Aida, Rigoletto, İl Travatore** en ünlü eserleridir.

RUBEN DARİO (1867 1916). Nikaraguali şair, modernizm hareketinin ustalarından sayılır.

JUAN RAMON JİMENEZ (1881 - 1958). İspanya'nın tanınmış şair ve denemecisi. Porto Riko'da ölen Jimenez 1956 yılında Nobel Edebiyat Armağanını kazanmıştır.

Dilimize çevirilen kitabı: **Platero ile Ben** (Çeviren: Akşit Göktürk)

ANTONİO MACHADO (1875 - 1939). İspanyol şairi. İspanya iç savaşında cumhuriyetçiler cephesinde savaşan şair Fransa'da sürgünde öldü.

MANUEL MACHADO (1874 - 1947). İspanyol şairi.

GOYA (1746 - 1818) - İspanyol ressamı ve gravürcüsü.

JOHANN CHİRİSTİAN FRİEDRİCH (1770 - 1843). Alman şair ve düzyazı sanatçısı.

STEPHANE MALLARME (1842 - 1898). Fransız şair ve denemecisi.

NİKOLAİ TİCHONOV (1896 -) Rus yazarı.

ALEXANDER KORNEZTŞNK (1905 -). Ukraynalı oyun yazarı. Birçok defa Stalin Barış Ödülü kazanmıştır.

JULES SUPERVİELLE (1884 - 1960). Montevideo'da doğan şair Fransızca yazmasına rağmen, Fransız şiirinden çok Güney Amerika edebiyatından etkilenmiştir.

ALBERTO MORAVİA (1907 -) İtalyan Romancısı.
Dilimize çevrilen kitaplarından bazıları: **Romalı Dilber, Kızım ve Ben.**

ELSA MORANTE (1918 -). Moravia'nın karısı. İtalyan romancısı.

PAUL ELUARD (1895 - 1952). (Asıl adı: **EUGENE GRİNDEL**). Sürrealist (Gerçeküstücülük) hareketinin önderlerinden. İkinci Dünya Savaşında işgal altındaki Fransayı kurtaran Direnme Hareketi'nin en yürekli yazarlarından. Şiirleri dilimize çevrilmiştir.

NÂZIM HİKMET (1902 - 1963). Türk şairi ve oyun yazarı, romancısı.

SEMYON KİRSANOV (1906 -). Rus şairi. Mayakovski'nin en yakın arkadaşı.

JUAN MARİN (MARİNELLA) (1900 - 1963). Şilili romancı ve doktor.

FRİEDRİCH NİETZSCHE (1844 - 1900) Alman filozofu ve şairi. "Üstün insan" (über mensch) kuramıyla tanınır. En tanınmış kitabı **Zerdüşt Böyle dedi** dilimize de çevrilmiştir

GABRİELLE D'ANNUNZİO (1863 1938). İtalyan şair, oyun yazarı ve romancısı.

PAUL VALERY (1871 1945) Fransız şair, düşünür, denemeci ve eleştirmeni.

ARTUR LUNDKVİST (1906 -). İsveçli şair, hikâyeci, romancı ve eleştirmen.

MARİE - JOSEPH - EUGENE SUE (1804 - 1857). Fransız romancısı. Ülkesinin bağımsızlığı uğruna çalıştı, yaşamının bir bölümünü sürgünde geçirdi.

COMTE DE LAUTREAMONT (Asıl adı: **ISİDORE DUCASSE**) (1846 1870)

GERARD DE NERVAL (Asıl adı: **GERARD LABRUNİE**). (1808 1855) Fransız şairi.

DYLAN THOMAS (1914 - 1953). Modern İngiliz şiirinin büyük ustalarından sayılır.

VLADİMİR VLADİMİROVİÇ MAYAKOVSKİ (1893 - 1930). Rus şair ve oyun yazarı. Yirminci yüzyıl şiirinin, edebiyattaki en devrimci üyesi. Yeni bir toplum düzeninde yeni bir sanat gerektiği inancındaydı. Yaşamını intiharla noktaladı.

VASİLİ ALECSANDRİ (1821 - 1890). Romen oyun yazarı ve şairi.

CHARLES PİERRE BAUDELAİRE (1821 - 1867). Fransız şair ve düzyazı sanatçısı.
Ünlü kitabı **Kötülük Çiçekleri** (Les Fleurs de mal) dilimize çevrildi.

RAFAEL ALBERTİ (1902 -). İspanyol şairi.

KONSTANTİN MİHAYLOVİÇ SİMONOV (1915). Rus romancısı ve oyun yazarı. Stalingrad kuşatmasını anlatan **Gündüzler ve Geceler** romanıyla ünlendi.

T(HOMAS) S (TEARNS) ELİOT (1888 - 1965). İngiliz şair, eleştirmen, manzum oyun yazarı ve yayımcısı.

PİERRE REVERDY (1889 - 1960). Fransız şairi. Avant - garde (öncü) sanatın temsilcilerinden.

VİNCENTE HUİDOBRO (1893 - 1948)Şili'li şair. İlk kitabıyla Şili şiirinde büyük bir akımın öncüsü sayıldı.
MİGUEL DE SAAVEDRA CERVANTES (1547 1616). İspanyol romancı ve oyun yazarı. Bizde ve dünyada en ünlü eseri Don Kişot'tur.
GEOFFREY CHAUCER (1340? 1400). İngiliz şairi. Canterbury Masalları. (The Canterbury Tales) dünya edebiyatının klâsiklerindendir.
FRANÇOİS RABELAİS (1490 - 1553). Fransız yazarı.
SALVATORE QUASİMODO (1901 - 1968) İtalyan şair, çevirmen ve eleştirmeni. 1959 yılında Nobel Edebiyat Armağanı kazandı.
FRANCİSCO GOMEZ DE Y VİLLEGAS QUEVEDO (1580 - 1645). İspanyol şairi.
WALT WHİTMAN (1819 - 1892). Amerikan şiirine yön veren şairlerin başında sayılıyor. Çimen Yaprakları dilimizde yayınlandı.
FRANCESCO PETRARCA (1304 - 1747) İtalyan şair ve yazarı. Siyasal eylemlere de karışan Petrarca, İtalyan edebiyatını kuran birkaç ustadan biridir.
GİACOMO LEOPARDİ (1798 - 1837). 19. yüzyılın en büyük İtalyan şairi.
GABRİEL GARCİA MARQUEZ (1928 -). Kolombiyalı romancı ve hikâyeci
JUAN GRİS (1888 - 1927). İspanyol ressamı.
JUAN RULFO (1918 -). Meksikalı romancı. Pedro Paramo adlı romanı dilimize de çevrilmiştir.
MARİO VARGAS LLOSA (1936 -). Peru'lu romancı.
JULİO CORTAZAR (1916 -) Arjantin romancısı. Kısa hikâye yazarı.
CARLOS FUENTES (1929 -). Meksikalı romancı.
JOSE DONOSO (1925-). Şilili romancı ve hikâyeci. İlgi çekici romanı, Çirkin Gece Kuşu dilimizde yayınlandı.
EDGAR ALLAN POE (1809 - 1849). Amerikalı şair, hikâyeci, eleştirmen.
OCTAVIO PAZ (1914 -). Meksikalı şair. İspanya iç savaşından sonra şiirleri siyasal bir içerik kazandı. Şiirleri dilimize de çevrildi.
CESAR VALLEJO (1892 - 1938). Perulu şair.

YAŞADIĞIMI İTİRAF EDİYORUM, "bir haber verme, bir hesaplaşma... dostlara sesleniş, geçmişe ve yarınlara ant içme..." "Hayatın ve yaratma durumunun anlamlandırılması... hayatın savunması."

Ve "beş duyunun doğrularından oluşan" NERUDA'nın anılarındaki izleriyle ünlü şiirlerinin yaratılış sürecini, hayatının önemli dönemlerini, şair dostlarını (Lorca, Alberti, Hernández, Eluard, Anagon...), Salvador Allende'yi ve onun trajik ölümünü okuma fırsatı.

ISBN 975-325-490-3

